

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1979 ve 2001 AFGANİSTAN İŞGALLERİNİN
MUKAYESELİ İNCELENMESİ

Büşra SÜLEYMANOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2024

©2024-Büşra SÜLEYMANOĞLU

T.C
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

COMPARATIVE ANALYSIS ON 1979 AND 2001
AFGHANISTAN INVASIONS

Hazırlayan
Büşra SÜLEYMANOĞLU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Öner AKGÜL

KIRŞEHİR-2024

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Büşra SÜLEYMANOĞLU tarafından hazırlanan “1979 Ve 2001 Afganistan İşgallerinin Mukayeseli İncelemesi” adlı tez çalışması tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Doç. Dr. Öner AKGÜL

Üye.....

Dr. Öğr. Üyesi Baybars ÖĞÜN

Üye.....

Dr. Öğr. Üyesi Sinan BARAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza)

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

08/07/2024

Büşra SÜLEYMANOĞLU

imza

ÖZET

1979 ve 2001 AFGANİSTAN İŞGALLERİNİN MUKAYESELİ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Büşra SÜLEYMANOĞLU

Danışman: Doç. Dr. Öner AKGÜL

2024 –147+xiv

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Öner AKGÜL

Dr. Öğr. Üyesi Baybars ÖĞÜN

Dr. Öğr. Üyesi Sinan BARAN

İmparatorlukların mezarı olarak bilinen Afganistan son çeyrekte büyük iki gücü de topraklarına hapsedmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra dünyaya yayılan ideolojik çatışmalardan nasibini alan Afganistan, dönemin büyük gücü SSCB tarafından on yıl sürecek bir işgale maruz kalmıştır. 1979 yılında SSCB işgale başladığında uzun süren bir çatışmanın içerisine girmeyeceğini düşünüyordu. Öngörülemez direniş, yanlış strateji SSCB'yi Afganistan'da bir çıkmaza sürükledi. Sistemin en güçlü ordusuna sahip olan SSCB, 1989'da birçok başarısızlıkla Afganistan'dan çekilmek zorunda kaldı. SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi yalnızca SSCB'yi değil uluslararası sistemin yapısında da köklü bir değişime neden oldu. SSCB dağıldı, iki kutuplu sistem sona erdi. ABD, 11 Eylül saldırıları sonrası failerin Afganistan hükümeti tarafından saklandığı gerekçesiyle Afganistan'ı yirmi yıl sürecek bir işgale başladı. Dönemin en güçlü devleti olan ABD yirmi yıllık işgal sürecinde nispi başarı elde etmiş olsa da Afganistan'dan çekilmek zorunda kalmıştır. ABD'nin gücü sorgulanmış ve saldırgan tutumundan dolayı uluslararası toplumdan çokça eleştiriye maruz kalmıştır. Her iki devletin de Afganistan'da neden başarısızlığa sürüklendiğini açıklamaya çalıştığımız bu çalışmada birçok başarısızlık nedenleri ortaya koyduk. İki ülke için de ortak olan temel iki başarısızlık nedeni; Afgan halkının direnişini hafife almak ve bölgeye uygun stratejik planlar hayata geçirememiş olmaktır. SSCB ve ABD Afganistan'a farklı koşullar altında gerçekleştirdikleri işgallerde benzer sonuçlarla karşılaşmışlardır. Bu başarısızlık SSCB sistemini derinden etkilerken ABD daha az zararla kurtulmuştur.

Anahtar Kelimeler: ABD, Afganistan, İsyan, İşgal, SSCB

ABSTRACT

**COMPARATIVE ANALYSIS ON 1979 AND 2001 AFGHANISTAN
INVASIONS**

M.Sc.Thesis

Preparer: Büşra SÜLEYMANOĞLU

Advisor : Doç. Dr. Öner AKGÜL

2024- 147+xiv

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Öner AKGÜL

Asst. Prof. Dr. Baybars ÖĞÜN

Asst. Prof. Dr. Sinan BARAN

Afghanistan, also known as the graveyard of empires, has imprisoned both major powers of the world in its territory in the last quarter of the year. Afghanistan, which had its share of the ideological conflicts that spread around the world after the Second World War, was subjected to a decade of occupation by the USSR, the large power of the period. When the USSR began the invasion in 1979, they thought they would not get into a long-lasting conflict. Unpredictable resistance and wrong strategy led the USSR to a stalemate in Afghanistan. The USSR, who had the strongest army among the countries around the globe, had to withdraw from Afghanistan in 1989 after many failures. The USSR withdrawal from Afghanistan caused a radical change not only in the USSR but also in the structure of the international system. The USSR collapsed and the bipolar system ended. After the attacks on 11th of September, the USA began an occupation of Afghanistan that would last twenty years, on the grounds that the perpetrators were hidden by the Afghan government. Although the USA, the most powerful state of the period, achieved relative success during the twenty-year occupation period, it had to withdraw from Afghanistan. The power of the USA has been questioned and it has been subjected to much criticism from the international community for its aggressive stance. In this study, where we tried to explain why both states failed in Afghanistan, we uncovered many reasons for failure. The two main reasons for failure common to both countries are underestimating the resistance of the Afghan people and not being able to implement strategic plans suitable for the region. The USSR and the USA encountered similar results in their invasions of Afghanistan under different conditions. While this failure deeply affected the USSR system, the USA got away with less damage.

Keywords: Afghanistan, Mutiny, Occupation, USSR, USA

ÖN SÖZ

Bu araştırmanın temel amacı her iki ülkenin işgal nedenlerini, gelişmeleri ve sonuçları kronolojik bir sıra ile anlatımı yapıp karşılaştırarak analiz etmektir. Buradan yola çıkarak SSCB ve ABD işgallerinin birbirinden farklı zamanda fakat aynı mekân üzerinde gerçekleştirdiği işgal ile yaşanan gelişmeleri, her iki devletin davranışlarını, izlediği dış politikaları, aktörleri kendi dönemlerinin uluslararası sisteminin dengeleri dahilinde işgallerin anlamını ortaya koymaktır. Askeri müdahalelerin ortaya çıkmasında etkili olan fonksiyonel faktörlerin neler olduğu, liderlerin askeri müdahale kararlarındaki etkilerin ne olduğu, farklı koşullar altında benzer sonuçların ortaya çıkıp çıkmadığını, her iki ülkenin de dış politikalarına nasıl etki ettiği, işgallerin neden uzun sürdüğü, askeri müdahalelerin Afganistan’da bir iç savaşa neden olup/olmadığı gibi sorulara cevap aranacaktır.

Bu çalışma 1979-1989 tarihleri ile 2001- 2021 tarihleri arasındaki olayların incelenmesi ile sınırlı olacaktır. Fakat işgallerin nedenlerini anlayabilmek için işgal öncesi mevcut sistemi, devletlerin davranışlarına da kısaca değinilecektir. İşgaller ile doğrudan etkisi olmayan bu dönemlerde gerçekleşen vakalar konu dışında tutulacaktır. Yine işgaller sırasındaki karar vericilerin karşılaştırmalı analizi yapılacaktır. İşgallerin başlangıç ve bitişine kadar geçen sürede SSCB ve ABD’ de dört lider geçmiştir. Bu liderlerin özelinde bir karşılaştırma yapılacaktır. Bunun nedeni ise işgal öncesi liderler üzerinde analiz yapmak hem araştırmanın sınırları dışına çıkacak hem de zaman kısıntısını zorlayacaktır. Belirtilen tarihler çerçevesinde araştırmanın anlam ve önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Araştırması yapılan konunun kendi bağlamında derinlemesine incelenmesi olayların, gelişmelerin ve sonuçların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Yine bu araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Son olarak çalışmanın planlanması ve yürütülmesinde katkılarını sunan değerli hocam ve tez danışmanın Doç. Dr. Öner Akgül’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu yolda birlikte yürüdüğüm değerli arkadaşım Pınar Yurt’a, desteğini hiç esirgemeyen Çiğdem Toprak ve Hasan Alkan’a son olarak her zaman yanımda olan ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	4
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SAVAŞ	4
1.2. İŞGAL, İLHAK VE İSTİLA ÜZERİNE TEMEL KAVRAMLAR VE TARTIŞMALAR	5
1.3. İŞGALE GEREKÇE YARATMAK ÜZERİNE.....	6
1.4. AFGANİSTAN’IN JEOPOLİTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	7
BÖLÜM II	9
2. AFGANİSTAN ÇIKMAZININ KISA TARİHİ ÜZERİNE	9
2.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ AFGANİSTAN	9
2.2. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE AFGANİSTAN	10
2.3. BAĞIMSIZLIK SÜRECİ SONRASI AFGANİSTAN	12
BÖLÜM III.....	15
3. SSCB’NİN AFGANİSTAN İŞGALI 1979-1989	15
3.1. SSCB’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASINI ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER	15
3.1.1. Afganistan İşgaline Giden Süreç Ve Nedenler	17
3.1.2. 1979-1989 Afganistan’ın İşgali	23
3.1.3. İşgal Sonrası Genel Durum	46
BÖLÜM IV	53
4. ABD’NİN AFGANİSTAN İŞGALI 2001-2021	53
4.1. ABD’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASINI ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER.....	53
4.1.1. Afganistan İşgaline Giden Süreç ve Nedenler.....	55
4.1.2. 2001-2021Afganistan İşgali	58

4.1.3. İşgal Sonrası Genel Durum	90
BÖLÜM V	94
5.SSCB VE ABD İŞGALLERİNİN MUKAYESESİ.....	94
5.1. SSCB VE ABD’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	94
5.2. LİDERLERİN KARŞILAŞTIRILMASI	99
5.3. İŞGALLERİN GERÇEKLEŞTİĞİ DÖNEMLERİN KARŞILAŞTIRMASI	107
5.4. İŞGAL NEDENLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	110
5.5. İŞGAL SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	112
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	120
ÖZGEÇMİŞ	134

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kisaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APC	Armored Personnel Carriers (Zırhlı Personel Taşıyıcı)
AWACS	Airborne Early Warning and Control Force (Havadan Uyarı ve Kontrol Sistemleri)
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CAOC	Combined Air Operations Center (Birleşik Hava Operasyonları Merkezi)
CENTOM	United States Central Command (ABD Merkez Komutanlığı)
CIA	Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
COIN	Counter Insurgency Operation (İsyanla Mücadele Operasyonları)
GLCM	Graund Launched Cruise Missiles (Karadan Fırlatılan Seyir Füzeleri)
ISAF	International Security Asistanca Force (Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü)
KGB	Komitet Gosudarstyennov Bezopasnoti (Devlet Güvenlik Komitesi)
KHAD	Khedematre Dolati (Devlet İstihbarat Servisi)
LCOSF	Limited Contingent of Soviet Forces (Sovyet Kuvvetleri Sınırlı Birliği)

NAM	Non Aligned Movement (Bağılantısızlar Hareketi)
NATO	National Atlantic Traety Organization (Kuzey Atlantic Antlaşması Örgütü)
OEF	Operation Enduring Freedom (Sürekli Özgürlük Operasyonu)
PRT	Provincial Peconstruction (İl Yeniden Yapılanma Ekipleri)
SOF	Special Operation Forces (Özel Harekât Kuvvetleri)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Afganistan tarihsel süreç içerisinde birçok güçlü devlet tarafından işgale uğramıştır. Bu işgaller Afganistan'ın zayıf bir devlet olarak ortaya çıkmasına ve merkezi bir otoritenin kurulamamasına neden olmuştur. William Maley'in (2010: s.859) de dediği gibi, "Afganistan bulunduğu jeopolitik konumu nedeniyle diğer devletlere nazaran tarihinin ve coğrafyasının kurbanı olmuştur". Afganistan hem konumu nedeniyle hem de politik çıkarlar çerçevesinde hemen hemen her dönem hedef ülke haline gelmiştir. 19. yüzyıl Afganistan'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) ve Britanya arasında sıkışıp kaldığı bir dönem olmuştur. 20. yüzyılda da aynı kaderi paylaşan Afganistan, bu kez Soğuk Savaş'ın iki süper gücünün arasında kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri olan SSCB ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünyayı doğu-batı olarak iki parçaya böldü. Bu dönem ideolojik temelli birçok çatışmaya sahne oldu. Soğuk Savaş boyunca komünizmi yaymak ve komünist rejimleri korumayı kendine görev bilen SSCB, Afganistan'da yaşanabilecek Batı yakınlaşmasını komünizm için bir tehdit olarak algılamaktaydı. Afganistan'da sürekli değişen iktidarlar, yaşanan darbeler ülkenin istikrarsızlığında ve çatışma ortamının oluşmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur. Afganistan, artan şiddet olayları ve büyüyen isyanlar nedeniyle bir çıkmaza sürükleniyordu. Politbüro, Afganistan'a yapılacak askeri bir müdahale konusunda ilk başta çekingen davrandı. Taraki'nin yardım talebine rağmen SSCB Dışişleri Bakanı Alexia Koygin'in talebi reddetmesi SSCB'nin işgale sıcak bakmadığını göstermektedir (Fremont-Barnes, 2012: s.13). Fakat komünist iktidarın tehlikeye düşmesi ve artan güvenlik endişelerinin üzerine Hafızullah Emin'in, Taraki'yi idam ettirmesi Politbüro'nun 12 Aralık 1979 tarihinde askeri müdahale kararını almasına neden olmuştur.

Hem savaş süreci hem de savaşın sonuçları SSCB ve Afganistan'ı olumsuz etkilemiştir. Soğuk Savaş boyunca SSCB'yi temel alarak bir dış politika geliştiren diğer süper güç olan ABD Afganistan'da hükümete karşı olan mücahitleri desteklemiştir. Nitekim muhalif gruplar üzerinde başarılı olmuştur. Binlerce insan hayatını kaybetmiş, Sovyetler Birliği'nin iç dinamikleri çatırdamaya başlamıştır. SSCB'nin Afganistan'dan ayrılması SSCB askeri gücünün sorgulanmasına neden olmuş, SSCB sistemini siyasi olarak zorlamıştır. SSCB'nin çöküşünün nedeniyle ilgili genel açıklamalarda Gorbaçov'un reformist liderliğine ve sistemik faktörlere bağlanıyor olsa bile birçok alan yazarının savaşların, imparatorlukların çöküşünde ve rejim değişikliğindeki temel nedenlerden biri olduğunu kabul ettiği görülmektedir (Reuveny & Prakash, 1999: s.693). Afganistan işgali SSCB'nin dağılmasında tek neden olmasa da önemli bir faktör olduğu ve SSCB sistemini önemli derecede etkilediği ortadadır. Afganistan ise Sovyetler Birliği'nin çekilmesiyle

birlikte bir iç savaşa sahne olmuştur. İşgal, Afganistan'daki muhalif grupları radikalleştirmiş ve iç savaşın uzun sürmesi Taliban'ın ortaya çıkmasında en önemli iç faktörü oluşturmuştur. İşgal ve sonrasında yaşanan gelişmeler radikal bir örgütün iktidar olmasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte dünyayı iki kutba bölen sistem sona ermiş ABD'nin hegemon olduğu tek kutuplu yeni bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistem içerisinde ABD'nin 1991 sonrası yeni dış politika eğilimi tek yanlılık olmuştur (Ataman & Gökcan, 2012: s.208). Ulusal çıkarların ön planda olduğu bu dönemde etkisinin olmadığı bölgelere gücünü yoğunlaştırması ile hegemonyasını gerçekleştirmeye çalışmıştır (Layne, 1997: s.88). 11 Eylül 2001 tarihi ABD'nin kendi topraklarında saldırıya uğraması hegemonyasını sarsan bir eylem olmuştur. Bu saldırı ABD'nin ulusal güvenliğinin yeniden yapılanmasına ve geleneksel dış politika anlayışında ciddi değişikliklere neden olmuştur. George W. Bush döneminde saldırı sonrası izlenen dış politikada “daha saldırgan ve tek yanlı”, askeri güç kullanımının dış politikada temel unsur haline geldiği bir politika izlenmiştir (Ataman & Gökcan, 2012: s.216). Karşılık vermekte gecikmeyen Bush yönetimi 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a operasyon başlattı. Kısa sürede yerel grupların da desteğiyle Taliban'ı uzaklaştırmayı başardı. Bush'un intikam sözü Barack Obama'nın ABD Başkanı olmasıyla son buldu. Barack Obama askeri birliklerin kademeli olarak ülkeden ayrılması kararını verdi. Usame Bin Ladin'in öldürülmesi ise çekilmeyi hızlandırmıştır. Donald Trump yönetimi, ABD'nin dünyadaki her sorunla ilgilenmesini gereksiz bulmuş ve 2020 yılında 20 yıllık süreci Taliban ile anlaşma yaparak bitirmiştir. Askerlerin ülkeden tamamıyla çekilmesi ise 2021 Joe Biden dönemine denk gelmiştir. Joe Biden'ın bu kararı birçok kişi tarafından eleştirilmiştir. Tüm eleştirilere rağmen Joe Biden “Çekilmenin ABD için en iyi karar olduğunu” belirtmiştir (BBC News Türkçe, 2021b). ABD'nin çekilmesi sonrası Afganistan yeniden bir iç savaşa sahne olmuştur. İç savaş sonrası ülke tekrar Taliban yönetimine kalmıştır.

Araştırma için Afganistan'ın seçilme nedeni büyük güçler tarafından farklı zamanlarda işgale uğraması ve bu işgallerin siyasi ve askeri güce rağmen başarısızlıkla sonuçlanmasının nedenlerinin ortaya çıkarmaktır. 1979 işgalinin sonuçları dolaylı olarak ABD'yi 2001 işgaline götürmüş ve ABD işgali güncel bir konuyu teşkil etmektedir. Afganistan özelinde yapılacak bu çalışmada iki devletin farklı zamanlarda aynı ülke üzerinde ortaya koydukları iradeleri ve bu eylemleri ortaya çıkaran nedenleri, gelişmeleri, sonuçları; devletler, karar alıcılar ve sistemik faktörler karşılaştırılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Araştırma yapılırken, daha önce yapılmış araştırmalar ve kavramsal literatür araştırılmış olup, literatür taraması yapılmıştır. Konuya ilişkin kaynaklar/dokümanlar tespit

edilip erişim sağlanabilen tüm makale, kitap, gazete ve haber kaynaklarından yararlanılmıştır. Her iki ülkenin işgalleri için bulunan ayrı ayrı çalışmalar analiz edilerek bir bütün olarak sunulmaya çalışılmıştır. İşgallerin başarısızlık nedenleri birçok değişken üzerinden ele alınarak literatürdeki boşluklar doldurularak bilgi birikimine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Mevcut çalışmalar üzerinden yeni bir bakış açısı getirilmeye çalışılarak diğer araştırmacılar için referans noktası olması ve ileriki çalışmalar için temel oluşturarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

BÖLÜM I

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası İlişkilerde Savaş

Savaş, tarih boyunca devletler ve diğer siyasi birimler arasında önemli etkileşim modeli olmuştur. Bu etkileşimler devletlerin uluslararası ilişkilerini, güvenlik politikalarını, ekonomi ve toplumlar arası ilişkileri etkilemiştir. Thucydides'in 2.400 yıl önce Peloponez Savaşı'nı anlatmasından sonra birçok disiplinden bilim adamı, savaşın ortaya çıkmasını önleme, sıklığını azaltma veya sonuçlarını en aza indirme çabalarını kolaylaştırmak amacıyla savaşı incelediler (Levy, 2002: s.453). Savaşın tanımı, döneme ve gelişen uluslararası ilişkilerdeki değişimler ve önemli olaylara göre farklılıklar göstermiştir. Clausewitz, savaşı “rakibimize irademizi yerine getirmeye zorlamayı amaçlayan bir şiddet eylemi” (Clausewitz, 2003: s.90) olarak tanımlamış başka bir yerde ise ‘siyasi ilişkilerin devamı’ olarak nitelendirmiştir (Van der Dennen, 1981: s.3). Kallen ise savaşı egemen devletler arasında örgütlü askeri güçler ile yapılan bir ‘silah yarışması’ olarak nitelendirmiştir (Kallen, 1939: 201). Jack S. Levy ve William R. Thompson ise savaşı “genel olarak siyasi örgütler arasında sürekli, koordineli şiddet” (Levy & Thompson, 2011: s.5) olarak tanımlamışlardır. Uluslararası ilişkiler disiplininde savaş tanımlanırken genellikle devletler baz alınmaktadır (Yusuf, 2018: s.32). Savaşlar, teknolojik gelişmeler ve toplumsal değişimlerden, dönemsel faktörlerden etkilenmiştir (Yalçınkaya & Türkeş, 2008: s.58). Savaş, insanlık tarihinden beri halklar arasında yinelenen ve kalıcı bir davranış emsali olmuştur fakat aynı zamanda, zaman ve mekân içinde sıklığı ve ciddiyeti bakımından da değişimler göstermiştir (Levy, 2002: s.454). Savaş, kavramsal olarak kendi içerisinde tipolojik açıdan farklılıklar barındırmakla birlikte zamanla birçok açıdan değişim yaşamıştır.

Büyük güçlerin taraf olduğu savaşlarının sıklığı zaman içinde önemli ölçüde azaldı (Levy, 1983: s.455). Yirminci yüzyılda büyük güçlerin dahil olduğu yalnızca üç savaş yaşandı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geçen sürede büyük güçlerin savaşına tanık olunmadı (Levy, 2002: s.455). Yüzyıllar boyunca savaş orantısız bir şekilde Avrupa'daki büyük güçlerin elinde yoğunlaştı ancak yirminci yüzyılda savaşın taraflarındaki değişim büyük güçlerden küçük güçlere, Avrupa kıtasından diğer bölgelere ve devletler arası savaştan devlet içi savaflara doğru bir yöne doğru kaymaya başladı (Levy, 2002: s.455). Büyük güç savaşının sıklığındaki devamlı azalış ile savaşın şiddetinde sürekli artış arasında ters bir orantı ortaya çıktı (Levy, 1983: s.455). Savaşın artan şiddeti, yirminci yüzyılda iki dünya savaşının muazzam yıkıcılığı ‘genel’ veya ‘hegemonik’ savaşların artan şiddetiyle

kanıtlanmaktadır (Levy & Thompson, 2011: s.48). İkinci Dünya savaşı sonrasında hegemonik devletlerin birbirleriyle savaşından ziyade kendinden küçük devletlere dönemin iki kutuplu sistemine göre nüfuzlarını artırma eğilimine göre savaşlar yaşanmıştır. Siyasi değişiklikler de aynı derecede önemliydi. Sovyetlerin 1991’de dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve etnik çatışmaların yükselişi, odağın büyük güçlerin davranışlarına uzun süredir devam eden devletler arası savaşlara vurgudan uzaklaşmasına devlet içi çatışmaların belirginleşmesine katkıda bulundu (Levy, 1983: s.455). 1945-1991 dönemini kapsayan dönemde savaş anlayışında ve aktör boyutunda değişimler meydana gelmiştir (Erdağ, 2020: s.9). Savaşın genel simetrik doğası asimetrik yapıya doğru evrilmiş yeni sistemde vekalet savaşları geleneksel savaşların yerini almaya başlamıştır (Erdağ, 2020: s.9). Günümüzde ise savaşın aktörleri salt olarak devlet olmaktan çıkmış aktör boyutundan çeşitlenmeler yaşanmıştır (Erdağ, 2020: s.11).

1.2. İşgal, İlhak ve İstila Üzerine Temel Kavramlar ve Tartışmalar

İşgal hukuku başta devlet merkezli bir bakış açısının ürünüydü ve toprakları geçici olarak yabancı bir güç tarafından işgal edilen egemen devletin haklarını ve güvenliğini korumak ilgileniyordu (Bernard, 2012: s.5). Bir yerin yabancı bir güç tarafından işgali askeri güçle dayatılır ve sürdürülebilir (McMahan, 2009: s.8). Kendisine direnen ya da karşı çıkanlara karşı askeri güç kullanmaktan çekinmeyen işgalciler genellikle işgal edilen yerleri mağlup olmuş ama hala nefret edilen bir düşmana ait olduğundan neredeyse kaçınılmaz olarak yerel halka karşı birtakım vahşetlerle sonuçlanır (McMahan, 2009: s.8-9). İşgal, var olan hükümeti etkisizleştirerek idari otoritenin uygulanmasını ifade ederken istila kavramı ise askeri bir hareketin uygulanmasını ifade eder (Albayrak, 2020: s.447). Yabancı bir askeri kuvvet kendi ülkesine ait olmayan bir ülkeye girdiğinde kendi otoritesini yerleştirene kadar o ülkeyi istila etmiş olarak kabul edilir ancak o ülkede otorite haline geldiğinde işgalci vasfını alır (Albayrak, 2020: S.447). İşgal bir ilhak değildir; kalıcı bir durum oluşturmaz ve işgalci taraf söz konusu topraklar üzerinde egemenlik kazanmaz (Bernard, 2012: s.5). Yasa sadece işgalcinin fethedilen toprakların kaynaklarını haksız yere kullanmasını önlemeye çalışmakla kalmaz; aynı zamanda işgalcinin halkın temel ihtiyaçlarını karşılamasını ve “ülkede uygulanmakta olan kanunlara, kesinlikle engellenmediği sürece, saygı duyarak kamu düzenini ve güvenliğini olabildiğince yeniden tesis etmesini ve sağlamasını (Bernard, 2012: s.5) gerektirir. İşgal edilen yerin korunması amacıyla yağmalanması yasaklanmıştır (Aslan, 2008: s.268). Yabancı topraklar üzerinde etkin kontrolden kaynaklanan doğrudan bir askeri avantaja sahip olmanın yanı sıra, işgalci bazen sahada yeni bir durum yaratmak veya herhangi bir direnişi bastırmak için bölgenin demografik yapısını değiştirmeye çalışabilir

(Bernard, 2012: s.6). İşgal uzun süre devam ettiğinde işgal altında olan halklar ekonomik ve sosyal hakları ciddi tehlikeye girebilir (Bernard, 2012: s.7).

Uluslararası Hukukta ilhak, bir devletin diğerinin zararına olacak şekilde zorla toprak kazanması anlamına gelmektedir (Hofmann, 2020). İlhak, aslen uluslararası hukukta yer alan bir kavramdır (Şöhret, 2017: s.20). Bir ülkenin önceden egemenliği altında bulunmayan bir bölgeyi ele geçirmesi ve topraklarına katması anlamına gelmektedir (Şöhret, 2017: s.20). 20. yüzyıldan önce savaş zamanında toprakların ele geçirilmesi, feth edilmesi ve ilhak edilmesi normaldi (Scheindlin, 2019: s.1). Savaş yoluyla toprak edinme uygulamasına yönelik itirazlar 20. yüzyıldan önce başlamış olsa da uluslararası normlardaki değişim iki savaş arası yıllarda daha belirgin hale gelmiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından önemli ölçüde hızlanmıştır (Scheindlin, 2019: s.1). İlhak, Uluslararası Hukuk tarafından tamamen yasaklanmıştır çünkü “güç tehdidi veya kullanımı yasağını” ihlal etmektedir ve bu yasak devletlerin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün dokunulmazlığını korunmasını sağlamaktadır (Scheindlin, 2019: s.2). İlhak tanımı gereği tek taraflıdır ve karşılıklı anlaşma ya da antlaşma yoluyla elde edilen topraklar ilhak değildir (Tadić, 2023: s.12). Bazıları toprakların daha önce egemen bir devlete ait olmaması halinde ilhakı meşru olduğunu ileri sürmüştür (Tadić, 2023: s.14). Ancak uluslararası hukuk bu tür durumların hala işgal yasaları kapsamına girdiğine hükmetmiştir. Bu da işgal altındaki topraklarda ilhaka yol açan eylemleri yasaklamaktadır (Scheindlin, 2019: s.2). İlhak, askeri işgalle başlayabilir daha sonra hukuki olarak veya de fiili ilhaka dönüşebilir (Scheindlin, 2019: s.2). İlhak edilen topraklar daha önceden istilâ ve işgal edilmiş olabilir (Şöhret, 2017: s.20). Diğer taraftan Birleşmiş Milletler, kuruluşundan kısa bir süre sonra askeri kuvvet kullanarak toprak elde etme girişimi yasaklanmış olsa da ilhak ile toprak kontrolü devam etmiştir (Şöhret, 2017: s.21). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1974'te aldığı karar çerçevesinde savaş yoluyla ya da bir ülkenin askeri kuvvetinin başka bir ülkeyi istila etmesi geçici olsa bile yabancı bir ülkenin tamamını ya da bir kısmını ilhak etmesi “saldırı” olarak kabul göreceği belirtilmiştir (Şöhret, 2017: s.21).

1.3. İşgale Gerekçe Yaratmak Üzerine

İşgal hem askeri güç tehdidini hem de askeri güç kullanımını içerir, bu yüzden bir devlet başka bir devlete diplomatik yollarla yaptırmayı başaramadığı ya da çıkarları doğrultusunda bunu bahane ederek egemen bir devletin topraklarını geçici olarak işgal edebilir (McMahan, 2009: s.8). İşgal etmenin birçok nedeni vardır. Bunlardan bazıları ise; bir sınır çatışmasından kaynaklanabilir, yalnızca bir devletin bir bölgesi üzerinde hak talebi

olduğunu iddia edildiği için yapılabilir, ideolojik bir nedene veya tarihsel bir serüvene bağlanabilir, ekonomik açıdan bir önem arz ediyorsa ya da stratejik bir konuma sahipse çıkarlar çerçevesinde işgal gerçekleşebilir. İşgalci, kendini hiçbir zaman işgalci olarak tanımlamaz. Genellikle büyük amaçlar için son çare olarak gerçekleştirildiğini iddia eder. Sınır anlaşmazlıkları ya da toprak anlaşmazlıklarında birinin diğeri üzerindeki hak talebini reddetmesi aslında ona ait olanı geri alma amacıyla bir işgal gerçekleştirdiğini ve bunu da haklı bir işgalmiş gibi göstermeye çalışır. Bazen bölgede yeni bir durum yaratmak, bir direnişi bastırmak, bir tehdidi ortadan kaldırmak veya demografik yapıyı değiştirmek için de işgale başvurulabilir (Bernard, 2012: s.6). Günümüzde en belirgin olarak ortaya çıkan ise bir tehdidin ortadan kaldırılması gerekçesidir, kendisine tehdit oluşturmayacak bir iktidarı getirir, kendi için güvenli olduğuna inanır ve geri çekilmesiyle sonuçlanır. Hükümetleri zorlama veya istenilen bir iktidarın oluşturulması için de yapılabilir. İşgal eden işgal için haklı bir neden ihtiyaç duymaz ancak tepki çekmemek için güvenliğin tehdit edilmesini bahane olarak sunması ve diğer nedenlere göre daha kabul görmesi olasıdır.

1.4. Afganistan'ın Jeopolitik Açıdan Değerlendirilmesi

Afganistan'ın jeopolitik konumu bölgede stratejik bir noktada bulunmaktadır. 19. yüzyılda Afganistan'ın konumu, Rusyaların sıcak sulara inme arzusu ve Britanya sömürgesine ulaşip Hint alt kıtasına devrimi ulaştıracağı kilit bir noktadaydı. Britanya'nın ise en zengin sömürgesi olan Hindistan'ı Rus tehdidine karşı korumak için Ruslar ile arasında tampon devlet olarak konumlandırılmıştı (Şeyhanlioğlu, 2008: s.63). Afganistan'ın jeopolitik önemi 20. yüzyılda yeniden ortaya çıktığında bölgede etkin bir güç olan SSCB için bir önem arz ediyordu. Afganistan, bu dönemde kuzeyde uzun bir SSCB sınırına sahipti. Batısında İran, doğusunda Pakistan ve Hindistan bulunmaktaydı (Erman, 2017: s.397). Afganistan'ın jeopolitiği SSCB için hem avantaj hem de dezavantajlar sunuyordu. Afganistan'ın Orta Doğu'nun çevresindeki stratejik konumu SSCB'nin Güney Asya, Afrika ve Basra Körfezi'ndeki nüfuzunu artırmada etkili olacaktı ki Körfez SSCB'nin sıcak sulara inmesine ve petrol rezervlerine ulaşmada köprü oluşturacak konumdaydı (Girardet, 1985: s.27). Afganistan, SSCB'nin Etiyopya ve Güney Yemen'deki üs tesislerine erişimini kolaylaştıracak bir noktada yer almaktaydı (Girardet, 1985: s.27). Afganistan'ın Basra Körfezine coğrafi yakınlığı bölgede etkinliğini artırmada ve bölgenin enerji kaynakları üzerinde nüfuz kurabilmede, Çin'i dengelemede ve İran'ı etkileyecek bir konum sağlıyordu (Han, 2011: s. 65). Afganistan jeopolitiğinin dezavantajı ise bölgesel güçlerden Çin, İran gibi ülkelerin SSCB'nin güney sınırı boyunca güvenlik tehditleri oluşturmaya fırsat sağlıyordu.

Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte Afganistan'ın sınır komşuları Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Pakistan ve İran olmuştur. Afganistan, SSCB'nin dağılmasından sonra jeopolitik konumu nedeniyle daha çok önem kazanmıştır. Bunun nedeni doğal rezerv kaynaklarına sahip Orta Asya devletlerine ve Hazar Denizine yakın olması, (Erman, 2017: s.410), ticaret yollarının kesiştiği stratejik bir noktada yer almasıydı (Görgen, 2022: s. 388). Afganistan Güney Asya, Hint alt kıtası ve Orta Doğu'ya çıkış kapısıydı (Şeyhanlioğlu, 2008: s.63). Ayrıca Afganistan nükleer silahlara sahip olan Rusya, Pakistan, Hindistan ve Çin ile yakın coğrafyada bulunmaktaydı (Erman, 2017: s. 415). Bu konumu nedeniyle başta bölgesel güçler olmak üzere ABD gibi bu bölgedeki çıkarları olan devletlerin dış politika öncelikleri arasında yer almıştır (Nogayeva, 2021: s.143).

BÖLÜM II

2. AFGANİSTAN ÇIKMAZININ KISA TARİHİ ÜZERİNE

2.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi Afganistan

Birçok medeniyetin gelip geçtiği bir yer olan Afganistan'ın bağımsız siyasi bir birim olarak ancak 18. yüzyılda ortaya çıkabilmiştir. 18. yüzyılda Safevi Devleti'nin ve Buhara Hanlığı'nın bir parçası olan Afganistan bir devlet olarak ise 1747 yılında Ahmet Şah Dürrani tarafından zayıf bir devlet otoritesi olarak ortaya çıkmıştır (Akbaş, 2023: s.45). 19. yüzyıl Afganistan'ın Rusya ve Britanya tarafından önemsenen bir yer haline geldiği bir dönem olmuştur. Britanya, Fransa'nın himayesindeki Hindistan'ı kontrol etmeye başlayınca Afganistan, Britanya'nın dış politikasında önemli bir yere sahip olmuştur (Şeyhanlioğlu, 2008: s.64). Rusya'nın sıcak sulara inme hevesiyle karşılaşan Britanya Rusya'nın Türkistan'ı işgal etmesiyle Afganistan'ı tampon devlet olarak belirlemiş ve Rusya'nın Afganistan'ı zorlamaya başlamasıyla uzun sürecek bir çatışmanın 'Büyük Oyunun' başlamasına neden olacaktır (Şeyhanlioğlu, 2008: 64). İngiltere, Hindistan'daki nüfuzunun sarsılmaması için Afganistan'ı kontrol etme ve ülkede Çarlık Rusya'nın nüfuzunun genişlemesini engellemek için Afganistan'ı tampon bölge ve bir savunma hattı konumunda tutan bir stratejisi izlemiştir (Karadere, 2015: s.7).

Britanya'nın Afganistan'a iki büyük müdahale yapmaya neden olan şey Britanya'nın Hindistan'daki çıkarlarını tehdit ediyor gibi görünen Rus entrikaları ve bölge konusundaki çıkarlarıydı. İlk müdahalenin amacı Rus askeri desteğiyle 1838'de Herat'ı geri almaya çalışan İranlıları engellemek ve bağımsız fikirli Emir Dost Muhammed'in yerine Şah Şuca'yı geçirmektir (Rasanayagam, 2003: s.2). Bu savaştan sonra İngiltere 1893 yılında Afganistan'ı İngiliz himayesindeki Hindistan'dan ayıran meşru olmayan Duran Hattı sınırını çizmiştir (Karadere, 2015: s.2). İkincisi, 1878'de, Rusya'nın bölgede yayılmasından korkan İngilizler Kabil, Kandahar ve Celalabat'ı işgal etmek üzere birlikler göndermesiydi (Rasanayagam, 2003: s.17). Birinci İngiliz-Afgan Savaşı olarak adlandırılan ilk İngiliz askeri müdahalesi İngilizler için bir felaket ile sonuçlandı. İngilizlerin 1839'dan 1842'ye kadar istenmeyen Şah Şuca'yı desteklemek için Kabil'i işgal etmesi, halkın düşmanlığı ve İngilizlere yönelik giderek artan silahlı saldırıları nedeniyle savunulamaz olduğu ortaya çıktı (Rasanayagam, 2003: s.17). Daha sonra İngilizlerin, en zorlu kış koşullarında dar dağ geçitleri geçerek Celalabad'a çekilmesi, asker ve sivil birliklerinin çevredeki tepelerdeki kabileler tarafından vurulması sonucu 600 İngiliz subayı ve onların eşleri ve çocukları da dahil olmak üzere yaklaşık 9.500 İngiliz-Hint askerinin öldürülmesine neden oldu (Rasanayagam, 2003: s.17).

Bu savaşların amacı yeni Afgan devletini arlık Rusyası'nın etkisi dışında tutmaktı. İngilizler Afganistan'ın bağımsızlığını tanımaması üzerine bağımsızlık isteyen Amanullah Han'ın kuvvetleri Hindistan'da İngiliz ordusuna saldırı düzenlemiş, üçüncü ve nihayetinde sonuncusu olan savaşta İngilizlerin bir üstünlük kazanamadı (Karadere, 2015: s.9). Bir ay kadar süren savaş sonrası İngilizler Revalpindi Anlaşması ile birlikte 1919 yılında Afganistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı (Karadere, 2015: s.9). Afganistan, siyasi bir araç olarak genişleyen Rus imparatorluğu ile İngilizlerin Hindistan'dan çekileceğı 1947 yılına kadar tampon devlet görevi görmüştür

2.2. İki Savaş Arası Dönemde Afganistan

Emir Abdurrahman'ın vefatından sonra tahta selefi olan oğı Emir Habibullah geçti (Ghaus,1988: s.19). Afganistan'daki hükümdar değışikliğı İngilizlerin Rusya'nın giderek Afganistan'a daha fazla ilgi duymasıyla Afganistan'daki konumlarını güçlendirmek için bir fırsattı (Ghaus, 1988: s.19). Rusya ve Afganistan artık ortak bir sınıra sahipti ve Trans Hazar Demir Yolu'nun tamamlanması iki ülkenin ilişkilerinde önemli bir nokta oldu (Ghaus, 1988: s.19). Hem İngilizler hem de Hindistan anlaşmanın yenilenmesi konusunda Habibullah'a baskı yapsalar bu girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine İngilizler Afganistan'a yapılan yardımın kesilmesine karar verdi. Bu dönem Rusya-Japon Savaşı'ndan Rusya'nın yenilgiyle çıkması Orta Asya yeni açılımlarla yenilgiyi telafi edebileceğı fikri Habibullah'ın Rusların niyetleri konusundaki korkusu yüzünden İngilizler ile anlaşma yoluna gitti (Ghaus, 1988: s.20). Çarlık Rusya genişleyen Alman tehlikesi ve iç sorunlar yüzünden İngiltere ile anlaşmaya sıcak baktı. İngiliz-Rus müzakereleri Tibet, İran ve Afganistan'ı kapsayan bir anlaşma olarak ortaya çıktı (Ghaus, 1988: s.23). Anlaşmada Rusya Afganistan'ı kendi nüfuz alanı dışında olduğunu kabul etmesine de yer veriyordu (Ghaus, 1988: s.23).

Birinci Dünya Savaşında Rusya ve İngilizlerin müttefik olması Habibullah için tedirgin ediciydi. Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla Emir Habibullah savaş sırasında Afganistan'ın tarafsız kalacağını ilan etmiştir ancak Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ve cihat ilan etmesi ülkede savaşa katılma isteğini artmıştır (Hamşioğı & Kundakçı, 2019: s.41). Ancak Emir Habibullah hem tarafsız hem de İngilizler ile anlaşma politikası çokça eleştirilmiştir. Habibullah'ın tarafsız kalma politikası İngilizler ve Rusları tarafından memnuniyetle karşılandı. Afganistan hükümetinin İngiltere'ye karşı savaşa girmesi konusunda yerel halkın artan taleplerine rağmen fikrini değıştirmeyen Habibullah, 1915'te bir Türk-Alman heyetinin Afganistan'a gelmesiyle cihada destek sağılayan Afgan Ulusal Meclisini toplasa da İngiliz ve Ruslarla karşı karşıya gelmeyi göze alamamıştır (Hamşioğı

& Kundakçı, 2019: s.43) Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlının aleyhinde sonuçlanması Habibullah'ın doğru politika izlediğini gösterse de ülke için huzursuzluk çıkmasına neden olmuştur. Savaş sonra Rusya'da yaşanan devrim ve İngilizlerin zayıflaması Afganistan'ın bağımsızlığını kazanması için iyi bir fırsattı (Hamşioğlu & Kundakçı, 2019: s.44). Fakat Habibullah İngilizler ile iş birliğinden memnun olduğu için bu fikre sıcak bakmadı. 21 Şubat 1919'da savaştan sonra Habibullah suikaste uğradı.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Afganistan için bölgede yeni koşullar ortaya çıkmıştır. Rusya komünizm etrafında şekillenmiş ve İngiliz-Rus ittifakı sona ermiştir. Savaşın bitmesiyle iki ülke arasında Orta Asya rekabeti yeniden başladı. Rusya için Afganistan, İngilizlere karşı ayaklanmaları destekleyeceği ve Hint alt kıtasına komünizmi yaymak için basamak olarak kullanacaktı (Sivrioğlu, 2020: s.62). İngilizler de Rusya'nın bu hamlesine karşı Basmacıları destekleyerek karşıdevrim yaratmak istedi fakat Afganistan'a sığınan bu grup Ruslar tarafından ortadan kaldırıldı (Ghaus, 1988: s.20). Bu sırada Afganistan'da bağımsızlık için hareketlenmeler başladı. Çarlığın çökmesiyle Rusya zayıflamış ve kuzeyden gelen tehlikenin azalmasıyla İngiliz hakimiyetinde kalmanın temel nedeni ortadan kalkmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardından bağımsızlık taraftarı olan Amanullah Han, emir olduktan sonra gerçekleştirdiği ilk iş Afganistan'ın iç ve dış politikada bağımsızlığını kazanması için çalışmaktır (Bayar, 2021: s.471). Ancak İngiltere bağımsızlık konusunda Amanullah'ı oyalıyordu. Amanullah bu sorunun diplomatik yollarla çözülemeyeceğini farkına vardığında İngilizlere karşı bir savaşa girdi (Rasanayagam, 2003: s19) Hindistan sınırına düzenli ordular göndererek ayaklanmaları güçlendirmeyi amaçlamıştır (Karadere, 2015: s.9). Sonunda İngiliz-Afgan Savaşı'nın üçüncüsü başladı. Savaşın gidişatından ve isyanın yayılmasından endişe duyan İngiltere çatışmanın hızlı ve barışçıl bir şekilde çözülmesini istiyordu. Savaşın diplomatik yollarla çözülmesine karar verilince Afganistan'ın bağımsızlığı kazanmasıyla sona erdi (Karadere, 2015: s.8). Uzun müzakereler sonucunda İngiliz-Afgan Barış Antlaşması 8 Ağustos 1919'da imzalandı (Rasanayagam, 2003: s.19). Müzakere süreci Afganistan için yeteri kadar iyi gitmiş olmasa da kalıcı bağımsızlığın kazanılması büyük bir zaferdi. 1920'de İngilizlerin Peştun sınır bölgesine yeniden girmesi Afganistan-İngiltere arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden oldu.

İngilizlerle ilişkiler kötüleşmeye başladığında Amanullah Han SSCB ile yakın ilişkiler kurmak zorunda kaldı. İngilizler bu durumdan çok rahatsız oldu ve komünist tehlikeye karşı Afganlarla anlaşma yoluna gitti fakat bir anlaşmaya varılamayınca Amanullah Han yeniden Sovyetler Birliği'ne yöneldi. Bunun sonucunda 1921'de iki ülke

(Borer, 1988: s.35). 1931’de iki ülke arasında 1921 i4Anlaşması baz alınarak yeni bir Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması imzalandı (Borer, 1988: s.36).

İkinci Dünya Savaşı’nın ilk yıllarında Afgan hükümeti geleneksel rakipleri olan İngiliz Hindistan’ı ve Rusya’ya yönelik bir denge unsuru olarak Almanya ile yakın ilişkiler kurdu (Borer, 1988: s.38). Alman nüfuzu ülkede büyük oranda arttı. 1940’da Almanya’nın Fransa’yı işgal etmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler yoğunlaştı. Ancak Kral Zahir savaşta tarafsız kalacağını belirten tarafsızlık kararnamesini yayınladı (Borer, 1988: s.39). Özellikle Almanya’nın 1941’de Sovyetleri işgal etmesiyle Afganistan’ın işgal edilme korkusuyla Almanya ile ilişkilere son verdi. İngiltere ve Rusya Almanya’ya karşı birleşmişlerdi. 1941’de iki ülke Afganistan’daki diplomatik misyon dışında bütün Almanları sınır dışı etmesi için baskı uyguladı (Borer, 1988: s.39). Hükümetin tarafsızlığına aykırı olan bu tutumu kabul etmek zorunda kaldı. 1946’da Almanya’nın yenilgiye uğramasıyla savaş yorgunu Rusya ve Hindistan’ı terk etmek üzere olan İngiltere’nin bu durumu Afganistan’ı tam bir yalnızlığa sürükledi (Borer, 1988: s.41). Pakistan’ın ortaya çıkmasıyla birlikte Pakistan’ın Peştunistan eyaletinin kontrolünü ele geçirmesi, Afganistan ile çatışma yaşamasına neden oldu. Batı dünyası Pakistan’ı destekledi. Pakistan’ın Afganistan’ın ticari açıdan en önemli sınır kapılarını kapatması üzerine Afganistan tam bir izolasyona sürüklendi (Sivrioğlu, 2020: s.66). Afgan hükümeti ABD’den yardım talebinde bulunsa da Pakistan’ı destekleyen ABD tarafından bu talepler reddedildi. Afganistan’ın durumu gittikçe kötüleşiyordu. 1950’de SSCB, Pakistan’ın ambargosu altında Afganistan’a temel malzemeleri sağlamaya başladı (Borer, 1988: s.47). Sovyetlerin Pakistan konusunda Afganistan’a verdiği desteklerden dolayı iki ülke arasında ilişkiler arttı. 1953 yılında başbakan olarak atanan Muhammed Davud Han önemli ekonomik ve sosyal değişimler getirdi. Peştun konusunda sınırı her iki tarafındaki Peştun kabilelerine ödeme yaparak Pakistan karşıtı eylemleri yaymaya devam etti (Wahab & Youngerman, 2007: s.20).

1954’lerin sonlarında yeniden ABD’ye yapılan silah yardım talebi reddedildi. Davud, ABD’den ümidini kestiğinde SSCB’ye yöneldi. Bunun sonucunda Çekoslovakya’dan talep ettiği silahı aldı (Wahab & Youngerman, 2007: s.121). Sovyetler Birliği Afgan ordusunu eğitmeye başladı. Pakistan’la yeniden başlayan kriz Afganistan ile ticaret engellerinin tekrarlanmasına neden oldu. Afganistan’ın SSCB için önemi yeniden ortaya çıktı. Afganistan’ın Doğu Bloku’na girmesinden çekinen ABD Afganistan’a ek yardımlarda bulundu. İki ülkenin Afganistan’a yaptığı yardımlar çeşitli yol, enerji, sulama ve gıda işlemleri alanında yatırımları arttırdı (Wahab & Youngerman, 2007: s.122). Davud 1959 yılında Kral Amanullah’ın devrimleri takip etmeye başladı. Kadınlar ve eğitim konusunda

ciddi reformlar yaptı. Yurt dışından gelen mali ve teknik yardımlarla eğitim sistemini genişletti. 1960-1961 yıllarında Davud, Pakistan'daki yerel anlaşmazlıklara müdahale etmek için ordu güçlerini sınırın ötesine gönderse de başarılı olamadı (Sivrioğlu, 2020: s.69). Bunun üzerine Pakistan, Afganistan'daki konsoloslukları kapattı. Davud, buna karşılık olarak iki ülke arasındaki bütün ilişkileri askıya aldı ve sınırı kapattı. Bu olay Afganistan'da ekonomik sorunlara neden oldu. Yaşanan gelişmeler sonrasında Davud başbakanlıktan istifa etti.

Davud, 17 Haziran 1973'te kansız bir darbeye monarşinin yerini cumhuriyetin aldığını ilan etti (Borer, 1988: s.71). Yeni Afgan Cumhuriyeti'nin kurucusu ve başbakanı Muhammed Davud oldu. Yönetimde yetkileri elinde toplayan Davud önce İslamcı ve liberal kesimle mücadele etmiş ve bu tabanı tasfiye ettiğinde sosyalist grupları ortadan kaldırmak için girişimlerde bulundu (Bayar, 2021: s.481). SSCB danışmalarını orduda azalttı, askerlerin eğitimi için Hindistan ve Mısır'a gönderdi (Borer, 1988: s.53). Muhammed Davud'un hem sağ hem de solcu siyasetçileri uzaklaştırarak yerini garantiye almaya çalıştı. 1975'te SSCB'den gittikçe uzaklaşan Davud'un sindirmeye çalıştığı solcu gruplar Davud'un iktidarına son vermek için anlaştılar (Bayar, 2021: s.481). 1978'e gelindiğinde Davud yalnızca solcuların değil muhafazakâr kesimin de hoşnutsuzluğunu kazandı. 1978'de SSCB yanlısı subaylar tarafından Davud Han devrildi (Sivrioğlu, 2020: s.71). Başta Davud'un devrilmesi farklı kesimlerden destek görmüştü ancak komünist yönetiminin uygulamaları Afganistan'da gerilimi artırdı (Bayar, 2021: s.481). 1978'de Afganistan'da komünizm karşıtı gösteriler artmış ülkeyi bir iç savaşa doğru sürüklenmeye başlamıştır. Taraki ülkedeki gerginliğin giderek artmasından duyduğu endişe ile Sovyetlerin acil müdahalesini talep etti. SSCB başta bu talebi reddetse de 12 Aralık'ta Afganistan'daki duruma daha fazla sessiz kalmayarak müdahale kararı aldı. 24 Aralık 1979'da başlayan işgal 1989 yılında Sovyetlerin mutlak bir başarı elde edememesiyle son buldu. Sovyetlerin çekilmesinden sonra ülke yeniden bir iç savaşa sürüklendi. Nispi bir kontrol sağlayan Taliban Afganistan'da 1996 yılında iktidara geldi. Taliban Afganistan'ı kısa bir süre iç savaştan kurtarmış olsa 2001 yılında Taliban'a yakınlığı ile bilinen Usame bin Ladin'in 11 Eylül saldırılarını düzenlemesiyle 20 yıl sürecek olan ABD işgalinin başlamasına neden oldu. 7 Ekim 2001'de Afganistan'a müdahale başlatan ABD de Afganistan'da SSCB'nin kaderini paylaşarak 30 Ağustos 2021'de ABD güçlerinin çekilmesiyle işgali bitirdi. ABD sonrası iktidarı yeniden Taliban almıştır.

BÖLÜM III

3. SSCB’NİN AFGANISTAN İŞGALI 1979-1989

Bu bölümde öncelikle 1979 işgali öncesi Sovyet-Afgan ilişkilerinin gelişimi, Sovyetlerin Afganistan politikasını şekillendiren olaylardan bahsedilerek savaşa giden sürecin daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir. Sonrasında işgale neden olan olayların işgalin başlaması üzerindeki etkilerine ve nihayetinde işgal sürecindeki askeri operasyonların, politik ve askeri stratejilerdeki değişimlerden bu değişimlerin işgali nasıl yönlendirdiği ve nihayetinde Sovyetleri başarısızlığa götüren nedenleri anlamamızı sağlamayı amaçlamıştır.

3.1. SSCB’nin Afganistan Politikasını Şekillendiren Faktörler

18. yüzyılda Rusya’nın Orta Asya’da hakimiyetini artırmaya başlaması Britanya’nın Hindistan kolonilerini tehlikeye düşüreceği tehdidini ortaya çıkardı (Gibbs, 1987: s.366). Afganistan iki ülke arasında büyük güç rekabetinin tam ortasında kaldı. Çarlık Rusya, Afganistan’ı Büyük Oyun’ un bir parçası olarak İngiltere ile arasında tampon devlet olarak stratejik bir konumda tutmuştur (Kılıçoğlu, 2022: s.108). Afganistan, 19. yüzyıl boyunca Britanya tarafından baskı altında kaldığı için Çarlık Rusya’yı doğal bir müttefik olarak görmüştür (Sivrioğlu, 2020: s.60). Her ne kadar Afganistan Rusya’yı müttefik olarak görse de Rusya için Afganistan, Hindistan alt kıtasına devrimci dalgayı ulaştıracağı bir basamak olarak kullanmayı düşünmüştür (Sivrioğlu, 2020: s.62). 1919’da Kral Amanullah Han iktidara geldiğinde Sovyetlerin devrimci yapısından etkilenmiş öyle ki Afganistan bağımsızlığını kazanmadan önce bile Rusya ile kalıcı ve dostane ilişkiler kurmayı istemiştir (Borer, 1988: s.29). Bu durum Sovyetler Birliği için iyi bir fırsattı. Afganistan’ı Asya bölgesine ulaşacağı bir köprü ve Hindistan’da devrimi desteklemek için bir üs olarak rahatça kullanmanın önünü açıyordu (Borer, 1988: s.30). 1921’de Sovyetler Birliği-Afganistan arasında imzalanan Dostluk Antlaşması’nda diplomatik ilişkilerin kurulması ve her iki ülkenin birbirlerinin bağımsızlıklarına saygı gösterilmesine yer verildi (Borer, 1988: s.30-31). 1924’te Afganistan’da reformlara karşı başlayan ayaklanmayı bastırmak için hükümeti desteklemek amacıyla Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a askeri yardımda bulundu (Borer, 1988: s.31). Yine bu dönemde yaşanan Orta Tugay Adası sorunu, Basmacı isyanı ve Basmacı liderlerinin Afganistan’a sığınması gibi olaylar Sovyetler Birliği ile Afganistan arasında sınır anlaşmazlıklarına neden oldu (Sivrioğlu, 2020: s.64). Bu olaylar sonrası 1926 yılında Afganistan-Sovyetler Birliği arasında tarafsızlık ve saldırmazlık anlaşması imzalandı. Yeni ve büyük bir savaşın başlangıcı olduğu bu dönemde Afganistan’da SSCB ve İngiliz karşıtlığı büyümüştür. Rus emperyalizmine karşı başlayan korku Afganistan’ın

Almanya'ya yakınlaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler Sovyetler Birliği'nin dikkatini çekmiştir. Böylece 1931 yılında Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması 10 yıl daha uzatıldı. 1938 yılına gelindiğinde Almanya'nın Afganistan üzerindeki nüfuzunun ne kadar güçlü olduğu ortadaydı. Afgan ordusunun nerdeyse tamamı Alman silah ve teçhizatlarıyla yenilenmişti (Kılıçoğlu, 2022: s.127).

Bu gelişmeler Sovyet-Afgan ilişkilerini gergin bir noktaya taşıdı. 1939'da yapılan Nazi-SSCB paktı Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilme korkusunu daha da arttırmış ve İngilizler ile iş birliğine yönelmiştir (Hauner, 1982: s.484). Savaşın değişen seyri Sovyetlerin Afganistan için bir tehdit olma olasılığını düşürmüştür. Yeniden ikili ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yeni dünya meseleleri yüzünden Sovyetler Birliği'nin önceliği Afganistan olmaktan çıkmıştır. 1940'larda genel olarak Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a karşı tutumu 'havuç sopa' niteliğinde oldu (Gibbs, 1987: s.367). 1947'de Andrei Zhdanov yaptığı konuşma sonrası değişen SSCB politikasında "iki kamp" tezi benimsenmiş ve SSCB yeni dış politikası bu çerçevede şekillenmeye başlamıştır (Borer, 1988: s.42). SSCB'nin bu yeni dış politikasının başlıca faydalananı olan Afganistan'ı üçüncü dünyaya yönelik yeni dış politikası için rol model olarak kullanacaktı (Borer, 1988: s.44). Pakistan'ın bağımsızlığını kazanıp Afganistan ile sorunlar yaşaması, Batı dünyasının Pakistan'ı desteklemesi Sovyetler Birliği için bir fırsat oluşturdu. ABD'nin Afganistan'ın silah talebine olumsuz cevap vermesi ise her alanda Afganistan'da nüfuzunu artırmaya neden oldu. 1955'te Kabil'i ziyaret eden Nikita Kruşçev ve başbakan Nikolay Bulganin Afganistan'ı Pakistan konusunda desteklediklerini belirttiler (Borer, 1988: s.47). SSCB, Afganistan'ın zor günlerinde yanında olarak SSCB nüfuzunun etki alanını genişletmeyi başarmıştır. Bu dönemde Afganistan'da komünizm hızlıca yayılmaya başlamıştır. Öyle ki Sovyetleri her alanda destekleyen Muhammed Davud Han 'Kızıl Başbakan' olarak anılmıştır (Borer, 1988: s.48). Fakat Davud Han'ın son dönemlerindeki politik eğilimleri Sovyetler Birliği'nden bir kopuşu göstermektedir. Davud Han'ın SSCB askeri danışmanlarını ordudan atması, solcu bakanların yerine sağcı bakanları atması, Afgan askerlerinin eğitimi için Hindistan ile Mısır'a göndermesi bu kopuşun açık göstergeleri oldu (Borer, 1988: s.54). ABD, Pakistan, Mısır, İran gibi ülkelerle yakın ilişkiler kurması özellikle de İran ile ilişkileri Sovyetleri tedirgin etmeye başlamıştı. Davud Han'ın yeni politik eğilimleri iktidardan indirilmesine neden oldu. Afganistan-SSCB ilişkilerindeki bir diğer bağlayıcı etken Brejnev doktrini'dir. Brejnev doktrini çerçevesinde komünist ideolojiyi yaymak ve komünist iktidarlara desteklemek amacıyla izlediği politikalar çerçevesinde Afganistan'da siyasi ve askeri nüfuzunu artırmış

olsa da herhangi bir askeri müdahaleye sıcak bakılmamıştır. Yaşanan bazı önemli gelişmeler Sovyetler Birliği'ni bir tehdit algısına düşürmüştü ve 1979'da Afganistan'ı işgali sürecine girmiştir.

3.1.1. Afganistan İşgaline Giden Süreç Ve Nedenler

İkinci Dünya savaşı sonrası iki kutuplu bir sistemin ortaya çıkması ve bu sistemin başında ABD ve SSCB'nin olması aralarındaki çekişmenin bütün dünyaya yayılmasına neden oldu. İdeolojik kutuplaşmanın temelini oluşturduğu bu dünya düzeninde SSCB komünizmi yaymak ve ideolojik paydaşlarını destekleme konusundaki çabası Afganistan'ın işgaline kadar giden yolu açmıştır. 1973 yılında Marksist desteği arkasına alarak hükümete darbe yapan Muhammed Davud'un 1970'lerin sonlarına gelindiğinde ise SSCB'den uzaklaşmaya başlaması iktidardan kanlı bir şekilde düşürülmesine yol açarken sonradan gelecek olan liderlerin aralarındaki iktidar çekişmesi komünist rejimi yıkılma aşamasına getirmiştir (Aksu & Özdemir, 2021: s.369). Sovyetler, Doğu Bloku'na kazandırdığı ülkelerdeki komünist rejimin tehlikeye girmesini engellemek adına her türlü önlemi almayı göze almıştır. Bugüne kadar yükselen ve başarılı olan komünist hareketin Afganistan'da mağlup olmasını engellemek Sovyetlerin işgal kararını güçlendirmiştir. Yaşanan bu değişimlere rağmen SSCB'nin Afganistan'ı da kaybetmeme isteği her ne kadar işgali gerekli kılıyorsa da SSCB liderlerinin yine de doğrudan bir askeri müdahaleye istekli değillerdi. SSCB Politbürosu ve sonradan işgalin en büyük savunucularından biri olan Yuri Andropov dahi bu seçeneğe karşı olmuştur (Han, 2011. s.64). Mısır'ın İsrail ile barış imzalaması, İran'da yaşanan devrim, Çin'in ABD'ye yakınlaşması, Vietnam Savaşı'nın başarısızlığı gibi olaylar hem iki kutup arasında dengeleri değiştirirken hem de SSCB için birçok güvenlik sorununu ortaya çıkardı. Afgan lideri Hafizullah Amin'in dış politikadaki yeni açılımları Sovyetlerin yeni bir Enver Sedat vakasının ortaya çıkacağını sinyallerini veriyordu (Siddiqui & Butt, 2014: s.625). Ayrıca Afganistan, Pakistan-İran ve Basra Körfezi'ne karşı gelecekteki olası siyasi kaldıraç ya da askerî harekât için bir üs sağlıyordu (Isby, 1987: s.9).

Temmuz 1973 tarihinde darbeye iktidara gelen ve başta komünist ideolojiye bağlılığını dile getiren Muhammed Davud'un reformist politikaları ve Sovyetlerden uzaklaşması iktidara geliş şekliyle düşürülmesine neden oldu. Yerine SSCB yanlısı Davut Nur Muhammed Taraki'nin getirilmesi ülkede komünizm karşıtı gösterilerin başlamasına neden oldu. 1979 yılında artan komünizm karşıtı gösteriler ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. SSCB, Afganistan'daki isyanların komünist rejimi tehdit etmeye başlayınca Afganistan'a üst düzey askeri heyetler gönderdi (Girardet, 1985: s.22). Gidenler arasında General Alexei

Yepişhe ve SSCB kara kuvvetleri komutanı General Ivan Pavlovsky vardı ve çözüm olarak askeri yardım ve danışman göndermek ya da doğrudan askeri müdahale seçeneklerinin gerekliliğinde bahsetmişlerdir (Girardet, 1985: s.22). Muhalifler aynı yıl Herat'ın kontrolünü ele geçirdiler. SSCB Politbürosu Afganistan'daki duruma müdahale konusunda kararsız kalmıştır. 20 Mart tarihinde Davud Nur Muhammed Taraki'nin Afganistan iç savaşına SSCB müdahalesi için acil yardım istemesine rağmen SSCB Dışişleri Bakanı Alexia Kosygin komünizme karşı bir gösteri olduğu için müdahalenin şiddeti daha çok artıracığından dolayı talebi reddetmiştir (Fremont-Barnes, 2012: s.13). Kosygin, danışman ve askeri malzeme konusunda yardım olabileceklerini ancak kara birliklerinin gönderilmesinin “ölümcül bir hata” olacağını vurgulamıştır (Borer, 1994: s.129).

Kunar Vadisi'ndeki bir saldırıyı desteklemek için SSCB hava kuvvetleri tarafından Kunar eyaletindeki Kerala köyüne hava saldırısı düzenledi. SSCB'nin bu hareketi halkı daha çok kızdırmış iç savaş kontrol edilemez bir hal almıştır. 14 Eylül 1979 tarihinde Afganistan'da yeniden bir darbe girişimiyle iktidar değişimi yaşandı. Başbakan Hafızullah Emin ve destekçileri Taraki'yi öldürerek iktidara geldi. SSCB, Emin'i güvenilir ve şüpheli ideolojik inançlara sahip biri olarak görüyordu (Borer, 1994: s.129). Devlet Güvenlik Komitesi'nin (*Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti-KGB*) Afganistan'daki şef yardımcısı Alexander Morazov'a göre Afganistan'ı kurtarmanın yolunun Emin'in görevden alınması gerektiğinden geçtiğini belirtmiştir (Borer, 1994: s.129). Sovyetler Birliği, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'daki SSCB kuvvetlerinden çok sayıda subayın transfer edilmesi ve kuvvetlerin güçlendirilmesi Eylül ayına kadar tamamlanmıştır ki bu da SSCB'nin 1979'un ortalarından itibaren işgal için acil durum planları yapmaya başladığını ortaya koymuştur (Alexiev, 1988: s.6). SSCB'nin yardım çağrılarına uzun süre yanıt vermemesi, hükümet ve mücahitler arasındaki çatışmaya sessiz kalması iktidara gelen Hafızullah Emin'in ABD'ye yakınlaşma düşüncesi SSCB'yi harekete geçirdi. 12 Aralık'ta ise SSCB Politbürosu daha fazla sessiz kalmayarak Afganistan işgali için karar aldı.

3.1.1.1. İdeolojik Paydaşların Desteklenmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin yeni dış politika temelleri komünizmi yaymak ve komşu ülkelerdeki komünist iktidarlara destekleyerek nüfuz alanını genişletmek olmuştur (Yılmaz, 2023: s.3307). Afganistan gibi komünist ülkelerinde nüfuzunu korumanın yolunun SSCB'nin desteğine ihtiyaç duyulan zaman ve yerde ekonomik ve askeri olarak destek sağlamasına bağlıydı (Gregory, 1986: s.7). Böylece ideolojik paydaşlar desteklenerek o ülkedeki etki alanını artırıp istediği şekilde yönlendirme ehliyetine sahip olacaktı. SSCB

yayılmacılığının nedenleri arasında güvenlik endişelerinin yanında ideolojik nedenler de bulunmaktaydı (Yılmaz, 2023: s.3307). 1973 yılında komünizmin ilkelerine bağlılığını dile getiren Muhammed Davud Han'ı, Nur Muhammed Tarak'i ve Babrak Karmal hükümetlerini desteleyerek komünist ideolojiyi Afganistan'da ayakta tutmuştur. Komünist ideolojinin ayakta kalması demek hem Batı Bloku'na karşı gücünü garantilemek hem de bu ülkelerden gelebilecek herhangi bir tehdidin önüne geçebilmektir. 1979'da Afganistan'da yaşanan gelişmeler ülkenin iç savaşa sürüklenmesine neden olurken komünizmin çökmesine ve onun yerine gelecek hükümetin hangi ideolojide olacağı belirsizlik yaratıyordu. Bir komünist rejimin halk tarafından yıkılması diğer komünist rejimlerin de bundan etkilenebileceği varsayımı Moskova'yı endişelendiriyordu (Gregory, 1986: s.7). Komünist ideolojiden kopmaya başlayan hükümetleri kontrol etmekte zorlanıyordu. Bloklaşmadaki bu kaymaları engellemek için SSCB her türlü müdahaleyi değerlendirecekti. Bu kayma yalnızca SSCB'nin nüfuz alanının daralmasına neden olmayacak ayrıca ABD'ye karşı ideolojik yenilgiyi de beraberinde getirecekti.

3.1.1.2. İstenen İktidarın Oluşturulması

Sovyetler Birliği-Afganistan arasındaki ilişki ağı 18. yüzyıldan itibaren Sovyetlerin stratejik çıkarlarına uygun şekilde gerçekleşti. Bu dönemde Asya alt kıtasına komünizmi yaymak ve Britanya'nın bu bölgede etkisini kırmak için Afganistan ile ilişkileri yakın tutmuştur. Fakat bu dönemde Afganistan'da iktidarda kim olduğuyla ilgilenilmemiştir. Çünkü Afganistan 19. yüzyıl boyunca Britanya tehdidi altından kaldığı için SSCB ile birlikte hareket etmek zorunda kalmıştır (Sivrioğlu, 2020: s.60). Böylelikle SSCB siyasi bir müdahaleye gerek duymamıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutba bölünen dünyada SSCB'nin nüfuzunu genişletmek için çaba sarf ettiği ülkelerden biri de Afganistan olmuştur. Afganistan'da istenilen iktidarın oluşturulduğu takdirde hem sosyalizmi güvence altına alabilecek hem de güney sınırını güvende tutabilecekti. Bu çabalarının sonucu olarak 1973 yılında marksist grup olarak Muhammed Davud, hükümete darbe yaparak iktidara gelmiştir (Aksu & Özdemir, 2021: s.369). Davud hükümetiyle ilişkiler istediği şekilde ilerlemiştir. Davud'un son dönemlerindeki politik değişimleri SSCB'nin desteklediği iktidarı kaybetmesine neden olurken yine SSCB yanlısı askerlerin müdahalesiyle bu duruma engel olabileceği nüfuzu devam ediyordu.

1978 yılında SSCB yanlısı subaylar tarafından darbe yapılarak Davud devri kapanmış yerine yine SSCB yanlısı bir hükümet getirilmiştir (Sivrioğlu, 2020: s.71). Batı yanlısı bir iktidarın gelmesi Afganistan'da komünizmin köklü bir şekilde değişmesine, ABD

ve müttefiklerinin bu ülkede konumunun güçlenmesine, SSCB için güç dengesinde istenmeyen bir değişikliğe yol açabilirdi (Liākhovskii vd., 2007: s.21). Batı bloğunun Afganistan üzerinden sosyalist devrimler dalgasını engellemeye çalışması ortada olan bir gerçektir. SSCB komünizmi ve sınırlarını komşu ülkelere yandaş iktidarlar getirerek bu iktidarlara da çok sayıdaki askeri nüfuzuyla destekleyerek güvence altına alacağını düşünüyordu (Gregory, 1986: s.9). SSCB onaylı sosyalist bir hükümetin İslamcı ya da Batı yanlısı kişiler tarafından ele geçirilmesi kabul edilemezdi. Nitekim komünist rejim zayıfladığında muhalif kesimin yükseleceği ve SSCB karşıtlığının artacağı ortadaydı. Bu yüzden SSCB, sosyalist iktidarlara iç ve dış politikalarını SSCB'nin müsaade ettiği sınırlar içinde yürütmeleri için baskı altında tutmuştur. Fakat bu baskı Afganistan'da son dönemde başarılı olmamıştır. İktidar çekişmeleri hem komünizmi hem de SSCB etkisini tehlikeye soktu. Mart 1979'da komünizm karşıtı gösteriler tehlikeli bir noktaya geldi (Fremont-Barnes, 2012: s.34). Afganistan'da iç savaşın başlaması ile SSCB'nin yalnızca sosyalizm yanlısı iktidarlara desteklenmesiyle bu sorunu çözemeyeceğini anlamıştır.

3.1.1.3 Brejnev Doktrini

1968 yılında ilan edilen Brejnev doktrinine göre, sosyalist bir ülkenin hiçbir şekilde bu çizgiden çıkmayacağı yaşanacak herhangi bir kaymanın önlenmesi için askeri bir müdahalede tereddüt edilmeyeceğinden bahsedilmiştir (Borer, 1994: s.130). Sosyalizmi tehlikeye düşürecek bir hareket tehdit olarak algılanıp meşru müdafaa kapsamında değerlendirilecektir. Yani SSCB sosyalist ülkelerinden birinin ideolojik değişim yaşamasını o ülkenin egemenlik hakkı olarak görmemektedir. Böyle bir durum Doğu Bloku'nun tamamını etkileyebileceğinden Sovyetler Birliği müdahale hakkının olduğunu ve bu müdahaleyi diğer sosyalist ülkelerle birlikte yapacağını belirtmiştir. Her komünist parti yalnızca kendi vatandaşına karşı değil aynı zamanda tüm sosyalist ülkelere ve tüm komünist ülkelere karşı da sorumludur (Borer, 1994: s.129). Yani bir komünist iktidarda gerçekleşecek değişim diğer sosyalist rejimleri etkilemesi olasıdır. Bu çerçevede sosyalizmin korunması için Çekoslovakya'da yaptığı müdahalenin diğer ülkelere örnek olacağını göstermiştir. Afganistan'da başlayan iç savaş Brejnev doktrininden kopuşun adımlarıydı. SSCB, bu doktrin bazında Afganistan'a müdahale etme hakkını kendinde görüyordu. Afganistan'daki halk ayaklanması marksist bir iktidarı düşürebilir, SSCB hakimiyetinin kırılgan olduğu Doğu Avrupa'daki etkisini tehlikeye sokabilirdi (Gregory, 1986: s.7). Brejnev doktrini sadece Afganistan işgalinin nedenlerini sınırlamakla kalmadı

ayrıca Doğu Bloku'nda çıkacak bir krize karşı müdahale risklerini de artırdı (Borer, 1994: s.131).

3.1.1.4. Anavatanın Korunması

SSCB için Güneybatı Asya her zaman endişe kaynağı olmuştur çünkü bölge en güneydeki devletlerle birleşik, Çin'e komşu ve Orta Doğu petrollerine yakındır (J. Collins, 1987: s.200). Batıda bu bölgeyle özellikle Pakistan ve İran'la yakından ilgileniyordu. Pakistan'ın Batı ile yakın ilişkileri Sovyetlere karşı düşmanca yaklaşmasına neden olsa da doğuda Hindistan batıda Afganistan tarafından güvence altına alınılıyordu (J. Collins, 1987: s.200). Afganistan'da gerçekleşebilecek herhangi bir değişim bu dengenin bozulmasına öncelik edebilirdi. Sovyetler Birliği, sınırlarını güvence altına almanın en garanti yolunun sınır bölgelerinde tehdit oluşturan ülkeleri ilhak etmek ya da komşu ülkelerdeki siyasi varlığını askeri nüfuzuyla güvence altına alarak itaatkâr yandaş iktidarlar oluşturmak olarak görmekteydi (Gregory, 1986: s.9). Sovyetler Birliği bütün güney sınırı boyunca algıladıkları güvenlik endişeleri Afganistan işgalini güçlendiriyordu. Bu endişeler Çin-ABD ilişkilerinin 1979'da normalleşmesi uzak doğuda Çin-ABD ittifakına karşı endişelerini artırmıştır. 1979'da İran hükümeti tarafından ABD'li rehinelere alınması sonrası ABD deniz kuvvetlerini buraya yığmaya başlaması ABD gücünü SSCB'nin güney sınırına yaklaştıran ve olası bir askeri hareketi düşünmek zorunda bırakmıştır (Gregory, 1986: s.10). ABD, İran'daki nüfuzunu tekrardan sağlamak için harekete geçebileceğini düşünmüştür. 1978 Saur Devrimi ise zaten Afganistan'da azınlıkta olan komünist tabanı iyice eritmeye başlamıştı.

Eminullah Amin'in değişen dış politika yelpazesinde ABD ile ilişkilerin iyileştirilmeye çalışması İran'dan daha yakın bir coğrafyada ABD ile yüz yüze kalabileceği güvenlik endişelerini oluşturmuyordu. İran'daki devrim, İslami bir hareketin Afganistan'daki sosyalist rejimi yıkabileceği ihtimalini ortaya çıkardı. Muhafızların iktidara geldiğinde İran, Pakistan, Çin veya ABD ile daha yakın ilişkiler kurabileceği varsayımı kaygılarının temelini oluşturmuyordu. Batı yanlısı bir İran'dan daha çok Afganistan'ı kaybetmek Sovyetlerin güney sınırı için birçok tehditti de beraberinde getirecekti. SSCB'nin stratejik durumu giderek kötüleşti ve bu durum, Afganistan'daki güvenlik taahhüdüyle ilgili endişeleri artırdı (J. Collins, 1987: s.200). Bu durumlardan kaynaklanan güvenlik kaygılarını ortadan kaldırmak için yapacağı en mantıklı ve en az riskli olan şey Sovyet-Afganistan sınırındaki istikrarsızlığı gidermenin yolu askeri müdahaleden geçiyordu (Gregory, 1986: s.10).

3.1.1.5. İslami Fundamentalizmin¹ Büyümesi

Afganistan'daki istikrarsızlığın sürekli hale gelmesi mevcut bir siyasi otoritenin varlığını engellerken bu otorite boşluğundan yararlanarak dini köktenci oluşumların baş göstermesine neden oldu (Mohammadi, 2016: s.71). Dini köktenci hareketler halkın üzerindeki etkisi yadsınamaz bir durumdaydı. Öyle ki Afgan halkı çocuklarını devlet okullarından alıp medreselere göndermeye başladı (Doghan, 2021: s.749). Medreselerde eğitim alan çocukların Sovyetler Birliği'ne ve komünizme karşı bir mücadelenin içine gireceği Moskova tarafından öngörülmekteydi. Sovyetler Birliği, Afganistan'da yükselen İslami köktencilüğün giderek büyümesi ve iktidarı etkileyecek geniş halk kitlelerine ulaşmasının ileride sınır ülkelere sıçrayarak Sovyetlere karşı toplu bir isyanın başlamasına yol açabileceğini düşündürüyordu. Sovyetler Birliği'ndeki Müslüman cumhuriyetler göz önüne alındığında SSCB Orta Asya'sında bağımsız bir İslam cumhuriyetinin kurulması diğer ülkeleri tetikleyebilirdi. Nitekim komünizmin İslamiyet ile zıt olan ilkeleri Müslümanlar için kabul edilmeyecek şeylerdi. ABD karşıtlığının bu coğrafyada kalıcı bir şey olmadığını ve komünizmin tanrıtanımaz ilkelerine karşı ABD emperyalizmine daha sıcak bakılabileceği düşünülüyordu. Bu sadece sınırlarında düşman bir devlet yaratmakla kalmayacak İslami nüfuzları dünya çapındaki Marksist devletleri için kötü bir örnek teşkil edecekti (Isby, 1987: s.9).

3.1.1.6. Yumuşamanın Bozulması

Sovyetler Birliği'nin ABD'nin yumuşamayı aşındırdığına dair görüşleri vardı. Bunlar; NATO'nun Mayıs 1978'de savunma bütçelerini artıracığına dair açıklamaları, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (*Nort Atlantic Treaty Organization-NATO*) Batı Avrupa'da Karadan Fırlatılan Seyir Füzelere (*Ground Launched Cruise Missiles-GLCM*) ve Aralık 1979'da "464 Tomahawk" ve "108 Pershing-2 füzesi" yerleştirme kararı almasıydı (Tellal, 2007: s.371). Batı Avrupa'da ABD'nin tahakkümüyle uygulanan uzun menzilli silah programındaki yenileşme ve yeniden silahlanma programı uygulanmaya başlamıştır (Liakhovskii vd., 2007: s.27). NATO üyelerinin çoğunun askeri bütçesindeki sürekli artış ile

¹Fundamentalizm kavramı çağımızda her ne kadar İslam coğrafyası ile bağdaştırılsa da ilk kez Hristiyan dünyasındaki Protestan tarafının kendilerini tanımlama maksadıyla 20. yy.ın ilk yarısında ABD'de kullanılmıştır. Bir dinin temellerine, özüne dönmeyi hedefler. Kültürel öğeler reddedilir, kendinden olmayan dışlanır ve onunla mücadele edilir. Kendi bakış açısını yaymak için her türlü yola başvurulabilir. Bkz. Hasanov, B. (2016). Dini Fundamentalizm Ayakta Tutan Temel Faktörler. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(16), 241-258. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.455321>

Batı Bloku'nun nükleer potansiyelinde bir artış oldu (Liakhovskii vd., 2007: s.27-28). ABD'nin yeni yönetiminin SSCB ile müzakereler konusunda çok istekli olmaması, Salt II Anlaşması'nın onay sürecini uzatması gibi faktörler yer alıyordu (Macdonald, 1980: s.148), ABD-Çin ilişkilerindeki iyileşme SSCB için yumuşama döneminin aşındığı anlamına geliyordu. Moskova, ABD'nin Çin'e karşı SSCB'nin yanında olmayacağını, sermaye ve teknoloji transferlerini gerçekleştirme konusundaki gönülsüzlüğünün farkındaydı (Gelman, 1985: s.13). ABD ve SSCB arasındaki yumuşama yerini gerginleşmeye bırakırken SSCB bu gelişmeler ışığında Afganistan'a yapılacak olan olası bir müdahalede zaten aşınmış olan yumuşama üzerinde etkisinin çok bir önemi olmadığı varsaymıştır.

3.1.2. 1979-1989 Afganistan'ın İşgali

Yaşanan bütün gelişmeler sonucunda Sovyetler Birliği çok da istekli olmayarak 12 Aralık 1979'da işgale başladı. Leonid Brejnev, Afganistan'ın işgali için onay verdiğinde yalnızca rejim değişikliği ve istikrarlı bir ortam oluşturulduktan sonra birliklerini geri çekmeye başlayacağı gibi olumlu ve kısa vadeli planlara sahipti (Fenzel, 2013: s.157). Politbüro'da işgale karşı seslerin olmasına rağmen bu kısa süreli operasyonun uzun süreceğine dair kimse öngörüle bulunmadı. İşgalin ilk yıllarında askeri operasyonlar geleneksel SSCB askeri ve siyasi doktrinine uygun yaklaşımla başlamış tümen gücündeki konvansiyonel saldırılar mücahitlere karşı yürütülen operasyonlarının temelini oluşturmuştur (McMichael, 1989: s.24). Afganistan'da asker konuşlandırmak için bir plan geliştirilmesinin bu nedenle birliklerin ve kontrol organlarının seferber edilmesi için genel bir direktif yayınlandı. Müdahalenin konsepti Sovyet Kuvvetleri Sınırlı Birliği'nin (*Limited Contingent of Soviet Forces- LCOSF*) kara ve hava yoluyla Afganistan'a sokmaktı (Grau & Russland, 2002: s.11). 13 Aralık'ta Türkistan Askeri Bölge Komutanı Y. P. Maksimov, LCOSF'nin Afganistan'a girmesine ilişkin planı onayladı ve 40. Ordu Komutanı Korgeneral Y.V. Tukharinov'a verdi (Grau & Russland, 2002: s.11). SSCB'nin Afganistan'da ilerleme stratejisi öncelikli olarak önemli havaalanlarının, komuta ve kontrol merkezlerinin, hükümet binalarının kontrol etmekte (Westerman, 1999: s.2). Askeri stratejinin yanı sıra dikkat edilmesi gereken en önemli ikinci şey iletişim hatları ve yollardı. İşgal ile birlikte SSCB ilk olarak iletişim hatlarının güvence altına alıp SSCB ikmalinin kesintisiz sağlayabilmek için otoyolların sorunsuz kullanılması için gerekli tedbirleri almaya başladı (Westermann, 1999: s.2). 24 Aralık 1979'da ilk olarak SSCB hava kuvvetleri Afganistan'ın başkenti Kabil'e ulaştı. Üç gün sonra SSCB birlikleri karadan SSCB-Afgan sınırını geçerek güneye doğru ilerlemeye başladı ve birçok stratejik konumu kontrol altına almıştı.

25 Aralık 1979'da 4.000 sivil idareciden oluşan ilk idari destek grubu Afganistan'a ulaştı (Fenzel, 2013: s.82). SSCB ordusunun işgalin başlangıcından itibaren temelde üç hedefi vardı: birincisi Kabil'i savunmak ve bu şehir ile Kandahar ile Herat arasındaki yolu açık tutmak ve Kabil ile Tirmiz arasındaki Salang otoyolunu açık tutmak için ileri karakollar kurmak, ikincisi direnişçilerin kontrol ettiği noktaları büyük mekanize birlikleri ve hava gücüyle desteklenerek temizlenmesi, üçüncüsü ise Afganistan-Pakistan sınırını kapatarak ikmal akışını durdurmaktı (Fenzel, 2013: s.84). SSCB hızlı ve kararlı bir şekilde işgale başlayıp dünyanın burada ne olup bittiğini anlamadan oldu bitişe getirmeyi düşündü. Bu sırada Kabil'e giren SSCB kuvvetleri darbe düzenleyerek Hafızullah Emin'i öldürdü. Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin yeni devlet başkanı Babrak Karmal oldu. Karmal iktidara geldiğinde, Başkan Hafızullah Amin'in Halki grubuna bağlı güvenlik ve istihbarat örgütünü (KAM) dağıttı ve KGB'nin desteğiyle KHAD (*Khedemati-e-Dolati*) olarak tanınan kendi örgütünü kurdu (O'Ballance, 1993: s.123). KHAD'ı bir Parchami olan Muhammed Necibullah komuta ediyordu ve Necibullah yönetimindeki KHAD hızlı bir şekilde genişleyerek birçok acımasız eylemde faaliyet gösterdi (O'Ballance, 1993: s.123).

SSCB, işgalin yoğunluğunu düşük seviyede tutarak hem maliyeti hem de kayıpları aza indirebilmeyi hedeflemişti. Aralık ayının son günlerinde Kabil'de terör eylemleri baş gösterdi. Bu eylemlerde bazı komünist parti üyeleri ve SSCB danışmanları öldürüldü (Girardet, 1985: s.16). Aralık ayının sonuna gelindiğinde 15.000 SSCB askeri şehrin stratejik noktalarında karargâh kurmuştu (Girardet, 1985: s.16). SSCB askeri varlığı değişkenlik göstermekle birlikte yaklaşık olarak 105.000-120.000 aralığında SSCB birlikleri ile birlikte 30.000 Afgan askeri yer almaktaydı (J. J. Collins, 1984: s.50). SSCB kuvvetleri yedi motorize tüfek tümeni ve beş hava taarruz tugayından oluşmakta olup, SSCB'nin MiG-23 ve MiG-27 Flogger avcı-bombardıman uçakları, Su-17 ve Su-22 Fitter avcı-bombardıman uçakları, ayrıca Tu-16 Badger orta bombardıman uçakları ve bombalama görevleri için Su-24 Fencer saldırı uçakları dahil olmak üzere çeşitli uçak türleri ile desteklenmektedir (Fremont-Barnes, 2012: s 28)

Kızıl ordu yaklaşık olarak 80,000 kara kuvvetleri, 30.000 genel destek birliği ve 10,000 hava kuvvetleri elemanından oluşmaktadır (J. J. Collins, 1984: s.50). 105. tümen Kabil'deki önemli stratejik noktaları güvence altına alırken 360. motorize tümenin 300 kadar tankı ve zırhlı personel taşıyıcı (*Armored Personnel Carriers-APC*) ikmal kamyonu filosu Kabil'e, 201. motorize tümen ve 16. motorize tümen Kunduz'a ilerliyordu (Girardet, 1985: s.247). Mekanize ve zırhlı personel taşıyıcı kuvvetlerinin ilerlemesini sağlamak için helikopter ve topçu birlikleri koordineli çalışıyordu (Westermann, 1999: s.3). SSCB tümen

kuvvetleri coğrafi olarak taktiksel ve dengeli yerleşmiş olup, kara kuvvetleri toplamının yaklaşık üçte biri Kabil’de, diğer büyük yerleştirmeler ise; kuzey bölgesi Mezar-ı Şerif ve Kunduz, batı bölgesi Herat ve Farah, güneyinde Kandahar, doğuda Celalabat’ta bulunmaktadır (J. J. Collins, 1984: s.51). 28 Aralık’a gelindiğinde SSCB birlikleri tüm stratejik yerleri ele geçirmiş ayrıca önemli geçitlerden Pul-i Khumri ve Salang Geçitleri’ni de kontrol altına almıştı (Girardet, 1985: s.16). İşgalci kuvvetler Afganistan’da yedi önemli hava üssü inşa etti ve diğerlerini yenileyerek kullanıma açtı. Bunlar Herat, Shindand, Farah, Kandahar, Kabil Uluslararası Havaalanı, Bagram ve Celalabad’da yer almakta olup yılın 365 günü çalışabilen tüm hava koşullarına uygun jet üsleridir (Bodansky, 1982: s.279). Bu üslerin her biri tüm bölgeye karşı kullanılabilen binden fazla uçaktan oluşan muazzam bir filo sahiptir.

Mücahitler ise en az altı gevşek örgütlü ve bölünmüş direniş gruplarından geliyor ve müfrezeden alay gücüne kadar her alanda savaşıyordu (J. J. Collins, 1984: s.51). Silahlar farklılık göstermekle birlikte bazı birimlerde müfreze başına bir Kalaşnikof otomatik tüfek bulunurken diğer birimlerin neredeyse tüm direnişçi grupların ellerinde AK’ler vardı (J. J. Collins, 1984: s.51). Kırsal kesimde ve stratejik şehirlerde örgütlenmiş 20 ila 50 kişilik sayısız küçük gruplardan oluşan isyancılar önemli operasyonlarda bir araya geliyorlardı (McMichael, 1990: s.77). Kullandıkları silahlar ise hafif silahlar, makineli tüfekler, havan topları, 107 ve 122 milimetrelik roketatarlar, kısa menzilli tanksavarlar ile vur-kaç gerilla taktiği kullanmaktaydılar (McMichael, 1990: s.77). Ateş desteği esas olarak roket güdümlü el bombaları, makineli tüfeklerle sınırlıdır (J. J. Collins, 1984: s.51). Mücahitlerin kullandığı bu silahlar genellikle SSCB-Afgan kuvvetlerinden kaçan askerlerden ele geçirilmiş, satın alınmış ya da Pakistan’da bulunan Afgan mücahitler aracılığıyla elde ediliyorlardı (Alexiev,1988: s.54). Mücahitlerin saldırı stratejileri genellikle ansızın saldırmak ve düşman güçler saldırıya geçtiğinde ise yüksek ve engebeli dağlarda kaybolmaktır (McMichael, 1990: s.77). Mücahitler yetiştikleri coğrafya ve sosyolojik yapı göz önüne alındığında dayanıklı, sert, savaşçı ruhlu, pusu ve takip konusundan başarılı, silaha ve çatışmalara yabancı değillerdi (Jalali & Grau, 1995: s.404). Mücahitler işgalin ilk yıllarında savundukları köylerde gıda ve barınma ihtiyaçlarını karşılıyorlardı (Jalali & Grau, 1995: s.268). Direnişçiler bir gerilla savaşı yürüterek yabancı işgaline direnmede modern deneyime sahip olmadan SSCB kuvvetlerine karşı bir savaş başlattılar (Hilali, 1999: s.104).

Birleşmiş Milletler (*United Nations-UN*) 1980 yılının Ocak ayında SSCB’nin işgalini kınadı. Devamında SSCB’nin Afganistan’da askeri varlığını artırmasından en çok rahatsız olan ABD ve birçok İslam ülkesi kınadı. Fakat ABD, İranlı militanların Tahran’daki ABD

Büyükelçiliğine yaptıkları baskın neticesinde SSCB müdahalesinin ilk aylarında istediği tepkiyi vermesini aksatmıştı. Şubat 1980’de gösteriler ve ayaklanmalar üzerine memurların ve esnafların grevi de başlayınca SSCB birlikleri ve Afgan güçleri olayları şiddetle bastırma yoluna giderek yüzlerce kişinin ölmesine ve yaralanmasına neden oldu (Hammond, 1984: s.156). SSCB’nin eylemleri bastırma yöntemi yeni hükümetin halktan alacakları desteği baltalamaya yol açtı. 1980 yılının ilk 3 ayında çok sayıda ölümle sonuçlanan on ayrı kimyasal saldırı rapor edildi (Haig, 1982). İlk büyük ve kapsamlı operasyonlar Panshair ve Kunar vadisine gerçekleştirildi. Bu operasyonda ağır zırhlılar, helikopterler ve MIG’lerle desteklenen 5.000 SSCB askeri yer aldı (Girardet, 1985: s.33). Operasyonun şiddetinin büyüklüğü 1980’lerin sonlarına gelindiğinde Kunar nüfusunun çoğunun burayı terk etmesinden görülebilirdi. Bu bölge SSCB için iki açıdan önemliydi; ilki Kabil ve Mezar’ı Şerif’i birbirine bağlayan kuzey-güney yoluna yakınlığı, ikincisi ise en tanınmış mücahit lideri olan Ahmet Şah Mesut’un merkezini temsil ediyordu (Fremont-Barnes, 2012: s.45-46). 15 Mayıs’ta yaklaşık 3.000 araç ve 12.000 kişiden oluşan ilk SSCB kara birliği Celalabat’tan ilerleyerek şehrin ve etrafının savunmasını tamamen Afgan silahlı kuvvetlerine teslim etti (O’Ballance, 1993: s.183).

Haziran 1980’in ilk haftalarında Kızıl Ordu operasyonları tekrarlamak istedi ve sınırdan gelen tehlikenin büyüklüğünü fark edip harekete geçti (Girardet, 1985: s.39). Pakistan’dan gelen yardımları ve sızmaları önlemek için mekanize birlikler ve zırhlı birlikler sınıra ilerledi ve bu birlikler de ateş gücüyle desteklendi (Westermann, 1999: s.4). Sınara doğru ilerlerken sivillerin bombalanması dahil ağır bomba saldırıları düzenlendi (Westermann, 1999: s.4). Temmuz 1980’de iki hafta süren operasyonda tahminen 60 köyün yok edilmesi saldırıların şiddetinin boyutunu gözler önüne seriyordu (Girardet, 1985: s.39). Rejimi desteklemeyen tüm yerlerde özellikle kırsal alanlarda halkın hedef alınması vahşete ve ikincil bir zarara dönüştü (Fenzel, 2013: s.89). SSCB ayrıca mücahitlerin lojistik kaynaklarını kesmek için de kimyasal kullanımına başvurmuştur (Westermann, 1999: s.4). Mücahitler bu saldırılara karşı yalnızca belirli noktalara döşenmiş patlayıcılar ve uzaktan gerçekleştirilen eylemlerinin yanı sıra 40. Ordu’nun karargahlarını ve stratejik noktalarını bombalayarak destek veriyordu (Fremont-Barnes, 2012: s.44). Ağustos ayında mücahitlerin SSCB keşif birliklerini düşürdükleri pusuda 45 SSCB askeri hayatını kaybetti (Fremont-Barnes, 2012: s.44). Gelineen noktada 1980’lerin ortalarından bu yana Afganistan’daki SSCB nüfuzu kötüleşmeye başlasa da henüz tüm işgali tehlikeye sokacak noktaya gelmedi. Yoğun çatışmalara rağmen Afgan toprakları SSCB tarafından ya da isyancı güçler tarafından kalıcı olarak kontrol edilemedi.

Yıl sonunda Afgan ordusundaki bazı askerler silahlarıyla birlikte mücahitlere katılmıştır. Afgan ordusundaki bu kaçışların artmasıyla birlikte mücahitlerin eline geçmesi ihtimaliyle SSCB, Afgan ordusunun elindeki savaş uçaklarını, uçaksavar ve tanksavar silahlarını geri aldı (Hammond, 1984: s.158). Mücahitler Kandahar, Herat ve Celalabat gibi büyük şehirleri ellerinde uzun süre tutmayı başardı (Hammond, 1984: s.155). Bu başarı sürekli hareketlilik ve iyi gizlenmeye bağılıydı (Fremont- Barnes, 2012: s.39). SSCB ve Afgan kuvvetleri bu bölgelere düzenledikleri tekrarlı saldırılara rağmen tam anlamıyla bir kontrol sağlayamamıştır. Kandahar, Gazne, Paktia eyaletlerini ve Panjshir Vadisi, Kunar Vadisi'ni temizlemek için birden çok saldırı düzenlemek zorunda kaldı (Girardet, 1985: s.35). Direniş eylemlerinin arttığı bölgelere kimyasal saldırılar rapor edilmiş ve SSCB pilotları isyancıları mağaralardan çıkarmak için gaz bombaları kullanmıştır (Haig, 1982). Sınırdan gelen ikmal hatlarının kesilmesi için yoğun saldırılar ve havadan atılan mayınlar siviller için kalıcı bir tehdit haline geldi. Hem SSCB güçleri hem de mücahitler işgalde geçirilen bu birkaç ayda önemli dersler çıkarmıştır. SSCB operasyonların ellerindeki teçhizatlarla göre gündüz yapılmasının daha güvenli ve yönetilebilir olduğunu, mücahitler de SSCB ile doğrudan çatışmak yerine gerilla taktiklerini yoğunlaştırması gerektiğini fark etmiştir. Ayrıca SSCB askeri liderleri işgalin başarıya ulaşabilmesi için kapsamlı savaş operasyonlarının gerekliliğini vurgulamışlardır (Fenzel, 2013: s.90).1980-1982 yılları arasında Shindand ve Kandahar havaalanlarının genişletilmesi çalışmaları füze ve stratejik bombardıman uçaklarının konuşlandırılmasına imkân vermiştir (Hammond, 1984: s.189). SSCB'nin Afganistan müdahalesinin uluslararası toplumda yarattığı şaşkınlığın yerini çok geçmeden bir dizi kınama aldı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (*United Nations Security Council-UNSC*) 11-14 Ocak 1980 tarihleri arasında toplanan 104 ülkenin bulunduğu özel oturumda Sovyetlerin bir an önce koşulsuz çekilmesi çağrısında bulundu (Grau, 2007: s.238). Ardından 25-27 Ocak tarihleri arasında İslam Dışişleri Bakanlarının ilk olağanüstü toplantısı yapıldı. Oturumdan sonra İslam Konferansı Örgütü toplandı ve BM kararına benzer bir karar aldı (Grau, 2007: s.238). Küba'nın başkanlık ettiği Bağlantısızlar Hareketi (*Non-Aligned Movement-NAM*) ise hemen bir karar vermekte imtina etti (Grau, 2007: s.238).

Brejnev Parti Kongresi öncesi Mareşal Nikolay Vasilyeviç Ogarkov ile SSCB güçlerinin Afganistan'dan çekilmesine dair fikri görüşmüşlerdi fakat savaşı sona erdirecek siyasi bir iradenin olmadığı ortadaydı (Fenzel, 2013: s.95). Brejnev'in müdahalenin derinleşeceğine dair kaygıları giderek artmaya başladı. Bu kaygıların temeli Afganistan'daki iç isyanların artması değil uluslararası tepkiler olmuştur. Bunlardan biri Ronald Reagan'ın

20 Ocak'ta başkan olur olamaz Afganistan işgaline karşı sert tavırları olmuştur (Tellal, 2007: s.368). SSCB'nin hem uluslararası tepkiler hem de çok önemsemediği Afganistan'daki direniş gücünün artması umduğu kısa süreli müdahalenin pek mümkün olmadığını gösteriyordu. 1981'de isyanların boyutunun büyümesi çatışmaların tırmanmasına yol açtı. Oysaki Brejnev yalnızca Afganistan'da bağımsız ama SSCB yanlısı bir hükümeti korumayı amaçlamış bu nedenle sınırlı bir müdahaleyle diğer ülkelerin de ağır tepkilerine maruz kalmamayı düşünmüştü (Girardet, 1985: s.25). Savaşın şartları Brejnev'i istemediği bir noktaya getirdi. KGB şefi ve başkan halefi Yuri Andropov Afgan mücahitlerini iç yıkım ve çeşitli siyasi ve ekonomik baskılar yoluyla kontrol etmek istiyordu (Girardet, 1985: s.25). SSCB işgalin ilk yıllarından itibaren kimyasal bombaları ile Farah, Herat ve Badgis şehirlerine Şindand'da konuşlu bulunan SSCB destekli Afgan IL-28 bombardıman uçakları ile sistematik olarak saldırıda bulundu (Haig, 1982).

ABD, SSCB'nin 1979'dan 1981 yazına kadar Afganistan'da 47 ayrı kimyasal silah kullanılarak 3.000'den fazla insanın hayatını kaybettiğine dair rapor aldı (Haig, 1982). Yine bu raporda kimyasal kullanımının roketler, bombalar ve spreylelerle dağılması için özellikle sabit kanatlı uçakların ve helikopterler aracılığıyla kullanıldığı, kara mayınlarında da kimyasalların kullanıldığı bildirilmiştir (Haig, 1982). Bu saldırılar genellikle mücahitlerin insan gücü ve lojistik destek aldığı dönemlerde yapılarak kaynakların önü kesilmek istenmiştir (Westermann, 1999: s.4). Halkın öldürülmesi ya da terörize edilmesi SSCB için önem arz etmiyordu önemli olanın ise sınır yerleşim yerlerinin boşaltılması, bu bölgede yalnızca hükümet destekçileri ve garnizonlar dışında yerel halkın olmadığı bir alana dönüştürmeyi hedeflediği bilinçli bir "molozlaştırma" politikası izliyordu (Girardet, 1985: s.37). SSCB, Afgan birlikleri ile birlikte halkı ve isyancıları bastırmak için ortak hava ve kara operasyonları ile evlerin, tarlaların, sulama kanallarını, hayvanları imha ederek yaşamsal fonksiyonları en aza indirerek insanların burayı terk ettikten sonra kontrolü daha kolay sağlayabilecekleri bir alan yaratmak istediler (Jalali & Grau, 1995: s.400). Acımasızca yapılan bombalamanın yanı sıra isyancıların yerel halktan destek almasını engellemek adına patikalara, dağ geçitlerine, tarlalara binlerce anti-personel mayın döşenmiştir (Girardet, 1985: s.30). SSCB karşılaştığı direnişleri bastırmak için hava bombardımanları ve birleşik Sovyet-Afgan kara operasyonlarını geleneksel askeri faaliyetleri olarak işgalin ilk üç yılında aynı şekilde devam ettirdi (Girardet, 1985: s.34). İsyancılar büyük ölçüde kayıp verirken yok edilen köylerden sürülen halk mülteci kamplarında ve Pakistan'daki medreselerde cihat için eğitilip direnişe katılmak için tekrar geri döndüler (Fremont-Barnes, 2012: s.46). 11 Şubat 1981'de BM özel temsilci olarak atadığı Perezde Cuellar ile birliklerin çekilmesine dair

Sovyet-Afganistan tarafıyla mekik diplomasisi yürütmeyi denemiş olsa da SSCB ve Afgan hükümeti tarafının ilgilenmediği ortadaydı (Grau, 2007: s.238). Cuellar'ın yeni BM Genel Sekreteri seçildikten sonra Nisan'da Andropov ile gerçekleştirdiği görüşmelerde Andropov'un BM arabuluculuğu ile iş birliğine ılımlı baksa da bu görüşmelerden bir sonuç çıkmadı (Fenzel, 2013: s.102).

1981 yılının ortalarına gelindiğinde mücahitler daha iyi silahlanmış, motivasyonları daha yüksek ve Afganistan'ın birçok bölgesinde rahatça faaliyet göstermeye başlamışlardı. Mücahitler yine bu süreçte SSCB'nin zırhlı araçlarına, ateş gücüne ve hava saldırılarına karşı iyi gizlenmiş sığınaklar ve savaş mevzileri inşa etmeyi öğrendiler (Jalali & Grau, 1995: s.406). Aralık 1981'de Herat ve civarında mücahitler ile SSCB-Afgan ortak birlikleri arasında büyük çatışmalar yaşanmış daha sonra tekrarlanan düşük seviyeli çatışmalar olarak devam etmiştir (Fremont-Barnes, 2012: s.47). İsyancıların kendilerini toplarladığını gösterdikleri ve başarı elde ettiği yerlerden biri de Paghman oldu. Temmuz 1981'de Paghman'da başlayan savaşta SSCB-Afgan ortak birlikleri fazla zaiyat verdi. Paghman'da mücahitler galip geldi. Mücahitler, 23 SSCB ve Afgan hava kuvvetleri uçağını imha ettiler ve burayı Kabil'e yapılan baskınlarda üs olarak kullandılar (Fremont-Barne, 2012: s.47). Büyük mekanize birlikleri ve zırhlı birliklerin ateş gücü ve hava gücüyle desteklenmesiyle SSCB kuvvetleri bölgeyi işgal edebiliyor fakat bölgede hakimiyetini devam ettirmekte zorlanıyordu (Westermann, 1999: s.19). Bu yıl kimyasal silah kullanımına ilişkin raporlara bakıldığında kullanım sıklığına ve kullanılan yerler açısından bir önceki yıla göre farklılık göstermemiştir (Haig, 1982).

Yıl sonuna gelindiğinde kışın şiddetli geçmesi askeri operasyonları sekteye uğrattırırken kara kuvvetlerinin hareket sahasını da sınırladı. Mekanize ve zırhlı birlikleri işgalin ilk yıllarındaki gibi önemli bir başarı elde etmede yeterli olmadığı anlaşıldı (Westermann, 1999: s.6). İsyancıların kendilerini geliştirmesi ve bu coğrafyanın hava şartlarına alışkın olmaları onlar için bir avantaj sağladı. Bu sırada SSCB, isyancılarla yapılan mücadelede elde edilen kötü sonuçlar itibariyle General Ivan Pavlosky'yi Aralık 1981'de 40. Ordu Komutanlığından aldı (Westermann, 1999: s.6). Bunun yanı sıra hükümet güçlerinin isteksizliği, kötü performans göstermeleri, büyük operasyonların yapılmasını tamamen SSCB güçlerine bırakılması da işgalin sekteye uğramasına neden oldu (Fremont-Barnes, 2012: s.62). Havanın kontrol edilmesi işgalin başarılı olması için gerekli fakat yeterli bir faktör olmadığı anlaşılmıştı (Westermann, 1999: s.6). SSCB işgal için hazır ve eğitilmiş birimleri konuşlandırmak yerine SSCB Orta Asya'sındaki yedek birimlerin gönderilmesi de başarısızlığa katkı sağladı (Alexiev, 1988: s.5).

Afganistan salt bir politikayla nüfuz edilebilecek tek uluslu bir ülke değildi (Girardet, 1985: s.41). Farklı etnik kökene sahip halklar, farklı gelenekler, farklı sosyolojik yapılar, istikrarsızlığın yerleşmiş olduğu ve coğrafi olarak zorlu arazilere sahipti (Girardet, 1985: s.41). Bu yüzden Afganistan'ı kontrol edebilmek için iyi düşünülmüş planlara ihtiyaç vardı. KGB ise daha geleneksel ekonomik, psikolojik ve siyasi savaşın öneminden bahsediyordu (Girardet, 1985: s.41). Nihayetinde SSCB Afganistan'ın kontrolünü ve birlikler arasındaki koordinasyonu sağlayabilmek için ülkeyi yedi stratejik coğrafi bölgeye ayırarak her bölgeye de kendi SSCB askeri komutanı ve Afgan siyasi komiseri atadı (Girardet, 1985: s.41). Böylelikle bölgeler arasında iletişim kolay sağlanabilecekti. Yıl sonuna gelindiğinde savaşın derinleşen yapısının verdiği endişe ile politik çözümler de masaya konuldu. Pakistan'ın Afgan direnişine verdiği desteği kesmek için SSCB Dışişleri Bakanı tarafından Afganistan-Pakistan arasındaki görüşmelerin kabul edilmesini içeren memorandumu Politbüro kabul etmişti (Fenzel, 2013: s.94). Pakistan başkanı Muhammed Ziyaülhak'ın SSCB yetkilileri ile anlaşmazlığı ve ABD'nin verdiği destek yüzünden bu girişimler olumsuz sonuçlandı. ABD, SSCB'nin müzakere etmesinden daha çok Afganistan'da hezimete uğramasını istiyordu. ABD, Pakistan üzerinden Afganistan'daki mücahitlere yardım etmenin yanı sıra Kızıl Ordu'da görev yapan Orta Asyalı askerlerin olmasından dolayı yerel dilde yayınlar yaparak bu halkların tanrıtanımaz sosyalist yönetimlerine karşı ayaklanması için kışkırtmaya çalıştı (Erhan, 2004: s.128).

Şubat 1982'de önemli bir olay yaşandı ve SSCB helikopteri mücahitler tarafından SAM-7 füzesiyle vuruldu ve Khost yakınlarında düşerek aralarında bir SSCB generalinin de hayatını kaybettiği bir trajediye dönüştü (O'Ballance, 1993: s.123). SSCB pilot hayatta kalmış direnişçiler tarafından esir alınmış ve bir mücahit basın toplantısında sunulmak üzere Pakistan'a kaçırılmıştır (O'Ballance, 1993: s.123). Bu durum açıkça SSCB birliklerinin hava gücünü sorgulatmıştır. Fakat SSCB kara kuvvetleri sayısını sınırlı tutmaya devam etmiş yalnızca hava gücünü artırmak ile yetinmiştir. Helikopter sayısı 60'dan 300'e, savaş jetleri 130'a, bombardıman uçaklarının sayısı arttı ve onları Afganistan'ı çevreleyen SSCB hava üslerine yerleştirdi (Fenzel, 2013: s.92). Afganistan'ın zorlu arazilerinde birliklerini tehlikeye sokmaktansa havadan saldırmanın hem daha güvenli hem de daha kolay olduğu anlaşılmıştır. Bu üstünlük bir süre mücahitlerle dağlarda savaşmakta avantaj sağladı. 1982'nin ilkbaharında Panjshair Vadisi'ne SSCB-Afgan ortak kuvvetlerin 12.000 asker ve ortalama 200 adet MIG, SU-24 ve helikopterlerin kullanıldığı saldırıdaki başarısızlığı isyancıları yok etmek bir yana kontrol edebilme kabiliyetini de sorgulatacak hale getirdi (Girardet, 1985: s.35). Ağustos ve Eylül aylarında tekrarlanan saldırılara ve operasyonların

büyüklüğüne rağmen SSCB, direnişçilerin kalelerine karşı bir yol katedemedi. SSCB birlikleri bu saldırı sırasında ağır kayıplar verdi. İsyancıların kurduğu pusuda zırhlı personel taşıyıcıları ve birçok tankı imha edildi. Saldırıları her iki tarafı da çıkmaza soktu. Bunun neticesinde Afganistan rejimi direniş lideri Ahmet Şah Mesud ile 1982'den Nisan 1984'e kadar her iki tarafın lehine olacak bir ateşkes görüşmesi yaptı (Fremont-Barnes, 2012: s.48). Mücahitlere toparlanma için zaman kazandırırken SSCB'nin başarılı olabileceği öngörülen yerlere kaymasına neden oldu. Afgan Ulusal Ordusu, SSCB'den habersiz mücahitler ile resmi olmayan bir dizi ateşkes yaptı (Isby, 1987). Afgan ordusundaki yerel askeri güçlerin bu tarz güvenilmez hareketleri müdahale bitene kadar devam edecekti. Birçoğu mücahitlerle iş birliği yapıyordu. İsyancıların silah envanteri gelişmeye başladıkça SSCB'nin zırhlı araç ve tanklarına verdikleri zararın boyutu da artmaya başladı.

10 Kasım 1982'de Leonid Brejnev öldü ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi yeni genel sekreteri Yuri Andropov oldu (Fenzel, 2013: s.95). Brejnev öldüğünde ülkedeki tek sorun Afganistan'daki savaş değildi. SSCB ekonomisinin durgunluğa doğru geçmesi devam eden askeri yenilikler, ekonomik reform gibi ihtiyaçlara bulunacak çözümler üzerine tartışmalar yaşanıyordu (Fenzel, 2013: s.95). Andropov bu çekişmelerin yaşandığı ortamda genel sekreter oldu. SSCB askeri liderleri de Andropov'u Afganistan'daki savaşa katkısı olabilecek bir aday olarak görüyorlardı. Elbette askeri kurumun bürokrasiyi doğrudan etkileme şansı yoktu fakat destekledikleri adayı güçlü konuma getirebiliyorlardı (Fenzel, 2013: s.96). Andropov'un KGB geçmişi ve güvenlik konularındaki tecrübesi de destek için etkili faktörlerdendi (Tellal, 2007: s.367). Andropov Afganistan'daki ordunun askeri stratejisi ve ilerleme planlarında önemli değişikliklerde bulunmadı. Mücahitlerin direnişini yenememelerine rağmen askeri sayıları artırmama konusunda Brejnev gibi kararlıydı. İsyancıların bulunduğu yerlere yönelik hava destekli kara operasyonları, isyancılarla iş birliği yapıldığı tahmin edilen yerlere yönelik bombardımanlar SSCB askeri stratejisinin temeli olmaya devam ediyordu (Girardet, 1985: s.25).

Askeri konudaki tek iyileştirme destek helikopterleri ve savaş uçaklarıyla ilgiliydi (Steele, 1985: s.126). Afganistan'daki SSCB ve Afgan hava kuvvetlerinin toplam gücü 281 avcı uçağı, 24 Ilyushin bombardıman uçağı, 220 helikopter ve 76 nakliye ve keşif uçağı olarak belirtiliyordu (O'Ballance, 1993: s.122). Uçakların çoğunlukla MiG-21'lerden oluştuğu bazıları ise MiG-23'ler, Ilyushin-28'ler ve Mi-24 ve Mi-8 helikopterleri de vardı (O'Ballance, 1993: s.122). Andropov'un kılavuzluğunda devam eden işgal sürecinde Afgan halkına karşı terör ve misilleme politikasına yeni bir bakış açısı kazandırıldı (Westermann, 1999: s.10). Andropov, 40. Ordu'nun hala mücahitleri yenememiş olmasından rahatsızlık

duyuyor bu başarısızlık hissi aceleci davranmasına neden oluyordu (Fenzel, 2013: s.83). Bu da savaşın yoğunluğunun artmasına neden oldu. Mücahitleri engellemekte sorun yaşayan SSCB kuvvetleri isyancıların yapmış olduğu eylemlerden dolayı yerel halkı cezalandırma yoluna giderek daha fazla misillemeye başvurdu (Westermann, 1999: s.10). Yerel halka yönelik yapılan kasıtlı saldırılar kırsal bölgelerden isyancıları her konuda destekleyebilecek sivilleri temizlemek için tasarladığı “göçmen soykırımı” politikasının bir parçasıydı (Girardet, 1985: s.35). Bir yandan da Afganistan’da SSCB kuvvetlerinin ikmallerini kolaylaştırmak için çalışmalar devam ediyordu. Eylül’de Amu Derya üzerindeki çift karayolu-demiryolu ‘Dostluk Köprüsü’ açılarak Afganistan’ın güneyine doğru lojistik faaliyetleri hızlandırıldı (O’Ballance, 1993: s.122). Dostluk Köprüsü demiryoluyla Tirmiz yakınlarında bulunan SSCB demiryolu sistemine bağlandı (O’Ballance, 1993: s.122).

1982 yılının sonuna gelindiğinde ise Sovyetlerin verdiği kayıplar 10.000’e yükselmiştir (Girardet, 1985: s.85). Bu sayı SSCB’yi endişelendirecek boyuttaydı. SSCB bir dizi askeri değişikliklere ihtiyaç duyulduğunu farkına varıp mücahitlerin yürüttükleri gerilla savaşlarına ayak uydurma gerekliliği duymuştur. Öncelikle Afganistan coğrafyasına uygun olmayan askeri teçhizatın yenilenmesiyle başlandı. Mücahitlerin vur-kaç taktiklerine cevap verebilmek için kara birimleri yenilendi. Ağır zırhlıların dağlık alanda etkinliğinin ve hareket kabiliyetinin düşük olduğu bunun yerine isyancıları takip etmede piyade kuvvetleri kullanılmaya başlandı (Fenzel, 2013: s.92). Stratejideki siyasi değişiklikler bir gizlilik çevresi içinde yapıldı (Fenzel, 2013: s.91-92). Savaşla ilgili haberler Politbüro tarafından gizlendi ve ölümlere ilişkin büyük ölçüde daha az sayıları gösterecek şekilde sunuldu (Hilali, 1999). Afganistan’daki çatışmanın yönlendiricileri işgalin mümkün olduğunca az dikkat çekecek şekilde ayarladılar. Bu durum işgal boyunca asker seviyelerinin aynı seviyede kalmasının nedeninin bir sonucuydu (Fenzel, 2013: s.90). Yılın sonlarına doğru gelindiğinde Afgan mücahitlere gelen dış yardım artmıştır. Savaşın ilk yıllarında ABD’nin yardımı 20 ila 30 milyon doları bulurken mücahitleri destekleyen diğer ülkelerde bu oranlarda yardım sağlamıştır (Isby, 1987: s.37). Mücahitlere pratik yardım gecikmemiş olsa da bu tür dış yardımlar temkinli olarak Pakistan aracılığıyla yapıldı (Roy, 1990: s.121). Afgan gruplar ülke içindeki direniş ile Batı arasında bağlantı olarak kullanıldılar (Roy, 1990: s.122).

Nisan 1983’te Herat’ta başlayan ayaklanmayı SSCB hava kuvvetleri ayırım yapmadan bombalamaya başladı (Westermann, 1999: s.10). Sovyet-Afgan güçleri, isyancıların konvoylara ve karakollara yönelik saldırılarının artması neticesinde misilleme yaparak köylere saldırılar düzenledi (Westermann, 1999: s.10). SSCB, isyancılara karşı

stratejilerini önemli derecede değiştirdi. Artık amaç toprağı kontrol etmek ya da elde tutmak değil ne kadar şiddetli saldırı olursa o kadar zarar verebileceklerdir (Hilali, 1999: s.108). Savaşın şiddeti iyice artarak kara operasyonları deneysel olmaktan ziyade cezalandırıcı bir seviyeye geldi (O’Ballance, 1993: s.119). Direnişçilerin havan topu, roket ve keskin nişancı ateşinden kurtulmak ve daha yüksek arazilerden bunlara karşı koymak için taktikler geliştirmek zorunda kaldılar. SSCB kuvvetleri herhangi bir gelişmeye hızlı tepki vermek ve direnişçilerin kanat saldırılarını engellemek için stratejik noktalara saldırı birlikleri indirmek ve geri çekilen direnişçileri pusuya düşürmek için helikopter faaliyetlerini geliştirdiler (O’Ballance, 1993: s.119).

Bu da yerel halkın direnişçilere desteğini kesecek direnişçiler de yalnız kaldıkları bu savaşta motivasyonunu kaybedecekleri düşünüldü. Sovyetler, yerel halkı kırsal alanlardan ya tamamen temizleyecek ya da stratejik bir önem arz etmeyen bölgelere veya sığınmacı olarak sınır ülkelerine gitmelerini sağlamak için yeni politika izlemeye başladı (Fremont-Barnes, 2012: s.38). Sovyetler, yanlış ve yetersiz gelen istihbarat neticesinde ülkenin önemsiz yerlerinde vakit harcadı. Elde edilen yanlış istihbarat isyancı güçlerin örgütlenmesinde ve saldırılar, baskınlar, pusular gibi küçük ölçekli eylemlerini sürdürmelerine fayda sağladı (Fremont-Barnes, 2012: s.48). SSCB birliklerinin acımasız ateş g, mhitlerin yetersiz silah tedariki ve insan g eksikliği mhitlerin en bk sorunu olmaya devam etti (Hilali, 1999: s.109). Bu stnlk direnişin savaş stratejilerinde değişikliğe gitmesine yol açtı. Yeni geliştirilen stratejiler mhitleri nispi başarıya götürdü. Mhitlerin elde ettiği birçok başarı arasında en önemli olan mayıs ayında Mezar-ı şerif’te kazanılan zafer oldu. SSCB askeri planlamacıları “g ikamesi” olarak hava gn kara operasyonlarının başarısızlığı sonrası daha fazla kullanma gereği duysa da yeni bir stratejinin gerekliliğini anlamıştılar (Westermann, 1999: s.19). Mhitlerin silah envanterine yeni makineler eklenmeye başlamıştır. Bunlar; Çin yapımı 107 mm roketatarlar ve SSCB tasarımı 82 mm havan topları olarak kullanıma girmiştir (Isby, 1987: s.37). Bu gelişmeler Afgan direnişinin olgunlaşmasına ve tüm ülkeye yayılmasına sebep oldu. Ancak SSCB’nin acımasız stratejisi yerel halkın desteğini neredeyse tamamen direniş tarafına kaymasına neden oldu. Karmal hükümeti halkın desteğini bk çoğunlukla kaybetmişti. Bu sırada SSCB kamuoyu Afganistan’da neler olup bittiği konusunda net bir fikre sahip değildi. 1983 yılına kadar Afganistan işgali SSCB basınında yer almadı ve gerekli ilgiyi görmedi (Colton & Gustafson, 2014: s.322). SSCB kamuoyunun savaş ile ilgili sınırlı bilgilere sahip olmasının nedeni SSCB liderlerinin savaş gerçeklerini gizleyerek kamuoyu baskısından kendilerini korumaktı (Dyk, 1982). 1986 yılına kadar gizlilik konusunu başarıyla yürütmüşlerdir. Yıl sonuna

geldiğinde Afganistan'daki sınırlı SSCB birliklerinin gücü tahminen 110.000 aralığındaydı, bu sayı en yüksek seviyedeydi (O'Ballance, 1993: s.121).

1984'e gelindiğinde geçirilen son beş yıldan çıkarılan derslere göre hava ve kara operasyonlarının etkinliğin artırmak için Afganistan işgalinin doğasına uygun yeni stratejiler geliştirilmeye başlandı. SSCB operasyonları için özel eğitilmiş hava indirme (VDV), hava saldırı birlikleri (DSHB), keşif ve Spetnaz birliklerinin kullanılmasına karar verdi (Alexiev,1988: s.15). Birlikler kontrgerilla güçlerine dönüştürüldü (Alexiev, 1988: s.31). Çoğunlukla cephe saldırı operasyonlarını desteklemek üzere kullanılan birlikler BTR ve BMP zırhlı araçları ile donatıldı (Hilali, 1999: s.111). Bu birlikler iyi eğitilmiş, dağ savaşı eğitimi almış özel birliklerden oluşmaktadır. Bu döneme girildiğinde SSCB askeri stratejisinde gece operasyonlarına daha çok önem verilmeye başladı fakat gece görüşüne sahip uçağın yeteri kadar bulunmaması gece yapılan operasyonların durumunu kısıtladı (Westermann, 1999: s.11). 1984 yılı boyunca mücahitler için önemli olan bölgeleri "insansızlaştırma" politikası gereği batıda özellikle Herat ve çevresinde bomba saldırıları düzenlemeye devam etti (Fremont-Barnes, 2012: s.50). Yeni uygulanan stratejiler doğu ve güneydoğu illerinde isyancıların gerilla taktiklerini ciddi şekilde tehdit eder hale geldi. Ocak ayında SSCB birlikleri Urgan'u mücahitlerden temizlediler. Mart ayında Salang Geçidi karayolunda düzenlenen geniş çaplı gerilla pususunu başarılı bir şekilde püskürttüler (Isby, 1987: s.7). Kontrgerilla birlikleri direnişçilerin ilerleyişini durdurdu, hareket yeteneğini engelledi, bazı üs bölgelerini yok etti, geri çekilme yollarını kapattı direnişçileri savunma konumuna getirdi (Hilali, 1999: s.110). SSCB, lojistik kısıtlamalardan dolayı bölgedeki güçlerini özel olarak düzenleyerek 5.000 SSCB askerini ve ihtiyaç dışı ekipmanı geri çekmiştir; ancak kimyasal taburlar kalmaya devam etmiştir (Haig, 1982).

9 Şubat 1984'te Yuri Andropov öldü yerine Konstantin Çernen: ko geldi. Çernenko da Andropov gibi askeri kanatın desteğini almıştı (Fenzel, 2013: s.104). Çernenko, güvenlik ile ilgili konuları ilgili kadrolara ve dışişleri bakanı Andrey Gromiko'ya doğrudan bırakmıştır (Tellal, 2007: s.367). Pakistan devlet başkanıyla görüşmeyi reddederek Afganistan'dan çekilmesine imkân verecek bir durumun olmadığını açıkça belli etti (Mehrotra, 1984: s.1045). Kendinden önceki liderler gibi Afganistan'da herhangi bir diplomatik ilerleme kaydetmedi. Afganistan'daki askeri birlik sayısındaki sınırlı tutmaya devam etti fakat buradaki birlikleri desteklemek için mühimmat teminini büyük oranda artırdı (Fenzel, 2013: s.98). Çernenko'nun birincil askeri yaklaşımı direnişi destekleyen tüm Afganları cezalandırmak için yakıp yıkma taktikleri kullanarak sürekli saldırı operasyonlarını içeriyordu (Fenzel, 2013: s.102).

Nisan ayında vadiyi ‘ıssızlaştırma’ politikası gereği Panjshir Vadisi’ne yedinci saldırı düzenlendi (Isby, 1987: s.7). Panjshir Vadisi’ne düzenlenen yedinci taarruzda en az dört hava indirme alayı içermesine rağmen kayda değer bir başarı elde edilememiştir (Isby, 1987: s.8). Mücahitler SSCB birliklerinin karşısında geri çekilmeye başladı. Eylül ayında Panjshir Vadisi’ne başlatılan sekizinci saldırı sonrası Afgan hükümetinin birlikleri stratejik noktalarda bırakılıp SSCB kuvvetleri Afganistan’dan geri çekilene kadar kaldılar (Isby, 1987: s.8). Haziran ayında Herat ve Khandahar yakınlarında ağır hava desteğiyle çok tümenli saldırıların başlamasıyla Temmuz-Ağustos aylarında Logar ve Şomali vadileri temizlendi ve ardından Herat yakınlarındaki çatışmalar yeniden başladı (Fremont-Barnes, 2012: s.16). Ağustos-Ekim aylarında SSCB kuvvetleri Paktia’daki Ali Khel’de direnişçilerin elinde olan kaleyi kurtararak Pakistan sınırını kapatma girişimleri devam etti (Fremont-Barnes, 2012: s.16). Paghman ise 1984 sonlarına gelindiğinde SSCB kuvvetlerinin şiddetli saldırılarıyla direnişçilerden temizlendi (Fremont-Barnes, 2012: s.56). SSCB’nin yenilenmiş hava stratejilerine rağmen mücahitler 107 mm ve 122 mm’lik roketlerle karşılık vererek Kabil yakınlarında SSCB ve rejim birliklerine saldırmaya devam etti (Isby, 1987: s.8). Mücahitlerin kullandığı SA-7S’ler SSCB’nin saldırılarına karşılık vermeye uygundu fakat yeteri kadar sayıya sahip değildiler (Isby, 1987: s.8).

1984’ten itibaren ABD’nin mücahitlere yardımı katlanarak artıyordu. ABD başkanı Regan’ın tüm SSCB ilerlemesinin “geri alma” doktrini tam olarak uygulamaya başlamış ve bu yıl mücahitlere yapılan doğrudan destek 100 milyonu bulmuştu (Fenzel, 2013: s.107). Silahlar Pakistan’dan gelmeye devam ederek ABD ve Suudi finansmanını Çin, Mısır, İsrail gibi ülkelerden temin edilen silahlar serüveni izledi (Kalinovsky, 2011: s.13). Çernenko’nun döneminde Afgan hükümeti hem siyasi hem de askeri olarak o kadar yetersizdi ki SSCB’ye daha da bağımlı hale geldi. Askeri birlikler açısından sınırlı kalan SSCB, yıl sonuna geldiğinde Afganistan’da bulunan siyasi danışmanların sayısını artırarak 10.000’in üzerine çıkardı (Fenzel, 2013: s.105). Afganistan’da özel birliklerin konuşlandırılması çok daha hazırlıklı ve yetenekli bir savaş gücü ortaya çıkarmıştır. Bu birlikler kontrgerilla taktiklerini bilen, dağ savaşına aşina, hava şartlarına dayanıklı, psikolojik olarak hazır dılar (Alexiev, 1988: s.14). Afganistan’daki savaşa uyumlu olarak yetiştirilen bu birlikler iyi performans göstermiş olsa da birliklerin sayısı 18.000 ila 23.000 askerden oluşmakta olup SSCB kuvvetlerinin yalnızca %15 ila %20’sini oluşturmaktadır (Alexiev, 1988: s.26). Afgan ordusu ise nihayetinde büyümeye başladı ve yılın ortasında 40.000’i buldu (Fenzel, 2013: s.166).

1984'ler mücahitlerin silah envanterini de çeşitlendirdiği bir dönem oldu. SSCB yapımı silahların yerini ABD yapımı silahlar almaya başladı. RPG-7 tanksavar roketleri, havan topları, 50 kalibrelik makineli tüfekler, yenilenmiş SA-7'ler mücahit envanterine girmiş bu dönemde mücahitlerin SSCB birliklerine özellikle hava birliklerine karşı mücadelesinde önemli etkiye sahip olmuşlardır (Hilali, 1999: s.104). Yeni silahlar mücahitler için önemli neticeler aldı. Bu da kırsal bölgelerin çoğunun kontrol altına alması demektir. Mücahitler elde ettikleri ufak kazançlardan bile motivasyonunu ykseltebiliyorlardı. 1984 yılının sonuna gelindiğinde Afgan ordusundan mücahitlere katılan milis sayısı 3.000'e kadar yükseldi (J. Collins, 1987: s.202). Bu daha çok askeri güç ve SSCB ordusundan silah ve malzeme demektir. ABD'nin Afganistan konusundaki tutumu derinleştikçe savaşın gidişatı da bu durumdan etkileniyordu. Bu yıl savaşın maddi maliyetine bakmak gerekirse 1984 yılının sonuna gelindiğinde Afganistan ulusal ordusuna yapılan yardımlar ve SSCB ordusuna yapılan harcamalar dahilinde yaklaşık 1,58 milyar rubleyi bulmuştur (Kalinovsky, 2011: s.42). Afganistan'a yapılan askeri yardımlar önemli bir paya sahiptir. Mali harcamalarının artmasının yanında savaşta öldürülen asker sayısı 2.343'e ulaştı ve bu sayı en yüksek SSCB askeri kaybıydı (Fenzel, 2013: s.108).

1985'lerin başlarında keşif g 115.000 rakamına yükselmiş ve 30.000 ila 40.000 arasında kuvvetler düzenli olarak Türkistan Askeri Bölgeleri'nden özel operasyonlar için görevlendirilmiştir (Girardet, 1985: s.33). Savaş uçakları ise sekiz ila on adetten oluşan 12-15 uaklık filoya sahipti (Isby, 1987: s.14). SSCB'nin bir önceki yıla nispeten başarı elde ettiği hava saldırıları yıl boyunca devam etti. 1985 yılının ilk aylarından itibaren doğudaki isyancı güçlerin eylemlerine karşı Pakistan sınırı boyunca güvenli üsler oluşturmak için bölgeyi temizleyerek Afganistan'a kaynak girişini engellemek ve cihat için Afganistan'a sınır lkelerinden gelen isyancıları durdurmak amacıyla operasyonlara devam etti (Isby, 1987: s.8). Ocak-şubat aylarında Kunar'da isyancılar tarafından kuşatılan garnizonu kurtarmak için Afgan birlikleri harekete geçse de tek başına başarısız oldu (Isby, 1987: s.8).

1985 yılına gelindiğinde ülke yeni bir döneme giriyordu. 10 Mart 1985'te iktidara gelen Mihail Gorbaçov göreve başladığında en önemli gündemi komünist ideolojiyi ve uluslararası saygınlığını devam ettirebilmesi için SSCB ekonomisinde düzenlemeler yapmaktı (Fenzel, 2013: s.110). Her ne kadar önceliği askeri reformlar olmasa da şu an bununla ilgilenmek zaten baştan beri şüpheyle yaklaştığı Afgan müdahalesine olan isteksizliğini iyice gün yüzüne çıkaracaktı. Afganistan'da durum çıkmaz bir hal almaya başlaması, ordunun Karmal hükümetini istikrara kavuşturma girişimlerin olumsuz sonuçlanması SSCB'nin olası çok taraflı bir çözüm düşünmesine neden oldu (Kalinovsky,

2011: s.62). Gorbaçov, bir yandan SSCB güçlerini geri çekmek için görüşmelere başladı diğer yandan ülke içinde savaş karşıtı seslerin yükselmeye başlamasından dolayı Afganistan'daki kayıpları azaltmak için çaba gösterdi (Colton & Gustafson, 2014: s.316).

Gorbaçov'un Afganistan'daki çıkmaza bir çözüm bulma konusunda kararlıydı. Kısa bir süre sonra çatışmayı durdurmak için zemin hazırlamaya başladı. Akabinde SSCB birlikleri mücahitlerle karşı karşıya gelme sorumluluğunu Afgan hükümetine devrederek daha çok hava ve topçu operasyonları ile Afgan güçlerini desteklemeye devam etti (Fremont-Barnes, 2012: s.57). Yine de SSCB ve Afgan güçleri doğuda mücadele etmeye devam etti. Mayıs ayında mücahitler tek bir çatı altında toplanmak amacıyla büyük bir ittifak ile birleşti (Isby, 1987: s.34). Bu birleşme SSCB'ye karşı toplu ve koordineli saldırılar düzenleme konusunda alınmış bir karardı. SSCB birlikleri belli noktalarda kısmi başarılar elde etmeye devam etti. Temmuz ayında Herat'ta çatışmalar yoğunlaştı aynı zamanda SSCB Panjshir Vadisi'ndeki sonuncu saldırısına başladı (Isby, 1987: s.8). Fakat Panjshir Vadisi'ndeki bu son saldırısı mücahitlerin vadinin büyük bir kesimini kontrol etmesine neden oldu. Yaz boyunca Paktia şehrine gerçekleştirilen saldırılarda her iki taraf da ağır kayıplar verdi. SSCB kuşatmayı kaldırmayı başaramadı. Mücahitler, ilk kez bu yıl gerilla taktiklerinin yanı sıra kuvvetlendirilmiş SSCB birlikleri ile savaştılar (Fremont- Barnes, 2012: s.57). Brejnev geri çekilme kararı için uygun ortamı buldu. Ekim 1985'te SSCB Politbürosu, birliklerin 18 ay içinde Afganistan'ı terk etmesi gerektiğine karar verdi (Fremont-Barnes, 2012: s.17).

Müdahalenin başından beri mücahitlerin SSCB hava gücüne karşı yapabileceği çok bir şey yoktu. Bu da havanın kontrolüne sahip olmanın önemini ortaya çıkarmıştır. Ancak mücahitler SSCB ordusundan ya da ABD tarafından tedarik edilen ağır makineli tüfekler ve uçaksavar füzeler gibi silahlarla SSCB hava gücünün faaliyetlerini etkileyebildi (Westermann, 1999: s.15). Özellikle 1986 yılında Stinger füzelerinin mücahitlere ulaşmasından sonra SSCB hava kuvvetlerine karşı artan bir başarıya sahip oldular (McMichael, 1990: s.97). Avcı-bombardıman uçaklarının daha yüksek irtifada uçmaya zorlayarak isabet oranlarını azalttı (Reese, 2000: s.165). SSCB'nin hava operasyonları kısıtlanırken mücahitlerin gündüz ikmal yapmasına ve saldırılar için toplanmasına olanak sağladı (Westermann, 1999: s.17). Böylelikle mücahitlerin gündüz hareket etmede konusundaki kaygıları ortadan kalktı. Savaşın ilk yıllarındaki gibi öncelikleri gizlenmek olmadı. ABD ve Pakistan tarafında da desteklenen 40 ülkeden 35 bin kişi SSCB işgalinde mücahitlerle birlikte mücadele etmiştir (Rashid, 1999: s.17). SSCB, işgal boyunca hem yerli hem yabancı direnişçilerle karşı karşıya kalmıştır.

Gorbaçov, Şubat 1986'da Yirmi Yedinci Parti Kongresi'nde savaştan "kanayan bir yara" olarak bahsetti ve SSCB medyasında bugüne kadar gizli tutulmaya çalışılan ve medyada çok yer verilmeyen müdahaleye karşı eleştiriler ortaya çıkmaya başladı (Westermann, 1999: s.17). Afganistan'daki çatışmanın askeri kuvvetle çözülemeyeceği anlaşılmıştı ve geri çekilme göz ardı edilemezdi (Hilali, 1999: s.113). Fakat bu süreç yalnızca SSCB'nin şartları doğrultusunda gerçekleşmesi mümkündü. Gorbaçov'un da kendinden önceki liderler gibi müdahalenin sona ermesinin Afgan mücahitlerine yönelik tüm Batı desteğinin kesilmesine ve Kabil'deki mevcut hükümetin güvenliğinin sağlanmasına bağlı olduğu şartlarında değişiklik yaşanmadı (Colton & Gustafson, 2014: s.316). Gorbaçov geri çekilme için çalışmak üzere Politbüro'nun desteğini aldıktan sonra bile temkinli davranmaya devam etti. Tamamen çekilme yerine farklı istikrar önerilerini test etmeyi tercih etti (Fenzel, 2013: s.118). Müzakere sürecinde mücahitlerin kesinlikle yer almamasının yanında mücahitlere destek veren İran'ın da yer almaması konusunda kararlıydılar (Grau, 2007: s.239). Afganistan'daki müdahalenin bitirilmesi konusunda SSCB liderliği ve üst düzey askeri liderler aynı fikirlere sahipti (Kalinovsky, 2011: s.133). Bunun en büyük nedeni SSCB toplumunun işgal yanlısı olanlar ve olmayanlar olarak kutuplaşması gösterilebilir (Colton & Gustafson, 2014: s.318). Bu bölünmenin büyümesi ve ülke içinde isyana dönüşmesi fikri SSCB liderleri için tedirgin ediciydi.

SSCB'nin uluslararası konumunu korumak için silahsızlanma konusunda kararlı adımlar atıldı. Bu da Doğu Avrupa'daki SSCB silahlı kuvvetlerini azaltılması ve savunma bütçesinin sınırlandırılması sonucunu doğurdu (Reese, 2000: s.174). Gorbaçov'un en önemli politikalarından olan "perestroyka ve glasnost"² devleti ve orduyu halkın özgürce eleştirebilmesine yol açtı (Reese, 2000: s.174). Glasnost, yalnızca sosyal bir devrimi değil ordunun sivil kontrolü altına girmesine neden olacak bir faktördü (Hilali, 1999: s.113). Afganistan'dan çekilmenin birçok karşılığı vardı. Gorbaçov'un savaşı sona erdirmeye arzusu SSCB'nin başarı olmadan savaşı bitirmesi Üçüncü Dünya'daki itibarının uğrayacağı risk arasında ince bir denge kurmalıydı (Fenzel, 2013: s.173). Bu da başarılı bir çekilme ile geride bırakılan hükümetin ülkede istikrarı sağlayabilmesine bağlıydı. SSCB, Afganistan'dan çekildikten sonra geride istikrar oluşturabilecek bir rejim bırakmak istediler. Bu istikrarı

2 Fikir ve ifade özgürlüğünün sınırsız biçimde genişletilmesi, yönetimde şeffaflık uygulanması glasnost, ekonomik reformlarda yeniden yapılanma/perestroyka ile ifade edilmiştir. Devlete ve partiye olan güvenin sağlanması amaçlanmıştır. Komünist Parti'nin ve ordu-siyaset ilişkisini de şeffaflaştırmıştır. Bkz. Kurt, H. (2021). The Times Gazetesinde Gorbaçov'un Glasnost ile Perestroyka Politikalarını Uygulaması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(4), 1350-1381.

Karmal'ın sağlayamayacağı ortada olduğu için yeni isimlere yöneldiler. Bunun için ordunun isteği muhalif güçleri kontrol eden Ahmet Şah Mesut ile bir koalisyon hükümeti kurulabileceğiysen KGB ise Necibullah Ahmedzai'nin ülkeyi SSCB'nin çekilmesi sonrası istikrara kavuşturabileceklerine inanıyorlardı (Kalinovsky, 2011: s.147).

5 Mayıs 1986'da Cenevre görüşmelerinin hemen öncesinde Karmal istifa etti. Neticede Mayıs 1986'da gizli polis şefi (KHAD) olan Muhammed Necibullah Ahmedzai, Afganistan Halklarının Demokrasi Partisi'nin (*People's Democratic Party of Afghanistan-PDPA*) genel sekreteri ve devlet başkanı olarak Karmal'ın yerini aldı (Fremont-Barnes, 2012: s.16). Gorbaçov, 28 Temmuz 1986'da SSCB birliklerinin geri çekilme kararı üzerine ilk olarak 15.000 askerini Afganistan topraklarından geri çekti (Fremont-Barnes, 2012: s.56). 1986 Kasım'ında Gorbaçov bir Politbüro toplantısında müzakerelerin hızından duyduğu rahatsızlığı dile getirdi (Grau, 2007: s.239). Yine bu toplantıda Afganistan'da altı yıllık mücadelenin bir sonuç vermediğini, politikaların değişmezse çok daha uzun bir süre Afganistan'dan çıkamayacakları endişesini dile getirdi (Grau, 2007: s.239). Yüksek SSCB Prezidyumu Başkanı olan Andrei Gromyko'da Gorbaçov ile aynı fikri paylaşıyordu (Grau, 2007: s.239). Nispeten yetersiz teknolojik imkanlara sahip mücahitlerin dönemin en iyi askeri güçlerinden biri olan SSCB'yi nihai olarak çekilmeye ve müzakere yapmaya zorlamıştır.

Temmuz 1987 yılı sıralarında Afganistan'daki savaşa katılanlarında dahil olduğu SSCB komutanlarının görevden alınması ve Savunma Bakanı Sergei Sokolov'un da istifaya zorlanması gibi radikal değişimler yaşandı (Hilali, 1999: s.112). Bu gelişmeler SSCB konumunun açık bir şekilde değişmeye başladığının göstergesi oldu. SSCB, kamuoyunun basında giderek artan glasnostun da etkisiyle Afganistan müdahalesine karşı çıkanların yoğun eleştirilerine maruz kalmıştır (Colton & Gustafson, 2014: s.31). Bu süreçte SSCB kuvvetleri yalnızca kayıpları azaltmak, mücahitlerin eylemlerine karşılık vermek ve Afgan kuvvetlerinin savaşını desteklemekle sınırlandırıldı. Yeni Afgan hükümeti Ahmet Şah Mesut'a saldırmak için SSCB ordusunun yardımını istese de Gorbaçov, SSCB'nin daha fazla operasyonlara katılmasının ve geri çekilmenin ertelenmesinin mümkün olmayacağını bir kez daha vurguladı (Kalinovsky, 2011: s.165). Hem müzakere sürecinin tehlikeye girmemesi hem de ülke içindeki savaş karşıtlığını daha fazla tetiklememek için SSCB birliklerinin operasyonlar konusundaki konumunda bir hareketlilik yaşanmıyordu.

SSCB müdahalesinin geri çekilme döneminde en önemli görevi ise başarılı bir şekilde geri çekilmektir. SSCB, Afganistan'da bir koalisyon hükümeti oluşturulması da dahil

olmak üzere Afganistan'daki bu çıkmaza siyasi bir çare bulunması için daha etkin bir şekilde baskı yapmaya başladı (Kalinovsky, 2011: s.143). Bu sırada Necibullah ulusal uzlaşma konusunda adımlar atmaya başladı. Ancak muhalefet Afganistan'da bir tane bile SSCB askerinin kalması durumunda mücadelenin devam edeceğini belirtti (Grau & Russland, 2002: s.28). Diğer yandan İran'ın uzlaşmaz tavrı uzlaşma ve ateşkes sürecini zorlayan bir faktör oldu. Mücahitlere silah yardımında bulunmayı devam etti ve İran'da bulunan mücahit eğitim merkezlerinin kapatılmasını kabul etmedi (Grau & Russland, 2002: s.29). Bir diğer problemli ülke Pakistan oldu. Görüşmeler Mart 1988'de yeniden başladığında, Pakistan'ın SSCB ordusunun çekilmesiyle başlayacak bir koalisyon hükümeti kurulması konusundaki ısrarı nedeniyle görüşmeler yeniden tıkanı (O'Ballance, 1993: s.179). Bu koşullar altında 7 Nisan 1988'de SSCB, Afganistan'daki sınırlı birliklerinin tamamını geri çekmeye karar verdi (Grau, 2007: s.246). SSCB Savunma Bakanlığı'nın yayınladığı çekilme emrinde çekilme sırası ve güzergâh güvenliği için alınması gereken önlemler de yer alıyordu (Grau, 2007: s.47).

BM nezdinde başlayan ilk dolaylı görüşmeler 1982'de başlasa da bundan sonra yapılacak olan on çetin görüşmenin sonunda Pakistan, Afganistan, SSCB ve ABD dışişleri bakanlarının 14 Nisan 1988'de Cenevre Anlaşmalarının imzalanmasıyla son bulmuştur (Siddiqui & Butt, 2014: s.627). Anlaşma ABD ve SSCB'nin garantör olduğu ikili bir pakt olarak sonuçlandı (Grau, 2007: s.239). Buna ek olarak, ABD ve Pakistan, Afganistan hükümetine müdahale etmemeyi kabul etti. Nihai olarak 14 Nisan 1988'de imzalanan anlaşma uyarınca ABD ve diğer ülkeler mücahitlere silah ve eğitim sağlamayı durduracak, Pakistan da mücahitlere sığınak ve kamp vermeyecekti ancak SSCB'nin Afgan hükümetine ekonomik ve askeri yardım sağlamaya devam etmesine izin verildi (Grau, 2007: s.239). Cenevre Anlaşması'na göre SSCB kuvvetleri dokuz ay içinde çekilecek, sınır ötesi faaliyetleri duracak, silah teslimatlarında bir yıllık moratoryum sağlanması şart koşuldu (Siddiqui & Butt, 2014: s.627). Anlaşmanın hemen ardından en önemli mücahit liderlerinden biri olan Gülbeddin Hikmetyar Cenevre Anlaşmalarını reddeden bir bildiri yayınladıktan sonra Paşaver'de toplu bir protesto girişiminde bulundu (O'Ballance, 1993: s.180).

Cenevre Anlaşmaları, Afganistan ve Pakistan'da bir Birleşmiş Milletler İyi Niyet Misyonu (UNGOMAP) kurulmasını içeriyordu ve bu misyon kısa süre içinde 10 ülkeden 50 personelden oluşan ve Finlandiyalı bir general tarafından yönetilmeye başlandı (Baczko & Dorronsoro, 2015: s.3). Bir UNGOMAP birliği Afganistan'da, diğeri de Pakistan'da konuşlandırıldı ve her iki birlik de Cenevre Anlaşmaları'nın ihlal edilip edilmediğine dair

bilgiler toplamaya başladı (Baczko & Dorronsoro, 2015: s.3). Geri çekilme iki aşamalı olarak gerçekleşecekti. İlk aşama 15 Mayıs'tan başlayarak 16 Ağustos 1988'e kadar SSCB birliklerinin yarıya indirilmesi hedeflendi (Grau, 2007: s.247). İkinci aşama 15 Kasım 1988'den başlayarak 15 Şubat'a kadar devam edecek üç aylık bir süreyi kapsıyordu (Grau, 2007: s.247). SSCB birliklerinin iki aşamada geri çekilmesi ciddi bir kuvvet ve kaynak içeren büyük çapta bir ordu operasyonu olarak kurgulandı ve yürütüldü. Birçok SSCB yetkilisi savaşı ve buna yol açan karar sürecini sert bir biçimde eleştirmiştir (Hilali, 2007: s.113). Dışişleri Bakanı Eduard Sevardnadze 1989'da Yüksek Sovyet'e yaptığı dış politika konuşmasında Afganistan işgali ile ilgili olarak "yasa dışı" olduğunu ve insani değerlerin yok sayıldığından bahsetmiştir (Hilali, 1999: s.113). 40. Ordu geri çekilme sırasında güzergâh güvenliği konusunda birtakım güvenlik önlemlerini aldı. Bu çerçevede ordunun çekilme konsepti belirlendi. Hava indirme kuvvetleri ve diğer muharip kuvvetler önemli güzergâh boyunca fazladan güvenlik ve olası tehlikeleri engelleme konusunda stratejik noktalarda konuşlandırıldı (Grau, 2007: s.250). Ortalama 10,000 ila 12,000 SSCB ve Afgan birlikleri, 3,000 kişilik 66. Motorlu Tüfek Tugayı'nın Celalabat'tan Kabil'e çekilmesini sağladı (Grau, 2007: s.251). Celalabat, Afgan kuvvetlerine teslim edilen ilk garnizon oldu (Grau, 2007: s.251). Yaklaşık 100,000 SSCB ve Afganistan birliği 66. Tugay'ın Kabil'den Khariton'a kadar olan geri çekilme güzergâhının geri kalanını korumuştur (Grau, 2007: s.251). Aydınlatma uçakları geri çekilme boyunca gece dinlenme noktalarında SSCB kuvvetlerinin güvenliğini sağladı (Grau, 2007: s.251). İlk olarak plan Batı koridorunun boşaltılmasıyla ilgiliydi. Necibullah Batı'nın kontrolünü alma konusunda hazır olmaması planda değişikliğe neden oldu (Grau, 2007: s.252). SSCB bunun yerine Kunduz'daki Doğu garnizonları tahliye etti (Grau, 2007: s.252). Böylece anlaşmaya göre ilk aşamada çekilecek kuvvetlerin yüzde elli yükümlülüğü yerine getirildi (Grau, 2007: s.252).

Brejnev, Cenevre'de mücahitlerle müzakere etmediği için çekilme aşamasında bazı endişeler taşıyordu. Bu endişeler SSCB savaş esirlerinin ülkelerine geri gönderilmesi ve geri çekilme sırasında SSCB kuvvetlerinin güvenliği ile alakalıydı (Grau, 2007: s.255). Kimi mücahit grupları SSCB'nin daha fazla kalmaması ve gerçi çekildikten sonra Afgan ordusunun dağılacağına dair düşünceleri nedeniyle SSCB'nin çekilmesine yerel düzeyde ateşkesler yaparak destek olurken kimi mücahitler silah ve malzeme elde etmek için saldırmayı kimileri de yalnızca intikam duygusuyla saldırmayı düşünüyordu (Grau, 2007: s.257). SSCB kuvvetlerinin çekilirken güvenliklerini sağlayabilmek için güvenlik planı oluşturuldu ve bir dizi güvenlik önlemleri alındı. Güvenliğin sağlanması için yerel güçlerle ateşkesler yapıldı, birtakım direniş gruplarına saldırmamaları karşılığında para sağlandı

(Grau, 2007: s.257). Bu anlaşmalar SSCB kuvvetlerinin geri çekiliş planına göre neredeyse hiç saldırı olmadan çekilmesinde önemli katkıda bulundu. 30 Ocak-3 Şubat arasında tüm SSCB uçakları güvenlik unsurlarıyla birlikte geri çekildiler (Grau, 2007: s.257). 4 Şubat'ta son SSCB askeri de Afganistan'dan ayrıldı.

Nihayetinde geri çekilme başarıyla gerçekleştirildi. Afganistan kuvvetleriyle geniş çaplı bir çatışmaya hazırlanan direniş kuvvetleri, SSCB birliklerinin geri çekilmesine itiraz etmedi (Grau, 2007: s.258). Sovyetlerin geri çekilmeye devam ettiği süre boyunca Kabil, mücahitlerin yoğun saldırılarına maruz kaldı (O'Ballance, 1993: s.205). Önemli derecede hasara, can kaybına ve yaralanmalara neden oldular. 15 Şubat 1989'da son birlik Afganistan topraklarını terk etti. Sovyetler Birliği tarihe kazınacak olan bu işgalin 40. Ordu Komutanı General Boris V. Gromov'un son SSCB askeri olarak Dostluk Köprüsünden geçerek Afganistan işgalinin resmen son bulduğunu ilan etti (Han, 2011: s.62). SSCB, geri çekilmenin basında yer alması için düzenlemelerde bulundu. Gazetecilere geçmişe nazaran çok daha fazla fırsat verildi. Bunun yanı sıra Afganistan'ı Varşova Paktı ve Üçüncü Dünya gazetecilerinin de haber yapmasına izin verildi (O'Ballance, 1993: s.196). Genel olarak SSCB yöneticilerinin ve askeri komutanların Afganistan işgaline birlikte karar verdikleri, birlikte çıkmaza girdikleri ve birlikte çekilmeye karar verdikleri söylenebilir (Colton & Gustafson, 2014: s.318). Savaşın sonunda Sovyetler Birliği 12,854 asker, 1,979 subayın öldüğünü, 35,478 kişinin yaralandığını, 21 subay dahil olmak üzere 330 kişinin esir alındığı veya operasyonlar sırasında kayıp olduğu, 26,000'den fazla Afgan ordusundan asker hayatını kaybettiği açıklandı (Reese, 2000: s.166). SSCB askerlerinin çekilmesinden kısa bir süre sonra Kunduz mücahitler tarafından ele geçirildi (O'Ballance, 1993: s.187). SSCB, Afgan ordusunun çökmesi ihtimaline karşı bu sorunun ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesiyle. Böylece SSCB Afgan ordusu ile birlikte Kunduz'a bir saldırı düzenledi ve 15 Ağustos'ta Kunduz SSCB desteğiyle geri alındı (O'Ballance, 1993: s.187). Kunduz mücahitler tarafından ele geçirildiğinde çok sayıda Afgan askeri öldürüldü, işkence edildi ve idam edilmişti. Kunduzdaki bu saldırı Afgan ordusunun mücahitlere karşı nefretini ve saldırgan düşmanlığını şiddetlendirdi (O'Ballance, 1993: s.187). Bu olay Afganistan'da başlayacak büyük bir iç savaşın ve çökmenin ilk adımlarıydı.

SSCB'nin Afganistan'ı işgale başlaması gibi Afganistan'da başarısız olması da beklenmedik bir durumdu. İşgali başarısızlığa sürükleyen unsurlar arasında: askeri ve stratejik hatalar, liderlerin başından beri savaşı hafife alması, işgalin gidişatına yönelik yanlış algılar ve yönlendirmeler, Afganistan toplumunun sosyolojik yapısı, savaşılan tarafta birçok grubun yer alması, mücahitlere dışarıdan yapılan destekler, SSCB ordusunun

savaşma isteksizliği, Afganistan coğrafyasına alışmakta zorlanması, gerilla taktikleri gibi sebepler sayılabilir. İlk olarak Sovyetler Birliği müdahaleye başlarken potansiyel direnişi hafife almasından dolayı savaşa hazır kuvvetleri göndermek yerine Türkistan Askeri Bölgesi'nden yerel yedeklerden oluşan çoğu eğitimsiz olan birlikleri göndermiştir (Alexiev, 1988: s.5). Bu birlikler Müslüman Orta Asyalı yedeklerden oluşuyordu ve Afganistan'daki Müslümanlara karşı savaşma konusunda yeterli motivasyona sahip değillerdi ve siyasi olarak güvenilmezlerdi (Hilali, 1999: s.115). Brejnev, Afganistan'daki mücahitlerin direniş yapısını başından beri hafife aldı (Fenzel, 2013: s.79). Andropov ise savaşın hala sürüyor olmasından duyduğu rahatsızlıktan dolayı hızlı çözümler aramış bu da savaşın yoğunluğunu artırmıştır (Fenzel, 2013: s.83). Çernenko, diplomatik çözümlere ya da Afganistan'daki çatışmaya herhangi bir siyasi çözüm aramaktan ziyade mücahitlere boyun eğdirmekle ilgilendi. Gorbaçov başından beri işgale karşıydı ve öncelikleri SSCB'nin iç çözümleri ve ekonomik sorunlar olmuştur. İşgalin ilk üç lideri (Brejnev, Andropov, Çernenko) benzer politikalar izlemiş ancak görev sürelerinin kısa sürmesi savaşın çözümüne yönelik devamlı bir politikanın gelişmesine engel oldu (Fenzel, 2013: s.159). Bu da dolaylı olarak işgali başarısızlığa sürüklenmesinde etkili oldu.

Sovyetler Birliği, Afganistan'ı işgal ettiğinde herhangi bir kontrgerilla askeri stratejisi olmadan işgale başlamıştır (McMichael, 1989: s.23). Bu da isyancıların gerilla taktikleri karşısında savunmasız kalmalarına neden oldu. SSCB birlikleri Afganistan'da girecekleri çatışma türü konusunda bilgilendirilmemiş ve çoğunluğu bu konuda eğitilmemiş askerlerden oluşuyordu. Üstelik Afganistan'a asıl giriş nedenleri konusunda net bir bilgiye sahip değillerdi. Liderler, Afganistan müdahalesini yabancı güçlerin saldırısı altında kalan kardeş bir rejime yardım olarak meşrulaştırmaya çalışmış ve askerler bunu kabul görmüştür (Alexiev, 1988: s.18). İşgalin yalnızca basit bir müdahale olmadığını anladıklarında yabancı oldukları bir yerde çoktan savaşmaya başlamışlardı. Bu durum ordunun iç yapısında güvensizlik temelli bazı sorunlara neden olmuştur. SSCB ordusu, dağ ve çöllerden oluşan coğrafyada savaşmak için uygun değildi ve kontrgerilla taktikleri konusunda eksiklikleri vardı (Hilali, 1999: s.106). Savaşın genellikle kırsal bölgelerde yaşanması mücahitlerin vur-kaç taktiğini uygulamasında başarı sağlamıştır. SSCB birlikleri arasındaki ırk farklılıkları, dil engeli ve savaşın doğasının da etkisiyle güvensizlik ve şüphe vardı (Reese, 2000: s.169). Bu güvensizlik Afgan ordusu ile SSCB birlikleri arasında da mevcuttur. Savaşma konusunda isteksiz olan Afgan ordusundaki kimi birlikler ellerindeki silahlar ile mücahitlerin tarafına geçmeye başlaması ve mücahitlere istihbarat sağlaması iki ordu arasındaki güvensizliği tırmandırmıştır. SSCB ordusuna katılım doğrudan ve kitleseldi. Ordu kasıtlı olarak sınırlı

tutuluyordu. Yaşanan askeri başarısızlıklara rağmen birlik sayıları ve askeri yatırımların artırılması konusunda SSCB liderleri isteksiz ve ilgisizlerdi. Sovyetlerin ilgisizliği, ordunun tabanındaki morali de olumsuz yönde etkiliyordu.

Sovyetler Birliği Afganistan'da düşük yoğunluklu, asimetrik bir savaşa girmeyi öngörememişlerdir ve bu nedenle kuvvet yapıları, silahları, taktikleri işgale uygun değildi (Fremont-Barnes, 2012: s.22). SSCB birliklerinin Afganistan'daki savaşa adapte olması ve şartlara uygun stratejiler geliştirmesi zaman aldı. 1984 yılına gelindiğinde hem taktiksel hem de teçhizat değişiklikleri ile gerilla taktiklerine uyum sağlamaya başladılar (Girardet, 1985: s.5). Askeri başarısızlıklar sonrası yapılan ilk değişiklikler Türkistan Askeri Bölgesi'nde coğrafi ve iklim koşullarının Afganistan'a benzer bölgelerinde eğitim merkezlerinin kurulması ve askerlerin eğitilmesi olmuştur (Alexiev, 1988: s.14). Fakat bu eğitilmiş asker sayıları 40. Ordu'nun küçük bir kesimini kapsamaktadır ve direnişçiler için yeterli olmamıştır. SSCB'nin askeri strateji planlamacıları işgale karşı direnişin uzun sürmeyeceğini bunun oldukça düşük bir seviyede kalacağını tahmin etmişlerdir (Girardet, 1985: s.31). Mücahitlerin yalnızca hayatta kalmayı başarmaları değil stratejik taktikleri geliştirmesi karşısında Sovyetlerin mücahitlerin tepkisini ölçmedeki zayıflıklarını ortaya koydu.

Yol güzergahlarının güvenliğinin sağlanması için önemli miktarda insan gücü ve kaynak ayrılmıştır (Girardet, 1985: s.38). Yolların kötü olması ve konvoyların pusuya düşürülmesine açık olması askeri birliklerini garnizonlara ve uzak karakollara taşınmasında çoğunlukla helikopterler kullanılmış bu da sınırlı hava kaynaklarının zaman alıcı ve genellikle verimsiz bir şekilde kullanılmasına neden olmuştur (Jalali & Grau, 1995: s.400). Yerel lojistik alt yapının ve iletişim ağlarının eski ve gelişmemiş olması kuvvetlerin ilerlemesini, atışlarını, komuta kontrolde problemler yaratmıştır (Hilali, 1999: s.106). Araçların yetersiz bakımları, eksik onarım, acemi sürücüler ve genel teknik problemler, araçların sık sık bozulmasına neden olmuştur (Hilali, 1999: s.111). SSCB'nin kuvvet yapısı böyle bir arazide böylesine hantal bir kuvveti desteklemede yetersiz kaldı (McMichael, 1990: s.22). Afganistan'daki duruma ilişkin Kabil'de bulunan diplomatların sürekli olumlu rapor göndermesi SSCB liderlerinin işgale ilişkin tutumunu etkilemiştir. Bunun yanı sıra yetersiz ya da yanlış istihbarat yüzünden önemli olmayan bölgelerde gereksiz zaman harcandı.

Sovyetlerin işgalinin başarısızlık nedenlerinden bir diğeri ise ülkenin az gelişmişliği ve halkın geri kalmışlığıdır. Modern bir devlette merkezi hükümetin siyasi ve ekonomik

araçlarını kontrol eden herhangi bir siyasi grup genellikle kendi nüfuzunu ülkenin geri kalanına kabul ettirebilirler (Hammond, 1984: s.97) Ancak Afganistan’da bu tam tersidir. Çünkü Kabil’deki rejimin nüfuzu eyaletlerde pek bir anlam ifade etmemekte olup birleşik merkezi bir devletten daha çok yerel özerklik ilkesine göre yönetilmiştir (Hammond, 1984: s.97). Halkın çoğu kendi tarım arazilerinde çalışıyor ve kendi kendine yeten bir köy ekonomisi mevcuttur. Bu durum da ekonomik olarak kontrol edebilmeyi engelliyordu. Ayrıca yerel halkın çoğunun okuma yazma bilememesi basın yoluyla kontrol edilmesini de engellemiştir. Afganistan salt bir politika ile kontrol edilebilecek bir ülke değildi. Farklı etnik gruplar, farklı araziler ve geleneklere sahip bu ülkeye uygun olarak stratejiler geliştirmek gerekiyordu (Girardet, 1985: s.41).

Pakistan sınırından mücahitlere gelen malzeme ve insan gücünü engellemeye çalışsalar da Afganistan’daki mücahitlerin ikmal hattını kesmede başarısız oldular (Westermann, 1999: s.21). Direnişçilere destek verdiği düşünülen köylere düzenlenen bombalı saldırılar sonucunda kasıtlı insansızlaştırma politikaları da bir hataydı. Bu bölgelerden kaçan yerel halk sınırdaki mülteci kamplarında ya da Pakistan’daki medreselerde yetiştirilip cihatçı olarak geri dönmüşlerdir (Fremont-Barnes, 2012: s.46). Yaşanan aşırılıklar ve iç sorunların çözümünde askeri güce ve baskıya güvenmek Afgan rejiminin halk desteğini kaybetmesine doğal olarak onun müttefiki olan Sovyetlerin itibarına zarar vermiştir. ABD yapımı Stinger füzelerinin, Çin yapımı roketatarların ve havan toplarının mücahitlerin kullanımına geçmesi Sovyetlerin direnişçilere karşı üstün hava gücüne yönelik tehdidi artırmıştır (McMichael, 1990: s.98). Bunun sonucunda mücahitlere karşı etkili olan helikopter baskınlarını bırakmak zorunda kalmışlardır (Hilali, 1999: s.104). SSCB hava koşulları, bakımsız yollar ve çoğu bölgede yol olmaması, demir yolu hatlarının eksikliği, mevcut güzergahların sınırlı olması SSCB ordusunu birçok olumsuz sonuçla karşı karşıya bırakmıştır (Westermann, 1999: s.2). Afganistan işgali düşük yoğunluklu bir ortamda konvansiyonel askeri gücün sınırlarını gösterdi. (Westermann, 1999: s.19).

SSCB’nin direnişçileri savaşçı olmayanlardan ayırmak için birinci sınıf istihbarat, hassas mühimmat ve farklı sorumluluklar isterken bunların bir arada yapılabilmesi sınırlı zaman için uzun uğraşlar gerektiriyordu (Westermann, 1999: s.8). SSCB, Afganistan’da bu ayrımı gözetme konusunda hassasiyet göstermemiştir. Yoğun bombardıman ve psikolojik, ekonomik baskının halkı radikalleştireceğini ya da terörize edebileceğini umursamadı (Girardet, 1985: s.37). SSCB işgalden önce bile istenmeyen yabancılardı ancak işgal ile başlayan SSCB’nin stratejik hataları halk ile aralarında uçurum oluşturdu. Ayrıca SSCB, Müslüman bir toplum olan Afganlar için ‘tanrıtanımaz’, Marksizm’in İslami değerlere ters

düşen ilkeleri kabul edilemez ve her zaman müdahaleci ve işgalci olarak görülmüştür. Toplumsal desteği alamayan bir müdahalenin başarılı olabileceği çok mümkün olmamıştır. Tekrarlanan güç kullanımlarının olumsuz yansımalarına rağmen SSCB birlikleri mücahitlere karşı ezici bir güç oluşturan hava kuvvetlerinin yoğun saldırılarından vazgeçmedi.

Afganistan'ın yabancı güçlere karşı direnme ve yüksek motivasyon konusunda uzun bir tecrübesi vardır (Glaser & Mueller, 2019: s.3) SSCB askeri gibi coğrafyasını, havasını bilmediği topraklarda değil daha öncede savaşmış neslin çocukları olarak gösterdikleri direnişte motivasyonları yüksekti. Silah kullanma becerileri ve yüksek engebeli arazilerde rahatça ve hızlı hareket etmeleri büyük bir avantaj oluşturuyordu. Savaş uzadıkça SSCB askerlerinin savaşma konusundaki isteksizlikleri iyice arttı, motivasyonları ve savaşın kısa sürede biteceğine dair düşünceleri yok oldu. Bu da birlikler arasında uyuşturucu, yolsuzluk, disiplinsizlik, itaatsizlik olaylarını artırdı (Hilali, 1999: s.115). Üslerinden habersiz infazlar gerçekleştirmeleri, yağmalama, kötü muamele halkın SSCB askerlerine ve onun müttefikleri Afgan kuvvetlerine karşı derin bir nefret oluşturdu (Alexiev, 1988: s.3). Afganistan'ın yüksek ve engebeli dağlarla çevrili coğrafyası ve geniş sınırları direnişçilere avantaj sağlarken yabancı kuvvetler için kâbus olmuştur (Glaser & Mueller, 2019: s.3). Modern mekanize bir kuvvet Afganistan gibi elverişsiz arazilerde savaşma kolaylığı sağlamadı. 1984 yılının ortalarına kadar SSCB toplumu savaş ile ilgili kısıtlı bilgiye sahipti. SSCB liderleri bir döneme kadar savaşın kamusal etkisini kontrol altında tutarak Afganistan'da tüm olup bitenlerin SSCB halkından gizlenmesi için çaba sarf etmiştir. 1984 yılına kadar bu çabalar başarılı olmuştur. SSCB, kamusal tepkiyle karşılaşmamıştır. Gorbaçov'un en önemli politikalarından biri olan glosnastın uygulanmaya başlamasıyla oluşan fikir özgürlüğü ülke içinde işgal karşıtı seslerin artmasına neden oldu. Bununla birlikte SSCB sisteminin derinleşen iç krizi Afganistan'daki başarısızlığı da etkilemiştir (Colton& Gustafson, 2014: s.320).

3.1.3. İşgal Sonrası Genel Durum

Bu bölümde işgalin her iki devlet üzerindeki sosyal, ekonomik, siyasal etkileri ayrı ayrı açıklamaya çalışılacaktır. Böylelikle hem işgal eden taraf ile işgale uğrayan tarafların işgal sırasında ve sonrası yaşadıkları dönüşümler ortaya konulacaktır.

3.1.3.1. İşgalin SSCB Üzerindeki Etkileri

Afganistan işgalinin SSCB üzerindeki etkileri gizlenmeye çalışılsa da SSCB sisteminin yavaş yavaş erimesine neden olduğu gizlenememiştir. Afganistan işgali zaten var

olan sorunları daha da kötüleştirdi. Askeri operasyonlara destek için ayrılan mali kaynaklar genel ekonomiyi kötüleştirdi ve sosyalist sistemdeki eksiklerin ortaya çıkmasına neden oldu (Bradsher, 1999: s.87). İşgal, Sovyetler Birliği'nde sosyal, ekonomik, siyasi değişimlere neden oldu. Soğuk Savaş yıllarında ABD ile yarışabilmek adına SSCB'nin yaptığı harcamalar SSCB ekonomisi üzerinde yeterince yük oluşturunca işgal SSCB ekonomisini iyice çıkmaza sokmuştur. 1980'lerin sonlarına gelindiğinde, ekonomik büyüme oranlarındaki endişe verici düşüş, ekonomik rekabet gücü, yatırım ve yenilik oranlarındaki düşüşler, petrol fiyatlarındaki düşüşün Sovyetlerin bütçe krizine neden olması ekonomideki kötüleşmenin işaretlerini veriyordu (Sakwa, 2013: s.66). Ekonomi 'yapısal olarak askerileşmiş' bir duruma gelmişti (Sakwa, 2013: s.66). Bu durum askeri yatırımların diğer sivil yatırımların gelişmesini engelledi (Sakwa, 2013: s.66). Bununla birlikte, 1989'a kadar büyüme yüzde 3 civarında devam etti (Sakwa, 2013: s.66). SSCB yöneticileri bölgesel çatışmalardan ve genel olarak karşı ayaklanmalardan geri çekilmeye başladı. 1980'ler süresince yalnızca Suriye'de askeri varlığını artırdı ve Afganistan dışında yalnızca bir yeni bölgesel çatışma olan 1982'deki Lübnan krizine askeri olarak dahil oldu (Colton & Gustafson, 2014: s.293).

Gorbaçov'un yeni dış politika açılımları bozulan yumuşamanın iyileştirilmesi konusunda önemli bir etki sağladı. Afganistan işgaliyle askıya alınan yumuşama girişimleri, 1985'te Gorbaçov'un Ronald Reagan ile Cenevre'de geri çekilme ile ilgili yapılan görüşmelerde olumlu sonuçlar almaya başladı. Gorbaçov silahsızlanma konusunda Reagan ile anlaştı. 1988'de George Bush'un başkan olmasıyla ilişkiler daha da ilerledi. ABD ile START I anlaşmaları imzalandı ve iki ülke arasında ekonomik ve kültürel ilişkiler teşvik edildi (Thompson, 1990: s.316). Toplumsal değişimlerle ilgili daha çok ifade ve din özgürlüğünü yer vermesi, insan hakları sorununu ortadan kaldırması uluslararası toplumda hoş karşılandı. İşgalin kötü imajını azaltma çabaları başarılı oldu. Yeni SSCB liderinin silahları azaltma ve çatışmayı azaltma çabaları komünist saldırganlık ve olası NATO-Varşova Paktı krizine dair tereddütleri azalttı (Thompson, 1990). Bunun neticesinde Doğu Avrupa'daki askeri varlığını azaltmış ve savaş bütçesinde kısıntılara gitmiştir (Reese, 2000: s.174). Uluslararası iş birliğine diplomatik destek verilmiş nükleer silahların kolay bir askeri seçenek olarak kabul etmesini onaylamamıştır (Colton & Gustafson, 2014: s.297). Afganistan Savaşı 1986 sonrası SSCB iç siyasetini önemli derecede etkilemeye başladı. Mücahitlere ABD tarafından sağlanan ve SSCB kuvvetlerine karşılık verebilecek silahların temin edilmesi askeri kayıpların artmasına neden oldu. Askeri kayıplar ve ülkenin her yerinde görünmeye başlayan savaş gazileri ülke içinde savaş karşıtlığını artırmıştı. SSCB

liderleri savaş karşıtlığının ve hoşnutsuzluğunun arttığını gördükçe işgalin bitirilmesi konusunda hızlı adımlar atmaya başlamıştır.

Savaşın ilk yıllarında göz ardı edilen içsel sorunlar 1985'lere gelindiğinde Gorbaçov'un önceliği haline gelmiştir. Gorbaçov iktidar olduktan sonra Sovyetlerin iç politik yapısındaki değişimler daha önce görülmemiş ya da yapılmaya cesaret edilmemiş bir değişim serüvenini başlatmıştır. Kısa bir süre sonra yapısal reformların gerekliliğinden bahsedecek ve 1986 yılında Glasnost ve Perestroyka politikalarına faaliyete sokacaktır. (Sancaktar, 2011: s.4). Glasnost 'un getirdiği açıklık tek partili otoriter rejimi ve hakimlerini eleştiriye açık hale getirdi. Afganistan işgali konusunda halkın gerçeklerle yüzleşmesi ve ekonomideki sorunların gün yüzüne çıkması devletin ve kurumların ciddi şekilde eleştirilmesine neden oldu. 1988'de Sovyetler Halk Temsilciler Kongresi'nin kurulmasına karar vererek ilk kez Komünist Parti üyesi olmayan ve komünist olmayan adaylar girebildi (Sancaktar, 2011: s.3). 27 Şubat 1989 tarihinde başkanlık sistemine geçildi ve Gorbaçov, devlet başkanı seçildi (Sancaktar, 2011: s.3). SSCB anayasası yeni düzenlemeleri de içerisine alacak şekilde değiştirilmiştir (Thompson, 1990: s.323). 1990 yılına gelindiğinde ise Komünist Parti dışında farklı partilerin kurulmasına izin verilerek siyasi sistemde önemli değişikliklere gidilerek çok partili hayata geçisin temelleri atıldı (Thompson, 1990: s.331). Eğitim kurumlarında Stalinist resmi tarih kabulü kaldırıldı yerini yeniden yazılmaya başlanan Sovyet/Rus tarihi aldı (Sancaktar, 2011: s.6). Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinden sonra iki blok arasındaki diplomatik ilişkiler iyileşme gösterdi. SSCB, Afganistan'dan çekildikten sonrası yurt dışında askeri varlığını azaltırken, üçüncü dünyada bölgesel uzlaşmalara yönelmiştir. SSCB güvenliğinin bir parçası olarak silahların sınırlandırılmasıyla ilgili anlaşmalara daha fazla vurgu yapmış, üstünlük yerine "makul yeterliliği" kabul etmek de dahil olmak üzere SSCB askeri doktrininde köklü değişikliklere yönelmişlerdir (Colton & Gustafson, 2014: s.297). 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Soğuk Savaş'ın iki kutbunun bölüğü Almanya, kutuplar arasındaki iyileşme neticesinde bağımsızlığını kazanarak birleşti (Sancaktar, 2011: s.9)

SSCB ordusu, farklı milletlerden oluşan cumhuriyetleri bir arada tutan faktör olduğundan Afganistan'daki başarısızlığı Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerinde önemli etkileri olduğu bir gerçektir (Reuveny & Prakash, 1999: s.694). Sovyetler Birliği, sosyalizmin Afganistan'daki başarısızlığını kabul etmek zorunda kaldığında bu başarısızlığın diğer sosyalist rejimleri de etkileyeceğini farkındaydı. İşgal süreci sosyalizmi iyice yıpratmış ve Sovyetlerin çekilmesi SSCB gücünün sorgulanmasına neden olmuştur. Kızıl Ordu'nun İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana koruduğu güçlü ve gururlu imajı yıkıldı

(Fenzel, 2013: s.115). Polonya, Macaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya'da komünizm etkisini kaybederek sosyalist rejimlerin peşi sıra yıkıldığı bir süreç yaşanmıştır. SSCB, Afganistan'dan yalnızca askerlerini geri çekmekle kalmadı aynı zamanda savaş devlet yapısını da parçaladı ve bir imparatorluğun sonunun gelmesinde etkili oldu (Hilali, 1999: s.94). Sosyalizmin etkisini kaybetmesiyle dünyayı ikiye bölen diğer kutup olan Varşova Paktı dağılmıştır. ABD karşısındaki tehdit tamamıyla ortadan kalktı. Afganistan işgali Sovyetlerin dağılma sürecine girmesinin tek neden olmasa da 1991 yılında dağılmasındaki önemli faktörlerden birini oluşturmuştur. Dünya tek kutuplu sisteme ve yeni dünya düzenine girmiştir.

3.1.3.2. İşgalin Afganistan Üzerindeki Etkileri

SSCB müdahalesi Afganistan'ı işgal öncesinden çok da farklı bir noktaya taşımamıştır. Çünkü işgal öncesi istikrar sağlanamamış, ülke bir dizi çatışmalara ve ayaklanmalara sahne olmuş, kanlı darbelerle iktidar sürekli değişmiştir. İşgal ile birlikte mevcut hükümetin istikrarı sağlanmak istemiştir. SSCB çekilene kadar iktidarda kalan Barak Karmal ve Necibullah'ın iktidarı hem Afgan kuvvetleri hem de SSCB kuvvetleri tarafından korunmuştur. Bu geçici bir korumaydı. Halkın desteği olmadan SSCB tarafından sosyalist hükümeti temsilen iktidarda bulunmuşlardır. Bu da SSCB bir gün muhakkak çekildiğinde aynı yerde kalamayacaklarını gösteriyordu. Nitekim öyle de oldu. İşgal, Afganistan'ı yalnızca işgal ile mücadele eden ve işgalci güçler olarak ayırmadı. Aksine farklı etnik grupların da birbirleriyle mücadelesine sahne oldu. Çok geçmeden mücahitler SSCB karşısında birleşmişlerse de bu nispi bir birleşmeydi. Hepsinin farklı istekleri ve çıkarları mevcuttu. İşgal ise bu farklı grupların hepsinin isteklerine ve çıkarlarına hizmet edebilecek bir alan yaratıyordu. SSCB sonrası iktidar olma ve kendi saltanatlarını sürebilme ihtimalini çıkarıyordu.

İşgal bu yüzden zaten parçalara bölünmüş etnik gruplar arasındaki siyasi otorite olma çabasını daha çok tetiklemiştir. Bu yüzden işgal sırasında Sovyetleri unutup kendileriyle çatıştıkları bile olmuştur. Sovyetlerin çekilmesinde sonra partiler arası çatışmalar yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Çatışmaların boyutu o kadar büyüktü ki sadece Hizbi İslami Partisi ve İttihat-ı İslami Partisi arasında çıkan çatışmada sadece Koti Sengi'de 700 kişi hayatını kaybetmiştir (Sonmez vd., 2020: s.63). İşgal, ülkedeki muhalefeti destekleyen ülkeler tarafından silah ticarethanesine dönmüştür. Afganistan, ABD ve ortaklarının silah deposu haline gelmiştir. Her türlü silahın bulunduğu ve birbirleriyle çatışan yerel güçlerin ellerinde bu silahların bulunması çatışma ortamının işgalci güç olmadığına bile devam edeceği

ortaya koyuyordu. İşgal ayrıca Afgan nüfusunun büyük göçler yapmasına neden oldu. 1978'deki Saur Devrimi'nden sonra ortalama 109.000 Afgan Pakistan'a siyasi sığınma talebinde bulunmuş, Eylül 1979'daki Hafızullah Amin darbesinden sonra ise bu sayı 400.000'in üzerine çıkmış, işgalin sonuna doğru ise yaklaşık 4 milyon Afgan'ı mülteci durumuna getirmiştir (O'Ballance, 1993: s.134). Zorunlu göçler nedeniyle komşu ülkelere sığınan Afgan halkı, Pakistan gibi ülkelerde medreselerde yahut mülteci kamplarında cihat için yetiştirilip geri dönüyorlardı (Fremont-Barnes, 2012: s.46). Savaş uzadıkça mülteci kamplarındaki evsiz, zor şartlarda yaşayan çocuklar fanatikleşmiş ve terörize edilmişti (Cordovez & Harrison, 1995: s.274). Bu da işgalin diğer karanlık yüzüydü. Radikal dinci örgütlerin oluşmasına neden oldu. Ve ne yazık ki bu radikal dinci örgütler ABD ve ortaklarının silah ve parasal desteğiyle finanse edildi. İşgal hem toplumsal yapıya hem de ülkenin alt yapısına ciddi zararlar vermiştir. Toplumsal bölünmeler işgal öncesinde de devam etmekteydi ancak işgal bu bölünmeleri daha keskin hale getirdi. İşgal sonrasında bile işgalcilerin olmadığı savaşta kendi içlerinde yoğun ve acı bir iç savaşa sürüklendiler.

Sovyetlerin 10 yıl süren işgali sonucu Afganistan'daki okulların zarar görmesi ve milyonlarca insanın ülkeyi terk etmek zorunda kalması eğitilmiş Afgan kesiminin yok olmasına neden oldu (Arslan, 2016: s.54). İşgal sürecinde yaklaşık 10.000 yakın küçük yaştaki Afgan çocuğu Sovyetlere eğitim için götürüldü (Fenzel, 2013: s.105). İşgalden sonra da bu eğitilmiş gençler Taliban'ın iktidara gelmesi sonrası ülkeyi ilk terk edenlerden olmuştur. Necibullah döneminde eğitim konusunda bazı gelişmeler yaşansa da Taliban'ın katı kuralları sonrası eğitimin büyük zarar gördüğü ortadaydı. 1999 yılında yapılan bir araştırmada Afganistan'daki eğitim durumunun ne kadar kötü olduğunu ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya göre nüfusun yaklaşık yüzde otuz altısının okuma- yazma bildiğini göstermiştir (Arslan, 2016: s.54). SSCB çekildikten sonra Necibullah rejimi mücadeleyi bırakmamış belli bir süre mücadeleye devam etmiştir. Fakat Afgan ordusu mücahitleri bastırma konusunda başarılı olamamıştır. Muhalefetin Necibullah hükümetini istememesi politik krizlere oradan da yerel çatışmalara dönmüştür. SSCB'nin çekilmesi sonrası istikrar ve barış sağlanamamıştır Yoğun çatışmalar Afganistan'ı bir iç savaşa sürüklemiştir. Kızıl Ordu geri çekilirken Afgan ordusuna bıraktığı askeri teçhizat ve mücahitlerin kendi aralarındaki çatışmalar Necibullah'ın iktidarını bir süre daha korumuştur. 1991 yılına gelindiğinde SSCB'nin dağılması Afganistan'a yapılan yardımların durmasına neden olmuştur. Yardımlar durunca Necibullah'ın sonunun gelmesi beklendik bir durum oldu. BM, yeni bir barış planı ile ateşkesin sağlanmasını daha sonra bütün tarafların katılacağı geçici bir hükümetin kurulmasını öngörmüştür (Karakaya & Nazarı, 2022: s.150). Barış çalışmaları mücahitlerin

bir kısmı tarafımdan kabul edilirken diğerk kesim tarafından reddedilmiştir. İyice yalnızlaşan Necibullah, en güvendiğı komutanı olan General Abdülreşid Dostum' un mücahitlerin tarafına geçmesiyle sonun başlangıcına gelmiştir.

İşgalin önemli direnişçilerinde olan Ahmet Şah Mesut'un 1992'de Kabil'in kontrolünü sağlamasıyla mücahit liderleri arasında yeni bir hükümet kurma girişimi oldu (Karakaya & Nazarı, 2022: s.151). Mücahitlerin hükümet kurma girişimleri de aralarındaki anlaşmazlıklar yüzünden başarısız olmuştur. SSCB'nin çekilmesinden sonra oluşan otorite boşluğunu doldurma çabaları 1996 yılında Taliban'ın hakimiyetine kadar devam etmiştir. Bu süreçte her savaş aşası ülkenin farklı noktalarını kontrol etmeye başlamıştır. SSCB işgali ile birlikte mücahitlere başlayan yardım serüveni bu süreçte Pakistan ve İran gibi ülkelerin kendilerine yakın gördükleri grupları desteklemesiyle devam etti. İç savaşın yoğunluğu yüzünden ülkede açlık ve sefalet baş göstermiştir. Afganistan'daki mevcut ortam Taliban'ın ortaya çıkmasına ve güçlenmesine neden olmuştur.

Taliban güçlenerek Afganistan'ın ikinci büyük şehri olan Kandahar'ı kontrol altına aldı. Kandahar'da bulunan bir kısım mücahit grup ellerindeki silahlarıyla birlikte Taliban'a katılmıştır. Taliban'ın başarısı gittikçe artmaya başlamış öyle ki medreselerde eğitim görmüş birçok Afgan ve Pakistanlı genç Taliban'a katılmış. Taliban çok geçmeden çoğı bölgenin ve şehirlerin kontrolünü sağlamıştır. Her geçen gün ülkede artan yolsuzluk, siyasi ve ekonomik çatışmalar, hırsızlık, yağma halkın Taliban'ı kurtarıcı olarak görmesine neden oldu (Karakaya & Nazarı, 2022: s.152). SSCB müdahalesinden önce zayıf olsa da var olan merkezi devlet yapısı Taliban'ın hâkimiyeti sağlayacağı zamana kadar bir daha kurulamamıştır (Dashti, 2021: s.198). Taliban Afganistan'ı kısmen de olsa iç savaştan kurtarmıştı. 1996 yılında Kabil'i ele geçirdikten sonra Taliban dönemi başlamıştır. Taliban'ın yönetimde yetersiz olması ülkede çatışmaların azalması dışında politik bir başarı elde etmemiştir. Sovyetlerin müdahale nedenlerinden biri de İslami köktenci bir iktidarın olmasını engellemekti. Taliban ise tam da böyle bir iktidardı. 1991 sonrası kendi iç karışıklığıyla başa çıkmaya çalışan Rusya Federasyonu için artık bunun bir önemi yoktu. Fakat halk için kurtarıcı olarak gördükleri Taliban'ın baskıcı rejimine maruz kalacaklardı. Kötünün iyisi belki de beklediklerinden daha kötüydü. 1996 yılında yayınlanan bir kararnameyle ardı arkası kesilmeyen bir dizi yasaklar geldi. Bunlar sosyal yaşamı kısıtlayan -özellikle kadınlarla ilgili- yasaklar Taliban rejimini hem ülke içinde hem de uluslararası toplumdan dışlanmasına neden oldu (Arslan, 2016: s.55). Afganistan'daki istikrarsızlık güvenliğın ve ekonominin gelişmemesinde en büyük etkendi. İşgal sonrası hiçbir kurumun işlemediğı daha da kötüyü gittiğı bir hal aldı. İktidar bir daha ideolojik temelli olmamıştır.

Etnik köken ve dine hitap ettiği için politik bir ilerleme sağlayamamıştır ve toplum üzerinde birleştirici bir etki yaratmamaktadır (Arslan, 2016: s.51).

Yasa dışı silahların ülkeye girmesi, piyasada rahatlıkla ve ucuza satın alınmaları ülkedeki en önemli güvenlik sorununu oluşturmaya devam etmiştir. Savaş ağaları ve ayrılıkçı gruplar arasında kullanılmaya devam eden bu silahlar işgal sonrasında bile çatışmaları tetikleyen önemli faktör olmuştur (Arslan, 2016: s.52). Sovyetlerin geri çekilirken Afgan hükümetine bıraktığı askeri malzemeler de önemli çatışmalar ve saldırılarda kullanılmıştır. ABD tarafından temin edilen ve işgalci güçlere karşı kullanılan Stinger füzeleri ABD dahil birçok eylemde kullanıldı. Böyle bir ülkeye bir yatırımcının gelmesi ya da yatırım yapılması güvenlik açısından tehlikeliydi. Bu yüzden işgal döneminde yapılan desteklerin çok azı işgal sonrası devam etti. Afganistan'da büyük güçler çıkarları bittiğinde kendi kabuklarına çekilip ülkeyi bu vahim tabloyla baş başa bıraktılar. Yabancı bir gücün işgaline uğradıklarında yaşanabilecek bütün senaryoları tekrardan yaşamışlardır. İç çatışmalar işgalde olduğu gibi binlerce insanın hayatını kaybetmesine ve ülkeden kaçmalarına neden oldu. Taliban, SSCB işgaline karşı direnen yabancı savaşçılardan oluşan bir askeri birlik oluşturan Usame bin Ladin'le ticari ilişkiler geliştirmeye başladı (Derman & Haya, 2014: s.7). Bu ticari ilişkilerin kaynağını afyon oluşturmaktaydı (Arslan, 2016: s.57). Usame bin Ladin, 1998 sonrası dünyadaki cihat hareketlerini önemli derecede etkilemiştir. Bu yüzden Taliban ile Ladin'in ilişkileri uluslararası toplumda hoş karşılanmamıştır. Taliban'ın Usame bin Ladin konusundaki tutumu Afganistan'ı kısa bir süre sonra ABD müdahalesinin kısılcığında bırakacaktır.

BÖLÜM IV

4.ABD’NİN AFGANİSTAN İŞGALİ 2001-2021

Bu bölüm ABD’nin Afganistan işgalini anlayabilmek için ABD-Afganistan arasında ilişkilerin gelişimiyle anlatılmaya başlanmıştır. Daha sonra işgal nedenlerinin, işgal sürecindeki liderlerin işgal üzerindeki etkilerini, askeri ve politik stratejileri ve stratejilerin neden değişime uğradığını, sonuçta 20 yıllık işgalin nasıl başarısızlığa gittiğini anlamlandırmak amaçlanmıştır.

4.1. ABD’nin Afganistan Politikasını Şekillendiren Faktörler

Afganistan bağımsızlığını kazanmadan önce ABD için Britanya nüfuz alanında olan bir ülkeydi. Bu yüzden ABD, Afgan yetkililerin çabalarına rağmen ilişki kurmamayı tercih etti. Afganistan ve ABD arasındaki ilişkiler 1921 yılında Kral Amanullah Han ve Başkan Warren G. Harding’in önderliğinde başladı (Jabeen vd., 2010: s.144). Ocak 1921 tarihinde Afganistan Britanya ile savaşlarından sonra Rawalpindi Antlaşması’nın imzalanmasından sonra Afgan heyeti diplomatik ilişkiler kurmak için ABD’yi ziyaret etti (Karadere, 2015: s.9). Ziyaret olumlu geçti ve diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra ABD’nin gelişmekte olan ülkelere yaptığı yardım çerçevesinde Afganistan ile ilişkilerini sürdürülmesine ve geliştirmesinde etkili olmuştur (Jabeen vd., 2010: s.145).1930’lu yıllardan itibaren ABD, Afganistan’ın modernleşme çabalarına destek vermiş ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. ABD’nin Afganistan ile diplomatik ilişkiler kurma konusundaki isteksizliği ilkel şartlar, uzak konumu ve SSCB’nin Afganistan üzerindeki nüfuzuyla alakalıydı (Jabeen vd., 2010: s.153). ABD, 1934’te Afganistan’ı tanıdı ancak resmi diplomatik ilişkiler 1942’de başlamıştır (Jabeen vd., 2010: s.146). Tanınma ise Kral Zahir Şah’ın Roosevelt’e gönderdiği bir mektup sonrası Roosevelt’in Afganistan ile dostane ilişkiler kurma konusunda taahhüt vermesiyle gerçekleşti (Jabeen vd., 2010: s.145). ABD, çıkarlarına uygun istikrarlı bir uluslararası düzen oluşturmak için dünya meselelerinde yer almaya çalışmıştır. Afganistan ise uzun bir dönem ABD’nin çıkarlarına yarayacak bir konuma gelmediği için bir öneme de sahip olmamıştır. Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında ABD, Afganistan’ı önemli bir sorun olarak görmedi (Gibbs,1987: s.366). Bundan dolayı ABD’nin 1950’lerin başından itibaren Afganistan’a yönelik bakış açısı, Afgan ve Sovyetler Birliği’nin ortak sınırları nedeniyle Sovyetlerin Afganistan ile iyi ilişkilere ihtiyaç duyduğu gerçeğini kabul etmesi ve kayıtsızlık olarak kabul edilebilir (Gregory,1986: s.4). Pakistan’ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Afganistan-Pakistan arasında çıkan sorunlarda ABD Pakistan’ın tarafında olmuş ve Afganistan’ın SSCB ile yakınlaşmasında sakınca görmemiştir (Borer,

1994: s.47). Afganistan, 1960-1970'ler boyunca Kral Zahir ve Davud hükümetleri Pakistan ile sorunları nedeniyle ABD'den askeri malzeme yardımı isteğinde bulunmasına rağmen ABD bu talepleri reddetmiştir (Borer, 1994: s.47). ABD'nin Afganistan ilgisizliğini, Afganistan Büyükelçisi olan Robert G. Neumann 1971 yılında dışişleri bakanlığı için hazırlanan politika incelemesi konuşmasında, "Afganistan ile ilişkilerin sınırlı olduğu, önemli bir ticaret ortağı olmadığı, ABD'nin ticaret erişim yolu değildi, hiçbir anlaşma bağı ya da savunma taahhüdü yoktu, önemli bir istihbarat veya bilimsel tesis sağlamıyor" söylemleriyle ortaya konmuştur (Jabeen vd., 2010: s.152).

1 Kasım 1974 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Henry A. Kissinger Afganistan'a diplomatik bir ziyarette bulundu. Kissinger bu ziyaretinde Muhammet Davut'a Afganistan'ın bağımsızlığına, bağlantısızlığına büyük önem verdiğinde bahsetti (Ghaus, 1988: s.153). Bunların korunması için de ekonomik ve siyasi bağımsızlığın gerektiğini, Afganistan'ın sosyal ve ekonomik kalkınması için de gerekli ölçüde yardım yapılacağını söylemiştir (Ghaus, 1988: s.153). Afganistan'ın ABD ile ilişkileri geliştirme isteğindeki temel amaç ekonomik kalkınmanın yanı sıra Afganistan'ın siyasi bağımsızlığını himaye etmesine yardımcı olmasıdır (Ghaus, 1988: s.109). Afganistan'da 1970'li yıllardan itibaren içinden çıkılmaz bir siyasi ve sosyal istikrarsızlık baş göstermeye başladı. Afganistan'da gerçekleşen komünist darbe sonrası ABD-Afganistan ilişkilerini olumsuz etkiledi. Ancak ABD, Afganistan'da sosyalist bir iktidarın gelmesinden endişe duysa da bu duruma çok az ilgi gösterdi. İlişkilerdeki asıl kopma 14 Şubat 1979'da Afganistan Büyükelçisi Adolph Dubs'a suikast düzenlenmesi ve büyükelçinin hayatını kaybetmesi oldu (Achcar, 2004: s.40). ABD bu olaydan sonra Afganistan'a yapılan yardımı azalttı, tüm ABD varlığını geri çağırdı. 1979 yılında komünist bir ülke tarafından işgal edinceye kadar Afganistan ABD'nin ilgisi dahilinde olmayan bir ülkeydi. SSCB'nin Afganistan işgalinin devamındaki hedefleri arasında Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Pakistan'ın olduğunu düşünen ABD için Sovyetler Birliği'nin bir an içinde durdurulması gerekiyordu (Jabeen vd., 2010: s.152). SSCB'nin komünizmi yayma ve koruma çabalarına engel olmak istiyordu. Dolayısıyla SSCB'ye karşı isyana başlayan Afgan mücahitlere destek vermeye başladı. SSCB işgaline kadar Afganistan'daki komünist rejimi bir tehdit olarak görmemiştir.

Mücahitlere verilen destek doğrudan değildi. ABD, mücahitlere Pakistan ve bazı İslam ülkelerinin vasıtasıyla askeri ve maddi destek sağlamaktaydı (Erhan, 2004: s.129). Başkan Jimmy Carter, SSCB işgalini her ne kadar "barışa yönelik bir tehdit" olarak nitelendirse de radikal İslamcı grupları destekleme konusunda çok da istekli değildi (Kişi, 2022: s.41). Ulusal Güvenlik Yardımcısı Zbigniew Brezinski, Merkezi İstihbarat Teşkilatı (*Central*

Intelligence Agency-CIA) desteğiyle direnişçilerin eğitilmesi ve maddi kaynak sağlanması ile ilgili dayatması üzerine Carter yönetimi 3 Temmuz 1979'da ilk direktifleri imzalamıştır (Çetinkaya, 2024: s.12). 1980'lerden itibaren ABD ve Pakistan'ın mücahitleri güçlendirme girişimleri Afganistan stratejisinin temeli haline geldi. 1984'te CIA direktörü William J. Casey'in Pakistan'da gerçekleştirdiği özel bir görüşmeden sonra Afgan isyancılarına silah yardımı yapmaya ve Pakistan'daki mücahitleri eğitmeye başladı (Erhan, 2004: s.129). Mücahitlerin desteklenmesi konusunda İran ve Pakistan en önemli iki devlet haline gelmiştir. Bu dönemde ABD'nin Afganistan'a olan ilgisinin temeli ve en önemli nedeni Sovyetler Birliği'ni savunmasız bırakmakla ilgiliydi. Mücahitlerin SSCB'ye karşı göz ardı edilemeyecek başarılar elde etmesinde ABD'nin katkısı büyüktür. ABD, savaşın ilk yıllarında Afganistan'a yaptığı yardımın miktarı 20-30 milyona savaşın sonuna doğru ise 280 milyon dolara kadar çıkmıştır (Isby, 1987: s.37).

SSCB'nin işgalini başarısızlığa sürüklenme de etkili olan Stinger füzeleri de Afgan mücahitlere ABD tarafından sağlanmıştır (McMichael, 1990: s.98). SSCB Afganistan'dan çekilene kadar da bu yardımlar devam etmiştir. 1989'da SSCB Afganistan'dan çekildiğinde tam bir kaos ortamı vardı. ABD Kabil'de bulunan büyükelçiliğini güvenlik nedeniyle Ocak 1989'da kapattı (BBC News Türkçe, 2021e). SSCB'nin 1991'de dağılmasından sonra ABD'nin bölgedeki güvenlik tehdidi algısı kalkmış, çıkarları azaldığı için bölgeden çekilmiştir. Bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya cumhuriyetlerinin enerji yataklarından faydalanmak için İran'ın etkisini azaltabilecek ayrıca ABD'nin politikalarını uygulayabilecek bir Afgan hükümetine ihtiyacı vardı (Şahin, 2016: s.238). Afganistan'da destekleyeceği hükümet adayı elbette SSCB işgali boyunca desteklediği Taliban olacaktı. Taliban iktidarından sonra Afganistan ile ilişkiler iki yıl boyunca bu politika çerçevesinde ilerlemiştir (Şahin, 2016: s.238). 1998 yılına gelindiğinde yaşanan bazı gelişmeler sonucunda ABD'nin Afganistan politikası tamamıyla değişmiştir. Afganistan hükümeti de ABD'ye karşı düşmanca tutum sergilemeye başladı. Taliban, ABD ve ülkede bulunan birçok yardım kuruluşunun faaliyet göstermesini engelledi (Dora, 2021: s.176). 2001 yılına kadar devam eden gergin ilişkiler 11 Eylül saldırıları ile işgale dönüşmüştür.

4.1.1. Afganistan İşgaline Giden Süreç ve Nedenler

Soğuk Savaş, ABD ve Sovyetler Birliği arasında ideolojik temellerin yüksek olduğu ve dünyayı iki parçaya bölen kutuplaşmanın yaşandığı bir rekabet dönem olmuştur. Her iki ülke de İslam coğrafyasında etkinliğini artırabilmek adına politikalar yürütürken farklı İslamcı gruplarla iş birliği yaptılar (M. Şahin, 2008: s.44). Sovyetlerin Afganistan'ı işgal

etmesi ABD'nin İslam coğrafyasında daha etkin bir hal almasına neden oldu. Bu dönemde Afganistan iki kutuplu sistemin çekişme alanına dönüştüğü bir yer olmuştur. ABD, Vietnam Savaşı'nda yaşadığı ekonomik ve siyasi sarsıntı Vietnam Savaşı'ndan başarısız olarak ayrılmasına neden oldu. Bu başarısızlık ABD'nin siyasi ve ekonomik gücünde negatif bir eğilim meydana getirmiştir (Alakel & Yildirim, 2014: s.144). Yeni ekonomik güçlerin ortaya çıkararak ABD ekonomisiyle yarışır hale gelmesi, Arap-İsrail savaşları, İran Devrimi, ABD Büyükelçiliklerine yapılan saldırılar, Petrol Krizi, Borç Krizi, Sovyetlerin Afganistan'ı İşgal etmesi, Vietnam Savaşı'nın hezimetini gibi yaşanan elzem olaylar ABD'nin iki kutuplu sistemdeki yerini sarsmıştı. SSCB işgali aslında hem bir tehdit hem de ABD'nin sarsılan gücünü tekrardan kanıtlamayı sağlayacak bir gelişmeydi. Afganistan işgalini Sovyetlerin aleyhine ne kadar çevirebilirse kendi konumunu o kadar sağlamlaştırıcaktı. SSCB'nin Afganistan'a başlattığı askeri müdahale SSCB'nin ABD'ye karşı tehdit algısını genişlettiği düşüncesini de yarattı. Bu sırada 1979 yılında İran'da yaşanan İslam Devrimi, ABD'nin Orta Doğu'daki en önemli müttefiklerinden birini kaybetmesine neden oldu (Güzel, 2018: s.56). İran'da kurulan yeni rejimin Batı ve ABD karşıtı olması ABD'yi bölgede yeni müttefik aramaya itmiştir. SSCB işgalinin kilit ülkesi olan Pakistan ABD için iyi bir müttefik tercihi oldu (Oghli, 2020: s.110). İşgal boyunca ABD, Pakistan üzerinde Afganistan'daki SSCB karşıtlarına önemli destekte bulunmuştur (Duzcu, 2018: s.576). Pakistan'ın müttefik olarak seçilmedeki bir diğer önemli nedeni mücahitlerin çoğunluğunu oluşturan Peştunlar Pakistan ve Afganistan sınırında yaşamasıydı (Duzcu, 2018: s.576).

SSCB, Afganistan'dan çekildikten sonra dağılma sürecine girmesi uzun sürmedi. SSCB'nin dağılması iki kutuplu sistemin de sonunu getirerek ABD'yi tek hegemonik güç haline getirdi. Tek güç olmanın verdiği özgüvenle nüfuzunu eski SSCB coğrafyasında artırmak istedi. Fakat Taliban'ın iktidara gelmesiyle işler tersine döndü. Taliban'ın iktidara gelmesinden sonra ABD tarafından eğitilen ve çıkarları için kullanılan Taliban artık bir tehdit haline gelmişti. SSCB'nin müdahalesi boyunca Usame Bin Ladin SSCB'ye karşı mücadele eden binlerce yabancı militandan oluşan askeri bir birlik oluşturdu (Saynur Derman & Haya, 2014: s.7). Usame bin Ladin, 1996 yılında Taliban'ın iktidara gelmesinden sonra dünyanın birçok yerinde İslami grup liderleriyle yaptığı ittifak sonucu 23 Şubat 1998 yılında Uluslararası İslami Direniş Cephesi adında bir birlik oluşturmuştur (Saynur Derman & Haya, 2014: s.7). Koalisyon dünyanın hemen her yerine genişleyerek cihat hareketini önemli derecede etkilemiştir. ABD'nin Nairobi ve Darüsselam'da bulunan büyükelçiliklerine peş peşe yapılan saldırılarda ölen 224 kişinin ve yaralanan 4.500 kişinin sorumluları olarak Taliban ile arasının iyi olduğu bilinen Ladin ve El Kaide saldırılardan

sorumlu tutulmuştur (Reward For Justice, 1998). ABD için asıl felaket 11 Eylül’de El-Kaide tarafından düzenlenen saldırılar oldu. 11 Eylül saldırıları El-Kaide’nin lideri olarak bilinen Ladin tarafından yapıldığı bildirilince ABD, Usame Bin Ladin’i sınır dışı etmedikçe Taliban hükümetine yardım sağlamayacağını ve tanımayı reddedeceğini bildirdi (Dashti, 2021: s.201). Bush, Taliban’ın Bin Ladin’i teslim etmesini ve El Kaideye verdiği desteği kesmesini talep etti. Bush’un taleplerinin olumsuz karşılanması üzerine 7 Ekim 2001’de Sürekli Özgürlük Operasyonu’nu başlattı.

4.1.1.1. Toprağın Kontrolü

Taliban’ın uzun çatışmalar sonrası Afganistan’da iktidar olduktan kısa bir süre sonra ABD ile ilişkileri bozulmaya başlamıştır. ABD, 1998 yılında Büyükelçiliklerine gerçekleştirilen saldırılardan sonra Taliban ve El Kaideye karşı tutumu değişmiştir. 1993-1998 yılları arasında 54 ABD’li, terörist saldırılarda öldürüldü (Halliday, 2013: s.218). 1998 yılında Usame Bin Ladin ABD halkının ve müttefiklerinin sivil ya da asker ayrımı yapılmadan öldürülmesi emrini verdi (Halliday, 2013: s.218). Afganistan’da Taliban’ın himayesi altında El Kaide 1990’ların ikinci yarısında yaklaşık 15.000’den fazla militan eğitiyordu (Rubin & Rubin, 2002: s.155). Taliban hükümeti bütün dünyada radikal köktenci grupları desteklemesi ve El Kaide’nin Afganistan’dan stratejik bir bölge olarak yararlanmasına izin vermiştir (Duzcu, 2018: s.557). Tehditler 1990’lı yılların ortasından itibaren baş göstermesine rağmen herhangi bir önlem alınmamış tehlikenin boyutu gittikçe artmıştır. Terör örgütlerinin Afganistan’ı ABD’ye karşı saldırı planlamak ve hazırlamak için bir merkez olarak kullanmalarına önlemek için Afganistan’ı kontrol etmek ve yönetmek gerekiyordu (Salt, 2018: s.100). Afganistan’da büyüyen bu tehditlerin engellenmesinin tek yolu Afganistan’da kontrolün sağlanmasına bağlıydı. Bunun yapılması da toprağın çok sayıda askeri varlığıyla güvence altına almaktan geçiyordu.

4.1.1.2. İstenen İktidarın Oluşturulması

ABD, saldırılar sonrası otoriter hükümetlerin terörizme zemin hazırladığı ve bu oluşumun önünü kesmenin demokratik rejimlerin gelmesine bağlı olduğunu söylemiştir. Bu yüzden ABD işgal ile istenilen demokratik bir hükümet inşa ederek Afganistan’da ABD ve Batı’nın değerlerini sorgusuz uygulayabilecek ‘demokratik’ bir rejimin kurulmasıyla ülkedeki terörist oluşumların yok edilmesini ve hâkim radikal İslamcı örgütlerin durdurulmasını amaçlamıştır. ABD, Afganistan’daki mevcut hükümeti değiştirerek ülkeyi teröristler için güvenli bir sığınak olmaktan çıkarmayı amaçlamıştır (Stauss, 2012: s.1). ABD’nin Afganistan’a giriş nedenleri olarak Taliban ve El Kaide’yi yok ederek Orta

Asya’da kendi nüfuzunu yayabileceği bir hükümet oluşturmayı amaçladı. Böylelikle ABD ana kıtasına uzak olan bu coğrafyada etkinliğini ve saldırılarını yürüteceği bir iktidara sahip olması gerekiyordu. Ayrıca Afganistan enerji bakımından Orta Asya bölgesinden Arap sularına kadar petrol ve doğalgaz ihracatı için önemli bir geçiş noktası oluşturuyordu (Riedel, 2014: s.135). ABD’nin hedeflerine ulaşabilmesi için buradaki teröristleri destekleyen ve ülkesinde barından iktidardan kurtulup kendi kukla yönetimini kurup istediği gibi yönlendirebilmeyi amaçlamıştır. ABD bölgede etkinliğinin artırabilmesi için bu felaketi fırsata çevirmeyi hedeflemiştir. 11 Eylül saldırıları ABD’ye bu fırsatı sağlamıştır.

4.1.1.3. Hükümeti Zorlama

ABD, saldırılardan sonra açık açık saldırıyı yapan teröristlerin ve Ladin’e destek verenlerin arasında ayırım gözetilmeyeceğini vurgulamıştır (BBC News Türkçe, 2011a). 11 Eylül’ün faillerinde olan Ladin’in Taliban yönetimindeki Afganistan’da olması, saldırılar sonrası Bush yönetimin Ladin’in iadesini istemesine rağmen Taliban yönetiminin bu çağrıyı reddetmesi işgale yol açmıştır. ABD, Taliban’a baskı yaparak Ladin ve diğer terör örgütlerine verdiği desteği kesmesi için güç kullanma tehdidine bulunmuştur. Taliban’ın buna rağmen Ladin’i vermeme isteği, eğer yargılanacaksa da bunun Afgan mahkemelerinde yargılanması konusunda ısrarı ABD’nin müdahalesini zaruri kılmıştır.

4.1.2. 2001-2021Afganistan İşgali

11 Eylül 2001 tarihi dünyanın sarsılacağı bir güne uyandı. Boston’dan kalkan dört uçak birbirleriyle organize bir şekilde bilinmeyen kişiler tarafından kaçırıldı. Kaçırılan uçaklardan ikisi New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’nin binaları İkiz Kuleler’e çarptı (BBC News Türkçe, 2021a). Üçüncü uçak ise Washington DC civarındaki ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) binasına çarptı (BBC News Türkçe, 2021a). Kaçırılan dördüncü uçak yolcuların engellemesi sonucu hedefine ulaşamadan düşürüldü (BBC News Türkçe, 2021a). Saldırlar dünyada büyük bir şaşkınlık yaratırken dünyanın büyük bir kısmında devletlere karşı sınır aşan terörizm için emsal oluşturdu ve herkesi savunmasız kılan korku dehşeti saçtı (Buckley & Fawn, 2005: s.205). ABD Başkanı George W. Bush saldırılar gerçekleşirken bir okul ziyaretindeydi. ABD’nin saldırıya uğradığını George W. Bush’a söyleyen kişi Beyaz Saray Genel Sekreteri Andrew Card oldu (NTV, 2016). Saldırıda toplam 2977 kişi saldırganlar hariç hayatını kaybetti (Euronews,2021). Kaçırılan dört uçakta bulunan bütün yolcular ve mürettebat hayatını kaybederken Pentagon’da 125 kişi hayatını kaybetti (Euronews, 2021). ABD Başkanı George Bush ziyarete gittiği şehirden ayrılmadan önce Louisiana hava üssünden bulunduğu basın açıklamasında şöyle söyledi “Amerika Birleşik Devletleri’nin bu

vahşi saldırının sorumlularını yakalayacak ve cezalandırılacaktır. Bunu sakın unutmayın” (NTV, 2016).

Saldırının hemen akabinde ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Pentagon yetkililerine bu terörist saldırıya karşılık olarak askeri bir saldırıyla karşılık vermek için plan hazırlamalarını emretti (Lansford, 2011: s.41). Saldırıdan dört gün sonra ABD Başkanı George W. Bush ulusa sesleniş konuşması yaptı. Bu konuşmasında, “Kitlel cinayet eylemi... Bu eylemi düzenleyen teröristlerle onlara yataklık edenler arasında ayırım gözetmeyeceğiz. Bugünü hiçbirimiz asla unutmayacağız (BBC News Türkçe, 2011a), ifadelerini kullandı. Bush’un konuşmasından da anlaşılacağı üzere bu eylemi yalnızca gerçekleştirenler değil her türlü desteği verenler, barındıkları yerde destekçileri olmasa dâhi hepsinin hesap vereceği yönünde olmuştur. Bush’un teröre karşı birlik çağrısı ve söylemi uluslararası alanda da destek buldu (Acet & Doğan, 2017: s.61). Saldırının ertesi günü Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin (BMGK) aldığı 1368 sayılı kararda terör saldırısı kınanırken, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olduğunu vurguladı (UN Security Council, 2001a), 28 Eylül 2001 tarihinde aldığı 1373 sayılı kararda tehdidi oluşturan terörist saldırıların finansal kaynağının önlenmesine yönelikti (UN Security Council, 2001b). Güvenlik Konseyi’nin aldığı bu kararlar çerçevesinde ABD’nin Afganistan müdahalesinin ne kadar ileri gidebileceği ya da nerede duracağı konusunda bir sınır belirtmemiştir (Acet & Doğan, 2017: s.63).

ABD yetkilileri Usame Bin Ladin’in ve üst düzey ortaklarının teslim edilmesi için Taliban hükümetine başvurdu. Taliban bazı ülkelerin arabuluculuğuna rağmen Ladin’i teslim etmeyi reddetti ancak başka bir İslam ülkesine teslim etmeyi teklif etmiş olsa da ABD bu seçeneği kabul etmedi (Dashti, 2021: s.201). Taliban, ABD’den olayla ilgili kanıt istedi ve eğer kanıtlar gerçekçiye Ladin’in yargılanmasının Afgan mahkemelerinde yapılacağı konusunda ısrar etti (Buckley & Fawn, 2005: s.13). Bush’un Taliban yönetiminden talepleri kesinlikle tartışılmaz ve müzakereye dahi açılmazdı (Lansford, 2011: s.42). Bush’un da belirttiği üzere taleplerinin reddedilmesi Afganistan işgalini zaruri kılmıştır. Saldırıları sonrası Bush yönetiminin acil askeri odaklı bir tepki vermek istediği ortadaydı. ABD Merkez Komutanlığı işgal için plan yapmaya başladı, fakat ABD’nin herhangi bir plan belirlemeden işgal süreci başladı (Salt, 2018: s.106). ABD, Birleşmiş Milletlerin 51. Maddesi (NATO, 2019) gereği ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları altında müdahaleyi hukuksal bir zemine oturtarak meşruluk kazandırmak istemiştir. George Bush’un 7 Ekim 2001’deki konuşmasında müdahalenin başladığını belirtti. Ayrıca konuşmanın diğer önemli noktaları ise şöyleydi: “İki haftadan fazla bir süre önce Taliban

liderlerine yönelik taleplerde bulundum. Terörist eğitim kamplarını kapatın, El Kaide Örgütü'nün liderlerini teslim edin... Bu taleplerin hiçbiri karşılanmadı.” (Presidential Address to the Nation, 2001). ABD müttefiklerini de yanına alarak aynı gün Afganistan’a Sürekli Özgürlük Operasyonu (*Operation Enduring Freedom-OEF*) başlattı. 11 Eylül 2001’den bu yana, ABD ordusu, tipik olarak 4. nesil savaş olarak adlandırılan bu yeni teorik kavramları Afganistan üzerinde uygulamaya başlamıştır (Bebber, 2008: s.3). ABD, NATO’yu terörizme karşı başlatılan bu operasyonda dışarıda bıraktı. ABD askeri planlamacıları savaşı kendi şartlarına göre yürütmeyi uygun gördüler. Bunun nedeni ise NATO’nun bölgesinden uzakta savunma görevini yerine getirebilecek askeri kapasitenin olmaması, stratejik hava ikmali, hassas güdümlü silahlar, taktik füze savunması gibi önemli yeteneklerden yoksun olmasıydı (Begum, 2019: s.53).

11 Eylül sonrası ABD dış politikası büyük bir değişime uğradı. Temel hegemonik hedefleri doğrultusunda tehdit unsuru oluşturan ülkeleri doğrudan hedef almıştır (Gündüz & Göçoğlu, 2020: s.739). 11 Eylül saldırıları ABD’nin değişen dış politikasının uygulanabilmesi için tam yerinde ideolojik bir alt yapı oluşturmuştur (Honig & Käihkö, 2023). Afganistan’ın ABD işgali öncesi Afganistan devletinin yapısı başarısız olarak nitelendirilmiş ve ABD liderliğinde demokrasinin bu ülkeye götürülerek demokratik bir yapının tesis edilmesi gerekli görülmüştür (Honig & Käihkö, 2023). ABD’nin terörle mücadele stratejisi uzun vadeli siyasi bir stratejiden uzaktı (Matt, 2013: s.826). Çünkü saldırıların gerçekleşmesi sonrası hızlı bir karar alım süreci yaşandı ve yapılacak işgalin bu kadar uzun süreceğine dair bir öngöründe bulunmadılar. Başkan Bush işgal hazırlıkları çerçevesinde 18 Eylül 2001’de Afganistan’a karşı güç kullanma yetkisini onaylayan yasayı imzaladı (Stauss, 2012: s.4). ABD, Afganistan’da düşük profilli bir kuvvet kullanmak amacıyla hafif ayak izini geliştirmeyi amaçladı (Salt, 2018: s.106). Hafif ayak izi daha yerel odaklı bir yaklaşım benimseyerek Afgan kuvvetlerini güçlendirmeyi ve Afgan devletinin inşasını desteklemeyi hedefliyordu (Salt, 2018: s.101). Bu strateji ABD’nin Afganistan’da daha sürdürülebilir bir barış ve istikrar sağlamak için uluslararası toplum ve yerel güçlerle iş birliği içinde çalışmasını öngörmüştür (Salt, 2018: s.101).

ABD’nin Afganistan stratejisi dört farklı aşamayı içeriyordu. İlk aşama Koalisyon güçleri Taliban’a karşı geniş bir hava harekâtı yürütecekti. (Lansford, 2011: s.43). Böylelikle Kuzey İttifakı ile temas kurarak silah ve eğitim sağlamak üzere özel harekât kuvvetleri görevlendirildi. İlk hedef olarak Afgan hükümetinin hava savunmasını, iletişim sistemlerini ve karargâh birimlerini yok etmeyi planladı (Lansford, 2011: s.43). İkinci aşama, Kuzey İttifakı birliklerinin öncülük ettiği ilk kara saldırısı ile stratejik öneme sahip

Mezar-ı Şerif şehri ele geçirilmesiydi (Lansford, 2011: s.43). Üçüncü aşama, Kabil, Kandahar, Celalabat gibi büyük kent merkezlerinin ele geçirilmesiydi (Lansford, 2011: s.43). Dördüncü aşama ise, saldırılar sonrası geride kalan terörist kamplarını, Taliban üyelerinin yok edilmesi ile ilgili operasyonlardan oluşmaktadır (Lansford, 2011: s.43). NATO, 12 Eylül'de 'toplu savunma' maddesini yürürlüğe koydu (Lansford, 2011: s.43). Ancak ABD askeri planlamacıları saldırıyı bir NATO operasyonu olarak yürütmeme yönünde stratejik bir karar aldılar. 8 Ekim'de NATO, ABD'ye havadan uyarı ve kontrol sistemlerinin (*Airborne Early Warning and Control Force-AWACS*) Afganistan'a gönderilmesi için AWACS uçaklarını ABD'ye gönderdi (Lansford, 2011: s.43). 10 Ekim'de operasyonlarını yürütmek için Akdeniz'de bir NATO deniz kuvveti yerleştirdi (Lansford, 2011). Akdeniz Daimî Deniz Kuvvetleri (STANAVFORMED) adlı filo dokuz gemiden oluşuyordu (Lansford, 2011: s.43). ABD'nin 11 Eylül'e verdiği yanıtın sadece muharebe operasyonlarından değil, aynı zamanda diplomatik operasyonlardan, koalisyon iş birliğinde, yüksek istihbarat faaliyetlerinden, göç kontrolünden, gelişmiş ülke savunmasından, geniş polis çalışmasından ve El Kaide'nin finansman kaynaklarını belirleme ve ambargo uygulamasının yer aldığı geniş yelpazeden oluşuyor (Lambeth, 2001: s.1).

Afgan ordusu ise yaklaşık 45.000 ila 50.000 askerin yanında 10.000 milis birliğini içeriyordu (Lansford, 2011: s.44). Askeri teçhizat olarak çoğu eski ve SSCB işgalinden kalma olan silahlardan oluşmaktaydı (Lambeth, 2001: s.76). Bu sayıların dışında ABD'ye karşı savaşacak birçok yabancı asker de mevcuttu. Hükümet kuvvetlerinin çoğu ülkenin kuzey bölgelerinde yer almaktaydı. Afgan askerlerinin çoğu SSCB işgalinde savaşmış, uzun savaş tecrübeleri olan mücahitlerden oluşmaktaydı. İki aylık süreçte ABD Afganistan'a yaklaşık 4.000 kara birliği ve özel harekât kuvveti gönderdi (Lansford, 2011: s.45). ABD, operasyonların ilk aşamasında bölge ülkeleri olan Özbekistan başta olmak üzere Kırgızistan ve Tacikistan'ın hava sahalarını kullanmıştır (Erhan, 2003: s.13). Kırgızistan'da 3000 ve Özbekistan'da 1.000 kadar ABD askeri kuvveti önemli noktalara konuşlandırıldı (Erhan, 2003: s.13). Bush yönetimi, yaklaşan savaşı hızlandırmak ve kolaylaştırmak için Arabistan'daki Prens Sultan Hava Üssü'nde ABD Merkez Komutanlığı (*United States Central Command-CENTCOM*) hava unsurları tarafından işletilen Birleşik Hava Operasyonları Merkezi'nin (*Combined Air Operations Center-CAOC*) kullanımı için Suudi hükümetinden onay istedi ve yönetim onayladı (Lambeth, 2001: s.34). ABD'nin müttefiklerinin çoğu Sonsuz Özgürlük Operasyonları'na askeri destekte bulundu. ABD bu sırada Rusya ile gerçekleştirdiği müzakereler sonucunda yalnızca Taliban karşıtı olan Afgan gruplarına askeri teçhizat satmayı onayladı (Nogayeva, 2021: s.147). Bu çerçevede Taliban,

Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi tarafından Taliban'ın Rus topraklarında eylemleri yasaklanmış, Taliban terör örgütü olarak kabul edilmiştir (Nogayeva, 2021: s.149).

7 Ekim dünyanın merakla beklediği müdahalenin başlangıcı oldu. ABD ve koalisyon güçleri Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nun ilk aşamasında Afganistan'a hava ve seyir füzeleri ile saldırıya geçti (Lansford, 2011: s.46). Operasyon, erken uyarı radarları, kara kuvvetleri, komuta ve kontrol tesisleri, El Kaide altyapısı ve Taliban hava limanları da olmak üzere stratejik öneme sahip hedeflere yönelik saldırılarla gece başladı (Lambeth, 2001). Saldırıda 15 uzun menzilli bombardıman uçağı, 25 ABD uçak gemisi uçağı, koalisyon gemilerinden atılan 50 seyir füzesi ile Afganistan'ı yoğun bombardıman altında bıraktı (Lansford, 2011: s.47). Saldırıların ikinci gününde operasyonlar yine gece vaktinde başladı. Taliban'ın hava savunmasının büyük çoğunluğu etkisiz hale getirildi. Operasyonun beşinci gününde devam eden ağır bombardımanlar eşliğinde ilk kez El Kaide'nin sığındığı ve askeri malzemelerin olduğu mağaralar bombalandı (Lambeth, 2001: s.203). ABD'li askeri strateji planlamacıları iletişim ve ateş gücünü temel alan taktikler geliştirdi. Görev Gücü DAGGER (*Task For DAGGER*) göreve geldiğinde Afganistan'daki Kuzey İttifakı (*Northern Alliance-NA*) komutanını desteklemek amacıyla özel operasyonlar düzenlemeye ve Taliban rejiminin devrilmesinde aktif yardımlarını almak için onlarla birlikte çalışmışlardır (Walling, 2015: s.239).

Kuzey İttifakı, Mezar-ı Şerif'e bir saldırı düzenlemeye başladı. Daha sonraki hedefleri Kabil'e geçmektir. İşgalin başlamasından bu yana en yoğun kara savaşı Kuzey ittifakı ve Taliban arasında başlayan çatışmalar olmuştur (Lambeth, 2001: s.120). Kuzey İttifakı ve ABD'nin desteğiyle Taliban her taraftan saldırı altında kaldı. Koalisyon, oluşturduğu küçük mobil özel operasyon ekipleri Afganlı müttefikleriyle birlikte Taliban güçleriyle karşılaştıklarında diğer kuvvetlere haber vererek hava saldırılarının düzenlenmesi haberini verebileceklerdi (Lansford, 2011: s.47). Küresel Konum Sistemi (GPS) ve lazer güdümlü teknoloji araçları karşı güçlerin konumunu belirlemekte önemli bir yere sahiptir (Lansford, 2011 s.47). İşgalin onuncu gününde hedef listesi büyük ölçüde belirlendi, Taliban ve El Kaide güçlerine karşı hava saldırılarını kolaylaştırmak için ülke genelinde ayrı angajman yerleri oluşturuldu (Lambeth, 2001: s.120). Taliban'ın yetersiz ve eski model silahlarla konvansiyonel bir ordu ile savaşmaya çalışsa da sonuç Taliban için felaketti. İşgalin başında açık alanlarda savaşan Taliban üyeleri hava saldırılarından kendilerine korumakta yetersiz kaldılar. Taliban bu hatayı çok geçmeden farkına vardı ve SSCB işgalinden kalan mağaraları ve sığınakları tekrardan kullanmaya başladı. Taliban'ın hava savunmasının zarar görmesi

üzerine ABD hava güçleri hareket halindeki hedefleri vurmak için daha alçak irtifalarda uçabildiler (Lambeth, 2001: s.215).

Savaş Taliban için kötü gidiyordu. Bunun için İslam ülkelerine ABD'nin işgaline karşı yardımda bulunmalarını istese de hiçbir ülkeden cevap gelmedi (Lansford, 2011: s.48). Yasal olmayan yollardan binlerce yabancı savaşçı ABD işgaline karşı savaşmak için Afganistan'a gitti (Buckley & Fawn, 2005: s.16). 19 Ekim'de 300 özel harekât kuvveti özel operasyonlar için Afganistan'a gönderildi (Lansford, 2011: s.47). Bu kuvvetler, Molla Ömer'in ana karargahına baskın düzenleyerek önemli istihbarat sağladılar (Lansford, 2011: s.47). Taliban karşıtı Peştun lideri olan Abdul Haq, karşıt grupları bir araya toplamak için hareket ettiğinde Taliban güçleri tarafından yakalanarak öldürüldü (Lansford, 2011: s.48). Koalisyon Abdul Haq'ı Taliban sonrası Afgan lideri olarak görüyordu. Öldürülmesi koalisyon için bir kayıptı. Kasım'da Taliban'a yönelik devam eden yoğun saldırılar neticesinde Taliban ağır kayıplar verdi. 9 Kasım Abdul Raşit Dostum Taliban karşıtı güçler ile birlikte Mezar-ı Şerif'i ele geçirdi (Stewart, 2004: s.13). Bu durum işgalin gidişatında önemli bir nokta oldu. Çünkü Taliban kuvvetleri bu saldırıdan sonra geri çekilmeye ve güçleri dağılmaya başladı. Kuzey İttifakı dört gün içinde Kabil'i, 26 Kasım'da da Kunduz'u kontrol etmeye başladı (Stewart, 2004: s.18). Ülkenin hemen her yerindeki Taliban savunmaları fazla bir direniş göstermeden 13 Kasım 2001'de Kabil'den Kandahar'a ve Tora Bora Dağları'na çekildi (Stauss, 2012: s.3). Kısa sürede elde edilen başarı, Kuzey İttifakı'nın ülkenin ortalama dörtte üçünü kontrol etmesine yardımcı oldu (Lambeth, 2001: s.130). Yaşanan bazı operasyonel zorluklara rağmen hafif ayak izi Afganistan'ın işgali sırasında Taliban'ın güçlerini ve El Kaide müttefiklerini engelleyerek başarıya ulaşmıştır (Salt, 2018: s.107). Kuzey İttifakı güçleri ele geçirilen Taliban yanlılarını ve müttefiklerini büyük bir hoş gösteri göstererek evlerine geri gitmelerine izin verdi (Lansford, 2011: s.49). Bu uygulama amacının dışında bir sonuç doğuracağı ortadaydı.

Taliban'ın başarısız olmasından sonra Donald Rumsfeld bölgede kayda değer bir ABD botu bulunmayacağı konusunda kesindi ve bu direktif OEF'in ilk başarısıyla şimdilik kanıtlanmış oldu (Salt, 2018: s.107). Hava gücüyle desteklenen Özel Kuvvetler ve Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) çalışanları, Kuzey İttifakı çevresinde örgütlenen 15.000 Afgan savaşçının yanı sıra Taliban'ı devirmek için üç aydan az bir süre geçirdi ve birçok kayıpla karşılaştılar (Jones, 2008: s.7). Taliban'ın Kabil'den çekilmesinden sonra Bush, El Kaide'nin yok edilmesi ve Ladin'in öldürülmesi ya da yakalanmasıyla ilgileniyordu (Lambeth, 2001: s.137-138). Bu yüzden Taliban'ın yok edilmesi birincil hedef olarak görülmemiştir. Operasyonun bir diğer amacı Kuzey İttifakı ve Taliban karşıtı Peştunların

Taliban'a ait bölgelerin ele geçirilmesine yardımcı olma ve savaş sonra Kuzey İttifakı bölgenin neredeyse yüzde yetmişine yakın bir alanı kontrol altına aldı (Kumar, 2013: s.58). ABD hava saldırılarına dayanıklı olmayan Taliban, şehirlerde fazla bir direniş göstermeden çekilmesinin nedeni siyasi gücün şehirlerden değil kırsaldan geldiğini biliyordu ve gerilla taktikleriyle işgalci güçleri taciz etme ve yenilgiye uğratma stratejisinin bir parçasıydı (Kumar, 2013: s.58). Operasyonun başarısı dolayısıyla yeni hedef Bin Ladin ve üst düzey askerlerinin izini sürmeye, Taliban sonrası Afganistan'ı istikrara kavuşturmaya ve savaşın harap ettiği ülkedeki insani endişeleri gidermek olmuştur (Lambeth, 2001: s.138).

Bu sırada Taliban'ın çekilmesi sonrası Afganistan'da yeni bir hükümet girişimleri başladı. Pentagon askeri işgal ile ilgili stratejileri geliştirirken ABD'li diplomatlar Taliban'ın çekilmesinden sonra Afganistan'da siyasi oluşumu yaratmak için hazırlıklara başladı (Lansford, 2011: s.53). 27 Kasım 2001'de Almanya'nın Bonn şehrinde BM öncülüğünde gerçekleşen Taliban iktidarı sonrası kurulacak hükümete dair çalışmalar başladı (Acet & Doğan, 2017: s.6). ABD potansiyel aday olarak gördüğü Haq'ın öldürülmesi üzerine başka bir Peştun lideri olan Hamit Karzai'yi işaret etti. Yeni Afgan hükümetinin adayının Peştun liderlerden olmasını istiyordu. Bunun nedeni ise Kuzey İttifakı'nın hakimiyetindeki bir hükümetin Peştun etnik grubunu yabancılaştıracağını bunun da yeni bir iç savaşa yol açacağını düşünüyordu (Lansford, 2011: s.53). ABD, Taliban'ı Afganistan'ın geleceğinde bir yer almayacağını düşündüğü için Bonn toplantılarına çağırma gereği duymadı (Demir, 2021: s.131). Toplantı sonrası Afganistan için yeni bir anayasa oluşturuldu. Yeni 30 üyeli koalisyon hükümetinin başkanı Hamit Karzai oldu ve görev süresi iki yıl olarak belirlendi (Hassan & Hammond, 2011: s.535). ABD, ayrıca BM'yi Afganistan'a barış ve istikrar getirilmesi konusunda birincil konumda olmayı önerdi (Hassan & Hammond, 2011: s.535). Kısa süre sonrası 20 Aralık'ta BM tarafından başkentte istikrarın sağlanmasına yönelik Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (International Security Assistance Force– ISAF) kuruldu (Hassan & Hammond, 2011: s.536). ISAF'ın temel hedefleri ise yeni oluşturulan Afgan hükümetine yardım etmek, hükümetin başkent ve etrafında güvenli bir ortam yaratmasına yardımcı olmak ve savaşın harap ettiği Afganistan'ın tekrardan inşasına yardımcı olma (Begum, 2019: s.56). 28 ülkeli ISAF'ın yalnızca 14'ü NATO üyesiydi (Begum, 2019: s.56). ISAF'a üye her ülke altı ayda bir değişimli olarak ISAF kuvvetlerine liderlik edecektir. ISAF güçleri genellikle ABD askerlerinden oluşmaktadır ve faaliyet alanı ülkenin doğu ve güney bölgeleri olmuştur (Weber, 2009: s.63). ISAF'ın misyonu geniş kapsamlıydı. İsyan bastırma, NATO güçlerinin Taliban ve diğer isyancılarla savaşan OEF'e bağlı ABD birlikleriyle birlikte çalıştığı ve bazı durumlarda onların yerini aldığı Güney ve Doğu

Afganistan'a hareketi gerektiriyordu (Webber, 2009: s.63). İngiltere, Türkiye, Almanya ve Hollanda, ISAF'ın Kabil'deki sınırlı rolü için dönüşümlü ulusal komutanlıklar sağlamıştı. BMGK'nın 1510 sayılı kararı, BM ve diğer kuruluşların insani yardım ve yeniden yapılanma çalışmalarını güvenli bir ortamda yürütmelerine olanak sağlamak için ISAF'ın sorumluluklarının Afgan başkentinin ötesine genişletilmesine izin verdi (United Nations Security Council, 2003). ISAF'ın coğrafi erişimi daha sonra aşamalı olarak genişletildi. Ekim 2006'da görev alanı tüm ülkeyi kapsıyordu (Webber, 2009: s.63). 2003 yılında İngiltere liderliğinde 8 ülkenin yer aldığı ISAF'ın kontrolü NATO'ya geçmiş ve 2006 yılında NATO varlığı nüfuzunu iyice artırmıştır (Şahin, 2016: s.241).

Hamit Karzai'nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra bir Taliban heyeti Karzai'ye dokunulmazlık karşılığında silahları bırakmayı teklif ettiler (Dobbing & Malkasian, 2015: s.53). 11 Eylül saldırıları nedeniyle Taliban ile yapılacak müzakerelere yasak konulması üzerine Taliban heyetinin bu teklifi cevapsız kalmıştır (Dora, 2021: s.178). 2002-2008 yılları arasında Taliban ile görüşmek, müzakere yapmak kesin bir dille yasaklanmıştır. ABD'nin bu dönem Taliban'ı sürekli denklemin dışında bırakma çabaları Taliban'ın ayaklanmasına neden olduğu söylenebilir (Demir, 2021: s.131). 9 Aralık'ta Kandahar'ın teslim olmasıyla birlikte işgalin dördüncü aşaması için harekete başlandı. OEF'i desteklemek için yaklaşık 15 hava kuvvetleri, 21 donanma ve 13 müttefik uçağı hazırda bekliyordu (Perry & Kassing, 2015: s.126) İşgalin son ve büyük savaşı Usame Bin Ladin'in yakalanması için planlanmış bir operasyondur. Koalisyon güçleri, Taliban karşıtı gruplarla birlikte Tora Bora'daki El Kaide ana karargahına saldırı düzenledi. Tora Bora Dağları'nın bombalanması üç hafta boyunca her gün aralıksız devam etti (Lambeth, 2001: s.150). Bombardıman daha sonra Kuzey İttifakı'nın El Kaide kaçaklarını aramak için mağaralara ilerlemesine müsaade etmek amacıyla kısa bir süre durduruldu (Lambeth, 2001: s.150). El Kaide asker sayısı 1.000-1.500 arasında yer alırken koalisyon ve destek grupları yüzün üzerinde özel harekât kuvveti, 2.000 Kuzey ittifakı üyesi, çok sayıda uçak ve helikopterle destekleniyordu (Lansford, 2011: s.49). Taliban ve El Kaide üyelerinin mağara komplekslerinde gizlenmeleri nedeniyle savaşın süresi uzadı. Savaşın yoğunluğuna rağmen koalisyon ve müttefikleri yaklaşık olarak 400-600 Taliban ve El Kaide savaşçısını öldürebilmişti (Lansford, 2011: s.49). Usame Bin Ladin ve geri kalanı Pakistan'a kaçarak faaliyetlerine oradan devam ettiler. Başarısızlığın en önemli iki nedeni: birincisi kuşatmanın yapılmaması, ikincisi yerel savaşçıların kullanılmasıydı (Lansford, 2011: s.50). Tora Bora Savaşı'ndaki başarısızlıklar ve gelecekte benzer operasyonların da aynı başarısızlığa uğrayabilme ihtimaline karşı kara kuvvetlerine duyulan ihtiyaç ortaya çıkarmıştır (Kugler,

2007: s.5). ABD Ekim 2001'den Ocak 2002'ye kadar 56 askerini kaybetti (Lansford, 2011: s.50). Ortalama 200 asker de yaralandı (Lansford, 2011: s.50). Taliban ve El Kaide çok zaiyat vermiş olmasına rağmen Pakistan'a kaçarak koalisyona ve yeni kurulan Afgan hükümetine karşı eylemler gerçekleştirmeye devam etti (Rotmann vd., 2009: s.37). Tora Bora Savaşı koalisyon ve müttefiklerinin Taliban ve El Kaide üslerini büyük oranda yok edilmesine neden oldu. Böylelikle ABD'nin hedeflerinden biri olan Taliban ve El Kaide'nin üslerini yok etme ve hükümeti çekilmeye zorlama başarıya ulaşmıştır (Stauss, 2012: s.5). Afganistan kışının sert geçmesi olası büyük operasyonların yapılmasını engelledi. Ancak Taliban ve El Kaide konvensiyonel güce karşı daha önceden tecrübe edinilmiş ve nispi başarı elde edilmiş gerilla taktiklerini uygulamaya başlamıştır. Vur-kaç taktiği, intihar saldırıları sivillere ve hükümete yönelik saldırılar düzenlemeye başlamıştır (Stauss, 2012: s.5).

ABD istihbaratı Taliban ve El Kaideye ait cepheleri ve bundan sonra uygulayacakları saldırma taktiklerinin ne olduğuyla ilgileniyordu. Ocak 2002'nin ortalarında, ABD'li yetkililer, El Kaide de dahil olmak üzere Taliban ve kuvvetlerinin Şah-ı Kot Vadisi'nde toplandığını öne süren istihbarat raporları almaya başladı (Kugler, 2007: s.5). 2 Mart 2002'de başlayan Anaconda Operasyonu Afganistan'ın güneydoğusundaki Şah-ı Kot Vadisi'nde tespit edilen büyük bir Taliban bölgesine yönelik uygulanmaya başlandı (Salt, 2018: s.5). ABD kara muharebe faaliyetlerinden farklı olarak saldırın en başından beri operasyonun konvansiyonel olarak yönetilmesi ve Özel Harekât Kuvvetleri (special operations Forces- SOF) destekli olması planlanmıştı (Lambeth, 2001: s.45). Toplamda yaklaşık 200 askeri, 800-1000 arası yerli Afgan savaşçısı, 1.400'den fazla ABD askeri görevlendirildi (Lambeth, 2001: s.21). Bu operasyon işgal boyunca gerçekleşen en büyük ilk savaşı (Stewart, 2004: s.30). Bu bölge SSCB işgalinde mücahitlerin önemli noktalarından biriydi ve Taliban'ın çekilmesinden sonra birçok savaşçı bu bölgeye gitti. Arazi yüksek ve engebeli dağlardan oluşuyor ve sınırlı ulaşım yoluna sahip olması Taliban ve El Kaide için doğal koruma sağlıyordu (Kugler, 2007: s.5). Vadinin yapısı El Kaide ve Taliban'ın bu sığınağı savunmasında kolaylık sağlıyordu. ABD güçlerinin modern bilgi ağları ve hassas saldırı silahları olmasına rağmen engebeli arazi, yüksek irtifa, soğuk ve sisli hava koşulları nedeniyle faaliyet yürütmekte zorlandılar (Kugler, 2007: s.5). Özel Operasyon Birlikleri'nin bölgede istihbarat toplama çalışmalarına rağmen düşman gücü hakkında yeterli ve doğru bilgiler elde edilemedi (Kugler, 2007: s.6). Vadinin işgali için başlangıçta yoğun bir çatışma yaşanacağı düşünüldü. Burada sivillerin yaşadığı varsayıldığı için ateş gücünün büyük kayıplara ve sonrasında da sorunlar yaratabileceği düşünüldü (Kugler, 2007: s.6). Hem

sivillerin zarar görmemesi hem de düşmanları yakalamak için polis eylemi izlendi (Kugler, 2007: s.6). Bunun için ABD’li yetkililer sivilleri düşmanlardan ayırabileceklerinin düşündüğü yerel Afgan kuvvetlerinin vadi tabanına girmesi gerektiğini savundular (Kugler, 2007: s.6).

Yerel birlikler vadiye girerken ABD birliklerinin görevi vadinin doğu tarafındaki dar geçitlerden oluşan yolları tutmaktı (Kugler, 2007: s.6). Fakat beklenen gibi olmadı. Vadinin kontrolünü sağlamak için uzun ve yorucu bir savaşın içine girdiler. Operasyon başladığında Taliban ve El Kaide cihat ilan etmişti ve çok sayıda kişi ABD ile savaşmak için vadiye dışarıdan girdi (Kugler, 2007: s.7). 2000 kişilik Taliban ve El Kaide savaşçısını mağlup etmek için koalisyon çeşitli ülkelerden çok sayıda askerleri bu bölgeye konuşlandırdı (Geibel, 2002: s.72). İlk planlama dışında bırakılan sabit kanatlı hava gücü felakete doğru giden bir operasyon için acilen gerekliydi (Lambeth, 2001: s.183). CENTCOM’un hava operasyonlarına tam olarak dahil olmasından sonra CAOC zor durumdaki ABD kara birliklerini desteklemeye devam ediyordu (Lambeth, 2001: s.183). Büyük bir ateş gücüyle iki haftada 3.500’den fazla bomba atıldı (Lambeth, 2001: s.199). Koalisyon hava saldırıları düzenli ve sürekli hale geldikçe düşmanların direnişi azalmaya başladı ve koalisyon toprak kontrolünü yavaş yavaş sağlamaya başladı. Çok sayıda Taliban ve El Kaide üyesi öldürülmesine rağmen koalisyon güçleri arasında yaşanan iletişim problemleri yüzünden yine birçok Taliban-El Kaide savaşçısının Pakistan’a kaçmasına neden oldu (Geibel, 2002: s.74). Gerçek düşman sayısının tahmin edilenden fazla olması, düşmanların daha ağır silahlara sahip olması, ABD’nin savaş öncesi istihbarat için yaptığı keşiflerin tahmini sonuçlarından çok farklı olduğu ortaya çıktı (Kugler, 2007: s.6). Siviller konusundaki hassasiyet de boşa çıktı. Çünkü savaş başladığında sivillerin çok az olduğu ve çoğu köyün boşaltıldığı, düşmanın savaş için önceden hazırlandığı, savaşmadan da vadiyi terk etmediklerini gördüler (Kugler, 2007: s.6). Afganistan’da yeterli kara kuvvetleri konuşlandırılmadığı için ve operasyonun genellikle hava operasyonları ile sürdürülmesi Taliban ve üyelerinin sınırdan kaçmalarını engel olamadı (Kugler, 2007: s.5). Operasyon sonrasında Afganistan’da 1.000 kadar Taliban ve El Kaide üyesi olduğu ancak 4.000’den fazlasının Pakistan’da olduğu ortaya çıkmıştır (Lansford, 2011 s.51). Operasyon sona erdiğinde 8 ABD askeri öldürüldü ve 82 sivil hayatını kaybetti (Kugler, 2007: s.5). Koalisyon geride kalan Taliban ve El Kaide kuvvetlerini yok etmek için bir dizi ufak çaplı operasyonlar gerçekleştirmeye devam etti. Mart 2003’te ABD güçleri Kandahar etrafındaki köylerde şüpheli Taliban ve El Kaide milislerini yakalayabilmek için bir operasyon başlattı (Kumar, 2013: s.58). Hedefin tamamına ulaşılmasa da çoğu ortadan kaldırıldı.

Başkan Bush Eylül 2002’de Afganistan’daki operasyonların istenilen hedeflere ulaşmasına rağmen neden sürdürülmesi gerektiğini açıklayan ilk Ulusal Güvenlik Stratejisi’ni yayınladı. Bush konuşmasında özgürlükten ve özgürlüğü korumak için düşmanlara karşı birlik olmaktan, ABD’nin “teröristlerle ve tiranlarla savaşıarak” barışı koruyup genişleteceğini “her kıtada özgür ve açık toplumları teşvik ederek” barışı savunacağını ifade etmiştir (The White House, 2002). Bush’un uluslararası topluma yüklediği bu sorumluluk Afganistan işgalinin temel belirleyicisi oldu (Stauss, 2012: s.6). Yine bu belgeye göre Afganistan’dan çıkarılması gereken en önemli ders “zayıf devletlerin tehdit oluşturduğu ve güçlendirilmesi gerektiği” olarak ortaya çıkmıştır (Stauss, 2012: s.6). 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi’nden sonra ABD, askeri ve sivil liderliğindeki istikrar operasyonlarının amaçları ve aşamaları giderek belirsiz bir hal almaya başladı. Sivillerin öncülük ettiği büyük operasyonlar artık daha çok güvenli bir yer oluşturmak gibi kısa vadeli hedeflerle, askeri liderliğindeki istikrar operasyonlarının odak noktası daha kalıcı istikrar koşullarını içerecek şekilde değişti (Blau & Liskey, 2010: s.46). Artık kendi iç yapıları ve hizmetleri farklı olan kurumlar arasında ortaklık-iş birliğinin sağlanması zorlaşmıştı. 2002 yılı sonuna gelindiğinde Afganistan’da yaklaşık 9.700 ABD askeri, 2.650 destek personeli vardı ve bölgedeki diğer 9.400 askeri personelle desteklenen Sürekli Özgürlük Operasyonları’nda yer alan hizmet personeli sayısı Afganistan’da 13.100’e çıkarıldı (Lansford, 2011: s.52).

Afganistan genelinde güvenliği sağlamak ve Hamid Karzai hükümetinin nüfuzunu genişletmek amacıyla koalisyon, 2002 yılında yönetim, yeniden yapılanma ve kalkınma merkezli istikrar operasyonlarını yürütmek için İl Yeniden Yapılanma Ekipleri (*Provincial Reconstruction Teams-PRT*) yerleştirmeye başladı (Rietjens & Bollen, 2007: s.79). PRT’lerin ekonomik kaynağı ABD Dışişleri Bakanlığı ve yabancı bağışçılardan oluşmaktaydı (Rietjens & Bollen, 2007: s.80). Afganistan’da güvenlik kaygıları başta belirsizlik yarattığından, koalisyon güçlerinin halka güven sağlaması için PRT’ler önemli bir rol oynadı. PRT’nin faaliyetleri arasında alt yapı geliştirme, eğitim, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, tarım ve kırsal kalkınma, sivil toplumun desteklenmesi ve güvenlik güçlerinin eğitimi ve kapasite geliştirme çalışmaları yer almaktaydı. NATO müttefiki olan 14 ülke ve farklı ülkelerin de içinde yer aldığı 26 ortak askeri-sivil PRT’ler oluşturuldu (Honig & Käihkö, 2023: s.992). PRT’ler koalisyonun barışı koruma ve istikrar operasyonlarına yönelik kontrgerilla stratejisinin önemli bir parçası haline geldi (Bebber, 2008: s.4).

ABD ve müttefikleri terörizm ve isyanların yayılması sorunlarıyla karşı karşıya kalınca NATO'nun görev alanı/dışı kavramlarına önem atfetmemişlerdir. Taliban'ın iktidardan uzaklaştırılmasıyla ABD, ülkeyi istikrara kavuşturmak gibi daha uzun süren işlerde NATO'nun etkinliğinin önemini fark etti (Webber, 2009: s.54). NATO'nun Afganistan içişlerine resmen müdahalesi 2003 yılında ISAF'ın komutasının NATO'ya verilmesi ve Ağustos ayında operasyonel görevlerini gerçekleştirmeye başladığında NATO tarihinde ilk defa alan dışı hareket etmiştir (Demir, 2021: s.121). NATO'nun buradaki rolü üç açıdan önemliydi. Bunlar; NATO'nun Avrupa-Atlantik sahası dışında gerçekleştirdiği ilk uzun süreli büyük ölçekli misyon olması, NATO ilk kez 'kinetik' operasyonlara, yani isyan bastırma ve kara muharebesine dahil oldu ve Afgan misyonu ittifakın güvenilirliği açısından bir test vakası olarak görülmeye başlandı (Webber, 2009: s.54). Bu nedenle NATO'nun Afganistan'daki operasyonlarının önemli bazı temel görevleri vardı: Sürekli Özgürlük Operasyonu'ndaki ABD liderliğindeki savaşları destekleme ve isyan bastırma operasyonları gerçekleştirme, ISAF'ın barışı destekleme ve ulus inşa etme faaliyetleriydi (Kay & Khan, 2007: s.168). Bir yandan yeniden yapılanma faaliyetleri sürerken diğer yandan sınırdan gelen tehditler konusunda planlar yapılıyordu.

Pakistan ve Khost eyaleti ile uzun ve korunması epey zor olan Afgan sınırı, Afganistan'a sızma faaliyetlerine durdurma konusunda büyük bir engel teşkil etti (Bebber, 2008: s.5). İsyancıların hem ABD'nin düzenlediği saldırılarda rahatlıkla sınırı geçmelerine hem de geri dönüp faaliyetlerine devam etmekte etkili oldu. Kış boyunca Pakistan'da dinlenen Taliban ve El Kaide savaşçıları 2003 yılına gelindiğinde Molla Ömer yönetiminde yeniden örgütlenmesiyle Afganistan'a sızarak koalisyon ve Afgan hükümetine karşı saldırılar düzenlemeye başladı (Kay & Khan, 2007: s.169). Molla Ömer'in stratejisi işgalci güçlere karşı gerilla taktikleri uygulamak oldu. Koalisyonun askeri eylemleri 19 Mart 2003'te başlayan Irak işgalinden önce etkili bir şekilde artmıştır. Düşman güçlerinin artan isyanları üzerine ABD birlikleri ve Afgan kuvvetleri Eylül 2003'te Dağ Engereği Operasyonu (Mountain Viper Operasyonu) adlı büyük bir saldırı başlattı (Bahmanyar, 2012: s.76). Saldırı, Taliban sonrası hükümetle anlaşamayarak taraf değiştiren eski Taliban karşıtı generali olan savaş ağası Hizb-i İslami'nin lideri olarak ortaya çıkan Gülbeddin Hikmetyar'ın milislerine karşı başlatıldı (Kumar, 2013: s.164). Hikmetyar, savaş ağalarının ve kabile liderlerinin Taliban tarafına geçmesinde öncü bir rol oynadı. Temmuz ayında Hikmetyar, Cumhurbaşkanı Karzai'ye karşı başarısız bir suikast girişimini bile destekledi (Hürriyet, 2002). Afgan hükümeti ve koalisyon güçleri bu örgütlerin uyuşturucu ilişkilerini bastırmak için bir eylem başlatmasıyla hızlandı ve böylece birçok savaş ağasının temel gelir kaynağını

tehdit etti (Kumar, 2013: s.59). Koalisyon güçleri Ocak 2004'te kışın ortasında önleyici bir saldırı olan Dağ Kar Fırtınası Operasyonu'nu (*Mountain Blizzard*) başlattı (Kumar, 2013: s.59). Koalisyon askeri planlamacıları, Taliban'ı ve müttefiklerini hazırlıksız yakalamayı ve isyancıların kış aylarında toplanıp yeniden silahlanacakları ve ilkbaharda saldıracakları modeli bozmayı umuyorlardı (Lansford, 2011: s.52). Operasyon sonrası büyük silah ve mühimmat depolarının imha edildi. Taarruzdan elde edilen istihbarat, ilk işgalden bu yana en büyük koalisyon kampanyası olan Dağ Fırtınası Operasyonu'na yol açtı (Lansford, 2011: s.52). Dağ Fırtınası Operasyonu Mart ayında başladı ve 13.000'den fazla koalisyon ve Afgan hükümeti askerini içeriyordu (Milks, 2004: s.9). Operasyon Pakistan ordusunun Afganistan'daki Taliban üslerini yok etmek için yürüttüğü kısmi bir operasyonla aynı zamana denk geldi (Lansford, 2011 s.52). Bu operasyon 2004 sonbaharında Afganistan'da yapılması planlanan seçimler öncesinde saldırıları en aza indirmek ve Afgan hükümetin istikrarını sağlamak amacıyla da gerçekleştirildi (Milks, 2004: s.15). Operasyon sırasında Afganistan'da ortalama karadaki bot sayısı 15.200 civarındaydı (Milks, 2004: s.9). Ülkenin böylesine geniş ve zorlu alanlarında etkin bir ABD varlığının eksikliği söz konusuydu.

2004 yılında Afganistan'daki çatışmalar giderek daha fazla isyana dönüşmeye başladı. Ülke tehlikeli bir şekilde istikrarsız kalmaya başladı. Afgan hükümeti halkın ulusal kimlik duygusunun az ya da hiç olmadığı büyük nüfus merkezlerinin dışında kontrol sağlayamadı (Milks, 2004: s.15). Bundan dolayı ABD ve NATO Afganistan'da önceliğini güvenlik temelli konulara vermeye başladı. Bu durum Afganistan'daki istikrar ortamının sağlanması için sorun oluşturmuş, işgalci güçlere karşı ayrılıkçı fikirlerin ortaya çıkmasına ve Taliban'a yönelmelerine neden olmuştur (Dashti, 2021: s.201). ABD'nin bu yaklaşımı Taliban'ın bölgede güçlenmesine ve kırsal kesimlerde nüfuzunu artırmasına neden olmuştur. Taliban'ın saldırıları sonrası beklenenin üzerinde kayıp verilmesi sonucu ABD ve NATO savaş stratejilerinde birtakım değişiklik meydana gelmiştir. 2004 yılına gelindiğine yeni 1.100 destek personeliyle birlikte 18.300 ABD hizmet personeli Afganistan'da yer alıyordu (Lansford, 2011: s.53). 9 Ekim 2004'te ilk demokratik seçimlerde oyların %55,4'ünü alarak Karzai yeni Cumhurbaşkanı seçilerek 7 Aralık'ta göreve başladı. Hamid Karzai başkanlık seçimlerinden kısa bir süre sonra Taliban'ı yeniden entegre etme fikrini benimsedi (Sheikh & Greenwood, 2013: s.16). Daha Nisan 2003'te, "bu ülkenin gerçek ve dürüst evlatları olan sıradan Taliban ile ülkede barış ve güvenliği bozanlar arasında net bir çizgi çizilmesi gerektiğini" söyleyerek Taliban konusundaki fikrini beyan etmişti (Sheikh & Greenwood, 2013: s.16). Paktia eyaletinde eski bir Taliban komutanı olan Molla Hacı Jilani, Afgan hükümetine karşı savaşmaktan vazgeçtiğini söyleyince Karzai'nin Taliban ılımlılarıyla

anlaşması kamuoyunda olumlu karşılandı (Sheikh & Greenwood, 2013: s.16). Bush her ne kadar Taliban ile barış görüşmelerini yasaklasa da Cumhurbaşkanı Karzai ABD'ye Taliban ile müzakere yapılması konusunda ısrarcı oldu. Bunun nedeni Karzai, ülkede barış ve istikrarın yalnızca Taliban isyanlarının son bulmasıyla başarılabileceğini inanıyordu (Demir, 2021: s.131). Karzai bunun için iktidar döneminde aflar çıkararak Taliban birliklerinin teslim olmasını sağlamak istedi. 2004 yılında El Kaide Ladin bir Arap televizyon kanalında ilk kez 11 Eylül saldırılarının sorumluluğunu doğrudan üstlendi (CBC News, 2004). Ladin, ayrıca Bush'un ABD halkını kandırdığını, 11 Eylül saldırıları sırasında "süper liderin" halkının yanında olmadığını, 11 Eylül saldırılarının tekrarlanması için hala nedenlerinin olduğunu ve ABD vatandaşlarının güvenliğinin hükümetin elinde olmadığını söylemiştir (Sabah, 2004). Bush yayınlanan görüntülerden sonra yaptığı açıklamada, "ABD'nin Ladin'in saldırı tehditlerinden yılmayacağını ve etkilenmeyeceğini" ayrıca "biz teröristlerle savaş halindeyiz ve savaşı kazanacağımızdan eminiz" açıklamalarında bulundu (Sabah, 2004).

ABD, çatışmalar sonrasında istikrar ve ulus inşası aşamasına geçerken bir isyan ortaya çıkmaya başladı. Taliban, Hizb-i İslami, Hakkani ağı, ülke dışından gelen birçok yabancı savaşçı, yerel aşiretler ve suç çeteleri, Afgan hükümetini yıkmak için sürekli faaliyetler başlattı (Bebber, 2008: s.2). Özellikle Hakkani ağı, ABD ve müttefikleri için tehdit oluşturan en güçlü gruptu. Çünkü Hakkani, SSCB işgalinde ABD'nin müttefikleri olan güçlü bir komutandı (Bebber, 2008: s.2). Taliban'ın koalisyon ve Afgan güçlerine karşı saldırıların "mimarları" olarak kabul ediliyordu (Thomas, 2018: s.13). Bu isyanlar başladığında, ABD ve koalisyon ortakları Afgan ordu gücünü etkili bir güvenlik gücü oluşturmaya başaramadılar. Koalisyon ve müttefikleri özellikle nüfusun büyük çoğunluğunun yaşadığı Kabil dışındaki kırsal alanlarda nüfuzunu yayamadılar. İsyancılar, Pakistan'ın Afganistan'a komşu aşiret bölgelerinde nispeten güvenli bir sığınakta gizlenmeye devam ettiler. 2005 yılına gelindiğinde ABD, 2.500 muharip askerini geri çektiğini açıkladığında koalisyona karşı başlatılan isyan hız kazanmaya başladı (Bebber, 2008: s.2). Bu hem isyancıların hem de Afganların zihninde, ABD'nin Afganistan'da barınamayacağını ve nüfuzunu sürdürme iradesinden yoksun olduklarını düşündürdü (Bebber, 2008: s.2). Afganistan'da işgal ABD hükümetinin istediği kadar iyi gitmiyordu. İsyan büyüdükçe ve daha şiddetli hale geldikçe OEF ile bağlantılı kayıpların sayısı artmaya devam ediyordu.

Ocak 2006'da Afgan hükümeti ve uluslararası toplum temsilcileri Londra'da bir araya gelerek 2006-2010 yılları arasında devlet inşasına yönelik kriterleri belirleyen Afgan Sözleşmesi'ni imzaladılar (Afsah, 2008: s.9). Uluslararası yardımın bir sonraki aşaması olan

acil yardımdan sürdürülebilir devlet inşasına geçildi (Afsah, 2008: s.9-10). Sözleşmeye göre; narkotikle mücadele, toplumsal cinsiyet, bölgesel iş birliği, yolsuzluk ve çevre gibi konuların düzenlenmesinde anlaşmaya varıldı (Afsah, 2008: s.9). Fakat bu görüşmeler yapıldığı Afganistan'da yönetim ve hukukun üstünlüğü eksikliği güvenliğe zarar vermeye başlamıştı (Ayub vd., 2009: s.10). 2006 yılına gelindiğinde Taliban'ın aslında 2001'de yenilmediğini sadece toparlanmak için zaman kazanmaya çalıştığı giderek ortaya çıkıyordu (Ayup vd., 2009: s.10). Afganistan'ın güneyinde Taliban ve militanları ile ISAF ve Afgan Ulusal Güvenlik Gücü'nü karşı karşıya getiren saldırılar yeniden yoğunlaşmaya başladı (Ayub vd., 2009: s.10). Afgan hükümetinin güvenliği sağlamadaki yetersizliği ve giderek artan güvenlik tehdidi halkın hükümete olan güvenini kaybetmesine neden oldu. Irak işgali Afganistan'a olan ilgileri başka yöne kaydıracağı için Taliban'ın Afganistan'daki saldırıların artması için bir ortam oluşturdu.

Mart 2006 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Başkan Bush ideolojisinin temel bileşenlerini yok saymadan daha sakin ve ideolojik söylemlere daha az vurgu yaparak açıklamasını gerçekleştirdi (Stauss, 2012: s.9). Yeni güvenlik stratejisinde temel olarak terörle mücadelede kazanılan başarılar ve zorluklardan, terörün neyi ifade ettiğinde, ulus ötesi terörizmi yok etmek için atılacak gerekli tedbirleri, en ciddi yükümlülüğünün ABD halkının güvenliğini korumak olduğunu vurgulamıştır (The White House, 2006). ABD yaşadığı trajedinin uluslararası sınırları aşan bir durum olduğunu ve bunun için uluslararası toplumla birlikte hareket etmek gerektiği fikrini de yinelemiştir. (Stauss, 2012: s.10). 2006'da Taliban ve müttefikleri Uruzgan, Helmand, Qandahar ve Zabol eyaletlerinde saldırılarını yoğunlaştırdı. Taliban'ın saldırı stratejisine tepki olarak ABD ve müttefik birliklerinin Afganistan'ın doğusundaki Kunar eyaletinde Dağ Aslanı Operasyonu'na (*Operation Mountain Lion*) başladı (Katzman, 2008: s.22). Koalisyonun 11 Nisan'dan Haziran 2006'nın sonuna kadar yürüttüğü bu operasyonda Afganistan'ın doğusunda temizlik-tutunma-inşa faaliyetlerinde bulundu (Coss, 2008: s.20). Öncelikle Taliban militanlarını yerel halktan ayırt edebilmeyi planlandı ve böylelikle sivil zaiyat engellenmeye çalışıldı. Temizleme aşamasını başlatmak için koalisyon güçleri engelleme pozisyonlarına sızarken ana güç Korengal ve Shuryak Vadileri'ndeki önemli düşman sığınaklarına karşı yıkıcı bir hava saldırısı düzenledi (Coss, 2008: s.24). Özel hareket kuvvetleri önemli hedefleri etkisiz hale getirdi.

Kısa bir süre sonra 15 Haziran 2006'da Helmand, Uruzgan ve Kandahar vilayetlerinde 10.000'den fazla askerin yer aldığı Dağ Saldırısı Operasyonu (*Operation Mountain Thrust*) başladı (Katzman, 2008: s.22). Bununla birlikte, ABD, NATO/ISAF

birlikleri tarafından yönetilen iyi koordine edilmiş bir hava saldırısı ve kara operasyonları karşısında, Taliban ve müttefikleri etkili bir şekilde meydan muharebeleri yaptılar (Kumar, 2013: s.59). Taliban ve müttefikleri, arazi hakkında detaylı bilgiye ve koordineli casus ağına sahip olarak hızlı hareket edebildiler ve kendileri için elverişsiz koşullar yaratarak işgalci güçleri şaşırtabildiler (Kumar, 2013: s.59). Düşmanların hazırlıksız olduğunu düşündüklerinde saldırdılar ve beklenmedikleri yerde ortaya çıktılar (Kumar, 2012: s.59). İsyancıların sürpriz taktikleri öngörüleliyordu bu da bütün operasyonlarda başarılarının temelini oluşturdu. Operasyonun temel amacı Taliban isyancılarının yok edilmesi olarak belirlenmiş ve Afgan ulusal güçlerinin, devlet kurumlarının ve insani yardım kuruluşlarının ülkede faaliyetlerini gerçekleştirebileceği koşulları oluşturmayı amaçlıyordu (Kumar, 2012: s.59).

2 Eylül'den 17 Eylül 2006'ya kadar Kandahar eyaletinde Kanada liderliğindeki bir saldırı olan Medusa Operasyonu başlatıldı (Day, 2007: s.3). NATO yetkilileri Medusa Operasyonu'nun Kandahar eyaletinin kırsal alanları üzerindeki hükümet kontrolünü ilerletme ve yolların ve altyapının yeniden inşasına başlamak için gerekli koşulları belirleme hedefine ulaştığını iddia ederken, bazı raporlar Ekim ayı sonlarında çok sayıda Taliban isyancısının Kandahar eyaletine geri döndüğünü ve NATO ile Taliban arasındaki önemli çatışmaların devam ettiğini gösteriyor (Wafa, 2006). Dağ Öfkesi Operasyonu (*Operation Mountain Fury*) Medusa Operasyonu'nun devamı olarak, yaklaşık 4.000 Afgan ve 3.000 ABD askeri ile 16 Eylül 2006'da Afganistan'ın doğusundaki Paktika, Host, Gazni, Pakya ve Logar eyaletlerinde Taliban direnişini yenmek için başlatıldı (Roggio, 2016) Bu yıl hem koalisyon güçleri hem de Taliban ve müttefikleri için yoğun çatışmaların yaşandığı bir dönem oldu. Taliban 2007 yılında ABD ve NATO'ya rağmen ülkenin çoğu kırsal kesiminde Afgan hükümetine ve koalisyona karşı saldırılar düzenledi (Dashti, 2021: s.201) Afganistan'ın doğu ve güney kesimlerinde bazı kırsal alanlar Taliban'ın kontrolüne geçti. Taliban'ın artan intihar saldırıları ve diğer saldırı eylemleri nedeniyle sivil kayıplar artmaya başladı. Afganistan'da artan isyancı saldırıları, uyuşturucu üretimi ve kullanımının artması, Taliban'ın Afganistan'ın birçok yerini kontrol etmeye başlaması başarısız bir devlet özelliklerini kazanmasına neden olmuş ve bu başarısızlık tüm koalisyon güçlerinin stratejik hatalarından kaynaklanmıştır (Webber, 2009: s.55).

NATO'nun 2006'daki karşı saldırıları, Dağ Aslanı, Dağ Saldırı Operasyonu ve Medusa Operasyonları (Ağustos-Eylül arasında gerçekleşti) da dahil olmak üzere geçici başarı sağladılar (Katzman, 2008: s.22). Bu saldırılara rağmen Taliban milisleri Kandahar yakınındaki Pençşir bölgesine kadar ilerlediler. Medusa Operasyonu'nun ardından müzakere

için ortaya atılan yerel çözümlerin arasında aşiret liderleriyle daha fazla ilişkiler kurmak ve yardım almayı düşünen İngiliz kuvvetleri Helmant şehrinin Musa Kala bölgesinde aşiret büyükleriyle bir anlaşma imzaladı (Katzman, 2008: s.22). Bu anlaşmaya göre bölgenin ana merkezini etkin bir NATO varlığı olmadan kontrol edeceklerdi (Katzman, 2008: s.22). Anlaşma Taliban'ın Musa Kala kasabasını 2007'de ele geçirmesiyle başarısız oldu. Taliban'ın bu bölgede 2.000 kişilik bir gücü mevcuttu ve bölgeyi ülkenin uyuşturucu merkezi haline getirmişti (BBC News Türkçe, 2007a). Operasyonlar ve saldırılar devam ederken Helmant şehrinde askeri operasyonlar sırasında sivil kayıpların artmasından dolayı ISAF'a yönelik protestolar baş gösterdi (BBC News Türkçe, 2007b). Taliban'ın şehri kontrol etmesinin ardından Aralık 2007'de NATO'nun ve Afgan birliklerinin düzenlendiğı bir saldırı sonucu bölgenin kontrolü tekrar koalisyon gücüne geçti (BBC News Türkçe, 2007a). 5 Aralık 2007'de başkent Kabil'de bir intihar saldırısı düzenlendi (BBC News Türkçe, 2007c). Saldırı Afgan askerlerini taşıyan otobüse yaklaşan bomba yüklü bir kamyon tarafından gerçekleşti. Saldırıda birçok asker ve sivil kayıp verildi. ABD Savunma Bakanı Robert Gates Afganistan'da yükselen şiddetin nedenini NATO öncülüğündeki ISAF kuvvetlerinin Taliban militanlarına karşı yürüttükleri saldırılar olduğunu söyledi (BBC News Türkçe, 2007c).

Eylül 2008 ortalarında Başkan Bush Irak'taki güçlerin geri çekilmesinden sonra "sessiz bir artış" olarak adlandırılan ABD askeri personelinin Afganistan'a gönderileceğini duyurdu (BBC News Türkçe, 2008). Bu öneri daha sonra yeni seçilecek Başkan Barack Obama yönetimi tarafından desteklenmiş ve ABD'nin Afganistan ve Pakistan politikasının kapsamlı bir stratejik incelemeye tabi tutulması gerektiğine karar verilmiştir (Taylor, 2010: s.11). Yapılan değerlendirmeler sonucunda Afganistan güçlerine daha fazla eğitim ve destek verilmesine siyasi ve ekonomik yollarla yönetişimin sağlanmasına karar verildi (Taylor, 2010: s.12). Afganistan'da artan isyanlara yönelik etkili bir sivil-asker isyan bastırma stratejisinin uygulanmasına ve ilave 2009'da 21.000 asker gönderilmesine karar verildi (Taylor, 2010: s.12). 2008 yılı koalisyon güçleri için işgalden beri yaşanmış en kanlı yıl olduğu söylenebilir (Hurmi, 2010: s.69). Afganistan'da çatışmaların yoğunluğu artmış ve Taliban koalisyona karşı gücünü ve nüfuzunu artırmaya başlamıştır (Hurmi, 2010: s.69). ABD'nin 2001 yılından beri elde ettiği güçlü nüfuzu ve kontrol hakimiyetinin alanının daralmaya başladığının göstergesi olmuştur. Başkan adayı Obama 2008 yılında Başkanlık kampanyasında Afganistan'daki durumun kötüye gittiğini fark etmiş Afganistan'a yeniden ilgilinin verilmesi gerektiğini söylemiş ve Irak'taki askerleri Afganistan'a göndereceğini söylemiştir (The White House, 2011).

20 Ocak 2009 yılından başkanlık süresi dolan George Bush yerini Barack Obama'ya devretti. Obama, ABD dış politikasında Bush'tan farklı olarak ufak çaplı değişikliklerde bulundu. Obama görevinin ilk zamanlarında Afganistan'da bulunan askeri kapasiteyi artırmayı hedeflemiştir. Göreve geldikten sonra kampanya vaatlerini tek tek yerine getirmeye başlamıştır. Başkan Obama ilk vaadi olan Afganistan'da başarılı olabilmek ve kontrolü tekrar sağlayabilmek adına 17.000 askerini Afganistan'a göndermiştir (BBC News Türkçe, 2008). Ayrıca savaşın yalnızca koalisyon askerleri ile kazanılamayacağı ortaya çıktığından ABD Afgan hükümeti güçlerini eğitmek adına 4.000 ABD askerini daha Afganistan'a göndermiştir (Hurmi, 2010: s.70). Barack Obama, başkanlığa geldiği yılın mart ayında yaptığı bir konuşmada Afganistan'daki komutanların daha fazla desteğe ihtiyacı olduğunu fakat Irak Savaşı dolayısıyla bunu gerçekleştiremediklerini artık böyle bir engelin olmadığını ve Afganistan'a daha fazla ağırlık vereceğini belirtmişti (BBC News Türkçe, 2009a). Askeri liderler tarafından takviye birlikler aylar önce talep edilmiş ve Savunma Bakanı Robert Gates tarafından birliklerin gönderilmesi onaylanmıştır (Stauss, 2012: s.11). Afganistan'a gönderilen birliklerin temel hedefleri koalisyona karşı güçlenmeye başlayan Taliban'a karşı koymak, Pakistan sınırını güvence altına almak olarak belirlendi ve genel strateji hedefleri düşmanların güvenli bölge olarak saklandıkları sığınakları yok etmek gibi amaçlarla sınırlandırıldı (Stauss, 2012: s.11).

Obama daha sonra Afganistan-Pakistan ilişkilerini iyileştirerek uluslararası alanda Afganistan'ı çevre devletlere göre daha egemen ve toprak bütünlüğü sağlanmış bir devlet olarak göstermeye çalışmış ve yeniden inşa sürecinden vazgeçerek mevcut yapıyı güçlendirmeyi amaçlamıştır (Oghli,2020: s.112). Ayrıca ABD'nin Afganistan'daki mevcut durum değerlendirildiğinde Bush gibi sert güç yerine yumuşak güç kullanmayı seçmiştir (Oghli, 2020: s.112). Afganistan'da askeri varlığından çok sivil başarıya önem vermiştir. Mart 2009'da Başkan Obama Afgan Talibanı'nın ılımlı unsurlarına uzlaşma fikrini öneriyordu (Sheikh & Greenwood, 2013: s.9). Böylece Afganistan'da giderek yoğunlaşan çatışmanın önüne geçmeyi hedeflemiştir. Fakat Afganistan için uygulanan stratejik planların çok da başarılı olmadığını söylemek mümkündür.

Taliban ve müttefiklerine karşı bir dizi askeri operasyonun başarısızlığının eşlik ettiği 2006 yılında başlayan ve 2009'nun ortalarına kadar devam eden Helmand Vilayeti Operasyonu'nda İngiliz kuvvetlerinin çökmesi, ABD ve NATO/ISAF güçlerinin "şekillendir, temizle, tut ve inşa et" stratejisinin işe yaramadığının açık bir göstergesiydi (Kumar, 2013: s.59). İngiliz kuvvetlerinin garnizonlaştırdığı Sangin, Musa Kale, Nowzad kasabaları kısa sürede Taliban'ın kontrolüne geçti ve İngilizler kendini birçok büyük çatışmanın içinde

buldu (Farrell, 2010: s.575). İngiliz kuvvetleri operasyondan dolayı, OEF'i komuta eden ABD'li generalin de eleştirilerine maruz kaldılar çünkü neredeyse tüm İngiliz görev gücü Taliban saldırısına karşı kasabaları savunurken, İngilizler güneydeki OEF operasyonlarını desteklemek için çok az katkıda bulunabiliyorlardı (Fergusson, 2008: s.164). Buna rağmen Taliban güçleri karşısındaki bu başarısızlık kabul edilebilir değildi. Taliban ve müttefiklerinin komutanları taktiklerini ve hedeflerini her zaman bir saldırıdan diğerine kaydırmışlardır ve kırsal kesimde savaşırken yerel halkı kalkan olarak kullandılar, şehir veya kasabalardaki hedeflerine ulaşmak için El Yapımı Patlayıcılara (IED), yol bombalarına, intihar saldırılarına, roket güdümlü el bombalarına ve intihar bombacılarına başvurdular (Kumar, 2013: s.59). Koalisyon güçlerini, yüksek mevkideki hükümet yetkililerini, Afgan ulusal ordu güçlerini ve siyasi düşmanlarını hedef alıyorlardı.

2009 yazına gelindiğinde Afganistan, Amerika Birleşik Devletleri'nin ana dış politika çabası haline gelmişti. Afganistan'daki durumun kötüye gitmesi üzerine Başkan Barack Obama 15 Haziran 2009 tarihinde General David McKiernan'ın yerine General Stanley McChrystal'ı atadı ve mevcut savaş stratejisinin bazı sorunlara ve kamuoyunda artan güvensizliğe rağmen devam edeceğinin işaretini verdi (Cooper & Sanger, 2010). General McChrystal'ın ilk faaliyetlerinden biri, önümüzdeki birkaç yıl boyunca sadece Afganistan'a odaklanacak 400 subaydan oluşan bir Pakistan-Afganistan Koordinasyon Hücresi kurmak oldu (Brand, 2011: s.11). Yeni geliştirilen İsyarla Mücadele Operasyonları'na (*Counter Insurgency Operation-COIN*) göre Afgan halkının korunmasına Taliban'ı yok etmekten daha çok öncelik veriyor ve bunun için halkın güveninin kazanılması gerektiğini bunun da sivil kayıplardan ve aşırı hasara neden olan eylemlerden kaçınarak halkın yabancılaştırılmasını engellemeyi amaçlar (Brand, 2011: s.12).

Uzun müzakerelerin ardından Başkan Obama 1 Aralık 2009'da West Point Askeri Akademisi'nde yaptığı konuşmada Afganistan ile ilgili yeni stratejisini açıkladı (Taylor, 2010: s.12). Bu stratejiye göre; "2010 yılının ilk altı ayında ABD'ye 30.000 ilave askerin gönderileceği bu kuvvetler isyanı hedef alacak, önemli nüfus merkezlerini güvence altına alacak ve Koalisyon 'un Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri'ni daha etkin bir şekilde eğitime ve ortak olma kabiliyetini artırarak güvenlik sorumluluğunun üç yıl içinde nihai olarak Afganlara devredilmesi için gerekli koşulların yaratılmasına yardımcı olacak, ABD güçlerinin çekilmesi Temmuz 2011'de başlayacak, hükümetin iyileştirilmiş güvenlikten faydalanabilmesi için daha etkili bir sivil strateji ve Pakistan ile daha etkili bir ortaklıktan"(The White House, 2009) bahsedilmiştir. Obama, ilave ek asker gönderme nedenini hükümetin desteklenmesi ve El Kaide ve Taliban'ın ülkedeki nüfuzunu genişletme

girişimlerini engel olarak Taliban içindeki ılımlı kesimin radikal tarafı yenilgiye uğratmak için kullanmayı ve halk arasında düzen tesis etmek için olduğunu açıklamıştır (BBC News Türkçe, 2009b). Obama Afganistan’da bir başarı elde etmeyi ya da kazanamazsa da en azından kaybetmemeye odaklanan yeni stratejisinde savunma, sivil kapasitesinin artırılması ve diplomasi esasları üzerine kurgulamıştır (Erdoğan, 2013: s.61-62). Bu çerçevede Afganistan’da askeri gücün artırılmasını, ulusal güvenlik güçlerinin desteklenmesi, sivil problemlerin en aza indirilmesine destek vermek, diplomasi alanında Pakistan, İran, Rusya ve bölge devletleri ile ortak bir güvenlik ilişkileri kurmayı hedeflemiştir (Erdoğan, 2013: s.62). 2010 yılında NATO üyesi ülkelerin Lizbon’da gerçekleştirdiği toplantıda Taliban ile mücadelenin önderliğini 2011 yılından başlayarak 2014 yılına kadar Afganistan’ın ulusal güvenlik güçlerine devredilmesine karar verildi (Oghli, 2020: s.69). Bu sorumluluk devrildikten sonra da Taliban ile mücadelede Afgan hükümetini desteklemeye devam edeceklerdir. Obama’nın muharebe güçlerini geri çekme kararının Afgan kuvvetlerinin ne kadar zayıf olduğunu ve sahadaki olası koşulları ciddi bir şekilde dikkate almadan yaptığı ortadaydı (Cordesman, 2017: s.12). Bu stratejilerin temeli Afganistan’dan daha erken çıkışın mümkün olmasını sağlamayı amaçlıyordu.

27 Mayıs 2010’un Ulusal Güvenlik Stratejisi 2002 ve 2006 Ulusal Güvenlik Strateji belgelerinden açıkça farklı politik görüşleri ortaya koymaktaydı. Obama, ABD’nin terör ile geniş çaplı bir çatışma içerisinde olduğunu vurgusunu yapmış, diğer Ulusal Güvenlik belgelerine göre güvenlik tehdidini sadece terör üzerinden tanımlamamış ve savunma stratejilerini yalnızca birtakım güvenlik önlemi olarak başaramayacağına vurgu yapmıştır (Karsli, 2023: s.6). Afgan hükümetinin güçlendirilmediği durumda terör örgütlerinin ülkede faaliyetlerini ve etkinliğini kaybetmeyeceğini belirtmiştir (Erdoğan, 2013: s.67). Afganistan’da yaygın yolsuzluk ve güvensizlik içindeki Afganistan’la gayrimeşru ve son derece sıkıntılı bir hükümetle ortak oldu (Hassan & Hammond, 2011: s.545). Bu da hedeflenen istikrarın sağlanması önünde en büyük engellerdendi. 2 Mayıs 2011’de ABD deniz piyadelerinin Ladin’i Pakistan’ın Abbattabad şehrinde öldürülmesiyle ABD’nin terörle mücadelesinde 2001’den beri beklenen büyük zafer elde edilmiştir (Mahler, 2015). 11 Eylül sorumlularının çoğunun öldürülmüş ya da yakalanmış olmasına rağmen Afganistan’daki çatışma devam etmiştir. Ancak, Ladin’in öldürülmesi istenilen hedefe ulaştığı için Afganistan’da daha fazla kalmak da önemini yitirmiştir.

Afganistan’da işler kontrol edilemez bir hal aldığına daha önce konulan Taliban ile müzakere edilmeme yasağını ABD delmek zorunda kaldı. 5 Eylül 2010’da Taliban ve diğer isyancı gruplarla müzakere ederek savaşın yaktığı Afganistan’ı savaş ve şiddet düzeyinin

sona verilmesi veya azaltılmasına yardımcı olmak amacıyla Afgan Yüksek Barış Konseyi (*Afghan High Peace Council -HPC*) kuruldu (Demir, 2021: s.132). Cumhurbaşkanı Karzai, kısmen Taliban ile müzakerelerde önemli bir destek elde etmek için eski cumhurbaşkanı Burhaneddin Rabbani'yi konsey başkanlığına atadı ancak Rabbani, Eylül 2011'de suikasta uğradı (Thomas, 2018: s.28). Rabbani'nin ölmesi barış müzakerelerine uzun bir ara verilmesine neden oldu. Eylül 2011'de Afganistan'ın eski cumhurbaşkanı ve 'Afgan Barış Konseyi' başkanı Rabbani'nin suikaste kurban gitmesi, Taliban'ın oyun planında stratejik bir değişime işaret ediyordu (BBC News Türkçe, 2011c). Aynı zamanda Taliban ve müttefiklerinin stratejik değişimleri sadece taktiksel bir askeri savaş yürütmediğini aynı zamanda politik, yüksek profilli saldırılar, cinayetler düzenlemesi Afganlar arasında hükümetin ve güvenlik güçlerinin onları koruma kabiliyeti konusunda şüphe uyandırdı (Kumar, 2013: s.59). Afganistan'da giderek kötüleşen durum Obama'yı halkın ve siyasi muhaliflerin baskısına katlanmak zorunda bıraktı. Toplumsal ve siyasi baskının yanı sıra işgalin ABD ekonomisindeki maliyeti de eklenince ABD hükümeti çıkmaza giriyordu. ABD, Afgan Savaşı'nın ABD ekonomisine maliyetinin 444 milyar doları aştığını ve 2011 Bütçe Kontrol Yasası'nın mali yapının düzene sokulması için savunma harcamaları da dahil olmak üzere federal harcamaların azaltılmasını gerektirdiğini, bu durumun düzeltilmesi gereken büyük bir sorun olduğunu söylüyordu (Kumar, 2013: s.57).

Bütün bu gelişmeler sonucunda 2011 yılında Başkan Obama asker sayılarını azaltma planlarını açıkladı (Dashti, 2021: s.202). 2003 yılından sonra Taliban'ın girdiği toparlanma süreci ABD'ye kıyasla etki alanını genişletmesine neden olurken ABD ise içine düştüğü bataklıktan çıkmanın yollarını çoktan aramaya başlamıştı. Taliban'ın geldiği bu son durum müzakerelerde iki tarafın da konumunu etkileyecekti. BMGK, 17 Haziran 2011'de aldığı 1989 sayılı kararla daha önce aynı listede yer alan Taliban ve El Kaide'ye yönelik yaptırım listelerini birbirinden ayırdı (UNSC, 2011). BMGK'nin siyasi müzakerelerinin önünü açan kararından sonra Başkan Obama "Afganistan savaşını azaltma ve güvenlik için sorumluluğu Afgan güçlerine devretme çabalarının başlangıcı" (BBC News Türkçe, 2011a) olarak nitelendirdiği çekilme ile 10.000 askerini şimdi Eylül'de de 23.000 askerini çekeceğini ilan etti (BBC News Türkçe, 2011b). 2012 yılında 23.000 ABD askerinin Afganistan'dan çekilme planı 22 Temmuz 2012'de gerçekleşti (Hussain & Jahanzaib, 2015: s.3). Başkan Barack Obama'nın 2010 yılında Taliban saldırılarına karşı koymak için Afganistan'a gönderdiği 33.000 ABD askerinin çekilmesi de aynı ayda başlamıştır (Hussain & Jahanzaib, 2015: s.3). Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton 2012'de Karzai'nin yemin töreni için Afganistan'da bulunduğu sırada uluslararası toplumun Afgan halkı ve Afganistan

hükümetinin istikrarının korunması için destek sağlanacağını belirtmiştir (Cumhuriyet, 2009). Bu sırada Afganistan, Pakistan ile ilişkileri geliştirmek adına bir dizi adımlar attı. İki ülke 2012’de Kuzey Veziristan’daki Afgan Taliban militanlarına ulaşabilmek için ortak bir komisyon kurmayı kabul ettiler (Derksen, 2013). İki ülkenin diğer hedefi ise İslamabad’daki üçüncü Pakistan-Afganistan-İran üçlü zirvesinde Afganistan ve Pakistan’ın dış müdahaleden uzak, Afganistan öncülüğünde barış girişimlerinin yapılmasına vurgu yapıldı (Sheikh & Greenwood, 2013: s.9). Karzai ve Pakistan’ın bu girişimleri bir sonuca varmadı.

ABD, Taliban ile barış görüşmelerini gerçekleştirmek için ilk temasa 2013 yılında başladı. Konsey, Taliban ile görüşmeleri sağlayabilmek adına Katar hükümetinin kabulüyle Doha’da bir siyasi ofis açılmasına öncülük etti (Demir, 2021: s.132). Katar Afganistan işgaline taraf olmaması ve diğer İslam ülkelerindeki İslami oluşumlarla iyi ilişkilerinin bulunması nedeniyle seçilmiştir (Şen, 2022: s.90) Katar’da görüşmelerin açılmasından bir süre sonra Taliban’a müzakereler için açılan ofise Afganistan İslam Emirliği’ni temsil eden bayrağı asması üzerine ABD ve Afgan hükümeti bu bayrağı indirmesini söylemiştir (Şen, 2022: s.90). Taliban’ı bir devlet olarak tanımadıkları için bayrağının asılmasının uygun olmayacağı söylenmiş olsa da Taliban açılan bayrak ve İslami bir rejimin varlığı için mücadele ettiklerini belirterek çözüm sürecinin başlamadan bitmesine neden oldu (Şen, 2022: s.90). Ofis kapatılmış ve müzakerelere ara verilmiştir. ABD’nin ‘en uzun savaşı’, ‘bitmeyen savaş’ tanımlamaları ile adlandırıldığı Afganistan işgalini bitirme hevesi ve ABD halkının baskısı sonucunda Taliban ile 2014 yılında yeniden müzakere isteğinde bulunmuştur (Şen, 2022: s.90). Taliban’a esir olan ABD askeri Bowe Bergdahl karşılığında Guantanamo’da süresiz esir tutulan Taliban Beşlisi olarak adlandırılan örgütün üst düzey yetkililerinin serbest bırakılması hususunda anlaşmaya varıldı (Mashal,2019). Obama, müzakerelerin devam etmesi için gerekli bütün fedakarlıkları yapmayı göze almıştı.

29 Eylül 2014’te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Eşref Gani göreve başladığında ilk iş olarak ABD ile karşılıklı güvenlik anlaşması, NATO ile de “barış için ortaklık kuvvetlerinin statüsü antlaşması” (Oghli, 2020: s.113) imzalamıştır. Aynı yıl yürürlüğe konulan ‘Afganistan ve ABD Stratejik Ortaklık Antlaşması’ gereğince ABD’nin Afganistan üzerindeki ekonomik ve idari desteği, bölge ülkeleriyle iş birliği ve güvenlik gibi konularda gerçekleştireceği faaliyetleri yasallaştırmıştır (Oghli, 2022: s.113). Antlaşma ile ABD ve koalisyon kuvvetleri çekildikten sonra ABD-Afganistan arasında oluşturulacak ilişkiler için birtakım koşullar getirilmiştir. Başkan Obama antlaşmanın iki egemen devlet arasında gerçekleştiğini iddia etse antlaşmanın koşulları ABD tarafından Afgan hükümetine dayatıldığı açıkça ortadadır (Oghli, 2022: s.113). 2014 yılının sonunda ABD ve NATO

kuvvetleri planladıkları gibi güvenlik sağlama sorumluluğunu Afgan ulusal güçlerine aktarmayı planlamıştır ancak bu süreç 2016 yılının sonunda gerçekleşmiştir (Dashti, 2021: s.202). 2014 yılında ISAF görevinin sona ermesiyle güvenlik ile ilgili sorumluluk Afgan ulusal ve güvenlik güçlerine devredilmiştir (Oghli, 2020: s.65). ABD Savunma Bakanlığı 28 Şubat 2014 itibarıyla ABD askerlerinin toplam ölüm sayısının 2.310 olduğunu açıkladı (Kumar, 2013: s.56).

2015'in başında NATO'nun sahadaki toplam gücü yaklaşık 13,000 askerden oluşuyordu ve bunların 9,800'ü danışmanlık ve COIN rollerindeki ABD'lilerden oluşuyordu (Cordesman, 2017: s.2). ABD'li danışmanlar resmi olarak kolordu seviyesinin altında ve muharebede Afgan ulusal güçlerine doğrudan yardım edebilecekleri yerlerde görevlendirilmemişti ve muharebe destek faaliyetleri çok sınırlıydı (Cordesman, 2017: s.2). Afgan güçlerinin zayıflığı ve Taliban ile diğer tehditlerin yükselişini yansıtan 2015 ve 2016 yıllarındaki düzenlemelere rağmen, ABD resmi olarak 8,400 askerini çoğu dört büyük garnizon olan Kabil, Kandahar, Bagram, Celalabat ayrıca Helmant'ta sınırlı bir Deniz Piyadesi bileşeni konuşlandırmaktadır (Cordesman, 2017: s.2). ISAF'ın görev süresinin bitmesiyle NATO Afganistan'da 1 Ocak 2015 yılında NATO öncülüğünde Kararlı Destek Misyonu (*Resolute Support Mission*) kurarak görev yapmıştır (NATO, 2022). Misyon çatışma temeli dışında tutuldu ve amacı Afgan ulusal güçlerini eğitmek, danışmanlık görevinde yardımcı olmak ve ihtiyaç duyulduğu her anda yardım sağlamak amacıyla faaliyet göstermeye başlamıştır (Demirci vd., 2020: s.211). Misyon, başkent merkezli kurulmuş ve diğer merkezi yerler olan Mezarı Şerif, Herat, Kandahar ve Lağman'da da örgütlenmiştir (Demirci vd., 2020: s.211).

2015 yılında bizzat Taliban'ın kurucusu Molla Ömer Muhammet'ten liderliği devralan Taliban lideri Molla Ahtar Mansur'u Mayıs 2016'da Afganistan sınırına yakın bir yerde ABD insansız hava aracı saldırısında öldürüldü (BBC News Türkçe, 2016). Taliban'ın ABD istihbaratına ve hava savaş gücüne karşı savunmasız olduğu ortadaydı ancak ölümünün Taliban'ın etkinliği üzerinde önemli bir etkisi olmadığı görüldü (BBC News Türkçe, 2016). Taliban liderlerin ölümünden bir kaygı duyarak duraklamaya girmekten çok intikam hevesiyle daha çok saldırıya geçiyordu. Ayrıca Allah yolunda cihat ederken “şehit” edilenler için üzülmelerin gereksiz olduğu fikri yaygındı. Saldırıların kaçırma olaylarını da içerdiği bu dönemlerde Ağustos 2016'da Afganistan Amerikan Üniversitesine düzenlenen silahlı saldırıda iki profesör kaçırıldı (Euronews,2016). ABD, rehinelere geri almak için düzenlediği operasyonlarda başarısız oldu. Ordunun başarısızlığı ve rehine krizleri ABD kamuoyunda tepkilere neden olmuştur. Başkanlık süresi dolan Obama, 8 Kasım 2016'da

seçimleri kazanan Donald Trump’a görevini Ocak 2017’de devretti. Trump’ın temel propagandası “nce Amerika’dır” (Oghli, 2020: s.115) söylemi olmuştur. Trump, ABD’nin dış politikasında seleflerinden çok daha farkı politikalarla şekil vermiştir. Trump’ın yeni dış politika stratejisinin temelini üç ana nokta şekillendiriyordu; ABD’nin üstünlüğünü tekrardan kazanmak, başka ülkelerin iç işlerine daha az dahil olmak, Afganistan’ın seçilmiş başkanıyla radikal gruplara karşı birlikte hareket etmek (Kanat vd., 2017: s.8).

Trump Afganistan’dan çıkmak istiyordu ve savaşı gereksiz görüyordu. Hakkani grubunun Mayıs’ta Kabil’in önemli diplomatik yerlerinde 150’den fazla kişinin hayatını kaybettiği ve Afgan hükümetine karşı büyük protestolara neden olan bombalama da dahil olmak üzere bir dizi saldırı gerçekleştirmiştir (Thomas, 2018: s.13). Bu saldırılar sonrası artan tepkiler zerine Trump söylemlerinin aksini yaparak 18 Ağustosta Afganistan’a 4.000 asker daha göndermeyi kabul etti (BBC News Türkçe, 2017). Trump’ın fikrinin bu yöne kaymasındaki en etkili faktörün ABD siyasetinin Trump’a Afganistan’dan gelen terörizm konusunda Obama’dan daha sert bir duruş sergilemesi konusunda baskı yapmasıydı (Walldorf Jr, 2022). Ardı arkası kesilmeyen saldırı ve şiddet olayları Trump’ın üzerine yapılan baskıyı da artırdı. Yeni yönetim Afgan ulusal güçlerini desteklemek için ABD hava gücü kullanımını artırdı (Cordesman, 2017: s.1). Hava gücü kullanımı 2015’e kadar düşüş gösteriyorken 2016-2017 yıllarında saldırı sortilerinde artış olmuştur (Cordesman, 2017: s.1). Afgan kuvvetlerinin umutsuzca ihtiyaç duyduğu eğitim, yardım ve muharebe destek birliklerini ana muharebe birimi düzeyinde fiilen konuşlandırmak için herhangi bir karar uygulanmadı (Cordesman, 2017: s.3). Afgan kuvvetleri bu sırada toprak kaybetmeye ve yüksek oranlarda asker kaybetmeye devam ediyordu. Başkan Donald Trump, 21 Ağustos 2017’de yaptığı konuşmada Afganistan ve Güney Asya için "yeni bir strateji" açıkladı (Thomas, 2018: s.9). Fakat Trump’ın bu açıklamasında askeri faaliyetlerle ilgili bilgi yoktu. 20 Kasım 2017’de Kararlı Destek Misyonu ve Afganistan ABD Kuvvetlerinin komutanı General Nicholson’un Savunma Bakanlığı Basın Brifinginde, Güney Asya Stratejisinin ABD kuvvetlerine Afgan kuvvetlerinden ayrı olarak çalışabileceklerini ve "savaş alanının genişliği ve derinliği boyunca düşmana saldırmaları" için daha geniş bir yetki verdiğini, finansal ağlarına ve gelir akışlarına saldırmak için hem alan hem işlevsellik kazandırdığından bahsetti (U.S. Department of Defense, 2017). Ayrıca Nicholsun, Taliban’ın uyuşturucu ticarethanesi olan Kuzey Helmant’a Afgan ve ABD hava kuvvetlerinin saldırıda bulunduğunu söyledi (U.S. Department of Defense, 2017). 2017 sonbaharında Taliban’ın uyuşturucu üretimine yönelik başlayan bir dizi operasyon yönetildi (Thomas, 2018: s.9). ABD’li yetkililer tarafından sıklıkla vurgulanan bu operasyonlar,

Taliban'ın en önemli gelir kaynaklarından biri olarak görülen, yani uyuşturucu ekimi, üretimi ve kaçakçılığını bozmaya çalıştı (Thomas, 2018: s.9).

Taliban güçleri Mayıs ve Ağustos 2018'de düzenledikleri saldırılarla Farah ve Gazni olmak üzere iki başkentin kontrolünü bir süreliğine elinde tutmayı başardı (TRT Haber, 2018). Taliban güçleri ağır silahlarla Gazne'ye saldırdı. Saldırıda Afgan ulusal güvenlik güçlerinin de çok sayıda kayıp verdiği saldırılarda çok sayıda sivil de hayatını kaybetti ve yaralandı (Euronews, 2018a). Taliban başkentte Şii halkının çoğunluğu olduğu Daşt-ı Berçi mahallesinde düzenlediği saldırıda 48 kişi hayatını kaybetti, 67 kişide yaralandı (Euronews, 2018a). Afganistan'ın kuzey vilayetlerinden olan Bağlan'da bir askeri üsse düzenledikleri saldırı 44 asker ve polisin hayatına kaybetmesine neden oldu (Euronews, 2018a). Trump yönetimi Afgan ulusal güçlerinin saldırıya açık kırsal kesimlerden çekilmesi çağrısında bulundu (Gibbons-Neff & Cooper, 2018). Bu strateji Trump'ın açıkladığı savaş stratejisinin açıklanmayan bir kısmına göre askeri birliklerin izole ve savunmasız karakollardaki Taliban saldırılarından korunmak için çekilmenin gerektiğini ve nüfusun fazla olduğu merkezlerin korunmasının daha güvenli olacağı planını destekliyordu (Gibbons-Neff & Cooper, 2018). ABD'nin yavaş yavaş geri çekilmesi Taliban ve diğer unsurların kırsalda genişlettiği hakimiyetini sağlamlaştırmayı ve bir sonraki adımlarının başkent Kabil de dahil büyük şehirleri ele geçirmek için saldırdıklarında hükümeti ve ülkeyi Afgan güçlerinin savunmasında yalnız bırakmaya sürüklüyordu. Bu durum Afgan hükümetinin şimdilik kırsal nüfusu ilerleyen zamanlarda da şehirleri korumakta yetersiz kalacağının göstergesi olmuştur. Birçok bölge Taliban ve unsurlarına bırakılırken Afganistan parçalara bölündü ve Taliban zafer kazanana kadar da çatışmaların durmayacağı ortadaydı. Afgan ordusu son birkaç yıldır çok fazla kayıp vermeye başladı. Başkan Eşref Gani Kasım 2018'de Afgan güçlerinin 2015'ten bu yana 28.000'den fazla asker kaybettiğini teyit etti (Nordland, 2018). Ekim ayında Güney Kandahar'da üst düzey ADB komutanı General Austin Scott Miller'in katıldığı bir toplantıya Afgan askeri forması ile giren bir kişi silahlı saldırı düzenledi (Constable, 2018). Taliban tarafından üstlenilen saldırının hedefindeki Miller yara almadan kurtulurken üç üst düzey eyalet yetkilisi hayatını kaybetti (Constable, 2018). Saldırı Afganistan'da yapılacak milletvekili seçimi öncesi gerçekleşti. Taliban, Afganistan'da gerçekleştirilecek seçime göz dağı vermeyi amaçlamıştı. Taliban'ın seçimi boykot edeceğini ve oy kullananları açıkça tehdit etmesine rağmen seçim çalışmaları devam etmiştir. Ancak 18 Ekim'de düzenlenen saldırıda Emniyet Genel Müdürü ve Afganistan gizli servisinin Kandahar sorumlusu General Abdül Razık'ın öldürülmesiyle seçimlerin bir hafta ertelenmesine karar verdi (Euronews, 2018b).

Cumhurbaşkanı Gani'nin Şubat 2018'de Taliban'la ön koşulsuz müzakere etme teklifi de dahil olmak üzere savaşı sona erdirmeyi amaçlayan çeşitli girişimleri destekledi ancak Taliban ile Afgan hükümeti arasında önemli bir gelişme yaşanmadı (Thomas, 2018: s.28). Gani, halkın herhangi bir hakkını kısıtlayan hiçbir anlaşmayı kabul etmeyeceğini, Kabil'in iş birliğini içermeyen bir çekilmenin Afganistan için felaket olacağından bahsetti (Thomas, 2018: s.29) Temmuz'da Trump yönetimi Afgan hükümeti olmadan Taliban ile doğrudan müzakerelere başlama kararı verdi (Dora, 2021: s.179). Taliban, ABD'nin gayrimeşru hükümeti olarak gördüğü Afgan hükümetinin temsilcileriyle müzakere etmeyi reddettiler (Thomas, 2018: s.29). Bu yüzden Afgan hükümeti ABD-Taliban müzakerelerinde doğrudan dahil olamadı. Afgan hükümeti bazı girişimlerde bulunsa da Taliban Afgan hükümetini istememe de kararlıydı. Trump yönetimi Afganistan'daki savaşın sonunun görünmediği için Afgan hükümetinin olmadığı bir müzakerenin olmaması kararını tamamen değiştirdi. İlk üst düzey ABD-Taliban görüşmesi Temmuz 2018'de Doha'da gerçekleşti (ALJAZEERA, 2019). Eylül 2018 tarihinde ABD dışişleri bakanı Mike Pompeo ABD'nin eski ABD büyükelçisi Zalmay Halilzad'ı Afganistan Uzlaşma Özel Temsilcisi olarak görevlendirdi (Sputnik Türkiye, 2018). Halilzad görevlendirildiğinden beri Afgan, Pakistan ve diğer bölgesel hükümetler ve Taliban temsilcileriyle kesintisiz bir dizi toplantı gerçekleştirdi (Thomas, 2018: s.30).

Ocak 2019'da Doha'da altı gün süren müzakerelerin ardından Halilzad, terörün bitirilmesi dair güvence ve geri çekilme konusunda bir uzlaşmaya varıldığını söyledi (Thomas, 2018: s.30). Halilzad ayrıca Taliban ve hükümetin yer aldığı siyasi çözüm ve ateşkes konusunda müzakerelerin başlayacağını söyledi (U.S. Embassy in Kabul, 2021). Nihayetinde Temmuz 2019'da 50 Afgan ve 17 Taliban temsilcisi arasında bir toplantı gerçekleşti. Taliban ile Afgan hükümet yetkililerinin de bulunduğu Afganlar arasında düzenlenen ve dönüm noktası niteliğindeki barış konferansında, savaşın sona ermesini hızlandırabilecek bir "barış yol haritası" üzerinde anlaşmaya varıldı (BBC, 2019). Yapılan açıklamada sivil kayıplara son verilmesi ve kadın haklarının "İslami bir çerçevede" korunması çağrısında bulunuldu (BBC, 2019). Müzakereler devam ederken Afgan hükümeti ve Afgan halkının kaygıları da devam ediyordu. Taliban yetkililerinin birbirinden çelişkili açıklamaları anlaşmaların ülkeyi belirsizliğe sürükleyeceği bir gerçektir. Yapılan hangi anlaşmanın hükümeti ve halkı Taliban yönetiminden koruyabilecekti? Elbette ABD hükümeti bundan daha ziyade en önemli hedefi yürüttüğü yirmi yıllık başarısızlığı başarılı bir şekilde çekilmeyle gölgelemektir.

ABD-Taliban arasındaki barış anlaşması 29 Şubat 2020 tarihinde Doha'da Zalmay Halilzad ve Taliban liderinin yardımcısı Molla Abdul Gani Baradar tarafından çok sayıda uluslararası gözlemci ve ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun eşliğinde imzalandı (BBC, 2020). Anlaşmanın gereği olarak Afgan hükümetinin Taliban ile önkoşulsuz ve daha çok gecikme yaşanmadan müzakerelere başlaması istendi (Tariq vd., 2020: s.291). ABD yönetimi, Taliban ile yapılan müzakerelerde Taliban'ın El- Kaide ve ABD'nin "terör örgütü" olarak nitelendirdiği diğer grupların Afganistan'daki eylemlerini durdurma güvencesi karşılığında ABD, 135 günlük bir süre içinde kuvvetlerini mevcut 13.000'den 8.600'e indirmeyi ve 14 ay içerisinde tüm güçlerini geri çekmeyi onayladı (Dadouch vd., 2020). Anlaşmanın diğer şartları arasında Afgan hükümeti ile Taliban arasında tutukluların takası ve Taliban'a yönelik yaptırımların Afgan içi görüşmelerin başlatılması karşılığında kaldırılacağı yer almaktaydı (Tariq vd., 2020: s.291). Anlaşmanın bazı hükümleri saklı bırakılmıştır. Taliban ile anlaşmanın yapılması Afganistan'da güvenlik endişelerini kaldırmamıştır. Barış müzakere sürecinden dolayı saldırılarına kısa bir ara veren Taliban, hükümeti ve sivil halkı hedef alan saldırılara yeniden başladı (Akram & Akbar, 2023: s.98). ABD'nin 2020 ve 2021 yılları arasında Taliban'a yönelik artan hava saldırıları ve operasyonlarına rağmen Afganistan'da şiddetin artması hız kesmeden devam etmiştir (Akram & Akbar, 2023: s.98). Taliban ise operasyonlara karşılık olarak Afgan hükümetine ve Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Güçleri'ne yönelik saldırılar başlatarak kontrol ettiği toprakları genişletmeye başladı (Ahmed, 2022).

Afganistan'daki siyasi durum başkanlık seçimlerinde Gani ve diğer aday Abdullah Abdullah arasında gerginlik dolayısıyla daha çok gerginleşti. Halilzad'ın iki aday arasında uzlaşma sağlama girişimlerine rağmen her ikisi de 9 Mart'ta kendi yemin törenlerini düzenlemişlerdir (Tariq vd., 2020: s.291). 23 Mart'ta ABD Dışişleri Bakanı Pompeo Afganistan'ı ziyaretinde her iki tarafla görüşme sağlamış ancak o da bir sonuç alamamıştır (Tariq vd., 2020: s.291). Afganistan'daki karmaşık siyasi durum ABD'nin çıkarlarını doğrudan etkilediği için ABD Afganistan'a 2020 için planlanan 1 milyar dolarlık ABD yardımını askıya alırken, 2021 için planlanan 1 milyar dolarlık mali yardımın da kesileceğini duyurdu (Tariq vd., 2020: s.292). Pompeo iki lider arasında uzlaşma sağlanırsa ABD'nin yardım kesintisini tekrardan düşüneceğini belirtti. ABD'nin mali kesintileri Gani ve Abdullah arasındaki sorunların çözümü için iyi bir teşvik oldu. Bunun üzerine 1 Mayıs 2020'de Abdullah ve Gani arasında ilerleme sağlandığı ve taraflar birçok konuda uzlaştılar (TOLONews, 2020). Yapılan uzlaşmaya göre Eşref Gani Cumhurbaşkanı, Abdullah Abdullah ise Ulusal Yüksek Uzlaşma Konseyi Başkanlığı görevine getirildi (Independent

Türkçe, 2020). 2021'in başlarında ABD ve koalisyon güçlerinin geri çekilmesini fırsat bilen Taliban, askeri operasyonlarını yoğunlaştırdı ve sivil kayıplardaki genel düşüşe rağmen kayıplarda yeniden artışa neden oldu (Akram & Akbar, 2023: s.99). Afganistan için bir diğer tehdit ise Irak ve Şam İslam Devleti önemli bir güvenlik tehdidi oluşturuyordu (Akram & Akbar, 2023: s.103). Örgüt, bölgesel nüfuzunu çeşitli doğu eyaletlerine genişletmiş, başkent Kabil'deki faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve intihar saldırıları yoluyla sivillere yönelik doğrudan saldırılar başlatmıştır (Akram & Akbar, 2023: s.103-104).

20 Ocak 2021'de Trump yerini Joe Biden'a bırakmıştır. ABD'deki liderlik değişimiyle birlikte Biden yönetimi, 11 Eylül'ün yirminci yıldönümüne kadar tamamen çekileceğini açıkladı. ABD birlikleri Temmuz-Ağustos 2021'de çekilirken, Taliban Afganistan'da daha fazla bölgeyi ele geçirerek saldırılarına başladı. Oldukça dikkat çekici bir şekilde Taliban saldırılar sırasında Afgan Ulusal Ordusu'nun büyük bir direnişiyle karşılaşmadı (Ahmed, 2022). Afganistan'daki durum hala çok karmaşıktı. Afganistan birçok güvenlik tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Taliban kırsal bölgeleri ele geçirerek diğer bölgelerde kontrolünü güçlendirdi. Mayıs-Haziran aylarında Taliban Afganistan'daki toplam 400 köyün 100'ünü ele geçirdi (Akram & Akbar, 2023: s.100). Temmuz ayında Taliban stratejik bir başarı kazandı. Afganistan'ın Tacikistan, İran ve Pakistan sınır kapılarının kontrolünü sağlayarak hükümetin gümrük gelirlerini ele geçirdi (Akram & Akbar, 2023: s.100).

6 Ağustos'ta Taliban ilk şehir merkezini kontrol ederek önemli bir zafer elde etti. Bu durum daha önce Taliban'ın ele geçirip kontrolünü sağlayamadığı büyük şehirlere karşı önemli bir adımdı. Doğuda Celalabat kuzeyde Mezar-ı Şerif'in ele geçirilmesinin ardından Taliban bütün büyük şehirlerde kontrolünü sağladı (BBC News Türkçe, 2021d). 22 Temmuz 2021 tarihinde ABD'nin kalan askerlerini ülkeden çekmesine yönelik söylentilerin çıkması üzerine Taliban Herat, Belhi ve 15 Ağustosta Kabil sınırlarına kadar ilerlemiştir (Dashti, 2021: s.202). Taliban, Kabil hükümetinin çökmesi ve cumhurbaşkanı Eşref Gani'nin yurt dışına kaçmasının ardından Afgan başkanlık sarayının kontrolünü ele geçirdi (Washington Post, 2021). Barış Konseyi başkanı Abdullah Abdullah ülkede kaldı ve Gani'nin ülkeden gittiği haberini doğruladı. Taliban, Afgan yönetimini ele geçirdiğinde cumhurbaşkanlık sarayından Afganistan'daki savaşın sona erdiğini ve tüm taraflarla müzakereye açık olduklarını açıklamıştır (Dashti, 2021: s.203). Binlerce kişi evlerini terk etti. Kimi başka şehirlere kimi de komşu ülkelere göç etti. ABD'de yönetimi Taliban'ın personellerin tahliye sürecine müdahale olmaması, tahliye için giden askerlerle çatışmaya girmemesi durumunda Taliban'ın başkentteki hakimiyeti hem dünyada hem de yerel halkın kabul görebileceğini

ifade etti (Bloomberght, 2021). Afgan hükümetinin ve Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Güçlerinin çökmesinden sonra NATO ve koalisyon ülkelerinden gelen askerlerin güvenli bir şekilde ayrılmasını sağlamaya odaklandı (NATO, 2022). Ağustos 2021’de koalisyon desteğiyle hava ikmaliyle Kabil Havaalanı’ndan 120.000’den fazla kişi tahliye edildi (NATO, 2022). Tahliye edilenlerin içinde NATO için çalışan 2.000 Afgan ve aileleri de vardı (NATO, 2022). Eylül ayından itibaren Taliban, önemli tarihi ve stratejik öneme sahip olan Pençşir eyaletinde Ulusal Direniş Cephesi güçlerini yenerek kontrolü sağlamıştır (BBC News Türkçe, 2021c).

Trump’ın Afganistan’dan çekilme fikrini destekleyen Başkan Biden Temsilciler Meclisi üyelerinin eleştirilerine maruz kaldı (Dashti, 2021: s.202). Tüm eleştirilere rağmen Joe Biden “Çekilmenin ABD için en iyi karar olduğunu” belirtti (BBC News Türkçe, 2021b). Eleştirilerle baskı altına alınan Biden bir nevi baskıyı azaltmak için ABD ve NATO ile iş birliği yapmış olan ve can güvenliğinin bulunmadığı Afganlı kişileri ülkeden çıkartmak için Afganistan’a 6.000 asker göndermiştir (Dashti, 2021: s.203). ABD’nin çekilmesinin ardından ülke tekrar Taliban yönetimine kaldı. Taliban yönetimi ülkede kısmi bir güvenlik sağlasa da şu an Afganistan’daki ekonomik sorunlar ülkeyi ileriki zamanlarda hangi duruma taşıyacağı muallakta kalmıştır.

Afganistan’ın gelecekte nasıl bir hale geleceği bazı öngörülere neden olabilir fakat 20 yıl süren ve sistemin en güçlü devleti olan ABD’nin başarısızlığı 21.yüzyılda unutulmayacak hadiselerden olmuştur. Bu başarısızlıkların birçok nedeni vardır. 2001’de başlayan operasyonların niteliği büyük ölçüde karşılık verme şeklindeydi ve 2001 müdahalesi Başkan Bush’un saldırılara hızlı bir şekilde karşılık verme isteğinden dolayı net, tutarlı ve uzun vadeli bir plandan yoksundu (Waldman, 2013: s.826). Savaşın ilk aşamalarında anlaşılması zor hedefler hakkında eyleme geçirilebilir istihbarat eksikliği vardı ve yerli Afgan müttefik güçlerinin Taliban cephe hatlarına yakın olmasından dolayı hatalı bombalamalarla hedef olması sürekli bir tehlike yarattı (Lambeth, 2001: s.17). Dahası, ABD'nin yerel müttefikleriyle iş birliği yapma fırsatı operasyonun en başından beri istismara açıktı. Hava gücü, sürekli kötü hava koşulları nedeniyle muhalif grupları güçlendirmek için Afganistan'a Özel Harekât Birliklerini yerleştirmekte geç kaldı (Lambeth, 2001: s.17).

Bonn Anlaşması ve Afganistan için yapılan planlar son derece merkezi, işlevsel, demokratik bir devletin çabucak kurulmasını öngörüyor ve toplumsal yapı dikkate alınmadan aşırı modernleşme hedefleri oluşturulmuştu (Waldman, 2013: s.826). Afganistan için yapılan planlar Afgan dinine, kültürüne, sosyal yaşamına uygun değildi. Bu yüzden

oluşturulan kurumların ve yeni sistemin başarılı olması mümkün olmadı. Uzun süreli ve yoğun savaş ve Afgan hükümetinin kötü ve eksik yönetiminden kaynaklanan acil ve önemli ihtiyaçlara rağmen başlangıçta devlet inşası ve yeniden yapılanmaya sadece sınırlı kaynak ayrılmıştır (Whitlock, 2019). 2000'li yılların ortalarına gelindiğinde ABD yardımları önemli gelişmeler sağlamıştı ancak bu yardımların çoğunun nereye gittiği ve kimin ne için kullandığı belirsizdi. Yardımların uygunsuz, etkisiz, savurgan ya da yerel güç sahipleri tarafından savurganca kullanılmış asıl sahiplerine erişememiştir (Waldman, 2013: s.826-827). Yapılan yardımlar yerel halk ile ilişkilerin geliştirilmesinde bir etkiye sahip olamamıştır çünkü daha çok yandaşlara ve yerel müttefiklerine gitmiştir. Daha sonra mali kaynakların önemli ölçüde genişlemesi istemeden de olsa yolsuzluğu artırdı, suç ve şehir ağlarını güçlendirdi ve hatta isyancıları bile dolaylı yoldan finanse etti (Suhrke, 2006: s.2).

ABD, birçoğu yerel Afganlar tarafından sevilmeyen savaş ağaları ve bölgesel diktatörlerle ilişkiler kurup birlikte çalıştı ve farkında olmadan yozlaşmış, istikrarsız ve güvensiz bir hükümetin oluşmasına katkıda bulundu (Rashid, 2012: s.127). Taliban işgale karşı savaşılmaya karar verdiğinde ülkede dışlanmış gruplardan, kabilelerden hükümetin suistimal ettikleri, yabancı güçlerin kötü muamele mağdurları, işsizler ve afyon hashhaş yetiştiricileri tarafından destek gördü (Gopal, 2010: s.5). Taliban bölünen Afgan toplumunda taraf bulmayı iyi şekilde yönetirken ABD ve koalisyon güçlerinin davranışları toplumdan soyutlanmasına neden oldu. İşgalin Afganistan'ın güneyini harap ettiğinde Taliban buradaki Peştun grubundan büyük destek aldı (Gopal, 2010: s.10). Ülke farklı etnik gruplar ve Taliban destekçisi ve işgal kuvveti destekçileri olarak birçok parçaya ayrıldı. ABD ve müttefiklerinin her gruba hitap edeceği bir politikası yoktu. ABD'li yetkililer El Kaide'ye diz çöktürmek uğruna Taliban'ın üzerine çok düşmediler ve Taliban'ın yeniden canlanmasını öngöremediler. Çatışmayı sürdüren bölgesel dinamikleri, özellikle de Pakistan'ın Afgan Taliban'ına sağladığı sığınak ve desteği engellemek için etkili adımlar atılmadı (Aikins, 2012).

ABD'nin hedefleri Taliban'ın boyun eğdirilmesini içerecek şekilde genişledi ve bu da büyük ek maliyetler gerektirdi (Waldman,2013: s.827). ABD, Taliban'ı Afganistan'ın geleceğinden görmediği için çözüm konularında Taliban'a yer verilmedi. Taliban'a yönelik dışlayıcı politika Taliban'ın ayaklanmasının bir nedeni olduğu söylenebilir (Demir, 2021: s.131). ABD ve koalisyon operasyonları işgalci, haksız veya aşırı güç kullanımı olarak görülüyordu. Halkın ABD'yi yabancı güç olarak algılaması ve savaşın uzadıkça uzaması halkın çoğunluğunun desteğini alamamalarına neden oldu. 2009-2010'da ABD güçleri Taliban'ın güçlenmesini durdurmak için yeni bir strateji olan 'dalgalanma' planını uyguladı

(Waldman, 2013: s.828). Ancak Pakistan'da önemli eğitim, operasyon ve lojistik üslerini de de içeren isyancı sığınaklarının varlığı göz önüne alındığında Taliban sadece bu dalgalanmadan sağ çıkmakla kalmadı, daha da güçlenerek çıktı (Dorronsoro, 2009). ABD ve NATO uzun süren savaşta odağını güvenlik temelli sorunlara çevirmiştir. Bu da Afganistan'da istikrarın oluşturulması önündeki engellerden birini oluştururken ABD ve müttefiklerine karşı isyanın artmasına, Taliban saflarına katılma oranında artış yaşanmasına, Taliban'ın ilerleyişinin hızlanmasına neden oldu (Dashti, 2021: s.201).

ABD'nin Taliban, Afgan hükümeti ya da bölgesel aktörlerle ilgili etkili ve sonuç odaklı bir siyasi stratejisi yoktu (Waldman,2013: s.828). Karzai'nin cumhurbaşkanlığı sürecinden itibaren Taliban ile barış görüşmelerinin sürdürülmesini istemiş olsa da Karzai'nin yetkilerini paylaşmama isteği ve Taliban'ın tüm yabancı güçlerin çekilmesi şartını getirmesi ABD'yi Afganistan'da isteksizce kalmasına neden oldu. Bush yönetiminin Taliban ile müzakereleri yasaklaması savaşa barışçıl bir çözüm getirilmesini engelledi. ABD'li yetkililerin Afganistan ve Taliban hakkındaki bilgileri kısıtlıydı. Bu da nerede ve kime karşı savaştıkları konusunda hep bir belirsizlik yarattı. Diplomatik personelin sık sık rotasyona tabi tutulması bölgeyi ve halkı tanımayı engelliyordu (Waldman, 2013: s.842). Bu durum yerel dil becerilerine sahip diplomat eksikliği, bilgi edinmek, iletişim sağlamak ve nüfuz genişletmek için gerekli olan uzun vadeli ilişkilerin oluşturulmasındaki önemli engellerdendi (Waldman, 2013: s.829). Bilgi edinme, riskten kaçınma nedeniyle engellenmekte, bu da hareketi ciddi şekilde kısıtlayarak ABD ve müttefikleri ile yerel halkın arasında kopukluk yaratmıştır (Waldman, 2013: s.842).

İstihbarat aktörlerinin, bağlamın ve dinamiklerin çok boyutlu olmaktan ziyade acil operasyonel ihtiyaçları karşılamaya yönelikti (Waldman, 2013: s.830). Afganistan'da Taliban'ın sığınaklarının bulunduğu dağlık alanlarda istihbarat çalışması yapmak oldukça zordu. Bazı istihbarat bilgilerinin öngöründen ibaret olması operasyonlar sırasında büyük felaketlerden kıl payı kurtulmalarına neden olmuştur. Karar vericilerin ısrarla politikalarının başarısızlığını görmezden gelip durumun gerekliliklerine göre yeni politika oluşturmada isteksiz davrandılar. ABD ve müttefiklerinin askeri komutanları ve stratejistleri, Taliban ve diğer örgütlerin uzun vadeli stratejik planlarını kavrayamadılar ve düşmanlarının bu planları şekillendirmesini engelleme konusunda başarısız oldular (Kumar, 2013: s.58). Özellikle kadın ve çocuklar olmak üzere artan sivil kayıplar, Afgan halkının gözünde Taliban'ın işgalcilere karşı verdiği mücadeleyi meşrulaştırmaktadır (Kumar, 2013: s.59). Halkın yozlaşmış ve başarısız Karzai liderliğindeki hükümete karşı hoşnutsuzluğundan ve ülkelerini

işgal eden yabancı bir işgalci güce karşı güçlü duygularından yararlanan Taliban komutanları, düşmanları için kuşatma oluşturdu (Kumar, 2013: s.59)

Aynı dönem Irak işgalinin başlamasıyla Başkan Bush'un bütün dikkati ve önceliği buraya kaymıştır. Bu süreç Taliban'ın toplanmasına ve güçlenmesine neden oldu. Yüksek bir hedefleme oranı, Taliban için daha fazla üye yarattı ve ABD'nin müzakereleri açık bir şekilde reddetmesi olarak kabul edildiğinde, bir çözüm umutlarını geri çekti. Afganistan'ın tarihi aşırı basitleştirildi ve algılanan dersler yanlış anlaşıldı ya da tutarsızca uygulandı. Vietnam Savaşı gibi ABD'nin kendi askeri tarihinden alınan dersler göz ardı edildi. Irak'ta kullanılan askeri stratejiler Afganistan'da uygulanmak istedi ve sonuç başarısız oldu. El-Kaide liderliğinin Pakistan'a taşındığı ve Taliban'ın El-Kaide'den büyük ölçüde ayrı olduğu ve diğer grubun ideolojisini paylaşmadığı bilindikten çok sonra bile bu bir amaç olarak kaldı. ABD, ordusuna ve gücüne çok güvendiği için Taliban'ı küçümsemiştir. Hava gücü elbette üstünlük sağlamıştır fakat Taliban'ın gerilla taktikleri ve gizlendikleri sığınaklar hava gücünün etkisini kırmıştır. ABD'li yetkililer operasyonel başarısızlıklara rağmen kara kuvvetlerinde uzun bir süre artış sağlamadı. Taliban'ın coğrafya hakimiyeti, ABD ve müttefiklerinin hareket kabiliyetini kısıtlıyordu. Afganistan coğrafyası hakkında ayrıntılı bilgiye ve iyi koordine edilmiş casus ve ajan ağına sahip olarak, hızlı hareket edebildiler (Kumar, 2013: s.59). Hazırlıksız olduğu düşündükleri işgalci kuvvetlere saldırdılar ve beklemedikleri anda ortaya çıktılar (Kumar, 2013:s.59). ABD ve müttefikleri isyancıların bu taktiklerine ve stratejilerini hazır değildi.

İsyana karşı başarısızlıkların nedeni yalnızca sınırlı askeri şartlar ya da yetersiz sivil-asker, koalisyon-Afgan koordinasyon eksikliği değildi. İki temel stratejik yanlış vardı: operasyonları yönetenler isyancıların uğruna savaştıkları davaları için halkın desteğinden yararlanma kabiliyetlerini hafife aldılar, bunun önünü kesemediler ve koalisyonun görevi devretmek için eğittiği ulusal güçlerin yetersiz ve yanlış yerlerde konuşlanmasıydı (Honig & Kăihkő, 2023: s.995) ABD'nin operasyonlarındaki başarısına rağmen çok sayıda eski Taliban militanının köylerine ve kasabalarına geri dönmüş bu da potansiyel olarak Taliban sonrası hükümete karşı ayaklanabilecek büyük bir eski militan tehlikesi yaratmıştır (Lansford, 2011: s.48). ABD orduları bilindik operasyonel kalıplara geri dönmeye başladı ve zamanla yönetim ve kalkınma operasyon hatlarını terk ettiler. Her ne kadar 2009'da kontrgerillaya dönüşten söz edilse de askerler sadece rolleri ve neleri etkileyebilecekleri konusunda değil aynı zamanda karşı karşıya kaldıkları sorunun doğası konusunda da dar bir görüşe sahiptiler (Honig & Kăihkő, 2023: s.993). Koalisyon güçleri Taliban'dan temizledikleri bölgelerde güvenliği tam anlamıyla sağlanmadan farklı bölgelere

yönlenmişler ve bu da Taliban bu yerleri kısa sürede yeniden kontrol etmesine neden olmuştur (Hurmi, 2010: s.69).

4.1.3. İşgal Sonrası Genel Durum

Bu bölüm işgalin her iki devlet üzerinde yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler incelenecektir. Böylece, işgalin hem işgal eden hem de işgale uğrayan devlet üzerindeki etkisinin anlaşılması amaçlanmıştır.

4.1.3.1. İşgalin ABD üzerindeki Etkileri

ABD yaklaşık 2.400 askerinin yaşamını kaybettiği ve tarihindeki en uzun savaşta hedeflediği başarıyı elde edemediği Afganistan'dan çekilmiştir (Nogayeva, 2021: s.148). ABD ve NATO yirmi yıl süren işgalin ardından kendinden daha güçsüz bir grup militanın stratejik planlarına yenildiğinde başarısızlığını eski SSCB gibi örtmek için başarılı bir çekilme için çaba saf etmiştir. 11 Eylül saldırıları ABD'nin süper güç pozisyonunu dünyanın başka bir yerinden gelen devlet dışı bir aktör tarafından zedelenebileceğini bütün dünyaya göstermiştir (Kıyıcı, 2021: s.39). Bu durum ABD'nin Sovyetlerin dağılmasından sonra elde ettiği bütün gücün ve tek kutuplu sistemdeki yerinin tehlikeye girmesine neden oldu. Bu nedenle Afganistan ABD'nin kontrol etmesi gereken bir tehdit olarak dış politika kararlarında ve yeni güvenlik stratejilerinin temelini oluşturmuştur (Kıyıcı, 2021: s.39). ABD bu çerçevede ortada mevcut saldırı yokken potansiyel tehditlerin var olma ihtimaline karşı önleyici olarak tepki gösterilmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Irak müdahalesi 11 Eylül saldırıları sonrası önleyici saldırı politikasının ilk sonucudur. ABD yeni güvenlik anlayışındaki potansiyel tehditleri hızlıca ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu tehditlerle müzakere edilemez ve bir konuda anlaşılamazdı. Çünkü ABD hegemonyasına tehdit olabilecek bütün unsurların kaldırılması öncelikliydi. ABD, küresel terör ve bu terörle savaşmak için uluslararası toplumla yakından ilişkiler kurmuştur.

İşgal ABD'nin dış politikasını şekillendirdi. Afganistan'daki askeri varlığı ve politikaları, ABD'nin Orta Doğu ve Asya'daki diğer ülkelerle ilişkilerini etkiledi. Terörle mücadele çerçevesinde birçok bölgede askeri müdahaleler gerçekleştirirken bu bölgelerdeki diğer devletlerle iş birliği içine girdi. Afganistan işgali sırasında Orta Asya devletleri önemli bir konumda yer alıyordu. Özellikle Pakistan'ın, Afganistan'daki işgaldeki rolü büyüktür. ABD, bu ülkeye milyarlarca para aktarmıştır. Diğer Orta Asya devletleri de askeri müdahale için kullanıldı. Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan gibi devletlerin hava sahalarından yararlanılmış ve bu ülkelere asker konuşlandırılmıştı (Maynes, 2003: s.122). Bu ülkelere

önceki yıllara oranla 2002 mali yılı içinde 580 milyon dolar tutarında yardımlar yapıldı (Maynes, 2003: s.122). İşgal, ABD'nin askeri harcamalarını artırdı ve bütçe üzerinde baskı oluşturdu. İşgalin uzun sürmesi ve maliyetleri, ABD ekonomisine de yük getirdi. ABD işgalden çekilme dönemine kadar Afganistan'da yeniden yapılan çalışmalarını uygulamak için 145 milyar dolar, Afganistan ulusal güçlerinin eğitimi için 83 milyar dolar ayrıca Afganistan ordusuna 76 bin araç, 600 bin silah, 163 bin telekomünikasyon malzemesi, 208 hava aracı verildi (Anadolu Ajansı, 2021). Ayrıca, işgal sırasında yaşanan olaylar ve kararlar, ABD toplumunda da tartışmalara neden oldu ve farklı görüşleri beraberinde getirdi. ABD ve koalisyon güçlerinin Afganistan'da sivillere yönelik bazı kötü tutumları bütün dünyadan tepki almış ve prestijini kötü etkilemiştir.

4.1.3.2. İşgalin Afganistan Üzerindeki Etkileri

İşgalin başlamasından sonra ABD ülkede güvenliğin ve istikrarın sağlanması için bir dizi mali yardımda bulundu. Bu nedenle işgal döneminden başlayarak Afganistan ekonomisinde kısmi bir düzelme vardır. Ülkenin ulaşım ağlarına genel bir yatırım yapılmış ve birçok iyileştirme yaşanmıştır. Tarım sektöründe büyüme, kamu hizmetleri, finans, ulaştırma, eğitim konularında ilerleme yaşanmıştır (Arslan, 2016: s.51). Ülkede mevcut hükümet istikrarı sağlayamamıştır. Bunun için istikrarın önündeki en büyük engel savaş ağalarıdır. Bunlar ekonomik gücü elinde bulundurun ve siyasi tekeli elinde bulunduran kişilerdir (Arslan, 2016: s.51). Uzun süreli savaştan dolayı ülkede endüstriler yok denecek kadar az kalmıştır. Afganistan'daki mevcut hükümetin zayıf olduğu ve iktidarda kalmak için savaş ağalarının desteğine bağımlı olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Savunma, içişleri, maliye ve birçok kurumda dahil olmak üzere birçok önemli bakanlık ya savaş ağaları ya da onların vasileri tarafından kontrol edildi (Arslan, 2016: s.52) İşgalin ilk yıllarında uyuşturucu üretimi ve ticari bir araç olarak kullanılması uzun bir süre engellenmeye çalışılmış hatta uyuşturucu üretim merkezi olarak görülen birçok bölgeye operasyonlar düzenlenmiştir. İşgalci güçler daha sonra bunun önünü alamamış ve Afganistan'da uyuşturucu üretimi hızla büyümüştür (Kermani, 2020).

Taliban iktidarı tekrardan geri aldığı anda ise uyuşturucu ile ilgili kesin adımlar attı. Buna göre Afyon ekimi yasaklandı, yasağı dinlemeyenlerin tarlalarının tahrip edileceği, şeriat kanunlarına göre cezalandırılacağı söylenmiştir (BBC News Türkçe, 2023). ABD ülkeden çekildikten sonra Afganistan'a çok az ilgi göstermiştir. Ülkeyi yeniden yapılandırma ile ilgilenmekten ziyade savaş ağası gibi unsurları terörle mücadelede stratejik yerlerde kullanış bu da yerel halkın barış konusunda umutsuzluğunu artırmıştır (Wardak,

2004: s.4). Taliban dönemi eğitim sistemi neredeyse yok denecek kadar azdı. Özellikle kadınların okumasına yasak getirildi. İşgalin ilk yılında ülkede eğitim alan yalnızca bir milyon erkek öğrenci vardı (Köçer, 2019: s.373). 2012 yılında ise okullarda ortalama 2,9 milyonu kız öğrenci, 7,8 milyon kayıtlı öğrenci bulunmaktadır (Köçer, 2019: s.373). Eğitimde düzenlemeler, nitelikli insan gücü yaratmak yapılanma konusunda üzerinde durulan faktörlerdendir (Köçer, 2019: s.373). Ülkeye birçok danışman getirilmiş, kızların eğitimi için okullar açılmış, yurt dışına eğitim amaçlı öğrenci gönderilmiştir (Arslan, 2016: s.331). Elbette bu çabalar yeterli olmamış bugün gelinen noktada okuma-yazma oranları oldukça düşüktür. Bunun nedeni ise erken evlilik, kadın öğretmen eksikliği, kızlar için olan okulların kısıtlı olması eğitimde kızların rolünü olumsuz etkilemiştir (Khan & Tidman, 2023: s.153).

Savaş sırasında ülkeye o kadar çok bomba atıldı ki bombalar tarlaları, sulama sistemini ve hayvancılığı yok olmasında etkili olmuştur (Arslan: s.58). Savaş insanların tarımı ve geçim kaynaklarını olumsuz etkilediği için çok uzun süre tarlalarından uzak durmak zorunda kaldılar. Bu da nüfusun çoğunluğunun beslenmeden dolayı sağlıklı bir yaşam sürmelerine engel olmuştur. Savaşın en büyük sorunlarından biri ise kitlesel göç olmuştur. Yıllar süren savaş ve gelişmemişlik ülkeyi ekonomik ve sosyal yolsuzluğa itmiştir. Afgan rejiminin işsizlik ve yoksullukla ilgili eksiklikleri ve Taliban'ın ilerlemesinin durdurulamaması göç oranını artırmıştır (Dashti, 2021: s.201). İnsanlar hem ülke içinde yer değiştirmiş hem de ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla yer değiştirenlerin barınma, giyinme, sağlık, yemek gibi birçok sorunu ortaya çıkmıştır.

Afganistan halkının yeni bir anayasa, özgür ve adil seçimler, bağımsız yargı, merkezi olarak kontrol edilen güvenlik sektörü çağrısında bulunan 2001 Bonn Anlaşması'nı coşkuyla kabul ettiğini ve kadınların, dini grupların ve ülkedeki farklı etnik grupların haklarını korumaya yönelik bir taahhüt niteliğindeydi (Wardak, 2004: s.4). Fakat toplumsal yapının kavranmadan yapılan bu anlaşma da amaçlandığı gibi uygulanmaya fırsat bulamamıştır. Taliban dönemi hariç Afganistan yakın tarihi boyunca modernleşme çabaları içerisinde olmuştur. Taliban iktidardan çekildikten sonra modern bir devlet oluşturmak için demokratikleşme faaliyetlerinin bir parçası olarak siyasi partilerin kurulması öngörülmüştür (Arslan, 2016: s.57). Ancak ülkenin çok etnik gruplu yapısına rağmen Peştun grubun yönetimden uzaklaştırılması demokratikleşme sürecinin etkinliğini kırmıştır (Arslan, 2016: s.58). ABD'nin 20 yıllık işgalinin başarısızlıkla sonuçlanmasının en büyük bedelini siviller ödemiştir. 20 yıl devam eden savaşta ortalama 70.000 polis ve Afgan ulusal güçlerinin de olduğu 240.000 kişi öldürülmüş ve yüz binlerce insan savaş dolayısıyla açlık, hastalık,

yaralanmalar dahil mağdur olmuştur (Dashti, 2021: s.202). Ayrıca Afganistan'da savaş sırasında birçok sivilin ABD askerleri tarafından kasten öldürölme olayları da mevcuttur (Boone, 2011). Kendilerine 'ölüm timi' diyen işgal kuvveti askerlerinin çektiği 'ganimet' fotoğrafları, askerlerin öldürdükleri insanlarla fotoğraflamalar yaptığını göstermiştir (Boone, 2011). Afganistan'ın çeşitli bölgelerinden gelen medya raporlarında ayrıca masum sivillerin ABD veya NATO/ISAF birlikleri tarafından öldürölldüğü vakaların çoğunda örtbas edilmeye çalışıldığını ortaya koymuştur (Eurasia Review, 2011). Bunlar Afganistan toplumunun yabancı güçlere karşı düşmanlığın temelini oluşturan güçlü nedenlerdir.

Bu sorunlar dışında ABD dış politikasının Afganlar üzerinde olumlu etkileri de olmuştur. 2008 yılında yapılan bir kamuoyu yoklamasında Afganların ölkelerinin geleceği konusunda hala iyimser olduklarını ve yüzde 71'inin ABD varlığını onayladığını göstermiştir (Jones, 2008, s.8). Yüzde 76'lık bir kesim Taliban'ın devrilmesinin "iyi bir şey" olduğunu düşünüyordu ki bu oranlar Taliban'ın iktidarda kaldığı sürece uyguladığı politikaların sonucuydu (Jones, 2008: s.8). Ekonomi işgalin ilk üç yılında ortalama yüzde 10 büyüyordu, enflasyon ortalama yüzde 8,5 civarındaydı ve ilkokula kayıt oranı artmıştır (Jones, 2008: s.2). Düzene sokulması gereken birçok şey vardı ama ölkenin içinde bulunduğu sürekli çatışmalar ve yolsuzluklar ilerlemenin önündeki önemli engellerden biriydi. Ekonomik faaliyetlerin ilerlemesi Afganistan'ın barış ve istikrarı için çok önemlidir. ABD hükümeti 2002 mali yılından bu yana Afganistan'a 137 milyar dolar yardımda bulunmuş, bunun yaklaşık %63'ü güvenlik işlerine, %26'sı kalkınma kaynaklı işlerinde, kalan %11'i ise sivil operasyonlara ve insani yardıma ayrılmıştır (Tariq vd., 2020: s.292). Sivil yardım için yapılan yatırımların çoğunun yerine ulaşmadığını söylemek mümkündür. Bu yardımlar özellikle de 2019 yılında önemli bir düşüşe neden olmuştur (Tariq vd., 2020: s.292). Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Gani ve Abdullah'ın arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden yapılan yardımların kesilmesine ve gelecekteki yardım planlarının durdurulmasına neden oldu. Geline son noktada ekonomi uzun savaş ortamında yıpranmıştır. Yapılan ekonomik yardım ve yatırımların etkili, yerinde ve denetlenmemiş olması büyük oranda hasar görmüş ölkeyi dünyanın en geri kalmış ölkelerinden biri haline getirmiştir (Köçer, 2019: s.375).

BÖLÜM V

5.SSCB VE ABD İŞGALLERİNİN MUKAYESESİ

Bu bölümde Afganistan üzerinde gerçekleştirilen işgallerin karşılaştırması yapılacaktır. Böylece her iki devletin Afganistan konusunda izlediği politikaların farklılıkları, liderlerin strateji ve işgali yönetme konusundaki farklılıkları, işgal dönemlerinin farklı olmasının işgali nasıl etkilediğini bunun da işgalin sonucuna nasıl yansıdığı karşılaştırma yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

5.1. SSCB ve ABD'nin Afganistan Politikasının Karşılaştırılması

Sovyetler Birliği'nin Afganistan ilişkileri 19. yüzyıl Britanya ile mücadelesine kadar dayanmaktadır. Afganistan Sovyetler Birliği'nin güney sınır komşusu, Hint alt kıtasına ve Orta Doğu'ya açılan kapıydı. Bu yüzden Britanya ile Sovyetlerin Hint alt kıtasına erişim konusundaki çekişmesinde SSCB tarafından tampon devlet olarak kullanıldı. Afganistan 19. yüzyıl boyunca Britanya baskısı altında kaldığı için tek alternatif müttefiki SSCB olmuştur. ABD'nin aksine SSCB, Afganistan ilişkileri daha köklü ve stratejik öneme sahipti. Bu yüzden 1919 yılında Amanullah Han iktidara geldiğinde SSCB ile ilişkileri geliştirme isteğini Sovyetler Birliği olumlu karşılamıştır. Çünkü SSCB'nin Afganistan ile yakın coğrafyada bulunmasından dolayı stratejik bir önem arz ediyordu. SSCB bu dönemde Afganistan'ı komünist devrimi Orta Asya'ya ve Hint alt kıtasına yaymak için bir basamak olarak kullanıyordu (Borer, 1988: s.30). Komünist ideolojiye aykırı olsa da Afganistan'daki krallık rejimine karışmıyor, ülkenin iç meselelerinden uzak duruyordu. SSCB-Afganistan ilişkileri duraksama yaşasa da SSCB'nin dağılmasına kadar bir kopma yaşanmamıştır. Afganistan ve SSCB arasında imzalanan ve sürekli tekrar eden Dostluk Anlaşmaları yapılarak ilişkiler daha da pekiştirilmiştir. 1924'te Afganistan'da başlayan ayaklanmalara dost SSCB'nin yardımı da bu çerçevede gerçekleşmiştir. Afganistan'ın istikrarı için çaba sarf etmiştir. 1933'te Stalinist SSCB'nin “tek ülkede sosyalizmi inşa etmeye” yönelmesi ilişkilerde bir duraksama döneminin yaşanmasına neden olsa da tamamıyla bir kopuş yaşanmamıştır (Borer, 1988: s.36).

Dönemin en büyük gelişmelerinden biri olan İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde SSCB yayılan Alman tehlikesine karşı Afganistan ile ilgilenmemiştir. Yalnız kalan Afganistan, Almanya ile yakın ilişkiler içine girdiğinde SSCB-Afgan ilişkileri gerginleşmiştir (Sivrioğlu, 2020: s.65). 1943-1953 yılları arasında yeni dünya meseleleri Sovyetlerin ilgisini başka konulara kaydırmıştır. Andrei Zhdanov'un 1947 yılında yaptığı bir konuşmada SSCB'nin politikası iki kutup tezine göre şekillenmiştir. (Borer, 1988: s.42).

Soğuk Savaş'ın galip devletlerinden olan SSCB, komünizmi yaymak ve Doğu Bloku'nun nüfuzunu artırmak için harekete başlamıştır. Afganistan bu dönem Sovyetlerin Üçüncü Dünya'ya yönelik bir rol modeli olmuştur (Borer, 1988: s.44). Bu dönem Afganistan'ın en büyük sorunu Pakistan'dı fakat bu konuda yardım istediği ülke ise ABD oldu. ABD ise bu anlaşmazlıkta Pakistan'ı stratejik öneme sahip bir ülke olarak gördüğü için Pakistan'ı destekledi. Afganistan umduğunu bulamadığında SSCB ile ilişkileri geliştirme yoluna gitti. SSCB, Pakistan konusunda Afganistan'ı her konuda desteklemiştir. SSCB için Afganistan stratejik önemin yanında ideolojik bir öneme de sahipti. SSCB'nin Pakistan konusundaki desteği Afganistan'da komünizmin bir taban bulmasına hatta siyasallaşmasına neden oldu. Başkan Davud'un SSCB ile yakın ilişkileri dikkat çekiciydi. SSCB'nin uluslararası sistemdeki birçok tutumunu desteklemiştir. 1973'de Afganistan'da yapılan darbeyle monarşinin yerini cumhuriyet aldı. Yeni Afganistan Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan ise SSCB oldu (Saikal, 2004: s.266).

SSCB, Afganistan'daki gelişmeleri yakında takip ediyor ve hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Afgan askerlerin SSCB'de eğitim görmesi, Afganistan'a büyük yatırımlar yapması ve mali destek vererek Afganistan'da nüfuzunu yayarak komünizmin temellerini oluşturmaya çalışıyordu. Oysaki Afganistan halkı sosyalizmin ateist ilkelerinden ABD'nin kapitalizmine daha sıcak bakıyordu. Fakat ABD'nin Afganistan ile herhangi bir ideolojik çıkarı olmadığı için Afganistan'ı sosyalizmin kucağına sürüklenmesine göz yummuştur. 1970'lerin sonuna gelindiğinde Davud'un dış politikasındaki yeni açılımları bir darbe ile son buldu. Saur Devrimi'nin ardından ülke SSCB yanlısı bir hükümete bırakılmış ve ülkede isyanlar baş göstermiştir. SSCB, Afganistan'da yaşanan durumlarda askeri bir müdahale taraftarı değildi. Fakat Afgan hükümetinin yardım çağrıları ve bazı güvenlik kaygıları SSCB'yi Afganistan'ı işgal etmek zorunda bıraktı. İşgal sırasında SSCB'nin Afganistan politikası hükümetin istikrarını ve güvenliğini sağlamaktı. SSCB, Afganistan'da bir girdaba girdiğini fark ettiğinde çok geç olmuştu. İşgal boyunca tutarlı bir politika izlenemedi. Politik başarısızlıklar SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesine neden oldu. SSCB 1989'da Afganistan'dan çekildikten sonra bile Afganistan'daki hükümeti korumak ve istikrarı sağlamak adına politikalar geliştirmeye devam etmiştir. 1991 yılında uzun süredir SSCB'nin ekonomik ve iç sorunlarından dolayı ülke dağılma sürecine girmiştir. Bu yüzden yeni bir devlet yeni sistemi uygulayabilmek adına kendisi için politika üretirken Afganistan ile ilişkiler uzun bir süre durmuştur. Afganistan, SSCB'nin dağılmasından sonra işgal boyunca radikal dinci örgütleri destekleyen ABD'nin ilgi odağı olmayı başarmıştır.

ABD'nin Afganistan politikası genellikle uzak coğrafya olması, Afganistan ile ideolojik, ekonomik, sosyal bir çıkarının olmaması ve bir döneme kadar stratejik önem arz etmediği için ilgisizlik çerçevesinde gelişti. ABD'nin genel dış politikasının da Afganistan politikasını etkilemiştir. Afganistan'ın bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda ABD Afganistan ile ilişki geliştirme konusunda isteksizdi. Çünkü Afganistan henüz ABD'nin çıkar alanı içerisine girmiyordu. SSCB'nin aksine Afganistan ile ne bir sınırı ne bir sorunu ne de bir yararı vardı. Afganistan ile ilişkiler 1937'de sınırlı bir şekilde gelişmeye başladığında bile ABD hala Afganistan konusunda gönülsüzdü. Afganistan ise Britanya, SSCB, Hindistan eksenindeki çıkmazdan kurtularak yeni dostane ilişkiler kurma peşindeydi. Afganistan'a yeni bir boyut kazandıracağını düşündüğü ABD ile oldukça ısrarlı davranılmıştır. Hatta Afgan hükümeti ABD'ye birçok imtiyaz vermesine rağmen sosyalizmin nüfuzu altındaki bir ülkenin üçüncü bir devletle ilişki kurmasına karşı çıkmış ve ilişkileri engellemek için uğraşmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yeni tehditler altında kalan Afganistan savaşın ilk yıllarında Almanya ile ilişkiler kurmuş ve hatta bu dönem Alman nüfuzu SSCB'nin nüfuzunu geçecek kadar artmıştır. Ancak Afganistan'ın tehdit algısı değiştiğinden savaş süresince tarafsız kalmayı tercih etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın kazanan devletlerinden biri olan ABD, savaş sonrası izolasyon politikasını değiştirmiş ve dünya meselelerinde siyasi görevini müdahalecilik politikası üzerinden çevrelemeye çalışmıştır (Jabeen vd., 2010: s.145). Bu çerçevede ABD'nin ilk diplomatik misyonu 1942'de Kabil'de açıldı. ABD bu dönem Afganistan'da birtakım girişimlerde bulunmak istedi ama SSCB herhangi bir ABD'linin değil ülkesinde kontrolü altındaki ülkede bile bulunmasına karşıydı. Kısmi ekonomik yardımlar devam ederken Afganistan büyük bir afyon üreticisiydi ve ABD, afyonu yalnızca tıpta ve bilimsel amaçlarla kullanması gerekliliği konusunda Afganistan'a baskı yapmıştır (Jabeen vd., 2010: s.146). Çünkü ABD'nin uyuşturucu yasaklama politikasına aykırı olan afyon, ABD'li uyuşturucu baronları tarafından Afganlı satıcılarla yapılan iş birliği neticesinde tedarik edilmesi bu yasağı deliyordu (Jabeen vd., 2010: s.146). Afgan hükümeti ABD'nin isteğini kabul etmekte gecikmedi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilişkiler normal seviyede devam etti. ABD, Afganistan için ikame bir devlet haline geldi. Bu dönemde yavaş yavaş gelişen ABD'nin Orta Doğu politikası için Afganistan önem kazanmaya başladı.

ABD'nin Soğuk Savaş politikası Sovyetler Birliği'nin Avrupa ve Asya'ya ilerleyişini durdurmaktı. Afganistan'ın SSCB sınırında olması ABD için stratejik bir önem arz etmediği halde ekonomik yardımda bulunmaya devam etti. Soğuk Savaş blok yarışları hızlandıkça

ABD'nin Afganistan'a ilgisi artıyordu. SSCB, Afganistan ile yakın ilişkide olmasına rağmen tam olarak Afgan rejiminin değişimine ya da hükümeti etkilemede önemli bir başarı elde etmemişti. Bunu yavaş yavaş ve çok çeşitli yatırımlarla yaparak başarmaya çalışıyordu. Bu da ABD'nin SSCB'nin yayılmacı politikası sonucu Afganistan'da nüfuzunu kuvvetlendirdikten sonra Arap Denizi'ne inebileceğini endişelerini ortaya çıkarıyordu. Ancak ABD, Afgan hükümetinin ısrarlarına rağmen silahlandırılmasından yana değildi. Hayal kırıklığına uğrayan Afganistan, SSCB ile yakınlaşmaktan başka çare bulamamıştır. Bu dönem bağımsızlığını kazanan Pakistan, ABD için Afganistan'dan daha önemli stratejik öneme sahipti. Bu yüzden Afganistan-Pakistan arasındaki sorunlarda Pakistan'ı desteklemiş, Afganistan'ın yardım taleplerini olumsuz karşılamıştır. Afganistan'ın SSCB'den başka çaresi kalmamıştır. SSCB, ABD'nin aksine Afganistan'la yakından ilgileniyordu. Kore Savaşı'nın başlaması ABD'nin bölge ile ilgili endişesinin artmasına neden oldu. Asya'da daha saldırgan bir SSCB yayılmacılığı göreceğinden endişeliydi. Bu yüzden Afganistan-Pakistan arasındaki ilişkilerin diplomatik yollarla çözülmesi taraftarıydı. ABD Afganistan'ın Doğu Bloku'na girebileceği tehlikesini öngöremedi.

1953 yılında ABD'nin yeni dışişleri bakanı John Foster Dulles, SSCB yayılmacılığına karşı ABD destekçileriyle yakından ilişki kurmak ve komünizmin dünyada özellikle Güney Asya'da genişlemesini durdurmak istedi (Jabeen vd., 2010: s.149) Bu çerçevede Pakistan'a ekonomik ve askeri yardımda bulunurken Afganistan'ın tepkisiyle karşılaştı. Fakat bu ABD için çok önemli değildi. Pakistan'ın Afganistan'daki elçiliklerine saldırılması üzerine Pakistan sınırları kapattı ve Afganistan'a ambargo uyguladı. ABD'nin ilgisizliği SSCB'nin bölgede çıkarlarını geliştirdi. Davut Han iktidara geldikten sonra SSCB'ye olan ilgisi ilişkilerin ilerlemesinde önemli bir adım olmuştur. Dışişleri Bakanı Dulles 'in Davud'a karşı kişisel bir kını vardı ve bu yüzden Afgan kralının hükümetten indirilmesi için ABD yönetimine baskı yapıyordu (Jabeen vd., 2010: s.150). SSCB-Afgan ilişkisinin gittikçe ilerlemesi ABD'li politika yapımcılar için Afganistan'ın SSCB uydusu haline geldiğini düşünmesine neden oldu. Başkan Eisenhower 1956 yılındaki Ulusal Güvenlik konuşmasında Afganistan'da ekonomik yardım yoluyla SSCB ile rekabet edemediğini bunun içinde milliyetçilik ve İslam seçeneklerini kullandığını açıkça söyledi (Jabeen vd., 2010: s.151). Eisenhower doktrininin çerçevesinde SSCB'yi küresel olarak çevreleme politikasını kullandı. Soğuk Savaş Afganistan'ın her iki süper güçten de ekonomik yardım almasına neden oldu. Bu süreçte her iki devlette Afganistan'a alt yapı çalışmaları yaptı, silah sağladı, Afgan askerlerini eğittiler. ABD'nin 1950'ler boyunca Afganistan'a yönelik tutumu 'kayıtsızlık' olarak tanımlanabilir (Gregory, 1986: s.4).

ABD yönetimi Afganistan'ın sürekli silah yardımı talebini reddetmesinin nedeni SSCB'yi kışkırtacağı endişesinden kaynaklanıyordu. Kendisini demokrasinin ve özgürlüğün temsilcisi olarak gören ABD, yeni iktidar olan Zahir Şah'ın demokratik reform çabalarını desteklemedi (Jabeen vd., 2010: s.152). 1970'lerde iki süper güç arasında başlayan yumuşama ABD'nin bölgeye yardımlarını azaltmasına neden oldu ve Afganistan konusunda 1955 öncesi politikalara geri döndü. Bu yıllarda Afganistan'a yardım etmek için özel bir çaba sarf etmedi. ABD'nin bu politikaları Afganistan'da komünist ideolojinin yayılmasına ve taraf bulmasına neden oldu. 1973 yılında Afganistan'da komünist bir darbe gerçekleşti, bu ABD için endişe vericiydi ama ciddi bir tehdit olarak görmedi çünkü SSCB'yi durduracak bir yumuşama dönemi vardı. Ayrıca ABD Başkanı Richard Nixon Afganistan'ın iç işlerine karışmayı tercih etmiyordu. ABD'nin bu dönem ilgisi daha çok Orta Doğu ilişkilerini iyileştirmekle ilgiliydi. 1974 yılında ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger Afganistan'ı ziyaret etti. Bu ziyarette Afganistan'ın ABD ve diğer Batılı ülkelerle ilişkilerini geliştirme konusunda anlaşıldı. İki devlet arasındaki dostane ilişkiler bir süre daha devam etti. ABD'nin Afganistan'a yönelik politikası Zahir Şah ve Davud dönemlerinde oldukça tutarlıydı. 1978 yılında Afganistan'da gerçekleşen kanlı darbeye herhangi bir tepki göstermedi ve komünist faaliyetleri görmezden geldi. Bunun nedeni ABD'nin Vietnam başarısızlığı ve Watergate skandalının üzerinde çok geçmemesiydi.

1979'da Afganistan'ın ABD büyükelçisinin kaçırılması ve kurtarma operasyonu sırasında öldürülmesi başkan Jimmy Carter'ın sert tepki vermesine neden oldu ve Afganistan'a yapılan yardımları askıya aldı. Sovyetlerin Afganistan'ı işgal edene kadar da Afganistan'a bir önem atfetmedi. İşgalden sonra Sovyetlerin gücünü kırmak, Vietnam başarısızlığını unutturmak ve Doğu Bloku'nun nüfuzunu engellemek adına Afganistan'daki isyanı destekledi. Pakistan üzerinden mali ve askeri destek sağladı. Bu yardımların nedeni doğrudan Afganistan'a olan ilgisi değil Sovyetler Birliği'ni dolaylı yoldan etkilemeyi amaçladı. İşgalin son bulmasıyla ABD'nin de Afganistan'a ilgisi eskisi gibi azaldı. Taliban'ın iktidara gelip ABD ve çıkarlarını tehdit etmeye başladığında ilişkiler koptu. 11 Eylül saldırılarının faillerinin Taliban yönetimi tarafından korunması Afganistan işgalini başlattı. İşgal sürecinde ABD'nin Afganistan'a yönelik tutumu ülkede terörü besleyen ve destekleyen Taliban yönetimini iktidardan uzaklaştırmak, Afganistan'ı sığınak haline getiren terörist grupları ülkeden temizlemek, ülkeyi modern demokratik bir seviyeye getirmek, istikrar sağlamaktı. Bunun için Afganistan'ın yapılanmasına katkı sağlayacak yardımlar ve projeler geliştirdi. İşgal sırasında yaşanan bazı politik ve stratejik hatalar ABD'nin Afganistan hedeflerini ulaşmasına engel oldu. Bir noktadan sonra Afganistan politikası ters

gitmeye başlayınca Afganistan'dan çekilmenin en doğru karar olduğuna kanaat getirdiler. Afganistan'dan çekilirken 20 yıl savaştıkları Taliban ile müzakere yaptılar. Ve geri çekilirken kendi prestijleri dışında Afganistan'da ABD sonrası gelişecek durumlarla ilgilenmediler. Çekilme sonrası ABD Afganistan konusunda 1955 yılında izlediği politika seviyelerine dönmüş, Afganistan'da yaşanan gelişmeleri iç mesele olarak değerlendirmiştir.

5.2. Liderlerin Karşılaştırılması

SSCB ve ABD işgalleri döneminde her iki ülkede de dört lider işgali yönetmiştir. Sovyetler Birliği'ndeki liderler: Leonid Brejnev, Yuri Andropov, Konstantin Çernenko, Mihail Gorbaçov; ABD'li liderler ise George W. Bush, Barack Obama, Donald Trump, Joe Biden'dır. Her liderin işgale sırasındaki tutumları, işgale bakış açıları ve işgali yönetme şekilleri ayrı ayrı anlatılacaktır. Böylelikle liderlerin işgaller üzerindeki kararları işgalin seyrine etkileri ortaya konulacaktır.

İlk olarak SSCB liderleri ele alınacaktır. 1979 yılında SSCB işgali başladığında görevde Brejnev vardı. Brejnev işgalin ilk üç yılını ölümüne kadar yönetmiştir. Ayrıca işgale başlama kararını alan kişidir. Brejnev ve yönetiminin işgal kararını alması kolay olmadı. İşgale başta sıcak bakılmıyordu. Birçok şartın bir araya gelmesi işgali SSCB için mecbur kılmıştır. Brejnev işgal için iyi planlanmış bir stratejiye sahip olmadan işgali başlatmıştır. Bunun nedeni ise işgalin Afganistan hükümetinin istikrarını ve güvenliğini sağlayacak bu da muhtemelen kısa süreceği algısıydı (Fenzel, 2013: s.157). SSCB üst düzey liderleri de işgalin uzun sürmeyeceği konusunda hem fıkirdiler. Brejnev daha önce yönettiği Çekoslovakya müdahalesinin bir benzeri yaşanacağını bunun da başarıyla sonuçlanacağından emindi. Brejnev doktrininin sıkı takipçisiydi. Brejnev müdahalenin tepki toplamaması için sınırlı bir müdahaleden yanaydı ve Afganistan'daki direnişi baştan beri hafife almıştı. SSCB, isyancılarla doğrudan savaşa girmeyi düşünmüyor doğrudan savaşı Afganistan'ın yerel kuvvetlerine bırakmışlardı. Fakat Afgan ulusal güvenlik güçlerinin değil isyanı bastırmak kendilerini koruyacak güçleri yoktu. Brejnev askerî açıdan ölçülü davranmış ve ilk aşamalardaki asker sayısı sınırlı tutulmaya çalışılarak savaşın sınırlı bir şekilde tırmanmasına izin verilmiştir (Girardet, 1985: s.34). Brejnev Afganistan'daki direnişten ziyade uluslararası tepkiden endişe duyuyordu. Müdahalenin daha geniş çatışmalara yol açarsa Doğu-Batı ilişkilerinin zarar görmesinden rahatsızdı (Fenzel, 2013: s.88). Çünkü Brejnev yumuşama dönemini güçlü bir şekilde desteklemiştir.

Brejnev, SSCB için kalıcı bir bölgesel sorun haline gelecek bu sorunu çözmek için Kızıl Ordu'yu hızla harekete geçmeye yönlendirmiştir. Brejnev döneminde askeri strateji ve

yaklaşım, kritik kentler ve hükümet altyapısı üzerinde kontrol kurarak yeni Afgan rejimi için güvenli bir alan oluşturup kırsal bölgelerde saldırıları misilleme niteliğinde yönetmekti (Fenzel, 2013: s.90). Brejnev çatışmaları çok düşük seviyelerde tutup hem kaynak hem de kayıpları en aza indirmeyi hedefledi. Afganistan'da hedeflediği stratejiyi uygulayamayan Brejnev ve Politbürosu, rejimi desteklemeyen tüm kırsal alanları ve nüfusu doğrudan hedef alan bir strateji geliştirdiklerinde bunun bir vahşete dönüşeceğini öngöremediler. Çatışma yoğunlaştıkça stratejideki siyasi değişimler ilk işgal kararına benzer şekilde bir gizlilik çerçevesinde yapıldı. Brejnev, SSCB kamuoyunun tepkisini almamak için savaşla ilgili yazılı ve görsel basınların yapılmasını yasakladı. Bu yasak Afganistan'da ne olup bittiğine dair halkın fikir sahibi olmasını engelledi ve uzun süre kamuoyu tepkisinden kurtuldu. SSCB askeri teçhizatı Afganistan'ın dağlık arazisine uygun olmadığı anlaşıldığında Brejnev hemen askeri stratejide değişikliğe giderek, ağır zırhlıların çoğunu kırsal kesimden geri çekti ve mücahitlerin vur-kaç taktiklerine karşılık verebilmek için kara tümenlerini uyum ve esnekliği artıracak şekilde yeniden düzenlediler (Fenzel, 2013: s.92). Kara kuvvetlerini sınırlama Brejnev için siyasi bir politika haline gelse de hava gücünde sürekli bir artıma gidildi. Afgan ordusu işgalin ilk yıllarında Orta Asyalı birlikler kullanıldı ve zamanla bu birliklerin motivasyonsuzluğu ve Afgan ordusundaki firar olaylarının artması Brejnev'in askeri yapılanmada köklü değişimlere gitmesine neden oldu. İşgal alanından gelen sürekli savaşın seyrine dair olumlu raporlar Brejnev'in askerlerin çekilmesi konusunda bir düşünce oluşturmadı. Brejnev yalnızca görev süresinin sonuna yaklaştığında BM arabuluculuğuna sıcak baktı. Ancak hala Afganistan'da başarılı olmayı düşünüyordu. Brejnev'in ölümünden önceki altı ay saldırıların önemli ölçüde azaldığı söylenebilir (Dupree, 1983: s.138).

Yuri Andropov 1982-1984 yılları arasında görev yaptı. Brejnev sonrası iki güçlü aday vardı. Bunlardan biri Andropov diğeri de Çernenko'ydu. Andropov'un Brejnev ile yakın ilişkileri ve Politbüro üyeleri hakkındaki bilgisiyle potansiyel aday olarak daha güçlüydü. Ayrıca Andropov'un eski KGB şefi olması SSCB askeri kurumunu Andropov'un liderliğine sıcak bakmasında etkili oldu. Brejnev'in ölümünden sonra yeni liderin kim olacağı tartışmaların yaşandığı ve ülkenin iç sorunlarına dair endişelerin arttığı bir dönemde Andropov liderliğe gelmişti. Andropov, selefi gibi savunma politikalarında ve harcamalarında ciddi değişikliklerde bulunmadı (Fenzel, 2013: s.97). Andropov göreve geldiğinde ilk icraatı Pakistan Başkanı Muhammed Ziyaül Hak ile görüşmek oldu. Görüşmede Andropov'un diplomatik bir çözüme sıcak baktığı ve Afganistan'ı ilhak etme niyetini kesin bir dille reddetti (Fenzel, 2013: s.97). Andropov'un bu görüşmesi Afganistan müdahalesi konusundaki şüpheleri olduğunu ve ordunun istikrarı sağlayamama ihtimaline

karşı BM sürecini devam ettirmek isteğini ortaya çıkarıyordu (Fenzel, 2013: s.97-98). Andropov askeri kurum üzerindeki sivil önceliği üzerinde durdu (Fenzel, 2013: s.98). Afganistan, Andropov için yüksek öncelikli bir durum değildi ve Sovyetlerin uluslararası etkisinin askeri güçle gösterme yanlısı değildi (Fenzel, 2013: s.99). Afganistan'daki durumun iyiye doğru gitmediğini farkına varan Andropov çıkış yolu aramaya başlamıştı. Andropov, ordunun Afganistan'da hedeflerinin toprakları kontrol etmek değil, olabildiğince zarar vererek direnişi kırmayı hedefliyordu (Fenzel, 2013: s.101). Bu strateji ağır bombalama ve isyancılara destek verildiği düşünülen köylerin insansızlaştırılmasını içeriyordu ve bu politika kısmen direnişe zarar vermişti. Andropov Cuellar'a açıkça Afganistan'da kalmak istemediğini belirtmiş ancak Afgan hükümetinin istikrarının korunması gerektiği taraftarıydı (Halliday, 1999: s.682). Andropov'un liderliği Afganistan konusunda olumlu imaj yaratsa da sağlık durumu Afganistan'daki SSCB stratejisini değiştirmeye fırsat vermedi (Fenzel, 2013: s.99).

Konstantin Çernenko (1984-1985), Andropov'un ölümü üzerine yerine geldi. Çernenko, Sovyetler Birliği'nin ulusal güvenliğini daha fazla askeri gücü artırmakla değil diplomatik müzakerelerle sağlanabileceği fikrine sahipti (Cordovez & Harrison, 1995: s.147). Çernenko'nun bu tutumu sivil asker bölünmesini daha da derinleştirdi. Kendinden öncekiler gibi Çernenko liderliğinde diplomatik bir ilerleme yaşanmadı ve ülke genelinde askeri saldırıları yoğunlaştırdı. Afgan direnişini yok etmeyi ve başarı kazanarak mirasını sağlamlaştırmayı amaçlıyordu (Fenzel, 2013: s.104). Afganistan'da kısıtlı askeri birlik seviyesini korumaya devam etti, ancak SSCB'nin siyasi danışmanlarının sayısını artırdı. Seleflerinden farklı olarak karadaki askeri gücü desteklemek için mühimmat desteğini büyük oranda artırdı. Direniş bu dönemde ortak düşmana karşı birleşti. Görev süresi boyunca sağlık sorunlarıyla uğraştı ve istikrarsız bir politika izlemesinden dolayı birçok belirsizlik ortaya çıktı (Fenzel, 2013: s.105). Afganistan'ın SSCB ile uzun vadeli ilişkisini sağlamlaştırmak için agresif ideolojik eylemler gerçekleştirdi ve bunun sonucunda 10.000'den fazla Afgan çocuğunu komünist eğitim almaları için SSCB topraklarına yerleştirdi (Fenzel, 2013: s.105). Çernenko, başarılı olmak gibi kişisel bir arzuyla hareket ediyordu, bu yüzden Afganistan stratejisinin temeli daha çok baskı daha çok yıkım çerçevesinde gelişti (Fenzel, 2013: s.106). Üst düzey askeri liderlerden Afganistan ile ilgili olumsuz rapor gelmesine rağmen Çernenko bir bataklığa saplandığını kabul etmiyordu (Fenzel, 2013: s.106). Daha çok Afganistan'daki siyasi görevlilerden gelen olumlu izlenimlere odaklanmayı tercih ediyordu (Fenzel, 2013: s.106). Çernenko'nun liderlik tarzı, Stalinist döneme bir geri dönüşü yansıtıyordu (Fenzel, 2013: s.106).

Mihail Gorbaçov (1985-1991), göreve başladığında ilk amacı SSCB ekonomisini modernize etmek ve komünist rejimin kendisi ve uluslararası prestijini sürdürebilmesini sağlamak vardı, ancak Afgan işgaline bir çözüm bulmadan başka konularla ilgilenmesi dikkatleri üstüne çekebilirdi (Fenzel, 2013: s.117). Gorbaçov baştan beri Afganistan işgaline olumsuz bakıyordu. Buna rağmen SSCB kuvvetlerini geri çekme konusunda endişeliydi. Afganistan konusunda acele etmemeye ve daha az tepkiye neden olacak sorunlarla ilgilenerek göreve yerleşmeyi tercih etti (Fenzel, 2013: s.117). Kendi konumunu sağlamlaştıran kadar başta Afgan stratejisinden çok az değişimler yaparak zaman kazanmıştır. Göreve geldikten sonra Karmal ile görüşen Gorbaçov açıkça Karmal'a sonsuza kadar Afganistan'da kalmayacağını belirterek hamleler yapmasını istedi (Kalinovsky, 2011: s.81). Afganistan başarısızlığını erkenden görmüş olmasına rağmen SSCB'nin başarısız görüntüsünü kabul etmesi zordu (Fenzel, 2013: s.117) Gorbaçov'un politikaları SSCB toplumunun ve siyasetinin tüm yönleriyle değişiklikleri içeriyordu ve Afganistan konusundaki politikaları SSCB dış politikası konusunda köklü bir değişimin göstergesi oldu (Borer, 1994: s.106). Gorbaçov'un reformlarının özü ekonominin yeniden canlandırmasıyla alakalıydı. Bunu yapabilmek için harcamaların hem içerde hem dışarda azaltılması gerekiyor (Borer, 1994: s.106).

Gorbaçov önemli konularda rakip görüşleri alabilmek adına kamusal tartışmayı teşvik etti (Fenzel, 2013: s.119). SSCB iç politikasında önemli adımlar atarak glasnost ve perestroikayı uygulamaya koydu. Gorbaçov siyasi gücü eline aldığını hissettiğinde Karmal ile yaptığı konuşmada açıkça ilk kez bir SSCB lideri kendilerinden olan bir rejime istikrara kavuşmasının yolunun kapitalizme ve dine dönmeye teşvik ettiği görüldü (Halliday, 1999: s.683). Gorbaçov da selefleri gibi müdahalenin sona ermesinin tek şartının Batı desteğinin tamamen kesilmesi ve Afgan hükümetinin güvenliğine bağlı olduğu konusunda ısrarcıydı (Colton & Gustafson, 2014: s.316). Politbüro'nun onayından sonra bile temkinli davranarak tamamen çekilmeden önce bazı istikrar politikalarını uygulamayı öncelikle tercih etti (Fenzel, 2013: s.118). SSCB liderlerinin ilk üçü savaş sırasında ölmüş ve görev süreleri kısa sürmüştür bu da istikrarlı bir stratejinin oluşmasına engel olmuştur. Gorbaçov'un 1980'lerdeki devrimci değişikliklerinden önce SSCB siyaseti hem iç hem de dış politikada Lenin'in dünya görüşü etrafında şekillenmiştir (Borer, 1988: s.125). Gorbaçov reformistti ve savaş yanlısı değildi. Uluslararası ilişkilerle daha çok ilgileniyor ve Batı ile ilişkilerin gelişmesinden yanaydı.

11 Eylül saldırıları gerçekleştiğinde başkanlığının daha bir yılını doldurmamış olan George Bush başkandı. Saldırıların sonrası ülkenin korumasız ve güvensiz olduğu düşüncesine

sahip olan Bush, terörizmle savaş çerçevesinde daha saldırgan ve tek yanlı bir siyaset izlemiştir (Ataman & Gökcan, 2012: s.216). Saldırıları sonrası Bush yönetimi acil askeri temelli bir karşılık istedi. Bush terör saldırılarını planlayanları, ortak olanları, yardım edenlere karşı tüm gücünü kullanacağını söyleyerek ayırım yapmadan açık açık tehdit etti (Perry & Kassing, 2015: s.1). ABD'nin saldırılarla birlikte tüm güvenlik temelli algısı değişmiş, başlıca tehdit olarak ya da düşman olarak terörizmi görmeye başlamıştır (Ataman & Gökçen, 2012: s.216). Bush, terörizmi ABD için beka sorunu olarak anlatarak neredeyse tüm dünyada terörizmi kendi yuvasında yok etmek gibi saldırgan bir misyon benimsedi (Yalçın & İlhan, 2020: s.552). Bush yönetimi tehdit algısının önemini ortaya koymuş, korku ABD'nin dış politikasını şekillendirmiştir (Leffler, 2003: s.1047). Dünyayı “ya bizden yana ya da bize karşı” olarak ikiye bölen Bush önceliklerinde hiçbir taviz vermedi (Dunn, 2005: s.17). Bush, ABD'yi dengeleyecek ya da sınırlandıracak bir gücün olmamasından kaynaklı olarak tehditleri abartma eğilimindeydi (Yalçın & İlhan, 2020: s.552). Bush bu dönemde “ABD'yi dünya siyasetinde tek taraflı müdahalelerde bulunan bir aktöre” (Yalçın & İlhan, 2020: s.552) çevirdi.

Yaşanılan trajediyi stratejik kazanımlara çevirmek isteyen Bush, hegemonyasının önünde engel olan rakip güçleri engellemeyi, tüm dünyaya mutlak egemenliğini kabul ettirmeyi amaçlamış ve bu çerçevede dış politikasında ilk defa aşırı yayılmacı bir strateji izlemiştir (Yalçın & İlhan, 2020: s.217). ABD dış politikasına yöne veren temel kural, devletleri sorun olarak tanımlayan ve devlet sistemini ve kilit devletlerin davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan realist bir yaklaşımdı (Dunn, 2005: s.14). Savaşı düşmana götürmeyi arzu eden Bush'un bu tutumu 7 Ekim'de başlayacak olan operasyonların ne şiddette başlayacağı tahmin edilebiliyordu. Bush Afgan Taliban'ı ve El Kaideyi büyük ve son teknolojilere sahip ABD ordusunun karşısında uzun süre dayanamayacağını düşünüyordu. Hızlı ve iyi planlanmamış bir stratejiyle operasyona başladı. Bush'un stratejisi geniş bir hava harekâtı ile operasyona başlayıp muhalif yerel Afgan kuvvetleri önderliğinde kara operasyonunu başlatmaktı. Düşük bir profil çizme arzusu vardı ve operasyonu tek başına değil terörizmin tehdit ettiği müttefikleri ile gerçekleştirecekti. Terörizm konusunda iş birliğini sürekli vurgulayan Bush, bütün demokratik devletler için terörizmin tehlike olduğunu tekrarlıyordu. Sovyetler Birliği'nin işgal sürecinden çıkarılan dersler çerçevesinde halkın yaşamını bozmamak için hafif ayak izinin kullanılması uygun görüldü (Salt, 2018: s.101). Bush Afganistan'da kısa sürede başarı yakaladı ve hedeflediği gibi Taliban'ı uzaklaştırmayı ve El Kaide'nin sığınaklarının çoğunu yok etmeyi başardı.

Hedeflere ulaşıldıktan sonra da operasyonların neden sürdürüldüğünü açıklayan 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'nin küresel bir savaşın kahramanı olduğu anlatı tarzındaki metinde özgür dünyanın sorumluluğunu ABD'ye yükler ve paternalist tutum ABD'nin yanlış yönlendirilmiş devletlere güvenlik, istikrar ve demokrasi getirmeleri için yardım etmesinin zorunluluğundan bahseder (Stauss, 2012: s.6). Bush doktrinini teşkil eden belgenin en önemli özelliği demokratik idealizm ile potansiyel tehditlere karşı önleyici güç kullanımını bir araya getirmesidir (Leffler, 2003: s.1047). Bush, başarının başarı getireceği yanlış fikrine ve büyük bir özgüvene kapılarak aynı stratejilerle Afganistan işgaline devam etti. Teröristlerin gerilla taktiklerine karşı yetersiz kalan birliklerini yine de artırmama konusunda ısrar etti. Bush dönemi düşmanlar ile müzakere yapmak kesinlikle yasaktı ve diplomatik çözümler geçerli değildi. Ladin öldürülene kadar herhangi bir çözüm mümkün değildi. Afganistan'la paralel olarak başlayan Irak işgali Bush'un Afganistan'a olan ilgisini azalttı. Burada zaten yetersiz olan birçok askeri birliğini Irak'a göndermek için bölgeden çekti. ABD'nin dikkatinin ve kaynaklarını Irak'a yönlendirmesi hafif ayak izinin Afganistan'da başarı elde etmesini önemli ölçüde etkiledi (Salt, 2018: s.105). İşgalin ilk dönemlerinde yakalanan başarı yavaş yavaş düşmeye başlasa da tamamıyla bir askeri başarısızlığa sürüklenmedi.

2008 seçimlerinde seçilen Başkan Obama ABD'nin Bush dönemi saldırgan ve aşırı yayılmacı politikaları yüzünden oluşan kötü algıyı seçilmesiyle birlikte olumlu bir yöne doğru çevirmeyi başardı (Hurmi, 2010: s.64). Bush'un tam tersi olarak "aşırı yayılmacılığın yerine aşırı ilgisizliği hareket tarzının temeli olarak belirledi" (Yalçın & İlhan, 2020: s.552) 2009'da göreve başlayan Barack Obama, 2008 başkanlık kampanyasında Afganistan ile ilgili tutumu Afganistan'a yeniden odaklanma ve onaylamadığı Irak işgalinden yeniden Afganistan'a asker göndereceği üzerine şekillendirmiştir (Stauss, 2012: s.11). Eski başkanın ülkedeki sınırlayıcı politikalarını eleştirmiş, ABD'nin örnek teşkil ederek demokrasiyi teşvik etmesi gerektiğini düşünüyor ve otoriter devletlere sivil yardım sağlayan sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (Stauss, 2012: s.14). Obama, kitle imha silahlarının kullanımının sınırlandırılması açısından Bush döneminin temel mantığını benimsemiş, ancak uygulanacak yöntemler bazında farklılaşmıştır (Bilensoy, 2018: s.67). Obama'nın yeni politikası Bush'un yeniden inşa sürecinden vazgeçerek mevcut yapıyı güçlendirmeye çalışmış, Afganistan'daki çıkmaza bir çözüm bulmak için yumuşak güç kullanmıştır (Bilensoy, 2018: s.69). Afganistan'ı ulusal güvenlik merkezinin bir parçası haline getirmeyi amaçlamış ve Afganistan'da ağır ayak izinin olması fikrini destekliyor (Salt, 2018: s.109-110). Başkan yardımcısı Joe Biden hariç Stanley A. McChrystal da dahil

olmak üzere üst düzey askeri liderler savaş misyonunu ağır ayak izine yönlendirme taraftarıydı (Salt, 2018: s.109). Bunun sonucu olarak Obama yönetimi Afganistan'da bulunan askeri kapasiteyi artırma yoluna gitmiştir (Salt, 2018: s.111). Sonuç olarak Afganistan'a ilk etapta 17.000 daha sonra 30.000 askerin gönderilmesini sağlamıştır (BBC News Türkçe, 2009a). Selefinden farklı olarak Afganistan'a art arda asker göndermesinin amacı Taliban'ın yakın zamanda elde ettiği başarıyı bir şekilde kırmaktır.

Obama yalnızca savunma stratejilerinin tek başına etkili olmayacağını sivil alanda da yeni politikalar geliştirilmesini öngörüyordu (Stauss, 2012: s.15). Bunun için ayaklanmalara karşı koymak ve terör gruplarının etkinliğini azaltmak için hedef nüfusun 'kalbini ve aklını' kazanmaya yönelik sivil politikaları hayata geçirdi (Stauss, 2012: s.15). Obama başkanlığının ilk yıllarında Bush gibi Taliban ve diğer terör örgütleri ile müzakere yapmaya karşı çıksa da Afganistan'daki durumun giderek çıkmaza girmesi bu fikrinden caymasına neden oldu (Demir, 2021: s.122). 2010 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde Obama tek yanlı bir politika anlayışı yerine çok taraflı bir politika benimsenmesi gerektiğini, uluslararası ittifakların artırılması gerektiğini ve artan ABD karşıtlığının azaltılması için girişimlerde bulunulması gerektiğini vurgulamıştır (Bilensoy, 2018: s.65). 2006 stratejisi gibi bu belgede de ABD değerlerinin evrenselliğinden, demokrasiden ve adaletten bahsedilmiştir (Stauss, 2012: s.16). 2010 yılına geldiğinde ABD yönetimi Taliban'la savaşarak kazanabilme inancını kaybettiği için müzakere sürecinin başlatılmasına onay verdi (Demir, 2021: s.133). 2011'de saldırıların baş failinin öldürülmesi 11 Eylül saldırılarının intikamının alındığı fikrinin benimsenmesine yol açtı ve daha fazla Afganistan'da durmanın gerçekçi bir nedeni kalmadığını ortaya çıkardı. Obama'nın birlik artırma stratejisi açık bir başarıya yol açmadı ve Obama askeri birliklerin çekilme fikrine doğru yönelmeye başladı. Obama, Bush'un geniş kapsamlı terör ve güvenlik kaygılarına daha farklı bakış açısı getirmiş, Bush'un terörist ilan ettiği ve tehdit unsuru olarak gördüğü birçok devletle ilişkiler geliştirmiştir (Bilensoy, 2018). Obama göreve gelir gelmez Bush'un miras bıraktığı sorunlarla ilgilenmek zorunda kaldı, yaşanan finansal kriz ise Obama'nın önceliğini iç politikalara ve ekonomiye vermesine neden oldu (Bilensoy, 2018).

8 Kasım 2016'da seçilerek Ocak 2017'de göreve başlayan yeni ABD başkanı Donald Trump oldu. Obama'nın tam tersi bir lider olan Trump'ın dış politika hedeflerindeki tutarsızlığına rağmen seçimi kazanmıştı (Yalçın & İlhan, 2020: s.553). Trump selefleri ile kıyaslandığında uluslararası ilişkileri ilgilendirin neredeyse tüm konularda yepyeni ve öngörülemez bir yaklaşımla hareket ediyordu (Oghli, 2020: s.115). Trump'ın dış politika stratejisinin temel bileşeni ABD'nin sıfır toplam bir dünyada yaşadığı ve bundan dolayı

diğer devletler uluslararası politikada kazandığında ABD'nin kaybedeceği yönündeki fikir temelliydi (Macdonald, 2018: s.409). Trump uluslararası güvenliği ilgilendiren alanlarda ABD'nin rolünü genellikle eleştirmiştir (Yalçın & İlhan, 2020: s.554). Başkan, ABD değerleriyle derinden çelişen bir dış politika görüşü ortaya koyuyordu (Macdonald, 2018: s.402). En önemli politikası hatta tüm politikalarının temelini oluşturacak 'önce Amerika' söylemi etrafında şekillenmiş ve ABD'nin dünyanın jandarması olmadığını, herkesin yardımını koşmayacağını açıkça vurgulamıştır (BBC, 2017). Trump başkanlığının ilk zamanlarında Afganistan'da uzun süreli müdahale konusunda tedirginliğini dile getirirken, artan hava saldırıları ve genişletilmiş askeri varlık yoluyla Taliban'a baskı yapmaya devam ediyordu (Macdonald, 2018: s.403). Trump'ın dış politika anlayışını şekillendiren üç ana nokta vardı. Bunlar; ABD'nin üstünlüğü tekrardan kazanmak, doğrudan ABD'yi ilgilendirmeyen konularda ülkelerin iç işlerine daha az karışmak ve Afganistan'daki mevcut hükümetle birlikte çalışmak (Oghli, 2020: s.115). Trump, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesini düşünen bir başkan adayından, artık açıkça sahiplenen bir başkana evrilmiştir (Tourangbam, 2017: s.1). Obama'nın 'dalgalan ve çık' stratejisine de gönderme yaparak, Afganistan stratejisinin Washington'da belirlenen zamana göre değil saha koşullarına göre belirleneceğini söylediğinde Afganistan'da bir süre daha kalınacağını mesajını veriyordu (Tourangbam, 2017: s.2). Bu durum savunma harcamalarında artış ve daha büyük daha gelişmiş askeri gücün varlığının da gerekliliğinden bahsetmesine neden oldu (Macdonald, 2018: s.402). Afganistan'dan tam olarak çekilmeye ve ABD'nin askeri misyonunun özel askeri şirketlerine bırakılmasına karşı çıktı (Oghli, 2020: s.116). Bu açıdan Afgan ordusunun eğitilmesi konusunda kendinden önceki liderlerle aynı fikirdeydi. Afgan hükümetine karşı sert bir tutum geliştiren Trump, 'kendilerinin nasıl yönetileceğini ben öğreteceğim' gibi ağır ifadelerle hükümeti küçümseyip Afganistan'a desteklerinin sonsuz olmayacağını söylüyordu (Oghli, 2020: s.117). Afganistan'da Taliban'ın yeniden yükselişi ve diğer terör örgütlerinin varlığı güvenlik durumunun kötüleşmesine neden oldu. Taliban ile yürütülen uzlaşma da siyasi bir çözüm getirmede eksik kaldı. Bu yüzden Trump, Afganistan stratejini kazanmaktan ziyade kaybetmemeye yönelik bir tutum sergilemeye başladı (Tourangbam, 2017: s.1). Trump başkanlığının ilk zamanlarında benimsediği tutuma geri dönüp Afganistan'dan çekilmenin gerekliliğini kabul etti. 2018'de Taliban'la müzakerelere başlayarak barış yolunda istikrarlı bir politika izledi.

Trump'ın başladığı barış müzakereleri yeni başkan olan Joe Biden döneminde devam etmiştir. Biden, Trump'ın Afganistan'dan çekilme fikrine katılıyordu ve kendinden önceki tüm liderlerden daha gerçekçi davrandı. Başkan yönetime geldiğinde ABD'nin

Afganistan’da 2.500 askeri kalmıştı. Çekilme aşamasının çoğu tamamlanmıştı. Afganistan, “Biden’in pragmatik realist çizgisinin en belirgin örneğini” gösteriyordu (Shifrinson & Wertheim, 2021: s.1). ABD’nin Afganistan’da olmasının nedenini 11 Eylül saldırıları ve teröristleri yakalamak olduğunu bu hedefe ulaşıldığını o yüzden Afganistan’da kalmanın bir anlamı olmadığını belirtiyordu (Shifrinson & Wertheim, 2021: s.1). 14 Nisan’da yaptığı konuşmada ise Afganistan’ın ABD’ye saldırmak için bir üs olarak kullanılmayacağı hedefine ulaşıldığını söyledi (Miller, 2023: s.40). Biden’in bütün bu konuşmaları Afganistan’dan çekilme konusundaki kararlılığını ortaya koyuyordu. Bu yüzden nasıl bir yönetim istediklerine de geleceklerine karar vermek de yalnızca Afgan halkının kararı olduğunu söyledi (Shifrinson & Wertheim, 2021: s.1). Bütün eleştiri ve baskılara rağmen ABD için en iyisinin bu olduğunu söyleyen Biden 30 Ağustos 2021’de tüm askerlerinin çekilmesinin tamamlandığını açıkladı.

5.3. İşgallerin Gerçekleştiği Dönemlerin Karşılaştırması

Çok kutuplu dönemde sistemde farklı zamanlarda on iki büyük gücün varlığı belirlenmiş ve İkinci Dünya Savaşı’nın başında belirlenen on iki büyük gücün yedisi, savaşın sonunda da yalnızca ikisi kaldı (Waltz, 1993: s.44). Sovyetler Birliği sistemi paylaştığı ABD ile bu iki kutuplu sistemde Afganistan’ı işgale başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden hemen sonra savaşın galip devletleri yeni sistem içerisinde kendilerini Soğuk Savaş’ın içinde buldular. Soğuk Savaş SSCB ve ABD arasında gerçekleşen siyasi, askeri, ekonomik, ideolojik bir mücadele döneminin başlamasına neden olmuştur (Yılmaz, 2023: s.3302). Savaş sonrasında SSCB yayılmaya başlamıştır. ABD başkanı Harry S. Truman ise bu duruma karşı çevreleme politikaları geliştirmiştir (Yılmaz, 2023: s.3301). İki büyük gücün yer aldığı dünyada büyük güçlerden her biri korkularını diğer gücün üzerinde yoğunlaştırmaya, diğerinin her hareketinden şüphe duymaya, savunma nitelikli alınan tedbirlere bile saldırgan bir anlam yüklemeye meyillidirler (Waltz, 1993: s.45). Sistemdeki büyük güç sayısı azaldıkça rekabet daha da kuvvetlenmiştir. Soğuk Savaş yıllarının büyük bir bölümü ABD ve SSCB konumlarının benzer bir şekilde güçleriyle orantılı olarak belirlenmiştir (Waltz, 1993: s.45). Bundan dolayı iki devletin de birbirlerine yakın davranışları benzerlik göstermiştir. Bu benzerliklere bakıldığında silahlanma politikaları ve dış müdahaleler etrafında geliştiği görülmektedir. Doğu ve Batı Bloku olarak dünyayı ikiye bölen iki kutuplu sistem her iki devletin nüfuzunu genişletme ve sahip oldukları gücü korumak için uzun bir mücadeleye girdiler (Tokatlı, 2022: s.379). Bu dönem ideolojik çıkarların etrafında şekillenmiştir. Bundan dolayı SSCB sosyalist iktidarlar kurarak ve bunları destekleyerek sosyalizmi ihraç etmeyi amaçlamış ABD’nin temel hedefi ise

demokratik iktidarlar kurmak ve bu iktidarlara yaygınlaştırmaktı. Bu amaçla SSCB'nin yayılcı hareketleri Doğu Avrupa ülkelerinin işgaliyle başlayıp, sosyalist hükümetleri desteklemesi şeklinde genişlemeye başlamıştır (Yılmaz, 2023: s.3302). Bu hedefler doğrultusunda ABD ve SSCB'nin karşı karşıya geldiği ilk sıcak savaşın yaşandığı yer Kore olmuştur (Banbal, 2021: s.122). SSCB, Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgal etmesini desteklemiş ABD ve Batı Bloku Güney Kore'yi desteklemek için girişimlerde bulunmuştur (Yılmaz, 2023: s.3303).

1960'ların başlarında ABD, stratejik ve konvansiyonel silahlanma başlatmıştır bu da silahlanma yarışlarının başlamasına neden olmuştur. Stratejik silah dengesi büyük ölçüde ABD'nin lehineydi ve bunun için Nikita Kruşçev konvansiyonel kuvvetlerde büyük bir azaltmaya gitmeye ve asgari caydırıcılık stratejisi izlemeye çalıştı (Waltz, 1993: s.43). Fakat bunun tek taraflı bir çaba olması SSCB'nin kısa sürede ABD ile yarışa girerek büyük güçlerin davranışlarındaki simetriyi yeniden inşa etti (Waltz, 1993: s.46). Soğuk Savaş boyunca iki devlette birbirlerini takip etmekle ve birbirlerine yetişmeye çalışmakla geçti. Güçler birbirine benzerdi. SSCB kara kuvvetleri ABD kara kuvvetlerinde daha güçlüydü, deniz kuvvetleri konusunda ise ABD üstündü (Waltz, 1993: s.46). Soğuk Savaş boyunca da SSCB ABD'nin deniz kuvvetlerinin seviyesine çıkamamıştır. NATO üyeleri Varşova Pakti (*Warsaw Treaty Organization*) ülkelerine göre daha fazla savunma harcaması yapmış ancak askeri kuvvetler açısından yaklaşık olarak eşit sayılarda kalmışlardır (Waltz, 1993: s.46). SSCB ve ABD diğer ülkelerin iç işlerine önemli derecede müdahalede bulundu ve birçok çatışmaya girdi. ABD, Çin, Kore ve Vietnam'da yandaş devletleri savunmak için askeri müdahalede bulunurken, SSCB Afganistan'da ABD'nin Vietnam'daki ilerlemesi gibi bir durum yaşadı ve Angola, Mozambik, Etiyopya'ya doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalede bulundu (Waltz, 1993: s.47).

1970'lerin sonlarına doğru iki ülkenin arasında bir yumuşama dönemine girilmiştir. Soğuk Savaş yarışları SSCB'nin askeri savunmalara yüksek derecede para harcamalarına neden olurken ABD'yi yetişme çabaları SSCB için epey maliyetli olmuştur. Yumuşamanın aşınmaya başladığı bu dönemi fırsat bilen SSCB Afganistan işgali için girişimlerde bulundu. Afganistan işgali nispeten SSCB sisteminin ve ekonomisinin çözülmeye başladığı bir döneme denk geldi. Sistemin diğer büyük gücü Afganistan'ı SSCB'nin gücünü azaltmak ve zayıflatmak için iyi bir fırsat olarak değerlendirdi. ABD'nin SSCB işgaline dışardan müdahalesi SSCB askeri gücünün sorgulanmasına ve sistemdeki yerinin tehlikeye girmesinde başarılı oldu. Nihayetinde SSCB Afganistan'dan çekilmek zorunda kaldığında yalnızca başarısız bir işgal ile anılmayacak SSCB'nin süper güç statüsünden düşerek kırk

yıllık büyük güçlerin güvenlik politikalarını şekillendiren iki kutuplu yapının çökmesine neden olduğu unutulmayacaktır (Wohlforth, 2014: s.15).

ABD, SSCB'nin dağılmasıyla biten Soğuk Savaş ve iki kutuplu sistemin ardından tek güç olarak yeni dünya sisteminde yerini almayı başardı. Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin dağılmasıyla iki kutuplu sistem çökmüş gücü tek başına elinde bulunduran ABD tek kutuplu sistemin süper gücü haline gelmiştir. SSCB, bu sistem içerisinde Afganistan'ı işgal etmeye başladığında dünyanın başka yerlerindeki sorunlarla ilgilenmek zorundaydı. Sistemde koruması gereken bir pozisyonu vardı ve bunun için savaşırken ideolojik paydaşlarını da ABD'nin kapitalizmine karşı korumaya devam ediyordu. İşgal sürecinde ABD ve müttefiklerinin SSCB'nin nüfuzunu kırmak için Pakistan ve Afganistan üzerinden mücahitlere yoğun bir şekilde destekledi. ABD, SSCB'ye Vietnam trajedisini yaşatmak için çabalıyordu. SSCB'nin Afganistan işgali ABD'nin tek güç olduğu sistemdeki işgaline göre daha zor şartlarda gerçekleşti. Karşısında her hamlesinde onu dengelemeye, durdurmaya ya da başarısızlığa itmeye çalışan sistemin diğer süper gücü ABD ve NATO vardı. ABD'nin işgal dönemi SSCB'ye göre daha kolaydı. Çünkü ABD'yi sınırlandırmaya çalışan diğer bir güç yoktu.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemde güç ilişkilerinde önemli bir farklılık yarattı. ABD, Afganistan'ı işgal ederken tek kutuplu sistemin tek gücüydü. Tek kutuplu sistem, sahip olunan güç kapasitesini bağlamında uluslararası sistemde yalnızca salt, üstün bir hegemonyal gücün var olmasından bahsedilmektedir (Güneş, 2012: s.83). Sistemdeki bu güç, talep ve çıkarlarını diğer ülkelere kabul ettirebilme tekeline sahipti ve bu çerçevede uluslararası politikayı etkileme gücü elindeydi (Güneş, 2012: s.83). ABD dışında güçlü bir aktörün olmaması hareket kabiliyetinin önünde bir engelin olmasını da engelliyordu (Güneş, 2012: s.83). İki kutuplu sistemde davranışlar belirli bir çerçevede geliyordu ve öngörülebilirler. Sovyetlerin dağılmasıyla tek güç haline gelen ABD rakipsiz kalmıştı. ABD'den bir "lider" ya da "vazgeçilmez ulus" olarak bahsedilmeye başlanmıştır (Wohlforth, 2014: s.383). Bu da ABD'nin aşırı umursamaz ve saldırgan bir tutum sergilemesine neden oldu (Yalçın & İlhan, 2020: s.551). Baba Bush yeni sistemin ilk başkanıydı. Rakipsiz bir sistemde Baba Bush'un dış politika söylemi 'yeni dünya düzeni' etrafında şekillenmiştir. (Yalçın & İlhan, 2020: s.551). Uluslararası sistem üzerinde ABD gücünü maksimize ederek diğer rakip devletleri engelleme temeline dayalı bir strateji izledi (Layne, 1997: s.109).

Bu dönem ABD'nin uzak bölgelerde nüfuzunu ve müdahalelerini uzaktan yürütebileceği bir sisteme çok daha deneyimli bir şekilde girdiği görülmüştür (Layne, 1997: s.110). Bill Clinton'ın başkanlığı sırasında Bush'un uluslararası siyaseti yönlendirme gibi müdahaleci yaklaşımından daha çok uluslararası güç dengesine olan ilgisi daha azdı ve ilgilendiği şey ekonomik büyümeydi (Gündüz & Göçoğlu, 2020: s.738). ABD, 11 Eylül saldırıları gerçekleşene kadar kendisinin küresel ekonominin ve siyasi düzenin istikrarının ABD'nin hegemonyasına bağlı olduğunu düşünmüştür (Ağır, 2006: s.75). Bu sistemde ABD'ye atfedilen rol sistemin problemsiz yürütülmesini sağlamaktır (Ağır, 2006: s.75). Süper güç olarak ABD, konumunu korumak için askeri bir güç kullanmaktan ziyade diğer devletlerin de çıkarlarını gözetken ve küresel anlamda siyasi/ekonomik istikrarı sağlayarak sağlamaya çalışmıştır (Ağır, 2006: s.72). ABD gücünü ve büyüklüğünü kanıtlamak üzere neredeyse tek başına Kuveyt, Bosna, Kosova olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerine müdahalede bulundu (Erhan, 2001: s.130). Kasım 2002'deki başkanlık seçimlerini kazanan George W. Bush, Clinton dönemindeki dış politika tutumunda tamamında değişikliğe giderek ABD'nin doğrudan etkilemeyen bir yere ilgisiz kalma politikasının bittiğini ilan etmiştir (Çiftçi, 2009: s.210). George W. Bush'un başkan olmasıyla yeniden müdahaleci bir yaklaşıma dönüş sağlandı. 11 Eylül 2001'de yapılan terörist saldırılar ABD'nin hegemonyasına karşı yapılmış bir saldırı olarak nitelendirilmişti (Çiftçi, 2009: s.210). Saldırı, küçük bir grubun dünyanın bir ucundan gelip dünyanın en güvenli en güçlü devletini tehdit ettiğinde sistemdeki yeri sorgulanmaya başlamıştı. ABD'nin bütün güvenlik stratejileri yeniden yazıldı. Uluslararası alanda imajı zedelenen ABD, kendi halkının güvenini kaybetmiş ve Soğuk Savaş döneminde İslami öğelerle yapılan stratejik iş birliği zedelenmiş, Batı dünyasında İslamofobi altında Müslüman karşıtlığı ortaya çıkmıştır (Demir, 2021: s.119).

5.4. İşgal Nedenlerinin Karşılaştırılması

SSCB'nin Afganistan'ı işgal etme kararını etkileyen birçok gelişme yaşandı. Dönemin iki kutuplu sisteminde yaşanan ideolojik temelli çatışmaların gerçekleştiği bir dönemde SSCB Afganistan'ı işgal etti. SSCB'nin Afganistan işgal nedenleri birçok neden dayandırılıyordu. SSCB işgalinin temel nedenini iki önemli faktör oluşturunuyordu: birincisi ideolojik nedenler ikincisi güvenlik kaygılarıydı. Bunların ilki ve en önemlisi Brejnev doktriniydi. Bu doktrin dünyayı ikiye bölen iki kutup tezinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. İkinci Dünya Savaşı sonrası nüfuzunu ve sosyalist ideolojiyi yayma girişimleri ve kazandığı sosyalist hükümetlerin kaybedilmemesi temeline dayanıyordu. Afganistan'da SSCB

nüfuzunun etkili olduğu ülkelerden biriydi ve bu durumun değişmesine engel oluşturacak her türlü önlemi alacaktı.

Afganistan'da komünist hükümete karşı ayaklanmaların başlaması diğer sosyalist ülkelere de örnek olabileceği ve sosyalist bloğa kazandırılan ülkenin ne olursa olsun bu bloktan ayrılamayacağı ve böyle bir ihtimalde askeri müdahalenin bir seçenek olduğu Brejnev'in doktrini yayınladığında herkes için biliniyordu. Afganistan'daki isyanların sosyalist hükümetin varlığını tehdit eder hale geldiğinde işgal için bir zemin hazırladı. Bir diğer neden ise İslami fundamentalizmin büyümesiydi. Bu beklenmedik bir durum değildi çünkü Afganistan'ın sosyolojik alt yapısında din her zaman önemli bir noktadaydı. Bu da sosyalizmin tanrıtanımaz ilkelerine karşı Afganistan'da radikalleşen din örgütlerinin motivasyon kaynağıydı. Afganistan'da medrese eğitimlerinin artması ve halkın çocuklarını devlet okullarından alıp buralarda eğitim görmeye başlaması SSCB nüfuzuna karşı başkaldırının ön hazırlığıydı. Bu durum yalnızca sosyalizme karşı bir tehdit değildi. Sovyetler Birliği içindeki diğer Müslüman devletlerini etkileyebilir ve SSCB'ye karşı toplu bir isyana dönüşebilirdi. Güvenlik kaygıları rakibi Batı Bloku'ndan ve Çin'den kaynaklanıyordu. Batı'nın bölge ülkelerinden Pakistan ve İran ile yakından ilgilenmesi düşmanlarıyla daha yakın bir coğrafyada karşı karşıya gelmesine neden oluyordu. Bu da güney sınırını güvende tutabilmenin en iyi yolunun sınır komşusu Afganistan'ı kaybetmemektir. Yine bu dönemde yaşanan Çin-ABD yakınlaşması, İran'da ABD vatandaşlarının rehin alınması ve sonucunda ABD'nin bu bölgeye asker sevkiyatı yapması, İran'daki İslami devrim Afganistan'daki sosyalist rejimi etkileyebilir hatta yıkabilirdi. SSCB'nin tüm güney sınırı boyunca algıladıkları güvenlik kaygıları Afganistan işgaliyle güney sınırını koruyabileceği fikrini güçlendirmiştir. Brejnev doktrini ile bağlantılı olan ideolojik paydaşların desteklenmesi ise komünist rejimlerin ihtiyaçları olduğu her an ve her yerde ekonomik ve askeri olarak bu ülkelere destek sağlayarak o ülkedeki nüfuzunu güvence altına alıyordu (Gregory, 1986: s.7). Fakat Davud hükümetinin bir anda değişen dış politika yaklaşımları ile Batı ile yakın ilişkiler kurmaya başlaması SSCB için tehlike çanlarının çalmaya başladığı anlamına geliyordu. Sosyalizmin Afganistan'daki etkinliğini kırabilir hatta Afganistan'da sosyalizmi yok edebilirdi. Bu yüzden SSCB ideolojik paydaşlarını desteklemek zorundaydı ve ondan yardım istendiğinde tereddüt etmeden gitmeliydi.

ABD'nin ise SSCB'ye göre daha spesifik işgal nedenleri vardı. Ve bu nedenleri büyük oranla SSCB'nin Afganistan işgalini baltalamak için beslediği ve büyüttüğü radikal dinci örgütlerden kaynaklanmıştı. İşgal nedenlerinin temelinde güvenlik ve terörizm yer alıyordu. ABD'nin Afganistan'da iktidara gelen Taliban ile sürtüşmeleri çok uzun sürmedi.

Taliban ile yakınlığı bilenen El Kaide 1998 yılından itibaren ABD’li vatandaşlara sürekli bir saldırı eylemi içindeydi ve ABD’yi açık açık tehdit etme cesaretinde bulunabiliyordu (Derman & Haya, 2014: s.7). 11 Eylül’de gerçekleştirilen saldırılardan önce ABD’ye El Kaide’nin ABD için planladığı eylem bilgileri geldiğinde bu bilgileri küçümsediler. ABD, 1998’den beri terör örgütlerinin hedefi olduğunu ancak 11 Eylül saldırıları gerçekleştiğinde anlayabildi. Saldırıları ABD için büyük bir felaketti. Kendi topraklarında denizaşırı bir örgüt tarafından vurulmuştu. Tek süper güç imajı zedelenmiş kendi topraklarında dahi güvende hissedemeyeceği korkusunu salmıştı. ABD, yaşadıkları saldırıların faillerinin bir an önce bulunup cezalarını çekmelerini istiyordu. Failler ise El Kaide’ye yakınlığı ve desteğiyle bilinen Taliban’ın ülkesi Afganistan’daydı. ABD yönetimi Taliban hükümetini Usame Bin Ladin’in iade edilmesi konusunda zorlamıştır. Taliban ise ABD’nin bu teklifini yok saymıştır. ABD saldırıların da saldırılara destek verenlerin de en ağır şekilde cezalandırılacağına dair söylemleri de Taliban’ın geri adım atmasına neden olmadı. ABD’nin bundan sonraki hedefi ise Afganistan’ı kontrol etmektir. Siyasi yollarla çözemediği bu sorunu askeri bir müdahalenin zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı. Bush yönetimi Afganistan’da kontrolü sağladıktan sonra terör örgütlerini ve ona askeri-ekonomik yardım sağlayan iktidarı uzaklaştıracaktı. Ülkeyi terörden temizledikten sonra ülkeye ‘demokrasi ve özgürlüğü’ getirecekti. Bunu da yönetimde kendi stratejilerini uygulayacak bir iktidar yoluyla yapacaktı. Çünkü ABD’ye göre otokratik toplumlar terörün ortaya çıkmasında etkiliydi. İktidarın istikrarını ve güvenliğini sağladıktan sonra Batı’nın değerleri altında Afganistan için yeni politikalar uygulanacaktı.

5.5. İşgal Sonuçlarının Karşılaştırılması

Sovyetlerin Afganistan işgali ile ABD’nin Afganistan işgalinin bazı benzer sonuçları vardır. Her iki ülkede döneminin en güçlü devletlerinden biriydi. En güçlü orduya, en yeni silahlara ve iyi prestijlere sahipti. Farklı dönemlerde farklı nedenlerle Afganistan’ı işgal etmelerine rağmen benzer birçok sonuçla karşılaşmışlardır. En önemli benzerlik iki devletin de Afganistan işgallerinde başarısız olması ve Afganistan’da ulaşmak istedikleri hedeflere ulaşmadan geri çekilmek zorunda kalmalarıydı. Başarısız olma nedenlerindeki benzerlikleri sıralamak gerekirse ilk önce Taliban’ın direncini hafife almalarından bahsedilebilir. Her iki devlet de Afganistan’ı işgal ederken karşısındaki düşmanı ve isyanı küçümsemişlerdir. İşgal başladığında beklenmedik bir mücadele ile karşı karşıya kaldılar ve bundan dolayı askeri taktik ve stratejilerini değiştirmek zorunda kaldılar. İşgalin ilk günlerinde başarılı bir ilerleme katettikleri gafletine düştüler ancak işgalin ortalarına doğru geldiklerinde aslında somut bir kazanç olmadığının gördüler.

İşgal kararları çok düşünülmeden alınmış ve gerekli siyasi, sosyal, askeri stratejiler geliştirilmesi beklenmemiştir. İşgalin süresi konusundaki öngörüler yanıltıcı olmuş bu yüzden kısa vadeli politikalar sonuçsuz kalmıştır. Afganistan'ın sosyolojik yapısına, dinine, kültürüne saygı duymadılar ve bu da yerel halkın desteğini almakta en büyük engeli teşkil etti. Coğrafyasına, iklimine, diline hâkim olmadıkları ve sınırlı bilgilerle yabancı bir coğrafyada işgale başladılar. Bu SSCB için mücahitler ABD için teröristlerin avantajını oluşturuyordu ve bunu bildikleri için çatışmaları kırsal alanda sürdürme yoluna gittiler. İsyancıların bu stratejilerine alışma ve taktik geliştirmede geç kaldılar. Kötü yol koşulları, demir yolu hatlarının eksikliği, mevcut güzergahların sınırlı olması ve taşıma kapasitesi sorunları başarısızlığı etkileyen faktörlerdendi (Westermann,1999: s.2). İsyancılar eski, kullanışsız silahlara rağmen yürüttükleri gerilla taktikleri ile yabancı işgalcileri bıktırmayı, yormayı ve motivasyonlarının düşmesini sağladılar. İşgal güçleri işgale başlarken etkili bir kontrgerilla stratejilerinden yoksundular. İsyancılar hızlı hareket edebiliyorlar ve uzun bir savaş tecrübesine sahip oldukları için silah kullanma, saklanma gibi konularda oldukça başarılıydılar. İsyancıların her iki işgalde de temel motivasyonu dindi. Bu yüzden Afganistan'ın farklı etnik gruplarını tek bir çatı altında düşmana karşı toplayabildiler. Cihat çağrıları ile işgalci güçlere karşı savaşmak üzere birçok yabancı savaşçı Afganistan'a gelmiştir. Pakistan'ın bir sığınak olarak kullanılmasını engelleyemediler. İşgal sırasında Pakistan sınırın güvence altına alamadılar ve buradan gelen lojistik kaynak ve insan gücünü engelleyemediler. Afganistan farklı kültürlerden farklı etnik kökenlere sahip birçok grubu içinde barındırıyordu. İşgalciler bu yapıya göre strateji belirlemede eksik kaldılar. İşgalcilerin desteğiyle kurulan ya da desteklenen mevcut hükümetlerin ekonomik sorunlara, işsizliğe, yüksek yoksulluk oranlarına, artan yolsuzluğa ve halkın ihtiyaçlarının giderilmesi gibi sorunlara çare bulamamıştır. Bu da halk arasında hoşnutsuzluğa ve güvensizliğe neden olmuştur. Afgan hükümetlerinin istikrarsızlığı, zayıflığı, yetersiz yönetim becerileri, hükümetin kamu hizmetlerini etkili bir şekilde sunmasını engellemiştir.

Afganistan'daki savaşın uzunluğu şiddetli direniş hareketlerine yol açtı ve artan maliyet başarısızlık konusunda etkili olmuştur. Afgan ulusal ordusunun yetersizliği işgalci güçlerin doğrudan savaşmalarına neden oldu. Ayrıca Afgan ordusundaki bazı kişilerin teröristlere/mücahitlere istihbarat sağlanması ve Sovyet-Afgan, ABD-Afgan kuvvetleri arasında güvensizliğin artması orduda belirgin hale gelmiştir. Afgan ulusal güçleri ile aralarındaki dil farkı iletişimi etkilemiştir. İşgalci güçler halk ile sınırlı bir iletişime sahipti ve artan sivil ölümleri yerel halkın kalbini kazanmada başarısız olmalarına neden oldular. Askerlerin ve diplomatların rotasyona uğraması sürekli yer değişmelerinden dolayı yerel

halk ile iletişimi sınırladı (Waldman, 2013: s.842). Askeri liderler ve ulusal güvenlik danışmanlarının bölgedeki olaylar ve işgalin gidişatı ile ilgili genellikle olumlayıcı, eksik, yanlış bilgi vermeleri ülkenin durumuna göre strateji geliştirmeyi engellemiştir. Güvenirlik ve prestij kaybı her iki ülkeyi daha agresif ve militarize bir yaklaşım benimsemesine neden oldu (Glaser & Mueller, 2019: s.7). Her iki ülkede asker sayısını artırma konusunda isteksizdi. Kara birliklerinin yetersiz olduğu durumlarda bile takviye birlikler gönderilmemiştir. İşgalin bir diğer benzer sonucu ise her iki işgalden sonra ülkede radikal dinci örgütler ortaya çıkmış ve ülke bir iç savaşa sürüklenmiştir. Bu örgütlerin başındaki Taliban geri çekilmelerin arkasından iktidara gelmiştir. Savaşın sonunda her iki ülkede Afganistan'a ciddi alt yapısal yatırımlar yapmışlar ve yüksek meblağlar harcamışlardır. Her iki devlet de işgal sonrası Afganistan'ı kendi kaderiyle baş başa bırakmıştır.

İşgalin başarısız olmasında benzerliklerin yanı sıra farklılıklar da mevcuttur. SSCB'nin işgalin ilk aşamasında Afganistan'a gönderdiği kuvvetlerin büyük bir kısmı Orta Asya birliklerinden geliyordu ve çoğu Müslüman'dı. Bu yüzden Afganlılara karşı savaşma konusunda isteksizdiler. Ayrıca eğitimsiz ve acemi birliklerdi. Kısa sürede bu hatadan vazgeçildi ve daha eğitimli birlikler sahaya gönderildi. SSCB ordusu ve askeri malzemeleri Afganistan coğrafyasında savaşmak için uygun değildi. Sovyetler Birliği'nde işgali yöneten ilk üç liderin yönetim süresinin kısa olması işgalin çözümüne yönelik devamlı politikalar geliştirilmesine engel oldu. Mücahitler savaş ilerledikçe silahlarını geliştirmiş ve SSCB hava gücünü kırarak füzelere sahip olmuşlardır. Bu durum SSCB uçaklarının daha yüksekte uçuşuna ve hava savunma sistemlerini sınırlamasına neden oldu. Savaş uzadıkça SSCB askerlerin savaşma konusundaki isteksizlikleri arttı ve motivasyonları düştü (Hilali, 1999: s.115). Bu da birliklerin arasında artan uyuşturucu kullanımına, yolsuzluklara ve disiplinsizliklere neden oldu (Hilali, 1999: s.115). Sovyetler Birliği'nin savaş sırasında uyguladığı acımasız savaş stratejisi yüzünden çekilirken çok az Afgan, SSCB'nin kalmasından yanaydı. Sovyetler Birliği savaşın iç yüzünü uzun bir süre gizlemeyi başarmıştır. Bu da kamuoyu baskısının karar alıcılar üzerindeki etkisini oldukça azaltmıştır. İşgalin sonlarına doğru işgalle ilgili bilgilerin yayılmasıyla büyük bir kamuoyu tepkisi oluştu ve çekilme üzerinde baskı oluşturdu. Sovyetler Birliği daha savaşın başlarından başlayan bir iç krizle mücadele ediyordu. Gorbaçov, savaşın son yıllarında bu durumla yakında ilgilenmeye başlamış ve savaşın bitirilmesi kararını vermiştir. Savaş uzadıkça maliyetler arttı bu da SSCB'nin iç krizinin derinleşmesine neden oldu. Birtakım yeni politikalar geliştirilerek bu kriz durdurulmak istensen de başarılı olamadı. Sovyetler Birliği, Afganistan'dan çekildikten yalnızca iki yıl sonra dağıldı. İşgal, Soğuk Savaş ile başlayan

artan maliyetlerin üzerine yeni bir yük oldu. Savaşın maliyeti de eklenince içinden çıkılmaz bir hal aldı. SSCB politika yapıcılarının savaşın ilk yıllarında bu krizi görmezden gelerek önlenmesine engel oldu. Sovyetler Birliği çekildikten sonra da hükümetin istikrarını ve güvenliğini sağlamak için yardımlarda bulunmaya devam etmiştir. İşgal sonucunun en büyük farkını SSCB'nin dağılması ve iki kutuplu sistemin sona ermesi oluşturmuştur.

ABD, Afganistan işgalinde önünde Sovyetler Birliği'nin Afganistan deneyimi varken bile bu deneyimi iyi değerlendirememiş ve askeri stratejilerde hataya düşmüştür. SSCB işgalinden çıkardığı en önemli ders hava gücünün önemiydi. Bu da işgalin ilk yıllarında hava gücüyle desteklenen operasyonların başarılı olmasına neden olsa da muharebe birliklerinin eksikliği ileriki zamanlarda ABD ordusu için büyük sorunlar teşkil etmiştir. ABD 20 yıllık işgali boyunca birçok ülkede askeri faaliyette bulundu. Afganistan işgaliyle paralellik gösteren Irak işgali, ABD'nin Afganistan ilgisini uzun bir süre buraya kaydırmıştır. Bu süreçte de Taliban'ın toparlanmasına ve örgütlenmesine neden oldu. Irak'taki başarılı stratejileri Afganistan'da aynen uygulamaya kalkması art arda gelen başarısızlıkların nedeni oluşturmuştur. ABD, işgalin sonucunda SSCB gibi yapısal değişimler yaşamasa da savaşın artan maliyeti ekonomi üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Afganistan'da işgal boyunca yaşanan sivil kayıplar ve bazı ABD'li ve müttefik askerlerinin karıştığı olaylar kötü şöhrete ve tepkiye neden olmuştur. Yine de bu olaylara rağmen Afganistan halkının çoğunluğu ABD'nin varlığından memnundu. İşgal ABD medyasını yalnızca birkaç yıl meşgul etti ve ABD'li yetkililerin yüksek bir kamuoyu tepkisiyle karşılaşmamasına neden oldu. ABD'nin gücü ve sınırları sorgulanmıştır. Tek kutuplu sistemdeki yeri sarsılmış yeni rakipler ortaya çıkmıştır. Tüm dünya ABD'nin işgalci ve kendi değerlerini dayatmaya çalışan sözde demokratik diktatör olarak algılanmasına neden oldu.

SONUÇ

Afganistan'ın hem SSCB hem de ABD için siyasi, sosyal ve askeri olarak erişilemeyen, işgal edilemeyen, değiştirilemeyen bir ülke olduğu açıktır. Bu kanıya iki süper gücün işgallerinden çok daha önce 19. yüzyılda Afganistan ile üç büyük savaş yaşamış Britanya İmparatorluğu'nun başarısızlığı ile başlayan uzun süreli bir tecrübeye dayanmaktadır. 1979'da Sovyetler Birliği işgale başladığında savaşı başarısızlığa götürecek temel bazı hatalarla işgale başladı. Bunların ilki askeri ve stratejik hatalardı. SSCB, Afganistan'da düşük yoğunluklu, asimetrik bir savaşa girmeyi öngörememişti ve bu nedenle kuvvet yapıları, silahları, taktikleri işgale uygun değildi. Yerel lojistik alt yapının ve iletişim ağlarının eski ve gelişmemiş olması SSCB askeri kuvvetlerinin ilerlemesini, atışlarını, komuta kontrolde problemler ortaya çıkardı (Hilali, 1999: s. 106). Afganistan işgalinin başlangıcında savaşa hazır askeri birlikleri göndermek yerine Türkistan Askeri Bölgesi'nden hazırlıksız birimler gönderildi (Alexiev, 1988: s.5). İşgalin uzun sürmesi ve savaşın şartları SSCB askerlerini savaşma konusunda isteksiz, disiplinsiz ve motivasyonsuz olmalarına neden oldu. Askerlerin ana vatandan uzak olması ve birlikler arasındaki ırk farklılıkları, dil engeli ve savaşın doğasının da etkisiyle güvensizliğin varlığı askeri performanslarının düşmesine neden oldu (Reese, 2000: s.169). Stratejik hatalar ise Afganistan işgalinin planlanmasına dairdi. Uygun bir isyan bastırma doktrini ve kontgerilla askeri stratejisi olmadan işgale başlandı (Westermann, 199. s.22). SSCB, Afganların tepkisini ölçmedeki zayıf muhakemesi ve işgale ilişkin yanlış öngörüler, savaşın kısa süreceğine dair varsayımlar kısa vadeli planlar oluşturmaya neden oldu. Bu durum kısa sürede işgal edilen birçok bölgenin hakimiyetini sağlamada sorunlar ortaya çıkardı.

Bir diğer nedeni ise SSCB liderlerinin işgale ilişkin kararlarıyla ilgiliydi. SSCB liderleri, Afganistan'daki işgali ve direnişi hafife almıştı. SSCB liderleri, işgalin büyüklüğünün ortaya çıkmaması ve uluslararası tepkilere neden olmamak adına işgalin başından itibaren askeri birlikleri kasıtlı olarak sınırlı tuttu. SSCB liderlerinin geleneksel olarak askeri kanat üzerinde sıkı bir siyasi kontrol sağlama arzusu işgale ilişkin gerçekleri kabul etmemelerine neden oldu. İşgal sürecinin ilk üç liderinin (Brejnev, Andropov, Çernenko) görev sürelerinin kısa sürmesi savaşın çözümüne yönelik devamlı bir politika geliştirilmesine engel oldu. SSCB'yi başarısızlığa götüren bir diğer önemli neden coğrafi koşullardı. Afganistan yüksek ve engebeli dağlardan oluşuyordu. Sert iklim şartları, kötü yol koşulları, mevcut güzergahların sınırlı olması taşıma kapasitesi sorunları SSCB birliklerinin Afganistan coğrafyasına uyum sağlamasını zorlaştırdı (Westermann,1999: s.2). Ağır zırhlıların dağlık alanda etkinliğinin ve hareket kabiliyetinin düşük olması ve isyancılar

tarafından pusuya açık olması bu tür askeri araçların kullanımını kısıtladı (Westermann, 1999: s.6)

İşgali başarısızlığa sürükleyen diğer neden ise; bölgesel dinamikler oldu. SSCB, işgal süresi boyunca mücahitlerin Pakistan'ı bir sığınak olarak kullanmasını ve askeri, insani yardımları engelleyemedi (Westermann, 199: s.29). Yerinden edilen Afgan halkı Pakistan'da cihat için eğitilip direnişe katılmak için geri döndü (Fremont-Barnes, 2012: s.46). Bir diğer neden ise sistemsel faktörlerdir. SSCB işgale başladığında iki kutuplu bir sistem vardı. Sistemin diğer büyük gücü olan ABD, SSCB'yi Afganistan'da bir çıkmaza sürüklemek için işgalin başından itibaren Afgan mücahitleri hem ekonomik hem de askeri olarak desteklemiştir. ABD'nin mücahitlere sağladığı ağır makineli tüfekler, uçaksavar füzeler özellikle Stinger füzeleri işgalin gidişatını etkileyen gelişmeler oldu (McMichael, 1990: s.97). Batı Bloku ülkeleri de Afganistan'daki mücahitlere destek vermiş ve SSCB üzerinde ağır bir uluslararası baskı oluşturmuştur. Bir diğer neden ise Afganistan'ın sosyolojik yapısıydı. Afganistan'da birçok etnik grup ve mezhep bulunmaktaydı. Bu gruplar kendi aralarında çatışma içerisindeydi. Olası bir barış görüşmesi için bu grupların hepsiyle anlaşmak neredeyse imkansızdı. Bundan dolayı Afganistan tek politika ile kontrol edilebilecek homojen bir ülke değildi (McMichael, 1990: s.97). Afgan halkı işgaller konusunda uzun bir tarihi tecrübeye sahipti ve coğrafyaya hakimdi. SSCB ordusuyla doğrudan savaşmaktansa gerilla taktikleri kullandılar. SSCB, Afganistan'ın sosyolojik yapısına uygun planlar oluşturmakta yetersiz kaldı.

ABD'yi Afganistan'da başarısızlığa götüren temel hataların başında askeri ve stratejik hatalar yer almaktaydı. Afganistan ve Taliban hakkında kısıtlı bilgiye sahip olan ABD'nin işgale ilişkin net, tutarlı ve uzun vadeli bir planı yoktu (Waldman, 2013: s.826). Bu planlar uygun bir isyan bastırma doktrini ve kontrgerilla askeri stratejisinde yoksundu. Buna karşılık Taliban ve diğer örgütlerin uzun vadeli stratejilerini kavramakta ve bu planların uygulanmasını engelleme konusunda başarısız oldular (Kumar, 2013: s.58). Operasyonların başarısızlığa sürüklenmesinde, karadaki askeri sayıların sınırlı tutulmasının etkisi büyüktü. Savaşın uzun sürmesi işgal güçlerinin isteksiz ve motivasyonsuzluğuna neden olurken yerel halkın yabancılaşmasına neden oldu. Bir diğer önemli neden liderlerin işgale ilişkin verdikleri kararlardı. Bush, saldırılara karşılık verme konusunda ısrarcı ve aceleciydi. Bush, başkanlık süresi bitene kadar intikam alma duygusuyla hareket etti ve Taliban ile müzakereleri yasaklaması savaşa barışçıl bir çözüm getirilmesini engelledi. 2003'te Irak işgalinin başlamasıyla birlikte Bush yönetimi bütün önceliğini buraya verdi ve

Afganistan'daki bazı askeri birlikleri buraya yönlendirdi (Staus, 2012: s.10). ABD liderlerinin işgale bakış açıları farklı stratejilerin gelişmesine neden oldu ve bu da işgale ilişkin tutarlılığı ve devamlılığı engelledi. ABD liderleri karşılarındaki düşmanı ve Afganistan tarihini aşırı basitleştirmiş, algılanan derslerin tutarsızca uygulanmasına neden olmuştur. İşgalin kötüye gitmesine rağmen karar vericilerin ısrarla politikalarının başarısızlığını görmezden gelip durumun gerekliliklerine göre yeni politika oluşturmada acele davranmadılar.

Başarısızlığı etkileyen diğer etken Afganistan'ın sosyolojik yapısı olmuştur. Afganistan, farklı etnik topluluklardan ve mezheplerden oluşuyordu. Toplumsal yapısı daha muhafazakardı. ABD'nin Afgan toplumunun yapısını dikkate almadan aşırı modernleşme çabaları halkın dinine, kültürüne ve sosyal yaşamına uygun değildi (Waldman, 2013: s.826). Halkın desteğini almak için yapılan yardımlar uygunsuz, etkisiz, savurgan ya da yerel güç sahipleri tarafından savurganca kullanılarak asıl sahiplerine ulaşmasını engelledi (Waldman, 2013: s.826-827). Uygulanan stratejilerin şiddeti ve oluşturduğu tahribat yerel halkın ABD ve müttefiklerini işgalci, aşırı güç kullanımı olarak görmesine neden oldu. Bu da halkın kalp ve beyinlerinin kazanılması olgusunun sağlanamamasına neden oldu (Kumar, 2013: s.56). Diplomatik personelin sık sık rotasyona tabi tutulması bölgeyi ve halkı tanımayı engelliyor, iki taraf arasında ilişkilerin kopukluk yaşamasına neden oluyordu (Waldman, 2013: s.829). Afgan halkının sürekli işgallerle karşılaşması yabancı güçlere karşı direnme konusunda etkili bir tecrübeye sahip olmasına neden oldu. Bir diğer neden olan bölgesel dinamiklerin denkleme katılmamasıydı. ABD, Pakistan'ın Afgan Talibanı'na sağladığı sığınak ve desteği engelleyememiştir. Bölge ülkelerinin Taliban'a yardımlarını ve siyasi dinamikleri iyi değerlendirememiş ve bölgesel aktörlerle ilgili etkili ve sonuç odaklı siyasi bir strateji geliştirmede yetersiz kalmıştır. Taliban'ın cihat çağrısı üzerine ABD ile savaşmak için binlerce yabancı savaşçının Afganistan'a gelmesi öngörülmemiş ve bu duruma karşı herhangi bir önlem alınamamıştır (Kugler, 2007: s.7). Askeri operasyonları kısıtlayan ve isyancılara büyük avantajlar sağlayan diğer önemli neden coğrafi koşullar olmuştur. Afganistan coğrafyası ABD ve müttefiklerinin hareket kabiliyetini kısıtlarken Taliban'ın coğrafya hakimiyeti ABD ordusuna karşı üstünlük sağlamada etkili oldu (Kumar, 2013: s.59). Afganistan coğrafyası isyancıların gizlenmesine, hızlı hareket etmesine, gerilla taktiklerini uygulanmasında avantaj sağlamıştır.

Her iki devletin farklı işgal nedenlerinin olmasına rağmen iki devleti de başarısızlığa sürükleyen benzer nedenler ortaya çıkmıştır. SSCB ve ABD'yi başarısızlığa götüren

faktörlerin başında siyasi liderlerin ve askeri liderlerin kararları ve stratejileri olmuştur. İşgal sonrası iki devlet de Afganistan'a çok az ilgi gösterdi ve Afganistan'ı iç savaşla baş başa bırakmıştır. 1979 ve 2001 işgalleri radikal dinci örgütlerin ortaya çıkmasına ve iktidar sahibi olmalarına neden oldu. İşgaller, Afganistan'ın güvenliğini ve merkezi otoritesini artırmaktan çok zayıflatmıştır. İki ülkenin de dış ve iç politikasında önemli değişikliklere neden olmuş, başarısız olmaları sistemdeki konumlarının ve güçlerinin sorgulanmasına neden olmuştur. SSCB ve ABD'nin işgal öncesi de Afgan halkı için istenmeyen devletlerdi. İşgaller gerçekleştiğinde toplumdan yeterli destek alamamasının ve işgalci olarak görülmesine neden olmalarında önemli bir etkidir. Afganistan özelinde yapılan bu çalışmanın sonuçlarını genellemek olası değildir. Fakat iki işgalde de görüldüğü üzere SSCB, Britanya'nın Afganistan'ı işgal etmesindeki başarısızlığa yakından şahit olmuştur. ABD ise sistemik düşmanı olan SSCB'nin Afganistan'da nasıl başarısız olduğuna hatta başarısız olmasına sağladığı katkıyla yakından takip etmiştir. Ancak her iki ülkede Afganistan'da kendilerinden önce yapılan hataları dikkate almamış ve aynı hataları tekrarlamıştır. Bunun temel nedeni iki devletinde kendi dönemlerinin siyasi ve askeri olarak güçlü olmalarının gafleti içine düşmesi, düşmanlarını küçümsemesine neden olmuştur. Bu hataların dikkatlice incelenmesi ve bu faktörlere göre iyi planlanmış stratejilerinin geliştirilmesi başka bir devletin Afganistan'da istenilen hedeflere ulaşılmasına neden olabilir.

KAYNAKÇA

- Acet, G. S., & Doğan, F. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 59-76.
- Achcar, G. (2004). *Kaynayan Orta Doğu Marksist Aynada Orta Doğu*. Ithaki Publishing.
- Afsah, E. (2008). Afghanistan Conflict. *Encyclopedia of Public International Law*, ed. by Rüdiger Wolfrum (Oxford: Oxford University Press, 2009).
- Ağır, B. S. (2006). Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı? *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(12), 71-100.
- Ahmed, Z. S. (2022, Mayıs 6). Taliban's Takeover of Afghanistan and Pakistan's Security Challenges. *South Asia@LSE*. <https://blogs.lse.ac.uk/southasia/2022/05/06/talibans-takeover-of-afghanistan-and-pakistans-security-challenges/>
- Aikins, M. (2012). *State of the Taliban 2012: The Secret Report*. <https://www.gq.com/story/nato-report-state-of-taliban-afghanistan>
- Akbaş, A. (2023). Rus Şarkiyatçılığı Bağlamında Afganistan Tarihini Değerlendirilmesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 135(266), 43-64.
- Akram, S., & Akbar, M. (2023). US Withdrawal from Afghanistan: Emerging Challenges and Future Prospects. *Global Foreign Policies Review*, VI, 6, 97-111.
- Aksu, F., & Özdemir, A. Y. (2021). Sovyetler Birliği'nin Afganistan Müdahalesi: Türkiye'de Ulusaşırı Dayanışma ve Savaş Gönüllülüğü. *Ortadoğu Etütleri*, 13(3), 363-394.
- Alakel, M., & Yıldırım, A. S. (2014). 11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), Article 8. <https://doi.org/10.17828/yasbed.20267>
- Albayrak, G. (2020). Uluslararası İnsancıl Hukukta İşgale İlişkin Hukuki Meseleler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(2), 445-471.
- Alexiev, A. (1988). *Inside the Soviet Army in Afghanistan*. Rand.
- ALJAZEERA. (2019). *Crucial talks between the US and Taliban begin in Doha* | Taliban News | Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2019/8/22/crucial-talks-between-the-us-and-taliban-begin-in-doha>
- Anadolu Ajansı. (2021). *20 yıllık ABD işgali Hem Afganistan'a Hem Dünyaya Pahalya Mal oldu*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/20-yillik-abd-ismali-hem-afganistana-hem-dunyaya-pahalya-mal-oldu/2350276>
- Arslan, M. (2016). Afganistan'da İstikrarsızlık ve Temel Sebepleri. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 2, 47-63.
- Aslan, M. Y. (2008). Savaş Hukukunun Temel Prensipleri. *TBB Dergisi*, 79, 235-274.
- Ataman, M., & Gökcan, Ö. (2012). Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 199-229.
- Ayub, F., Kouvo, S., & Wareham, R. (2009). Security Sector Reform in Afghanistan. *International Center for Transitional Justice, Initiative for Peacebuilding*. Retrieved.
- Baczko, A., & Dorronsoro, G. (2015). *United Nations Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan (UNGOMAP)* (J. A. Koops, T. Tardy, N. MacQueen, & P. D. Williams, Ed.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199686049.013.6>

- Bahmanyar, M. (2012). *Afghanistan Cave Complexes 1979–2004: Mountain strongholds of the Mujahideen, Taliban & Al Qaeda* (C. 26). Bloomsbury Publishing.
- Banbal, O. G. (2021). *Soğuk Savaşta Sıcak Çatışma–Kore Savaşı*.
- Bayar, E. (2021). Afganistan’da Zealotçular Mı Galip Geldi? *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 456-499.
- Boone, J. (2011, Mart 21). US Army “kill team” in Afghanistan posed for photos of murdered civilians. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/world/2011/mar/21/us-army-kill-team-afghanistan-posed-pictures-murdered-civilians>
- BBC. (2017, Aralık 18). Trump’s National Security Strategy: A pragmatic view of troubled world. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-42406212>
- BBC. (2019, Temmuz 9). *Afghanistan Talks Agree “Roadmap To Teace”*.
<https://www.bbc.com/news/world-asia-48919335>
- BBC. (2020). *Afghan conflict: US and Taliban sign deal to end 18-year war*.
<https://www.bbc.com/news/world-asia-51689443>
- BBC News Türkçe. (2007a). *Musa Kale’de dev operasyon*.
https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/12/071208_musa_qala.shtml
- BBC News Türkçe. (2007b, Kasım 21). *ISAF’a Sivil Kayıp Protestosu*.
https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/11/071121_afghan_isaf.shtml
- BBC News Türkçe. (2007c, Aralık 5). *Kabil saldırısında 13 ölü*.
https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/12/071205_afghan_blast.shtml
- BBC News Türkçe. (2008, Eylül 9). *ABD’den Afganistan’a Takviye*.
https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/09/080909_bush_afghanistan.shtml
- BBC News Türkçe. (2009a). *Obama’nın yeni Afgan stratejisi bekleniyor—BBC News Türkçe*. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/12/091130_obama_afghan
- BBC News Türkçe. (2009b, Aralık 2). *Afganistan’a 30 bin ABD Askeri Daha Gidiyor*.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/12/091202_obama_afghan
- BBC News Türkçe. (2011a). Başkan Bush’un 11 Eylül’de Ulusa Seslenişi. *BBC News Türkçe*. https://www.bbc.com/turkce/multimedia/2011/09/110906_vid_bush_two
- BBC News Türkçe. (2011b, Haziran 23). *ABD, Afganistan’daki 33 bin askerini çekiyor*. *BBCNewsTürkçe*.https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/06/110623_obama_afghanistan
- BBC News Türkçe. (2011c, Eylül 20). *Eski Afganistan Cumhurbaşkanı Rabbani öldürüldü*.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110920_rabbani_updated
- BBC News Türkçe. (2016, Mayıs 22). *Afgan istihbaratı doğruladı: Taliban lideri Mansur öldürüldü*. *BBCNewsTürkçe*.https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160522_taliban_mansur
- BBC News Türkçe. (2017). *Trump’ın Afganistan stratejisi ne anlama geliyor?*
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41010290>
- BBC News Türkçe. (2021a). *11 Eylül saldırılarının kronolojisi: Dünyayı sarsan dakikalarda neler yaşandı?* *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58524161>

- BBC News Türkçe. (2021b). *Biden: Afganistan'dan çekilmek ABD için en iyi karar, tahliye operasyonu olağanüstü başarılı—BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58399180>
- BBC News Türkçe. (2021c). Taliban, ele geçirdiğini iddia ettiği Pençşir Vadisi'ne bayrağını dikti, direnişçi lider ayaklanma çağrısı yaptı. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58431209>
- BBC News Türkçe. (2021d, Ağustos 17). *Taliban 10 günde Afganistan'da kontrolü nasılsağladı?* BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58242170>
- BBC News Türkçe. (2021e). *Afganistan: Yabancı güçler ülkeyi terk ederken, 1989 yılı yankılanıyor—BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57733046>
- BBC News Türkçe. (2023, Haziran 6). *Afganistan'da Taliban'ın uyuşturucuyla savaşı: Afyon ekimi büyük ölçüde azaldı*. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv219q536y3o>
- Bebber, R. (2008). The Role of Provincial Reconstruction Teams (PRTs) in Counterinsurgency Operations: Khost Province, Afghanistan. *Small Wars Journal*, 10, 1-18.
- Begum, I. (2019). The War on Terrorism and NATO's Role in Afghanistan. *Journal of European Studies*, 24(25), 49-71.
- Bernard, V. (2012b). Occupation. *International Review of the Red Cross*, 94(885), 5-11.
- Bilensoy, İ. (2018). Comparing Anti-Terrorism Policies of Bush and Obama Administrations. *Lectio Socialis*, 2(1), 50-73.
- Blau, T., & Liskey, D. (2010). Analytics and Action in Afghanistan. *PRISM*, 1(4), 41-56.
- Bloomberght. (2021, Ağustos 15). *ABD'den Taliban'a Şartlı Giriş Bileti*. BloombergHT. <https://www.bloomberght.com/abd-den-taliban-a-sartli-giris-bileti-2285821>
- Bodansky, Y. (1982). The Bear on the Chessboard: Soviet Military Gains in Afghanistan. *World Affairs*, 145(3), 273-298.
- Borer, D. A. (1988). *Soviet Foreign Policy Toward Afghanistan 1919-1988*.
- Borer, D. A. (1994). The Afghan War: Communism's First Domino. *War & Society*, 12(2), 127-144. <https://doi.org/10.1179/072924794791200241>
- Bradsher, H. S. A. (1999). *Afghan Communism and Soviet Intervention*. Oxford University Press.
- Brand, M. C. (2011). *General McChrystal's Strategic Assessment*. Air University Press.
- Buckley, M., & Fawn, R. (2005). Global Responses to Terrorism: 9/11 Afghanistan and Beyond. *Canadian Journal of Political Science*, 38(2), 526-527. <https://doi.org/10.1017/S0008423905449999>
- CBC News. (2004). *Bin Laden Claims Responsibility For 9/11* | CBC News. <https://www.cbc.ca/news/world/bin-laden-claims-responsibility-for-9-11-1.513654>
- Clausewitz, C. (2003). *On War*. Penguin UK.
- Collins, J. (1987). Soviet Policy Toward Afghanistan. *Proceedings Of The Academy of Political Science*, 36(4), 198-210. <https://doi.org/10.2307/1173843>

- Collins, J. J. (1984). The Soviet-Afghan War: The First Four Years. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 14(1). <https://doi.org/10.55540/0031-1723.1343>
- Colton, T. J., & Gustafson, T. (2014). *Soldiers and the Soviet State: Civil-Military Relations from Brezhnev to Gorbachev*. Princeton University Press.
- Constable, P. (2018, Ekim 19). U.S. Commander in Afghanistan Survives Deadly Attack at Governor's Compound That Kills Top Afghan Police General. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/gunfire-erupts-in-afghan-governors-compound-after-meeting-with-us-commander/2018/10/18/109fc5e0-d2ce-11e8-b2d2-f397227b43f0_story.html
- Cooper, H., & Sanger, D. E. (2010, Haziran 23). Obama Says Afghan Policy Wont Change After Dismissal. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2010/06/24/us/politics/24mcchrysal.html>
- Cordesman, A. H. (2017). How the Trump Administration is Losing Afghanistan. *CSIS Centre for Strategic & International Studies*.
- Cordovez, D., & Harrison, S. S. (1995). *Out of Afghanistan: The Inside Story of The Soviet Withdrawal*. Oxford University Press.
- Coss, M. A. (2008). Operation Mountain Lion: CJTF-76inAfghanistan. *Military Review*, 22-30.
- Cumhuriyet. (2009). *Clinton, Afganistan'da*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/clinton-afganistanda-100318>
- Çetinkaya, A. (2024). *Amerika Afganistan'dan Neden Çekildi?* Eğitim Yayınevi.
- Çiftçi, K. (2009). Soğuk Savaş Sonrasında Abd:"Rıza" Ya Dayalı" Hegemonya" Dan" İmparatorluk" Düzenine. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(10), 203-219.
- Dadouch, S., George, S., & Lamothe, D. (2020, Mart 1). U.S. Signs Peace Deal With Taliban Agreeing to Full Withdrawal of American Troops From Afghanistan. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/afghanistan-us-taliban-peace-deal-signing/2020/02/29/b952fb04-5a67-11ea-8efd-0f904bdd8057_story.html
- Dashti, Z. (2021). ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(5), 195-212.
- Day, A. (2007). Operation Medusa: The Battle for Panjwai. *Legion Magazine*, 1-13.
- Demir, S. (2021). Afganistan'daki Yirmi Yıllık İşgalin Analizi: ABD/ NATO ve Barış Çabaları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 114-153.
- Demirci, U., Arslan, H., Kılınç, E., Baran, Ö., & Yarlıgaç, A. (2020). Danışman Geribildiriminden Öğrenileni Anlamlandırma: Afganistan'da Bir Eylem Araştırması. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(1), 207-236.
- Derksen, D. (2013). *Peace From the Bottom-Up? The Afghanistan Peace and Reintegration Program* – Peace Research Institute Oslo (PRIO). <https://www.prio.org/publications/7308>
- Derman, G. S., & Haya, B. (2014). 11 Eylül Sonrası Afganistan'daki Güvenlik Sistemi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (41).
- Dobbins, James, ve Carter Malkasian. "Time to negotiate in Afghanistan". *Foreign Affairs* 94, sy 4 (2015): 53-64.

- Doghan, A. H. (2021). 2001'den Günümüze Amerika Birleşik Devletleri (ABD) İşgalinin Afganistan'daki Sosyo-Ekonomik Yansımaları. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(30), 743-762.
- Dora, Z. K. (2021). The US-led "War on Terror" in Afghanistan: 2001-2021. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(Özel Sayı) <https://doi.org/10.33206/mjss.1003949>
- Dorransoro, G. (2009). *The Taliban's Winning Strategy in Afghanistan*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Dunn, D. (2005). Bush, 11 September and the Conflicting Strategies of the 'War on Terrorism'. *Irish Studies in International Affairs*, 16, 11-33. <https://doi.org/10.3318/ISIA.2005.16.1.11>
- Dupree, L. (1983). Afghanistan in 1982: Still no solution. *Asian Survey*, 23(2), 133-142.
- Duzcu, M. (2018). Soğuk Savaş'tan 11 Eylül'e Ortadoğu'da Amerikan Müdahaleciliğinin Çelişkileri. *Route Educational and Social Sciences Journal*, 5(14), 572-582. <https://doi.org/10.17121/ressjournal.1577>
- Dyk, J. van. (1982, Ocak 12). Afghan Arms: From Missiles To Ramshackle Rifles. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/1982/01/12/world/afghan-arms-from-missiles-to-ramshackle-rifles.html>
- Erdağ, R. (2020). Savaş ve Çatışmanın Değişen Yapısı: Silahların İnsansızlaştırılması. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(1), 3-22.
- Erdoğan, M. T. D. V. İ. (2013). Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(17), 49-83.
- Erhan, Ç. (2004). ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 123-149.
- Erhan, Ç. (2003). ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları. *Strateji ve Analiz e-Dergisi*, 9, 1-21.
- Erman, K. (2019). Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ve Türkler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 44, 303-320. <https://doi.org/10.21563/sutad.511667>
- Erman, K. (2017). Jeopolitik Teoriler Ve Afganistan. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), 394-420.
- Eurasia Review. (2011, Mart 9). Afghanistan Civilians Intentionally Targeted By NATO/ISAF Forces. *Eurasia Review*. <https://www.eurasiareview.com/09032011-afghanistan-civilians-intentionally-targeted-by-natoisaf-forces/>
- Euronews. (2016, Ağustos 24). Kabil'deki Amerikan Üniversitesi'ne Saldırı. <https://tr.euronews.com/2016/08/24/kabil-deki-amerikan-universitesi-ne-silahl-kisilerce-saldiri-duzenlendi>
- Euronews. (2018a, Ağustos 15). Kabil'de intihar saldırısı: Onlarca ölü ve yaralı. <https://tr.euronews.com/2018/08/15/taliban-saldirisinda-44-afgan-guvenlik-gorevlisi-hayatini-kaybetti>
- Euronews. (2018b, Ekim 19). Afganistan'da halk, Taliban tehdidi altında seçime gidiyor. <https://tr.euronews.com/2018/10/19/afganistan-da-halk-taliban-tehdidi-altinda-secime-gidiyor>
- Euronews. (2021). 11 Eylül Saldırıları Nasıl Oldu, Saldırı Sonrası Neler Yaşandı? [euronews. https://tr.euronews.com/2021/09/11/11-eylul-sald-r-lar-nas-l-oldu-sald-r-sonras-neler-yasand](https://tr.euronews.com/2021/09/11/11-eylul-sald-r-lar-nas-l-oldu-sald-r-sonras-neler-yasand)

- Evsikov, E. (2009). Soviet Intelligence in Afghanistan: The Only Efficient Tool of The Politburo. *Baltic Security & Defence Review*, 11, 41-57.
- Farrell, T. (2010). Improving in War: Military Adaptation and the British in Helmand Province, Afghanistan, 2006–2009. *Journal of Strategic Studies*, 33(4), 567-594. <https://doi.org/10.1080/01402390.2010.489712>
- Feickert, A. (2006). *U.S. and Coalition Military Operations in Afghanistan: Issues for Congress*.
- Fenzel, M. R. (2013). *No Retreat: The Failure Of Soviet Decision-Making In The Afghan War, 1979–1989*.
- Fergusson, J. (2008). *A Million Bullets: The Real Story of The British Army in Afghanistan*. London : Bantam. http://archive.org/details/millionbulletsre0000ferg_t0a0
- Fletcher, A. (1950). Afghanistan: Highway of Conquest. *Current History*, 18(106), 337-341. <https://doi.org/10.1525/curh.1950.18.106.337>
- Fremont-Barnes, G. (2012). *The Soviet–Afghan War 1979–89*. Bloomsbury Publishing.
- Geibel, A. (2002). Operation Anaconda, Shah-i-Khot Valley, Afghanistan, 2-10 March 2002. *Military Review*, 82(3), 72-77.
- Gelman, H. (1985). The Rise and Fall of Detente: Causes and Consequences. *Rand Corporation*, 2, 1-41.
- Ghaus, A. S. (1988). *The fall of Afghanistan: An Insider's Account*. Washington : Pergamon-Brassey's International Defense Publishers. <http://archive.org/details/dli.pahar.3616>
- Gibbons-Neff, T., & Cooper, H. (2018, Temmuz 28). Newest U.S. Strategy in Afghanistan Mirrors Past Plans for Retreat. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/07/28/world/asia/trump-afghanistan-strategy-retreat.html>
- Gibbs, D. N. (1987). Does the USSR Have a “Grand Strategy”? Reinterpreting the Invasion of Afghanistan. *Journal of Peace Research*, 24(4), 365-379. <https://doi.org/10.1177/002234338702400404>
- Girardet, E. (1985). *Afghanistan: The Soviet War*. New York : St. Martin's Press. <http://archive.org/details/dli.pahar.3582>
- Glaser, J., & Mueller, J. (2019). *Overcoming Inertia: Why It's Time to End the War in Afghanistan*. Cato Institute. <https://www.jstor.org/stable/resrep23041>
- Gopal, A. (2010). The Battle for Afghanistan: Militancy and Conflict in Kandahar. *New America*. https://www.academia.edu/2088305/The_Battle_for_Afghanistan_Militancy_and_Conflict_in_Kandahar
- Grau, L. W. (2007). Breaking Contact Without Leaving Chaos: The Soviet Withdrawal from Afghanistan. *The Journal of Slavic Military Studies*, 20(2), 235-261. <https://doi.org/10.1080/13518040701373080>
- Grau, L. W., & Russland (Ed.). (2002). *The Soviet-Afghan war: How a Superpower Fought and Lost*. University Press of Kansas.
- Gregory, D. C. (1986). *Soviet Invasion of Afghanistan: Causes and Future Options*. Air War Collage.

- Gündüz, O., & Göçoğlu, V. (2020). Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD'nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(21), 725-755. <https://doi.org/10.26466/opus.629941>
- Güneş, E. (2012). Günümüz Uluslararası Siyasal Sistemin Yapısı Ve Güç Dağılımı. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 12(23), 78-101.
- Güzel, S. Ç. (2018). 1979 İran İslam Devrimi'nin ABD'nin Ortadoğu Politikasına Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(65), 50-61.
- Glaser, J., & Mueller, J. (2019). *Overcoming Inertia: Why It's Time to End the War in Afghanistan*. Cato Institute. <https://www.jstor.org/stable/resrep23041>
- Haig, A. M. (Ed.). (1982). *Chemical warfare in Southeast Asia and Afghanistan: Report to the Congress*. U.S. Dept. of State, Bureau of Public Affairs, Office of Public Communication, Editorial Division : For sale by the Supt. of Docs., U.S. G.P.O.
- Halliday, F. (1999). Soviet foreign policymaking and the Afghanistan war: From 'second Mongolia' to 'bleeding wound'. *Review of International Studies*, 25(4), 675-691. <https://doi.org/10.1017/S0260210599006750>
- Halliday, F. (2013). *Two Hours That Shook the World: September 11, 2001: Causes and Consequences*. Saqi.
- Hammond, T. T. (1984). *Red Flag Over Afghanistan: The Communist Coup, The Soviet Invasion, And The Consequences*. Avalon Publishing.
- Hamşioğlu, O., & Kundakçı, S. K. (2019). Afganistan'da Milli Uyanış Dönemi ve Tarafsızlık Politikası (1901-1919): Emir Habibullah Han Devri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 34-56.
- Han, A. K. (2011). Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süper Güç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme. *Orta Doğu Etütleri*, 2(2), 57-95.
- Hassan, O., & Hammond, A. (2011). The rise and fall of American's Freedom Agenda in Afghanistan: Counter-Terrorism, Nation-Building and Democracy. *The International Journal of Human Rights*, 15(4), 532-551. <https://doi.org/10.1080/13642987.2011.561986>
- Hauner, M. L. (1982). Afghanistan Between the Great Powers, 1938–1945. *International Journal of Middle East Studies*, 14(4), 481-499. <https://doi.org/10.1017/S002074380005217X>
- Hilali, A. Z. (1999). Afghanistan: The decline of Soviet Military Strategy and Political Status. *The Journal of Slavic Military Studies*, 12(1), 94-123. <https://doi.org/10.1080/13518049908430380>
- Hofmann, R. (2020). *Annexation*. Oxford Public International Law. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1376>
- Honig, J. W., & Kähk, I. (2023). An Exemplary Defeat: The West in Afghanistan, 2001–2021. *Armed Forces & Society*, 49(4), 989-1000. <https://doi.org/10.1177/0095327X221101364>
- Hurmi, A. B. (2010). Bush Ve Obama Karşılaştırması Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi. *Alternatif Politika*, 2(1), 56-81.
- Hussain, E., & Jahanzaib, M. (2015). Afghanistan: The Western Withdrawal and Its Implications for Security and Economy. *Heidelberg Papers in South Asian and Comparative Politics*, 77.

- Hürriyet. (2002, Eylül 6). Karzai'ye Suikast Girişimi. *bigpara.hurriyet.com.tr*. https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/karzai-ye-suikast-girisimi_ID426872/
- Independent Türkçe. (2020, Mayıs 17). *Afganistan'da Taraflar Anlaştı ve Siyasi Kriz Sona Erdi, Türkiye Uzlaşıya Destek Verdi*. Independent Türkçe. [https://www.indyturk.com/node/180936/d%C3%BCn%C3%BCn/afganistanda-taraflar-anla%C5%9F%C4%B1-ve-siyasi-kriz-sona-erdi-t%C3%BCrkiye-uzla%C5%9F%C4%B1ya-destek](https://www.indyturk.com/node/180936/d%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn/afganistanda-taraflar-anla%C5%9F%C4%B1-ve-siyasi-kriz-sona-erdi-t%C3%BCrkiye-uzla%C5%9F%C4%B1ya-destek)
- Isby, D. C. (1987). *Russia's war in Afghanistan*. Osprey.
- Jabeen, M., Mazhar, M. S., & Goraya, N. S. (2010). US Afghan Relations: A Historical Perspective of Events of 9/11. *South Asian Studies*, 25(01), Article 01.
- Jalali, A. A., & Grau, L. W. (1995). *The Other Side of the Mountain: Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War*: Defense Technical Information Center. <https://doi.org/10.21236/ADA376862>
- Jones, S. (2008). The Rise of Afghanistan's Insurgency: State Failure and Jihad. *International Security*, 32, 7-40. <https://doi.org/10.1162/isec.2008.32.4.7>
- Kalinovsky, A. M. (2011). *A long goodbye: The Soviet Withdrawal from Afghanistan*. Harvard University Press.
- Kallen, H. M. (1939). Of War and Peace. *Social Research*, 361-391.
- Kanat, K. B., Michalke, K. L., & Hannon, J. (2017). Trump Yönetiminin Politika Öncelikleri. *Strateji Araştırmaları*, 188, 1-36.
- Karadere, M. L. (2015). Afganistan: Asya'daki Stratejik Çıkar. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*.
- Karakaya, İ., & Nazarı, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 Ve 2021 Sonrası) Ve Afganistan Dış Politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), Article 23.
- Karsli, Ş. (2023). Ulusal Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde ABD'nin Güvenlik Algısı: Obama Ve Trump Dönemlerine Bakış. *Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-22. <https://doi.org/10.38120/banused.1180923>
- Katzman, K. (2008). *Afghanistan: Post-War Governance, Security, and US Policy*. Congressional Research Service Washington, DC.
- Kay, S., & Khan, S. (2007). NATO and Counter-Insurgency: Strategic Liability or Tactical Asset? *Contemporary Security Policy*, 28(1), 163-181.
- Kermani, S. (2020). Metamfetamin: Afganistan'da Eroinden Sonra Üretimi Hızla Artan Uyuşturucu. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55056185>
- Khan, A., & Tidman, M. M. (2023). Gender Inequality in Developing Countries: A Multifactorial Review. *Journal of Social and Political Sciences*, 6(1).
- Kılıoğlu, M. E. (2022). Sovyetler Birliği ve Afganistan İlişkileri, 1919-1945. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 5(6), 131. <https://doi.org/10.56448/ataddergi.1100609>
- Kıyıcı, H. (2021). ABD Terörle Mücadele Stratejilerinde Taliban Hareketi. *Demokrasi Platformu*, 10(35), 36-63.

- Kişi, E. (2022). Uluslararası Alanda Afganistan Sorunu: Taliban İktidarı, Afgan Mülteciler Ve Türkiye. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 39-55.
- Köçer, D. M. (2019). *Afganistan'da Taliban Sonrası Sosyal Değişim*. 46, 369-381.
- Kugler, R. L. (2007). *Operation Anaconda in Afghanistan: A Case Study of Adaptation in Battle*. Center for Technology and National Security Policy.
- Kumar, S. (2013). Winding Down a War: An Anatomy of the US Military Debacle in Afghanistan. *Research Journal (Arts)*, 47.
- Lambeth, B. S. (2001). *Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom*. Rand Corporation.
- Lansford, T. (2011). *9/11 and the Wars in Afghanistan and Iraq: A Chronology and Reference Guide*. Bloomsbury Publishing USA.
- Layne, C. (1997). From preponderance to offshore balancing: America's future grand strategy. *International Security*, 22(1), 86-124.
- Leffler, M. P. (2003). 9/11 And the Past and Future of American Foreign Policy. *International Affairs*, 79(5), 1045-1063. <https://doi.org/10.1046/j.1468-2346.2003.00354.x>
- Levy, J. S. (1983). Misperception and The Causes of War: Theoretical Linkages and Analytical Problems. *World Politics*, 36(1), 76-99.
- Levy, J. S. (2002). War and peace. *Handbook of international relations*, 350-368.
- Levy, J. S., & Thompson, W. R. (2011). *Causes of War*. John Wiley & Sons.
- Liakhovskii, A. A., Goldberg, G., & Kalinovskiy, A. M. (2007). *Inside the Soviet invasion of Afghanistan and the Seizure of Kabul, December 1979*. Woodrow Wilson Int'l. Center for Scholars.
- Macdonald, H. (1980). NATO's Dilemma: Defence, Security, and Arms Control. *Millennium: Journal of International Studies*, 9(2), 147-160. <https://doi.org/10.1177/03058298800090020601>
- Macdonald, P. K. (2018). America first? Explaining continuity and change in Trump's foreign policy. *Political Science Quarterly*, 133(3), 401-434.
- Mahler, J. (2015, Ekim 15). What Do We Really Know About Osama bin Laden's Death? *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2015/10/18/magazine/what-do-we-really-know-about-osama-bin-ladens-death.html>
- Maley, W. (2010). Afghanistan: An Historical and Geographical Appraisal. *International Review of the Red Cross*, 92(880), 859-876.
- Mashal, M. (2019, Mart 26). Once Jailed in Guantánamo, 5 Taliban Now Face U.S. at Peace Talks. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/03/26/world/asia/taliban-guantanamo-afghanistan-peace-talks.html>
- Maynes, C. W. (2003). America Discovers Central Asia. *Foreign Affairs*, 120-132.
- McMahan, J. (2009). The Morality of Military Occupation. *Loy. LA Int'l & Comp. L. Rev.*, 31, 7.
- McMichael, S. R. (1989). The Soviet Army, Counterinsurgency, And The Afghan War. *Parameters*, 19(1), 21-35. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.1532>
- McMichael, S. R. (1990). Soviet Tactical Performance and Adaptation in Afghanistan. *The Journal of Soviet Military Studies*, 3(1), 73-105.

- Mehrotra, O. N. (1984). Soviet Union under Chernenko. *Strategic Analysis*, 7(12), 1041-1046. <https://doi.org/10.1080/09700168409430443>
- Milks, K. A. (2004). *Lessons Learned and Forgotten from Operation Mountain Storm, 2004* [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. American Military University.
- Miller, L. (2023). Biden's Afghanistan Withdrawal: A Verdict on the Limits of American Power. *İçinde Survival June-July 2021: Ending Endless Wars?* (ss. 37-44). Routledge.
- Mirrlees, T. (2014). Medal of Honor: Operation Anaconda: Playing the War in Afghanistan [PDF]. *Democratic Communiqué*, 26(2), 6. <https://doi.org/10.7275/DEMOCRATIC-COMMUNIQUE.236>
- Mohammadi, A. (2016). Afganistan'da Dini Köktencilik'in Sosyolojik Alt Yapısı. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 10(19), 67-82.
- NATO,(2019).TheNorthAtlanticOrganizationhttps://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm
- NATO. (2022). *NATO and Afghanistan*.https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm
- Nogayeva, A. (2021). ABD'nin Afganistan'da Çekilişi ve Bölgenin Güvenliği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(3), 139-156. <https://doi.org/10.28956/gbd.1020025>
- Nordland, R. (2018, Eylül 21). The Death Toll for Afghan Forces Is Secret. Here's Why. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/afghanistan-security-casualties-taliban.html>
- NTV. (2016). 11 Eylül'de Hiç Yayınlanmamış Bush Fotoğrafları—Son Dakika Dünya Haberleri.<https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/bushun-11-eylul-fotograf-lari-yayimlandi,hk-aKxRTwkmgnIw0pq7eag>
- O'Ballance, E. (1993). *Afghan wars, 1839-1992: What Britain Gave Up and the Soviet Union lost*. London ; New York : Brassey's. <http://archive.org/details/dli.pahar.3655>
- Oghli, J. S. (2020). ABD'nin Afganistan Politikası: Obama ve Trump Dönemi. *PEARSON JOURNAL*, 5(8), Article 8. <https://doi.org/10.46872/pj.151>
- Perry, W. L., & Kassing, D. (2015). *Toppling the Taliban: Air-Ground Operations in Afghanistan, October 2001–June 2002*. Rand Corporation.
- Presidential Address to the Nation*. (2001). <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/10/20011007-8.html>
- Rasanayagam, A. (2003). *Afghanistan: A Modern History*. Bloomsbury Publishing.
- Rashid, A. (1999). The Taliban: Exporting Extremism. *Foreign Affairs*, 78(6), 22. <https://doi.org/10.2307/20049530>
- Rashid, A. (2012). *Descent into chaos: How The War Against Islamic Extremism is Being Lost in Pakistan, Afghanistan and Central Asia*. Penguin UK.
- Reese, R. R. (2000). *The Soviet Military Experience: A History of the Soviet Army, 1917-1991*. Psychology Press.
- Reuveny, R., & Prakash, A. (1999). The Afghanistan War and the Breakdown of the Soviet Union. *Review of International Studies*, 25(4), 693-708.
- Reward For Justice. (1998). *ABD Büyükelçiliklerine Bombalı Saldırı (Kenya ve Tanzanya) – Rewards For Justice*. <https://rewardsforjustice.net/tr/rewards/abd-buyukelciliklerine-bombali-saldiri-kenya-ve-tanzanya/>

- Riedel, B. (2014). *What We Won: America's Secret War in Afghanistan, 1979-89*. Brookings Institution Press.
- Rietjens, S., & Bollen, M. (2007). Linking Provincial Reconstruction Teams To Security Enhancement In Afghanistan. *Journal of Peacebuilding & Development*, 3(2), 79-83.
- Roggio, B. (2016). Operation Mountain Fury in Eastern Afghanistan | FDD's Long War Journal. *LongWarJournal*. https://www.longwarjournal.org/archives/2006/09/operation_mountain_f.php
- Rotmann, P., Tohn, D., & Wharton, J. (2009). Learning Under Fire: Progress and Dissent in the US Military. *Survival*, 51(4), 31-48.
- Roy, O. (1990). *Islam and Resistance in Afghanistan*. Cambridge University Press.
- Rubin, B., & Rubin, J. C. (2002). *Anti-American Terrorism and the Middle East: A Documentary Reader*. Oxford University Press.
- Sabah. (2004, Ekim 30). *Bin Ladin'in Video Kaseti Pakistan'da Ele Geçirildi*. <https://arsiv.sabah.com.tr/2004/10/30/dun99.html>
- Saikal M. (2004) *Modern Afghanistan : A History of Struggle and Survival*, London, I.B. Tauris.
- Sakwa, R. (2013). The Soviet Collapse: Contradictions and Neo-Modernisation. *Journal of Eurasian Studies*, 4(1), 65-77. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2012.07.003>
- Salt, A. (2018). Transformation and the War in Afghanistan. *Strategic Studies Quarterly*, 12(1), 98-126.
- Sancaktar, C. (2011). *Sovyetler Birliği'nin Yıkılışı: Politik Değişim, Kapitalizme Geçiş ve Parçalanma* (1. bs, ss. 523-570). Hiperlink Yayınları.
- Saynur Derman, G., & Haya, B. (2014). 11 Eylül Sonrası Afganistan'daki Güvenlik Sistemleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 0-0.
- Scheindlin, D. (2019). International Responses to Annexation: Lessons for Israel from Other Conflicts. *The Israel Institute For Regional Foreign Policies*.
- Sheikh, M. K., & Greenwood, M. T. J. (2013). *Taliban Talks: Past Present and Prospects for the US, Afghanistan and Pakistan* (Sayı 2013: 06). DIIS Report.
- Shiffrinson, J., & Wertheim, S. (2021). Biden the Realist. *Foreign Affairs*, 9.
- Siddiqui, A., & Butt, K. (2014). Afghanistan-Soviet Relations during the Cold War: A Threat for South Asian Peace. *South Asian Studies*, 29(2), 617-631.
- Sivrioğlu, U. T. (2020). Sovyet Askeri Müdahalesinden Önce Sovyetler Birliği-Afganistan İlişkileri (1919-1979). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 3(1), 57-75.
- Sonmez, G., Konusul, S., & Bozbas, G. (2020). Afgan Talibani: Dünü, Bugünü ve Yarını. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 59-77. <https://doi.org/10.51124/jneusbf.2020.1>
- Sputnik Türkiye. (2018). *ABD'nin Afganistan Özel Temsilciliği'ne Zalmay Halilza atandı*. Sputnik Türkiye. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20180905/abd-afganistan-zalmay-halilzad-1035054380.html>
- Stauss, H. (2012). United States' Strategy in Afghanistan from 2001 to Today. *Pepperdine Policy Review*, 5(3).

- Steele, J. (1985). *The limits of Soviet power: The Kremlin's foreign policy - Brezhnev to Chernenko*. Harmondsworth : Penguin.
<http://archive.org/details/limitsofsovietpo0000stee>
- Stewart, R. W. (2004). *United States Army in Afghanistan: Operation Enduring Freedom, October 2001-March 2002*. Government Printing Office.
- Suhrke, A. (2006). When More is Less: Aiding Statebuilding in Afghanistan. *Madrid: Fride Working Paper*, 26, 4-5.
- Şahin, D. (2016). Taliban'ın Ortaya Çıkışı ve ABD'nin Örgütün Gelişim Sürecindeki Etkisi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1, 226-245.
- Şahin, G., & Güngörsen, R. (2021). 2001 Sonrası Nato'nun Terörizmle Mücadele Unsur, Araç Ve Politikalarının Küresel Güvenliğe Etkisi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(2), 397-424. <https://doi.org/10.28956/gbd.1028636>
- Şahin, M. (2008). ABD'nin "Müslüman" Savaşçıları. *Akademik Ortadoğu*, 3(1), 43-52.
- Şen, A. (2022). Afganistan: ABD Müdahalesi ve Taliban'ın Dönüşü. *SDE Akademi Dergisi*, 2(4), 76-102.
- Şeyhanlioğlu, H. (2008). 18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan'ın Jeostratejik Önemi. *Avrasya Etüdleri*, 2(34), 61-82.
- Şöhret, M. (2017). Kırım Sorununun Uluslararası Hukukta Devletlerin Kurulma ve Sona Erme Şekilleri Bakiminden İncelenmesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 53, 1-27.
- Tadić, B. (2023). The Anatomy of Annexation. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, 23, 12-21.
- Tariq, M., Rizwan, M., & Ahmad, M. (2020). US Withdrawal from Afghanistan: Latest Development and Security Situation (2020). *SJESR*, 3(2), 290-297.
- Taylor, C. (2010). Military campaign in Afghanistan. *House of*.
- Tellal, E. (2007). Sovyet Dış Politikası ve Gromiko. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(03), Article 03. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002045
- The White House. (2002). *The National Security Strategy 2002*. The National Security Strategy. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>
- The White House. (2006). *Ulusal Güvenlik Stratejisi 2006*. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>
- The White House. (2009). *The Way Forward in Afghanistan*. <https://obamawhitehouse.archives.gov/node/7040>
- The White House. (2011, Ekim 21). *President Obama Has Ended the War in Iraq*. Whitehouse.Gov. <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/10/21/president-obama-has-ended-war-iraq>
- Thomas, C. (2018). Afghanistan: Background and US Policy. *Congressional Research Service*, 10, 16.
- Thompson, J. M. (1990). *Russia and the Soviet Union: An Historical Introduction From the Kievan State to the Present* (6. bs). Westview Press. <https://books.google.com.tr/books?id=jTtKE2bEdnQC>
- Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan Değişim ve Uluslararası Sistemin Değişen Dinamikleri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 376-406.

- TOLOnews. (2020). *Abdullah Rejects Results, Announces Formation of 'Inclusive Govt'*. TOLOnews. <https://tolonews.com/afghanistan/abdullah-rejects-results-announces-formation-%E2%80%99inclusive-govt%E2%80%99>
- Tourangbam, M. (2017). US Strategy in Afghanistan: Old Wine in Trump's Bottle. *IndraStra Global*, 3.
- TRT Haber. (2018, Mayıs 15). *Afganistan'da Taliban Farah Vilayet Merkezinin Bir Kısımını Ele Geçirdi*. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/afganistanda-taliban-farah-vilayet-merkezinin-bir-kismini-ele-gecirdi-365513.html>
- U. S. Embassy in Kabul. (2021, Haziran 6). *Special Representative for Afghanistan Reconciliation Zalmay Khalilzad Travels to Afghanistan, Qatar, and the Region*. U.S. Mission to Afghanistan. <https://af.usembassy.gov/special-representative-for-afghanistan-reconciliation-zalmay-khalilzad-travels-to-afghanistan-qatar-and-the-region/>
- UN Security Council. (2001a). Resolution 1368 (2001) / Adopted by the Security Council at its 4370th Meeting, on 12 September 2001. *United National Digital Library*. <https://digitallibrary.un.org/record/448051>
- UN Security Council. (2001b). Resolution 1373 (2001) / Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001. *United National Digital Library*. <https://digitallibrary.un.org/record/449020>
- United Nations Security Council. (2003). *Afghanistan* (1510). <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2006.pdf>
- UNSC. (2011). *S/RES/1989 (2011) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi*. <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/1989-%282011%29>
- U.S. Department of Defense. (2017, Kasım 20). *Department of Defense Press Briefing by General Nicholson via teleconference from Kabul, A*. <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/1377753/departement-of-defense-press-briefing-by-general-nicholson-via-teleconference-fr/https%3A%2F%2Fwww.defense.gov%2FNews%2FTranscripts%2FTranscript%2FArticle%2F1377753%2Fdepartement-of-defense-press-briefing-by-general-nicholson-via-teleconference-fr%2F>
- Van der Dennen, J. M. (1981). On war: Concepts, Definitions, Research Data—a Short Literature Review and Bibliography. *Yearbook on Peace and Conflict Studies*.
- Wafa, A. W. (2006, Ekim 26). 48 Taliban Die in New Wave of Fighting, NATO Says. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2006/10/26/world/asia/48-taliban-die-in-new-wave-of-fighting-nato-says.html>
- Wahab, S., & Youngerman, B. (2007). *A Brief History of Afghanistan*. Infobase Publishing.
- Waldman, M. (2013). System failure: The underlying causes of US policy-making errors in Afghanistan. *International Affairs*, 89(4), 825-843. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12047>
- Walldorf Jr, C. W. (2022). Narratives and War: Explaining the Length and End of US Military Operations in Afghanistan. *International Security*, 47(1), 93-138.
- Walling, M. G. (2015). *Enduring Freedom, Enduring Voices: US Operations in Afghanistan*. Bloomsbury Publishing.
- Waltz, K. N. (1993). The Emerging Structure of International Politics. *International Security*, 18(2), 44-79.

- Wardak, A. (2004). Building a Post-War Justice System in Afghanistan. *Crime, Law and Social Change*, 41, 319-341.
- Washington Post. (2021, Ağustos 16). Taliban Sweep Into Afghan Capital After Government Collapses. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/taliban-seize-jalalabad-cut-off-afghan-capital-from-east/2021/08/14/131e00aa-fd75-11eb-911c-524bc8b68f17_story.html
- Webber, M. (2009). NATO: The United States, Transformation and the War in Afghanistan. *The British Journal of Politics and International Relations*, 11(1), 46-63. <https://doi.org/10.1111/j.1467-856x.2008.00349.x>
- Westermann, E. B. (1999). The Limits of Soviet Airpower: The Failure of Military Coercion in Afghanistan, 1979-89. *Journal of Conflict Studies*, 19(2), 39-71.
- Whitlock, C. (2019). *Wasteful Spending and Half-Baked Ideas: U.S. Officials Reveal How Massive Rebuilding Projects in Afghanistan Backfired*. Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/investigations/afghanistan-papers/afghanistan-war-nation-building/>
- Wohlforth, W. C. (2014). The Stability of a Unipolar World. *The Realism Reader* (ss. 383-395). Routledge.
- Yalçinkaya, H., & Türkeş, K. T. (2008). Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(7), 55-91.
- Yalçın, H. B., & İlhan, B. (2020). Tek Kutuplu Sistemde Süper Güç Davranışı: Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası ve Trump Dönemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 545-560.
- Yılmaz, A. (2010). Amanullah Han'ın Islahatları ve Atatürk. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010(21), 155-165.
- Yılmaz, H. (2023). Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Yayılmacılık Politikası: Afganistan Örneği. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi(ODÜSOBİAD)*, 13(3), 3299-3316. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1269047>
- Yusuf, Ö. (2018). Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 29-56.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Büşra SÜLEYMANOĞLU

Eğitim Durumu

Lisans : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans: KAEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler

Yayınlar:

Süleymanoğlu, B. (2022). “Türkiye’nin Ulusal Güvenliğine Suriyeli Sığınmacıların Etkisi”. *Uluslararası Güvenlik Kongresi*, Tam Metin Bildiri Kitabı, 133.

Yurt, Pınar ve Süleymanoğlu, Büşra (2022). “PKK Terör Örgütünün İsveç Yapılanması: NATO Üyelik Süreci Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi*.

©2024-Büşra SÜLEYMANOĞLU